

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**УКРАЇНСЬКА ПОЛІЦЕЇСТИКА:
ТЕОРІЯ, ЗАКОНОДАВСТВО, ПРАКТИКА**

**UKRAINIAN POLYCEISTICS:
THEORY, LEGISLATION, PRACTICE**

Випуск № 1 2026

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

КОВАЛЬОВА Ольга Вікторівна – доктор юридичних наук, доцент, помічник ректора (Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький, Україна)

Заступник головного редактора:

ЛОСКУТОВ Тимур Олександрович – доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням (Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький, Україна)

Члени редакційної колегії:

ВЕСЕЛОВ Микола Юрійович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права (Державний університет економіки і технологій, Кривий Ріг, Україна);

МЕРДОВА Ольга Миколаївна – кандидат юридичних наук, професор, заступник директора навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка (Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький, Україна);

НАЗИМКО Єгор Сергійович – доктор юридичних наук, професор, заступник директора Департаменту освіти науки та спорту МВС – начальник відділу науки та інновацій Департаменту освіти науки та спорту МВС (Міністерство внутрішніх справ України, Київ, Україна);

ХАЛИМОН Сергій Іванович – доктор юридичних наук, професор, заступник начальника кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності (Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна);

ЧЕРВІНЧУК Андрій Васильович – кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад (Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький, Україна);

ГРУДАТ Едіта – доктор філософії (PhD), професор юридичного факультету (Університет Вітовта Великого, Каунас, Литва);

ФЛОРКІН Ніколас – доктор філософії (PhD), керівник відділу даних та аналітики; старший науковий співробітник (Small Arms Survey) (Інститут міжнародних досліджень та розвитку, Женева, Швейцарія)

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 530

“Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства” журнал *Донецького державного університету внутрішніх справ “Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика”* включено до Переліку фахових видань України як друковане наукове періодичне видання категорії “Б”.

Журнал включено до наукометричних баз:

Index Copernicus International (Республіка Польща); Crossref (США); Research Bib (Японія); EuroPub (Великобританія)

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Донецького державного університету внутрішніх справ (Протокол № 11 від 29.04.2026 р.)

Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1415 від 16.11.23 р. (Ідентифікатор медіа R30-01959).

Суб’єкт у сфері друкованих медіа – Донецький державний університет внутрішніх справ (вул. Велика Перспективна, 1, м. Кропивницький, 25015, info@dnuvs.ukr.education, тел. (097) 9070107).

Періодичність: 4 рази на рік.

Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, французька, болгарська, румунська.

Електронна сторінка видання: policeystika.dnuvs.ukr.education

ISSN 2709-9261 (Print)

ISSN 2709-927X (Online)

© Донецький державний університет внутрішніх справ, 2026

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

УДК 341.231.14:342.7:351.74:174
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-1>

Пасічник Наталя Олексіївна,

доктор історичних наук, професор,
заступник начальника відділу організації наукової діяльності – завідувач відділення
організації наукової роботи

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0923-9486>

Ріжняк Ренат Ярославович,

доктор історичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри загальноправових дисциплін
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1977-9048>

Хитровський Дмитро Володимирович,

старший викладач кафедри загальноправових дисциплін
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-5619-6834>

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ТА ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Статтю присвячено аналізу міжнародних стандартів прав людини як нормативної основи діяльності поліції у взаємозв'язку з конституційними гарантіями та професійною етикою правоохоронців. Розкрито їх правову природу, механізми імплементації та значення для правозастосовної практики. Обґрунтовано роль поліцейської деонтології і міжнародної судової практики у формуванні правозахисної моделі діяльності поліції та забезпеченні балансу між публічною безпекою та правами людини. Запропоновано концепцію триединої моделі забезпечення прав людини, що поєднує міжнародні стандарти, конституційні гарантії та професійно-етичні засади діяльності поліції.

Ключові слова: міжнародні стандарти прав людини, діяльність поліції, конституційне право України, поліцейська деонтологія, права людини, верховенство права, правоохоронна діяльність.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток демократичної правової держави неможливий без забезпечення реального та ефективного захисту прав і свобод людини, що набуває особливого значення у сфері діяльності правоохоронних органів. Саме поліція є тим інститутом публічної влади, який безпосередньо взаємодіє з особою у найбільш чутливих сферах правового регулювання, пов'язаних із застосуванням примусу, обмеженням свободи, забезпеченням громадської безпеки та правопорядку. У зв'язку з цим питання дотримання міжнародних стандартів прав людини у діяльності поліції постає як ключова умова легітимності державної влади, довіри суспільства до правоохоронної системи та утвердження принципу верховенства права.

Актуальність дослідження зумовлена сучасними процесами реформування правоохоронних органів, гармонізацією національного законодавства з міжнародними правовими стандартами та необхідністю підвищення ефективності механізмів захисту прав людини в Україні. У міжнародному правовому просторі сформовано значний масив універсальних і регіональних актів, які визначають стандарти поведінки посадових осіб правоохоронних органів, зокрема щодо застосування сили, поводження із затриманими, недопущення катувань, забезпечення права на справедливий суд та ефективного розслідування порушень прав людини. Водночас їх практична реалізація залежить не лише від формального закріплення у законодавстві, а й від рівня правової культури, професійної підготовки та етичної свідомості поліцейських.

Особливого значення набуває конституційно-правовий вимір досліджуваної проблематики. Конституція України закріплює людину, її життя і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, що визначає спрямованість діяльності держави та її органів. У цьому контексті діяльність поліції має розглядатися не лише як інструмент забезпечення правопорядку, а передусім як механізм реалізації та гарантування конституційних прав і свобод. Відповідно, міжнародні стандарти прав людини виступають важливим орієнтиром для тлумачення та застосування норм національного права, а також для формування сучасної моделі правоохоронної діяльності, заснованої на принципах законності, прозорості та поваги до людської гідності.

Проблематика дослідження перебуває на перетині кількох наукових напрямів – міжнародного права прав людини, конституційного права та поліцейської деонтології. Такий міждисциплінарний характер зумовлює необхідність комплексного підходу до аналізу діяльності поліції як правового, інституційного та етичного явища. Таким чином, поєднання нормативного регулювання, конституційних гарантій і професійно-етичних засад становить цілісну систему забезпечення прав людини у діяльності поліції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика дотримання міжнародних стандартів прав людини у діяльності поліції перебуває на стику кількох галузей юридичної науки й досліджується українськими та зарубіжними вченими в межах теорії прав людини, конституціоналізму, кримінального процесу та професійної етики правоохоронців. Аналіз наукових джерел засвідчує, що вітчизняна та світова доктрина сформували значний масив праць, однак питання комплексного поєднання міжнародно-правового, конституційного та

деонтологічного вимірів досі не отримало достатнього системного опрацювання.

У сфері міжнародного захисту прав людини українські науковці зосереджуються передусім на дослідженні механізмів імплементації міжнародних стандартів та практики міжнародних органів. Зокрема, наукові проекти українських університетів були спрямовані на аналіз ефективності універсальних і регіональних механізмів захисту прав людини та їх застосування громадянами України (див., наприклад, дослідження Антоновича М.М. [1], проведене в межах виконання наукового проекту НУ «КМА»). У навчально-методичних та монографічних працях системно висвітлюються питання функціонування європейської системи захисту прав людини, ролі Конвенції та практики міжнародних судових інституцій (Левенець А.В. [2], Миколенко О.І. [3], Корчевна Л.О., Прієшкіна О.В. та інші [4]). Окремі дослідження присвячені історико-правовому аналізу становлення міжнародних механізмів захисту прав людини та їх розвитку у сучасних умовах (Гавриленко О.А., Реньов Є.В. [5]).

Щодо конституційних засад діяльності поліції, дослідники акцентують увагу на ролі правоохоронних органів у механізмі забезпечення прав і свобод людини. Зокрема, у наукових статтях наголошується, що забезпечення прав людини є стратегічним завданням Національної поліції та одним із пріоритетних напрямів її діяльності (Матяш В., Роговенко О. [6]). Конституційно-правовий підхід підсилюється позицією Конституційного Суду України, де підкреслюється, що принцип верховенства права має визначати правотворчу і правозастосовну діяльність держави та її органів [7]. Водночас дослідження принципів діяльності поліції демонструють їх багаторівневу структуру – загально-правову, міжгалузеву та спеціальну, що зумовлює комплексний характер правового регулювання правоохоронної сфери.

Окремий блок становлять праці з поліцейської деонтології, які досліджують морально-етичні засади діяльності правоохоронців, стандарти професійної поведінки та їх роль у забезпеченні довіри суспільства [8]. Українська наукова традиція розглядає деонтологію як необхідний компонент професіоналізації поліції та запобіжник зловживань владою, хоча системні комплексні дослідження цієї тематики ще не є численними.

Європейська та міжнародна правова доктрина приділяє значну увагу етичним і правовим засадам діяльності поліції. У сучасних дослідженнях підкреслюється, що поліцейська етика є ключовим чинником професіоналізації правоохоронної діяльності та протидії корупції, насильству чи порушенням прав людини. Наукові праці визначають поліцію як інститут соціального миру, який функціонує між вимогами держави, суспільства та власної організаційної культури (Тал Джонатан-Замір, Галі Перрі, Джеймс Вілліс [9]).

Зарубіжні емпіричні дослідження демонструють вплив організаційних і соціальних факторів на поведінку поліцейських та ризики дискримінаційних практик або передержаності у правоохоронній діяльності (Анджела Зорро Медіна, Девід Хакетт, Девін Грін, Роберт Варгас [10]). У теоретичних роботах також підкреслюється новизна самої галузі етики поліцейської діяльності порівняно з традиційними дослідженнями моралі та права (Натан Крістофер [11]).

Попри значний обсяг досліджень, у науковій літературі залишаються дискусійними питання щодо визначення оптимального балансу між ефективністю правоохоронної діяльності та гарантіями прав людини, що відзначається як у міжнародних, так і у вітчизняних дослідженнях. Аналіз джерел свідчить, що основні прогалини сучасних досліджень полягають у відсутності комплексних міждисциплінарних праць, які поєднують міжнародно-правовий, конституційний і деонтологічний підходи; у недостатньому аналізі практичних механізмів імплементації міжнародних стандартів прав людини у діяльність поліції; в обмеженій кількості досліджень, присвячених впливу професійної етики поліцейських на ефективність гарантування прав людини; у недостатній увазі до порівняльних досліджень моделей правоохоронної діяльності різних держав. Отже, стан наукової розробленості проблеми свідчить про значний теоретичний доробок у суміжних галузях, проте потребує подальших комплексних досліджень, які б інтегрували міжнародні стандарти прав людини, конституційні засади діяльності поліції та деонтологічні принципи у єдину концептуальну модель.

Метою статті є комплексний аналіз міжнародних стандартів прав людини у діяльності поліції крізь призму конституційно-правового та деонтологічного підходів, а також визначення їх значення для формування сучасної моделі правоохоронної діяльності.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових методів (системного – для розгляду міжнародних стандартів прав людини як складової цілісної багаторівневої правової системи; логічного – для послідовного аналізу понять, категорій і теоретичних конструкцій, пов'язаних із міжнародними стандартами прав людини, принципами діяльності поліції та змістом деонтологічних вимог; історичного – для дослідження еволюції міжнародних стандартів поведінки посадових осіб правоохоронних органів та формування сучасних підходів до забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності) та спеціально-юридичних методів пізнання (формально-юридичного – для здійснення аналізу норм міжнародних договорів, конституційних положень і національного законодавства з метою з'ясування їх змісту, юридичної природи та взаємозв'язку; порівняльно-правового – для зіставлення міжнародних стандартів прав людини з положеннями національного законодавства України та практикою їх застосування у діяльності поліції; структурно-функціонального – для аналізу ролі поліції як інституційного елемента механізму забезпечення прав людини та для визначення функціонального призначення міжнародних стандартів у системі правового регулювання. Важливе значення у дослідженні мав також аксіологічний метод, за допомогою якого проаналізовано ціннісні засади міжнародних стандартів прав людини та їх вплив на формування професійної етики поліцейських.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні стандарти прав людини становлять систему загальновідомих норм і принципів, закріплених у міжнародно-правових актах та практиці міжнародних інституцій, які визначають мінімально допустимий рівень гарантій прав і свобод людини та обов'язкові орієнтири для діяльності державних органів, зокрема правоохоронних. У доктринальному розумінні такі стандарти охоплюють як нормативні приписи, так і їхнє офіційне тлумачення міжнародними органами, що забезпечує їх практичну ефективність. Для діяльності поліції міжнародні стандарти виконують регулятивну та обмежувальну функції:

з одного боку, визначають межі допустимого втручання у права людини, а з іншого – встановлюють позитивні обов'язки держави щодо їх захисту.

За сферою дії міжнародні стандарти прав людини поділяються на універсальні та регіональні. Універсальні стандарти формуються в межах глобальної системи міжнародного права і мають загальнообов'язковий або рекомендаційний характер для держав світової спільноти. Регіональні стандарти функціонують у межах окремих інтеграційних або міждержавних об'єднань і враховують специфіку відповідного правового простору. Для європейських держав провідну роль відіграють саме регіональні стандарти, які відзначаються більшою деталізованістю та ефективними механізмами контролю, однак вони діють у тісному взаємозв'язку з універсальними нормами міжнародного права прав людини.

Нормативну основу діяльності поліції у сфері прав людини становлять низка ключових міжнародних актів. Центральне місце серед них посідає *Європейська конвенція з прав людини*, що встановлює обов'язкові стандарти захисту основоположних прав і передбачає ефективний механізм міжнародного контролю за їх дотриманням. Вона визначає базові вимоги до правоохоронної діяльності, зокрема щодо права на життя, заборони катувань, права на свободу та особисту недоторканність, справедливого суду та поваги до приватного життя.

Важливим універсальним джерелом є *Міжнародний пакт про громадянські і політичні права*, який закріплює фундаментальні права людини та покладає на держави обов'язок забезпечити їх ефективний захист. Для правоохоронної діяльності особливе значення мають його положення щодо недопустимості довільного затримання, гарантій справедливого судового розгляду та заборони жорстокого поводження.

Спеціалізовані стандарти поведінки правоохоронців містить *Кодекс поведінки посадових осіб у підтриманні правопорядку*, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН. Він визначає етичні та правові принципи діяльності поліцейських, зокрема обов'язок поважати права людини, застосовувати силу лише у разі крайньої необхідності та забезпечувати гуманне поводження із затриманими особами.

Додатковим орієнтиром виступають *Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку*, які деталізують критерії законності, необхідності та пропорційності застосування примусу. Ці принципи встановлюють, що використання сили допускається лише тоді, коли інші засоби є неефективними, а застосування смертельної сили можливе лише для захисту життя.

Юридична сила міжнародних стандартів прав людини визначається їх правовою природою та способом імплементації у національне право. Договори, ратифіковані державою, стають складовою її правової системи та підлягають застосуванню національними судами й органами влади. Рекомендаційні акти, хоча й не мають формально обов'язкового характеру, виконують роль авторитетних орієнтирів правотворчої та правозастосовної діяльності. Механізми імплементації включають законодавчу адаптацію, судову практику, адміністративні процедури, професійну підготовку правоохоронців і контрольні механізми національного та міжнародного рівнів.

Конституційно-правові засади діяльності поліції у сфері прав людини становлять фундамент правового регулювання правоохоронної діяльності та визначають межі здійснення владних повноважень державними ор-

ганами. Центральне місце серед них посідає *принцип верховенства права*, який виступає базовим орієнтиром функціонування всієї системи публічної влади. Він передбачає пріоритет прав і свобод людини, обмеження державної влади правом, а також обов'язковість дотримання принципів справедливості, правової визначеності та пропорційності. Для діяльності поліції верховенство права означає, що будь-які примусові заходи мають бути юридично обґрунтованими, необхідними та співмірними поставленій меті, а втручання у права особи допускається лише за умов суворого дотримання конституційних вимог.

Тісно пов'язаним із принципом верховенства права є *принцип законності*, який визначає формально-юридичні межі діяльності правоохоронних органів. Законність означає, що поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, передбачений Конституцією і законами України. Цей принцип виконує гарантійну функцію, запобігаючи свавільному втручанням державних органів у сферу прав і свобод людини. Він також покладає на посадових осіб обов'язок не лише дотримуватися законодавства, а й забезпечувати його правильне застосування з урахуванням правових стандартів захисту прав людини.

Однією з ключових конституційних засад діяльності поліції є *принцип поваги до людської гідності*, який впливає із визнання людини найвищою соціальною цінністю. Цей принцип визначає гуманістичний характер діяльності правоохоронних органів і зобов'язує їх утримуватися від дій, що можуть принижувати честь і гідність особи, спричиняти жорстоке чи нелюдське поводження або дискримінацію. Для практичної діяльності поліції це означає необхідність застосування сили лише як крайнього заходу, дотримання стандартів поводження із затриманими та забезпечення належного рівня професійної етики.

Важливе значення має *конституційний статус прав і свобод людини*, який визначає їх як невідчужувані та непорушні. Конституційні права виступають безпосередньо діючими нормами, що підлягають застосуванню всіма органами державної влади, включаючи поліцію. Вони встановлюють зміст і спрямованість діяльності держави та визначають межі її втручання у сферу приватної автономії особи. Таким чином, діяльність поліції повинна здійснюватися не лише з урахуванням законодавчих норм, а й у світлі конституційних гарантій прав людини, які мають найвищу юридичну силу.

Особливу роль у правовому регулюванні відіграє співвідношення міжнародних стандартів і Конституції України. Конституція визнає чинні міжнародні договори складовою національного законодавства, що забезпечує інтеграцію міжнародних стандартів прав людини у внутрішню правову систему. Це означає, що діяльність поліції повинна відповідати не лише національним нормам, а й міжнародним зобов'язанням держави, зокрема стандартам поводження з особами, стандартам застосування сили та вимогам ефективного розслідування порушень прав людини. Такий підхід сприяє гармонізації національної правової практики з міжнародними правовими орієнтирами.

У системі гарантій конституційних прав і свобод людини поліція посідає особливе місце як інституційний механізм їх практичного забезпечення. Вона виконує не лише правоохоронну, а й правозахисну функцію, оскільки покликана запобігати правопорушенням, припиняти їх та захищати особу від протиправних посягань. Водночас поліція сама виступає суб'єктом владних повнова-

жень, діяльність якого повинна підлягати ефективному правовому контролю з боку суду, парламенту та суспільства. Саме така подвійна роль поліції – як гаранта і як потенційного порушника прав – зумовлює необхідність чіткої конституційно-правової регламентації її діяльності.

Практика міжнародних судових органів відіграє важливу роль у формуванні національної правозастосовної практики та виступає авторитетним орієнтиром для діяльності правоохоронних органів. Рішення міжнародних судів, насамперед у сфері захисту прав людини, забезпечують офіційне тлумачення міжнародних договорів, конкретизують зміст правових норм і визначають стандарти поведінки державних органів (див., наприклад, [12]). Для національної правової системи такі рішення мають значення джерела правових позицій, які підлягають врахуванню судами, органами виконавчої влади та правоохоронними структурами. Їх застосування сприяє уніфікації правозастосування, підвищенню якості правової аргументації та запобіганню системним порушенням прав людини.

Особливу увагу міжнародні судові інституції приділяють стандартам застосування сили правоохоронними органами. У своїй практиці вони виходять із принципів законності, необхідності та пропорційності, згідно з якими будь-яке застосування сили має бути обґрунтованим, мінімально необхідним і співмірним меті втручання (див., наприклад, [13], [14]). Такі стандарти формують чіткі критерії оцінки правомірності дій поліцейських і зобов'язують державу створювати нормативні та організаційні механізми контролю за використанням сили.

Важливим напрямом міжнародної судової практики є вироблення стандартів поводження із затриманими особами. Судові рішення наголошують на безумовній забороні катувань і нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження, а також на необхідності забезпечення процесуальних гарантій затриманих осіб, зокрема доступу до адвоката, медичної допомоги та своєчасного судового контролю (див., наприклад, [15]). Дотримання цих вимог розглядається як обов'язок держави незалежно від обставин справи чи поведінки особи, що підкреслює абсолютний характер відповідних прав.

Суттєве значення для діяльності поліції мають також стандарти ефективного розслідування порушень прав людини, сформульовані міжнародними судовими органами (див., наприклад, [16]). Вони передбачають обов'язок держави проводити незалежне, оперативне та неупереджене розслідування випадків можливих порушень з боку правоохоронців. Такі стандарти охоплюють вимоги щодо процесуальної самостійності органу розслідування, належної доказової бази, участі потерпілих у процедурі та публічності результатів.

Вплив практики міжнародних судових органів на національні правові системи проявляється і у сфері реформування правоохоронних інституцій. Судові рішення нерідко стають підставою для внесення змін до законодавства, перегляду процедур затримання, удосконалення правил застосування сили, створення механізмів внутрішнього контролю та підвищення стандартів професійної підготовки поліцейських (див., наприклад, [17]). Таким чином, міжнародна судова практика виконує не лише контрольну, а й модернізаційну функцію, сприяючи приведенню діяльності поліції у відповідність до сучасних стандартів прав людини.

Деонтологічний вимір діяльності поліції відображає морально-ціннісні засади правоохоронної служби та ста-

новить важливу складову механізму забезпечення прав людини. Структура поліцейської деонтології охоплює кілька взаємопов'язаних елементів: нормативно-ціннісний (сукупність моральних принципів і професійних стандартів), поведінковий (конкретні моделі професійної поведінки), психологічний (професійна мотивація та етична свідомість) та інституційний (механізми контролю за дотриманням етичних норм). Така багаторівнева структура зумовлює роль деонтології як внутрішнього регулятора діяльності поліцейського поряд із правовими нормами.

Ключове значення у цьому контексті мають етичні принципи діяльності поліцейського. Вони визначають моральні межі реалізації владних повноважень і спрямовані на забезпечення балансу між потребами публічної безпеки та правами особи. Особливе місце у системі деонтологічних засад займають категорії професійної честі, гідності та відповідальності поліцейського. Професійна честь характеризує моральну репутацію працівника поліції та рівень його відданості службовому обов'язку, тоді як професійна гідність відображає внутрішнє усвідомлення значущості своєї діяльності та відповідальності перед суспільством. Професійна відповідальність виступає інтегративною категорією, що поєднує юридичний, моральний та дисциплінарний аспекти й забезпечує належне виконання службових повноважень. Важливим питанням є співвідношення правових і моральних норм у діяльності поліції. Правові приписи встановлюють формальні межі дозволеної поведінки, тоді як моральні норми визначають якість її здійснення. У практичній діяльності правоохоронця правові вимоги не завжди можуть охопити всі можливі ситуації, що виникають у процесі виконання службових завдань, тому саме моральні принципи виступають додатковим орієнтиром для прийняття рішень. Таким чином, право і мораль у діяльності поліції функціонують не ізольовано, а у взаємодії, утворюючи комплексну систему регуляції поведінки.

Значну роль у забезпеченні дотримання прав людини відіграють етичні кодекси та професійні стандарти поведінки, які конкретизують загальні моральні принципи і трансформують їх у практичні правила службової діяльності. Такі документи визначають стандарти взаємодії поліцейських із громадянами, порядок застосування владних повноважень, вимоги до неупередженості та недопущення дискримінації. Вони також виконують превентивну функцію, запобігаючи порушенням прав людини через формування у правоохоронців високих стандартів професійної культури та етичної відповідальності.

Отже, поєднання юридичних і деонтологічних засад забезпечує формування професійної поведінки поліцейського, орієнтованої на служіння суспільству, повагу до прав людини та утвердження принципів правової держави.

Сучасна концепція забезпечення прав людини у сфері правоохоронної діяльності ґрунтується на взаємодії трьох взаємопов'язаних складових – міжнародних стандартів, конституційних гарантій і професійної етики поліцейського, що утворюють своєрідну триєдину модель правозахисту. Міжнародні стандарти визначають універсальні критерії допустимої поведінки державних органів і встановлюють мінімальний рівень гарантій прав людини; конституційні норми закріплюють ці стандарти у національній правовій системі та надають їм найвищу юридичну силу; професійна етика забезпечує їх практичну реалізацію на рівні конкретної службової

діяльності. Така модель демонструє, що ефективний захист прав людини можливий лише за умов узгодженого функціонування правових і моральних регуляторів.

У межах цієї системи особливу роль відіграє поліцейський як суб'єкт правозахисту. Хоча поліція традиційно асоціюється з функціями контролю та примусу, у сучасній правовій державі вона виступає насамперед гарантом прав і свобод людини. Поліцейський реалізує правозахисну функцію не лише тоді, коли запобігає правопорушенням або припиняє їх, а й коли забезпечує належне поводження з особами, поважає їх гідність, дотримується процесуальних гарантій і діє в межах законності. Таким чином, правоохоронець виступає безпосереднім носієм правозахисної місії держави, а рівень його професійної підготовки та етичної культури безпосередньо впливає на стан дотримання прав людини у суспільстві.

Одним із центральних завдань правоохоронної діяльності є досягнення балансу між публічною безпекою та правами людини. Забезпечення громадського порядку часто передбачає обмеження певних прав і свобод, однак такі обмеження повинні відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності. Міжнародні стандарти та конституційні положення встановлюють чіткі критерії допустимості втручання держави у сферу приватної автономії особи, тоді як професійна етика поліцейського спрямовує його поведінку у ситуаціях, що потребують оперативного прийняття рішень. Саме поєднання нормативних вимог і внутрішніх моральних орієнтирів дозволяє забезпечити справедливий баланс між інтересами суспільства та правами людини.

Важливою складовою взаємодії цих елементів є інтегративна функція правових цінностей у професійній діяльності поліцейського. Цінності верховенства права, поваги до людської гідності, справедливості та рівності виступають спільною основою міжнародних стандартів і конституційних принципів, водночас формуючи зміст професійної етики правоохоронця. Саме через інтеріоризацію цих цінностей у професійній свідомості поліцейського відбувається трансформація абстрактних правових норм у конкретні моделі поведінки. У результаті правові цінності стають не лише нормативними орієнтирами, а й внутрішніми переконаннями, що визначають стиль професійної діяльності та сприяють формуванню правової культури правоохоронних органів.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що діяльність поліції у сфері забезпечення прав людини має комплексний правовий характер і ґрунтується на взаємодії міжнародних стандартів, конституційних гарантій та професійно-етичних засад правоохоронної служби. Доведено, що міжнародні стандарти прав людини формують універсальну нормативну основу правоохоронної діяльності, конституційні норми закріплюють їх у національній правовій системі та визначають межі державного примусу, а деонтологічні принципи забезпечують їх практичну реалізацію у професійній поведінці поліцейського. Такий взаємозв'язок утворює цілісну модель правозахисної діяльності поліції, спрямовану на досягнення балансу між потребами публічної безпеки та правами людини.

До теоретичних висновків дослідження належить обґрунтування концепції триєдиної системи забезпечення прав людини у діяльності поліції, що поєднує нормативний, інституційний та аксіологічний компоненти. Встановлено, що міжнародні стандарти виконують функцію універсального правового орієнтира, конституційні гарантії – механізму їх національної легі-

тимації, а професійна етика – внутрішнього регулятора поведінки правоохоронця. Запропоновано розглядати поліцейську діяльність не лише як інструмент державного примусу, а передусім як форму реалізації правозахисної функції держави. Теоретично обґрунтовано також положення про інтегративну роль правових цінностей, які забезпечують єдність правових і моральних засад діяльності поліції.

Практичні рекомендації, сформульовані за результатами дослідження, полягають у необхідності подальшої гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами прав людини, удосконалення нормативного регулювання застосування поліцейських заходів примусу, посилення інституційних механізмів контролю за діяльністю правоохоронних органів та впровадження сучасних програм професійної підготовки поліцейських із акцентом на правозахисні стандарти й професійну етику. Важливим напрямом практичної реалізації результатів дослідження є вдосконалення етичних кодексів і дисциплінарних процедур, що забезпечують належний рівень професійної відповідальності правоохоронців.

Значення отриманих результатів для правозастосовної практики полягає в тому, що вони сприяють формуванню єдиних стандартів діяльності поліції, орієнтованих на дотримання прав людини, та забезпечують методологічну основу для правильного застосування законодавства у правоохоронній сфері. Узагальнені положення можуть бути використані судами, органами прокуратури, органами внутрішнього контролю та закладами освіти системи підготовки правоохоронців як науково-методичний орієнтир при оцінці правомірності дій поліцейських і розробленні професійних стандартів.

Перспективи подальших наукових досліджень пов'язані з поглибленим аналізом впливу міжнародної судової практики на реформування правоохоронної системи, розробленням моделей оцінювання ефективності дотримання прав людини у діяльності поліції, дослідженням ролі цифрових технологій у забезпеченні прозорості правоохоронної діяльності та вивченням порівняльно-правових аспектів імплементації міжнародних стандартів у різних правових системах. Подальший розвиток цієї тематики сприятиме вдосконаленню теорії та практики правозахисної діяльності поліції і зміцненню засад правової державності.

Список використаних джерел

1. Антонович М.М. Обов'язок покарання за злочини проти людяності в Україні (щодо активістів Майдану) згідно з міжнародним правом. Українська Революція гідності, агресія РФ і міжнародне право. Українська асоціація міжнародного права. Київ, 2014. С. 44–58. <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/12df70e6-ca85-4d5f-9b54-dcb59b558fdf>
2. Міжнародний захист прав людини: електронний методичний посібник для здобувачів першого (бакалавр.) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право. Укладач А.В. Левенець. Одеса, 2023. 83 с. <https://dspace.onu.edu.ua/items/4ea7a4c0-767c-472b-8299-0b03505b726d>
3. Миколенко О.І. Механізм реалізації прав і свобод людини та громадянина в юридичній науці. Дослідження механізму реалізації прав і свобод людини та громадянина в публічному і приватному праві: колективна монографія. М.А. Баламуш, Н.В. Ільєва, О.М. Миколенко та ін. Одеса, Фенікс, 2023. С. 9–43. <https://doi.org/10.18524/2022.978-966-928-840-0.1.9-43>
4. Корчевна Л.О., Кузнєцова З.В. Імплементація міжнародних стандартів у сфері дотримання і захисту прав людини в правову систему України: колективна монографія. Одеса, Фенікс, 2017. 218 с. <https://dspace.onu.edu.ua/handle/123456789/28496>
5. Гавриленко О.А., Реньов Є.В. Становлення та розвиток передумов міжнародно-правового захисту вразливих груп населення: історико-юридичний дискурс. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2023. 76(2). 202–211. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.33>
6. Матяш В., Роговенко О. Національна поліція України в механізмі забезпечення конституційних прав і свобод громадян. *Молодий вчений*, 2022. 10 (110), 22–26. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-10-110-5>
7. Розділ І. Загальні засади (статті 1–20). Конституційний суд України. <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/12-rozdil-i-zagalni-zasady-statti-1-20>
8. Поліцейська деонтологія: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти галузей знань «К Безпека і оборона» та «Д Бізнес, адміністрування та право». С.В. Зозуля, Н.О. Коваленко, Я.А. Петрук, Р.Я. Ріжняк, О.С. Туренко, Д.В. Хитровський. Одеса, Видавничий дім «Гельветика», 2025. 236 с. ISBN 978-617-554-688-8
9. Jonathan-Zamir T., Perry G., Willis J.J. Ethical perspectives and police science: Using Social Contract Theory as an analytical framework for evaluating police legitimacy. *Policing: A Journal of Policy and Practice*. 2023. 17. paad056. <https://doi.org/10.1093/police/paad056>
10. Medina A.Z., Hackett D., Green D., Vargas R. Evidence of Donor Bias in Chicago Police Stops. ArXiv Cornell University. 2025. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2504.15140>
11. Christopher N. Ethics of policing. *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. 2021. <https://doi.org/10.4324/9780415249126-L171-1>
12. ВП ВС скасувала рішення судів після рішення ЄСПЛ у справі про подвійне притягнення заявника до відповідальності. Верховний суд України. <https://court.gov.ua/archive/1214368/>
13. Справа «Шморгунов та інші проти України» (Заява № 15367/14). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g02#Text
14. Посібник зі статті 11 Європейської конвенції з прав людини. Європейський суд з прав людини. 2025. https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_11_ukr
15. Case of Kardava v. Ukraine (Application no. 19886/09). <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-199168%22%5D%7D>
16. Case of Minyaylo and others v. Ukraine (Applications nos. 59356/10 and 2 others). <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-204660%22%5D%7D>
17. Як Україна посилює захист прав людини на прикладі виконання рішень ЄСПЛ. Судова влада в Україні. <https://zd.rv.court.gov.ua/sud1708/pres-centr/news/1867578/>

References

1. Antonovych, M.M. (2014). Oboviazok pokarannia za zlochyny proty liudianosti v Ukraini (shchodo aktyvistiv Maidanu) zghidno z mizhnarodnym pravom. Ukrainka Revoliutsiia hidnosti, ahresiia RF i mizhnarodne pravo [The Obligation to Punish Crimes against Humanity in Ukraine (Regarding Maidan Activists) under International Law. The Ukrainian Revolution of Dignity, Russian Aggression and International Law]. Ukrainka asotsiatsiia mizhnarodnoho prava [Ukrainian Association of International Law]. (P. 44–58). Kyiv. <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/12df70e6-ca85-4d5f-9b54-dcb59b558fdf> [in Ukrainian]
2. Levenets, A.V. (2023). Mizhnarodnyi zakhyst prav liudyny: elektronnyi metodychnyi posibnyk dlia zdobuvachiv pershoho (bakalavr.) rivnia vyshchoi osvity spetsialnosti 081 Pravo [International Protection of Human Rights: Electronic Methodological Guide for First-Level (Bachelor's) Higher Education Students in Specialty 081 Law]. Odesa. <https://dspace.onu.edu.ua/items/4ea7a4c0-767c-472b-8299-0b03505b726d> [in Ukrainian]
3. Mykolenko, O.I., Balamush, M.A., ... & Ilieva, N.V. (2023). Mekhanizm realizatsii prav i svobod liudyny ta hromadianyna v yurydychnii nautsi. Doslidzhennia mekhanizmu realizatsii prav i svobod liudyny ta hromadianyna v publicnomu i pryvatnomu pravi: kolektyvna monohrafiia [The Mechanism for the Implementation of Human and Civil Rights and Freedoms in Legal Science. Study of the Mechanism for the Implementation of Human and Civil Rights and Freedoms in Public and Private Law: Collective Monograph]. Odesa, Feniks. P. 9–43. <https://doi.org/10.18524/2022.978-966-928-840-0.1.9-43> [in Ukrainian]
4. Korchevna, L.O. & Kuznetsova, Z.V. (2017). Implementatsiia mizhnarodnykh standartiv u sferi dotrymattia i zakhystu prav liudyny v pravovu systemu Ukrainy: kolektyvna monohrafiia [Implementation of International Standards in the Field of Observance and Protection of Human Rights into the Legal System of Ukraine: Collective Monograph]. Odesa, Feniks, <https://dspace.onu.edu.ua/handle/123456789/28496> [in Ukrainian]
5. Havrylenko, O.A. & Renov, Ye.V. (2023). Stanovlennia ta rozvytok peredumov mizhnarodno-pravovoho zakhystu vrazlyvykh hrup naselennia: istoryko-iurydychnyi dyskurs [Formation and Development of the Preconditions for the International Legal Protection of Vulnerable Population Groups: A Historical and Legal Discourse]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriia Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series. 76(2). 202–211. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.33> [in Ukrainian]
6. Matiash, V. & Rohovenko, O. (2022). Natsionalna politsiia Ukrainy v mekhanizmi zabezpechennia konstytutsiinykh prav i svobod hromadian [The National Police of Ukraine in the Mechanism for Ensuring Constitutional Rights and Freedoms of Citizens]. Molodyi vchenyi – Young Scientist. 10 (110), 22–26. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-10-110-5> [in Ukrainian]
7. Rozdil I. Zahalni zasady (statti 1–20). Konstytutsiinyi sud Ukrainy [Chapter I. General Principles (Articles 1–20). Constitutional Court of Ukraine]. <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/12-rozdil-i-zagalni-zasady-statti-1-20> [in Ukrainian]
8. Zozulia, Ye.V., Kovalenko, N.O., Petruk, Ya.A., Rizhniak, R.Ya., Turenko, O.S., & Khytrovskiy, D.V. (2025). Politseiska deontolohiia: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity haluzei znan «K Bezpeka i oborona» ta «D Biznes, administruvannia ta pravo» [Police Deontology: Educational and Methodological Guide for Higher Education Students in the Fields of Knowledge “K Security and Defense” and “D Business, Administration and Law”]. Odesa, Vydavnychiy dim «Helvetyka». ISBN 978-617-554-688-8 [in Ukrainian]
9. Jonathan-Zamir, T., Perry, G. & Willis, J.J. (2023). Ethical perspectives and police science: Using Social Contract Theory as an analytical framework for evaluating police legitimacy. Policing: A Journal of Policy and Practice. 17. paad056. <https://doi.org/10.1093/police/paad056>
10. Medina, A.Z., Hackett, D., Green, D. & Vargas, R. (2025). Evidence of Donor Bias in Chicago Police Stops. ArXiv Cornell University. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2504.15140>
11. Christopher, N. (2021). Ethics of policing. Routledge Encyclopedia of Philosophy. <https://doi.org/10.4324/9780415249126-L171-1>
12. VP VS skasuvala rishennia sudiv pislia rishennia YeSPL u spravi pro podviine prytiahnennia zaiavnyka do vidpovidalnosti [The Grand Chamber of the Supreme Court Annulled Court Decisions Following the ECtHR Judgment in a Case Concerning Double Prosecution of the Applicant]. Verkhovnyi sud Ukrainy [Supreme Court of Ukraine]. (2021). <https://court.gov.ua/archive/1214368/> [in Ukrainian]
13. Sprava «Shmorgunov ta inshi proty Ukrainy» (Zaiava № 15367/14) [Case of Shmorgunov and Others v. Ukraine (Application No. 15367/14)]. (2021). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g02#Text [in Ukrainian]
14. Posibnyk zi statti 11 Yevropeiskoi konvetsii z prav liudyny. [Guide on Article 11 of the European Convention on Human Rights]. (2025). Yevropeyskyi sud z prav liudyny [European Court of Human Rights]. https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_11_ukr [in Ukrainian]
15. Case of Kardava v. Ukraine (Application no. 19886/09). (2019). <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-199168%22%7D>
16. Case of Minyaylo and others v. Ukraine (Applications nos. 59356/10 and 2 others). (2020). <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-204660%22%7D>
17. Iak Ukraina posyliuie zakhyst prav liudyny na prykladi vykonannia rishen YeSPL [How Ukraine Strengthens the Protection of Human Rights Through the Example of Executing ECtHR Judgments]. (2025). Sudova vlada v Ukraini [Judiciary of Ukraine]. <https://zd.rv.court.gov.ua/sud1708/pres-centr/news/1867578/> [in Ukrainian]

Pasichnyk Natalia,

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Deputy Head of the Department for the Organization of Scientific Activity –
Head of the Scientific Work Organization Unit
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0923-9486>

Rizhniak Renat,

Honored Worker of Education of Ukraine,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of General Legal Disciplines
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1977-9048>

Khytrovskyi Dmytro,

Senior Lecturer at the Department of General Legal Disciplines
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-5619-6834>

**INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS STANDARDS IN POLICE ACTIVITY:
CONSTITUTIONAL AND DEONTOLOGICAL DIMENSIONS**

The article is devoted to a comprehensive theoretical and legal analysis of international human rights standards as the normative foundation of police activity in their interrelation with constitutional guarantees and professional-ethical principles of law enforcement service. The legal nature of international standards, their universal and regional character, as well as the mechanisms of their implementation into the national legal system are examined.

Particular attention is paid to the constitutional and legal foundations of police activity, which determine the limits of the exercise of public authority and ensure the humanistic orientation of law enforcement. It is shown that constitutional rights and freedoms have direct effect and serve as the primary criterion for assessing the legality of law enforcement actions. It is substantiated that police activity must comply not only with national legislation but also with the state's international obligations, which ensures the harmonization of law-enforcement practice with international legal standards.

The significance of the case law of international judicial bodies as a factor in shaping standards of law enforcement activity is analyzed. It is argued that decisions of international judicial institutions perform not only a supervisory but also a modernizing function, influencing the reform of law enforcement systems and the improvement of national legislation.

The deontological dimension of police activity is revealed, the structure of police deontology is defined, and the role of ethical principles in ensuring human rights is clarified. It is demonstrated that professional ethics acts as an internal regulator of police conduct and complements legal norms, forming a comprehensive mechanism for human rights protection. The concept of a triadic model for ensuring human rights is proposed, combining international standards, constitutional guarantees, and professional-ethical foundations of police activity.

It is concluded that the effectiveness of police activity in the field of human rights depends on the coordinated functioning of normative, institutional, and value-based components of legal regulation, while the integration of legal and moral principles contributes to the formation of a modern human-rights-oriented model of law enforcement.

Key words: international human rights standards, police activity, constitutional law of Ukraine, police deontology, human rights, rule of law, law enforcement activity.

Дата першого надходження статті до видання: 17.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-2>

Вітвіцький Сергій Сергійович,

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, ректор

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4884-1883>

КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

*Стаття присвячена дослідженню критеріїв класифікації процесуальних засобів доказування у кримінальному провадженні з урахуванням пізнавальної природи досудового розслідування. Обґрунтовано, що процес доказування є особливим різновидом юридично регламентованої пізнавальної діяльності, яка здійснюється виключно із застосуванням визначених кримінальним процесуальним законом засобів. Доведено, що відсутність уніфікованої системи їх класифікації зумовлює труднощі у теоретичному осмисленні та практичному застосуванні відповідних інструментів доказування. **Ключові слова:** процесуальні засоби, доказування, кримінальне провадження, класифікація, слідчі (розшукові) дії, пізнання.*

Постановка проблеми. Постановка проблеми у межах дослідження процесуальних засобів доказування у кримінальному провадженні зумовлюється передусім пізнавальною природою досудового розслідування, яке за своєю сутністю виступає особливим різновидом юридично регламентованої пізнавальної діяльності сторони обвинувачення, спрямованої на встановлення фактичних обставин вчиненого кримінального правопорушення. У цьому контексті досудове розслідування не може розглядатися виключно як сукупність процесуальних рішень і дій, оскільки його зміст визначається саме процесом пошуку, фіксації, трансформації та перевірки знань про подію кримінального правопорушення, осіб, причетних до його вчинення, а також інших обставин, що мають значення для кримінального провадження. Така гносеологічна спрямованість вказує на необхідність зосередження уваги на тих інструментах, які забезпечують цей процес, тобто на процесуальних засобах доказування. Водночас сучасний стан наукової розробленості цієї проблематики свідчить про відсутність усталеного підходу до розуміння критеріїв класифікації процесуальних засобів доказування. Наявні наукові концепції, хоча й пропонують окремі класифікаційні підходи, але залишаються дискусійними, внаслідок багатовимірності процесу доказування. Це призводить до фрагментарності у сприйнятті процесуальних засобів, ускладнює

їх теоретичне осмислення та негативно позначається на практиці їх застосування в контексті забезпечення ефективності досудового кримінального провадження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні наукові напрацювання щодо процесуальних засобів доказування у кримінальному провадженні свідчать про наявність значного наукового інтересу до їх гносеологічної сутності, що зумовлено загальним визнанням пізнавального характеру досудового розслідування. У межах досліджень багатьох авторів, таких як В. В. Вапнярчук, В. П. Бахін, А. В. Коваленко, В. В. Кікінчук, С. Л. Лисаченко, М. В. Салтєвський, О. С. Старенький, В. Ю. Шепітько, та інших, послідовно підкреслюється, що досудове розслідування є формою юридично врегульованого пізнання, у межах якого встановлення обставин кримінального правопорушення здійснюється через використання низки процесуальних інструментів. Саме ці інструменти виступають процесуальними засобами доказування та забезпечують пошук, фіксацію та перевірку інформації, надаючи їй доказового значення. Проте незважаючи на наявність вагомих наукових здобутків, дослідження класифікації процесуальних засобів доказування переважно має фрагментарний характер. Окремі аспекти класифікації таких засобів висвітлюються в контексті загальних проблем доказування, криміналістичного забезпечення розслідування або проце-

суальної діяльності слідчого, однак відсутня комплексна концепція, яка б узгоджувала різні критерії їх класифікації з урахуванням пізнавальної природи досудового слідства. У зв'язку з цим виникає потреба у формуванні узагальноної, внутрішньо узгодженої системи критеріїв класифікації процесуальних засобів доказування, яка б відображала їх багатомірну природу та дозволяла розкрити функціональне призначення у процесі пізнання обставин вчиненого кримінального правопорушення.

Формування цілей статті (постановка завдання).

Метою дослідження є поглиблення теоретичного осмислення процесуальних засобів доказування шляхом визначення та змістовного обґрунтування окремих критеріїв їх класифікації крізь призму пізнавальної спрямованості виводу кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Виконання завдань та досягнення мети кримінального провадження є неможливим без здійснення доказової діяльності. Лише на підставі доказової інформації суб'єкти кримінального процесу уповноважені приймати процесуальні рішення стосовно кримінально-правового конфлікту та забезпечення прав і свобод людини [1, с. 106].

Процес доказування у кримінальному провадженні за своєю сутністю є різновидом пізнавальної діяльності, спрямованої на встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [2, с. 59; 3, с. 252–253]. Водночас така пізнавальна діяльність не є довільною, оскільки вона є регламентованою нормами кримінального процесуального законодавства, яке визначає не лише межі, а й засоби її здійснення [4, с. 137; 5, с. 53]. Саме тому пізнання у кримінальному провадженні здійснюється не будь-якими можливими способами, а виключно тими, що прямо передбачені у ст. 93 КПК України. Зазначене положення набуває особливого значення на стадії досудового розслідування, де процес пізнання обставин кримінального правопорушення має найбільш інтенсивний характер.

Відповідно до ч. 2 ст. 93 КПК України, збирання доказів здійснюється шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, а також інших процесуальних дій, передбачених кримінальним процесуальним законом [6]. Таким чином, законодавець фактично окреслює систему процесуальних засобів, за допомогою яких реалізується пізнавальна функція кримінального провадження, надаючи їм нормативно визначеного характеру та водночас встановлюючи межі допустимого втручання у права і свободи людини. У цьому контексті процесуальні засоби доказування виступають ключовим елементом механізму доказування, оскільки саме завдяки їх використанню відбувається формування доказів. Тому процесуальні засоби доказування забезпечують не лише отримання інформації про обставини кримінального правопорушення, але й її належну фіксацію, перевірку та подальшу оцінку, що у сукупності формує підґрунтя для прийняття законних і обґрунтованих процесуальних рішень.

Водночас значення процесуальних засобів доказування для виконання завдань кримінального провадження, визначених законом, об'єктивно зумовлює необхідність їх комплексного дослідження та систематизації. Саме завдяки ефективному, законному та обґрунтованому застосуванню цих засобів забезпечується досягнення цілей кримінального провадження, зокрема встановлення обставин кримінального правопорушення, притягнення винних до відповідальності та недопущення необґрунтованого процесуального примусу. Отже, наукове осмислення процесуальних засобів доказування, їх

класифікація та визначення критеріїв такої класифікації є необхідною передумовою підвищення ефективності досудового розслідування та вдосконалення кримінального процесуального доказування в цілому.

У контексті дослідження процесуальних засобів доказування принципового значення набуває з'ясування сутності класифікації як наукового методу пізнання, що забезпечує впорядкування складних правових явищ і створює передумови для їх глибшого теоретичного осмислення. Класифікація у цьому розумінні постає не лише як технічний прийом систематизації, а як методологічний інструмент, спрямований на виявлення внутрішніх закономірностей функціонування досліджуваного об'єкта [7, с. 544]. За своєю сутністю класифікація полягає у розподілі досліджуваного поняття на окремі класи, групи чи види за істотними ознаками, які відображають його внутрішню структуру, змістовні характеристики та функціональне призначення [8, с. 51–52]. Такий розподіл не є довільним, оскільки він ґрунтується на притаманних ознаках явища, що забезпечує наукову обґрунтованість і логічну послідовність побудови відповідної системи. У площині кримінального процесуального доказування класифікація, з одного боку, дозволяє впорядкувати множинність процесуальних засобів доказування, які характеризуються різною правовою природою, функціональним призначенням та процесуальною формою, а з іншого – забезпечує розкриття їх ролі у механізмі доказування, сприяючи встановленню взаємозв'язків між окремими елементами цієї системи та визначенню їх місця у структурі пізнавальної діяльності.

Враховуючи зазначене, необхідність звернення до критеріїв класифікації процесуальних засобів доказування як методологічної основи їх систематизації набуває безсумнівного значення. Саме через визначення та обґрунтування таких критеріїв стає можливим впорядкування існуючих процесуальних засобів, а також розкриття функціонального призначення у механізмі доказування, встановлення їх взаємозв'язку та ролі у процесі пізнання обставин кримінального правопорушення. Критерії класифікації у цьому випадку виступають не формальним інструментом групування, а способом виявлення внутрішньої логіки доказування як пізнавального процесу.

Узагальнення наукових підходів до класифікації процесуальних засобів доказування дає підстави констатувати відсутність уніфікованих критеріїв, що зумовлює складність доказування як поєднання пізнавальної діяльності, процесуальної форми та криміналістичного забезпечення досудового розслідування. Передусім, виходячи з концепції системності засобів доказування, обґрунтованої В. В. Кікінчуком, доцільно виходити з того, що процесуальні засоби доказування є структурно впорядкованою сукупністю передбачених кримінальним процесуальним законом інструментів, за допомогою яких здійснюється збирання, перевірка та оцінка доказів [9, с. 301]. Такий підхід зумовлює необхідність визначення критеріїв, які відображають як юридичну природу цих засобів, так і їх функціональне навантаження у процесі доказування.

Першим і базовим критерієм класифікації виступає нормативно-правова визначеність процесуального засобу. З урахуванням цього критерію потрібно розмежовувати процесуальні засоби на ті, що прямо передбачені кримінальним процесуальним законом як процесуальні дії (слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, інші процесуальні дії), та допоміжні засоби, які хоча й не

мають самостійного процесуального статусу дії, однак опосередковують доказування (технічні, тактичні, організаційні прийоми). Зокрема, поряд із слідчими (розшуковими) та негласними слідчими (розшуковими) діями необхідно звернути увагу на окремі заходи забезпечення кримінального провадження, які, хоча й традиційно розглядаються крізь призму їх забезпечувальної функції, водночас не позбавлені вираженого пізнавального змісту [10, с. 561]. Йдеться про такі процесуальні інструменти, застосування яких полягає не лише у досягненні дієвості кримінального провадження, але й спрямоване на отримання фактичних даних, що можуть мати доказове значення. Наприклад, тимчасовий доступ до речей і документів, арешт майна або інші заходи забезпечення можуть виступати не лише засобами процесуального примусу, а й інструментами виявлення та фіксації інформації про обставини кримінального правопорушення. Щодо засобів, які опосередковують доказування, важливо виділити техніко-криміналістичні, тактико-криміналістичні та методико-криміналістичні засоби доказування. Таке розмежування відображає дуалістичну природу доказування, на чому наголошує А. В. Коваленко, підкреслюючи взаємодію кримінально-процесуальних та криміналістичних засобів [11, с. 298].

Другим критерієм є функціональне призначення процесуального засобу в структурі доказування. Зважаючи на загальновизнану модель доказування (збирання, перевірка, оцінка доказів) та наукових підходів до розмежування доказів і засобів доказування, процесуальні засоби доцільно класифікувати на засоби збирання доказів, засоби їх перевірки та засоби оцінки [12, с. 119; 13, с. 69–70]. Оскільки доказування є динамічним процесом, який охоплює не лише збирання, але й перевірку, дослідження та оцінку доказів, процесуальні засоби не можуть розглядатися як однорідна сукупність інструментів, позбавлених внутрішньої диференціації. Тому функціональне призначення процесуальних засобів доказування полягає у реалізації окремих етапів пізнавальної діяльності, спрямованих на встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. При цьому треба наголосити, що процесуальні дії можуть мати багатофункціональний характер і одночасно виконувати декілька завдань, що свідчить про їх гнучкість. Розширене розуміння функціонального критерію дозволяє розглядати процесуальні засоби доказування не лише як формально визначені процесуальні дії, а як необхідні інструменти, що забезпечують різні аспекти пізнавальної діяльності у кримінальному провадженні.

Третім критерієм є суб'єкт застосування процесуального засобу у кримінальному провадженні. Враховуючи змагальний характер останнього, доцільно виділити засоби доказування, що застосовуються стороною обвинувачення, стороною захисту та судом. Такий підхід відображає рівновагу процесуальних можливостей сторін і дотримання принципів законності та верховенства права. Водночас межі такого розмежування є відносними, оскільки окремі засоби можуть бути доступними

декільком суб'єктам із різним процесуальним статусом. Окрім того, незважаючи на закріплення принципу змагальності, який передбачає рівність процесуальних прав сторін у доведенні своїх позицій, не всі процесуальні засоби доказування є однаково доступними для сторони захисту. Зокрема, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій віднесено до повноважень сторони обвинувачення, що обумовлено їх владним характером. Але така обмеженість не означає повної відсутності у сторони захисту інструментів впливу на процес доказування. Законодавець передбачає механізми, які дозволяють стороні захисту опосередковано реалізовувати свої права в частині збирання доказів, зокрема шляхом ініціювання проведення окремих процесуальних дій (ч. 2 ст. 22, п. 12 ч. 3 ст. 42, ст. 220 КПК України), що є важливим важелем забезпечення рівності сторін.

Четвертим критерієм є характер пізнавальної діяльності, що реалізується за допомогою процесуального засобу. У цьому аспекті, спираючись на криміналістичні концепції деяких авторів, доречно розмежовувати процесуальні засоби на ті, що забезпечують безпосереднє сприйняття інформації (наприклад, огляд, обшук), та ті, що опосередковують її отримання через інтерпретацію (експертиза, слідчий експеримент) [11, с. 299–300; 14, с. 85]. Це дозволяє врахувати епістемологічну природу доказування та різний рівень опосередкованості знань, що формуються під час пізнання обставин кримінального правопорушення.

П'ятим критерієм виступає стадійність кримінального провадження, у межах якої застосовується відповідний засіб доказування. З огляду на це, процесуальні засоби необхідно поділяти на ті, що застосовуються на стадії досудового розслідування, та ті, що реалізуються під час судового провадження. При цьому окремі засоби мають універсальний характер і можуть використовуватися на різних стадіях, що свідчить про їх всеохоплюючу роль.

Висновки. Класифікація процесуальних засобів доказування у кримінальному провадженні може бути представлена як багаторівнева система, в якій виділяються нормативно визначені процесуальні дії як основні засоби доказування та допоміжні криміналістичні й організаційні засоби як забезпечувальні елементи; у межах функціонального підходу – засоби збирання, перевірки та оцінки доказів; за суб'єктним критерієм – засоби сторони обвинувачення, сторони захисту та суду; за характером пізнання – безпосередні та опосередковані; за стадійністю кримінального провадження – досудові, судові та універсальні.

Таким чином, запропоновані критерії класифікації процесуальних засобів доказування мають інтегративний характер і дозволяють врахувати як нормативно-процесуальні, так і криміналістичні аспекти доказування, забезпечуючи системне розуміння процесуальних засобів як складного правового та водночас пізнавального явища.

Список використаних джерел

1. Лоскутов Т.О. Щодо критеріїв визначення допустимості доказів у кримінальному провадженні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2021. № 1(71). Т. 32. С. 106–110. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2021.1/19>
2. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Харків: Юрайт, 2017. 408 с.
3. Кікінчук В. В. Генеза наукової думки щодо засобів доказування у кримінальному провадженні. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2025. №1 (34). С. 249–259. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.18>

4. Барган С.С. Пізнавальна діяльність слідчого: криміналістичний та процесуальний аспекти: дис. ... докт. філософії. Кропивницький, 2024. 258 с.
5. Лоскутов Т. О. Кримінальне переслідування, здійснюване слідчим: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпропетровськ, 2010. 204 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Голос України*. 2012. №90–91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print#n2001>
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. Т. В. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
8. Скиба Ю. Класифікація методів педагогічних досліджень. *Вища освіта України*. 2016. № 2. С. 51–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2016_2_10
9. Кікінчук В. В., Прибіткова Н. О. Сутність засобів доказування в кримінальному провадженні. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. №3 (33). С. 295–304. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.26>
10. Барган С. С. Проблеми нормативного регулювання процесуальних засобів пізнавальної діяльності слідчого. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 560–565. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.98>
11. Коваленко А. В. Криміналістичні засоби кримінального процесуального доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. № 4. Т. 30. С. 293–303. DOI: [10.31359/1993-0909-2023-30-4-293](https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-30-4-293)
12. Гусєв О. Ю. Співвідношення понять доказів і засобів доказування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2016. Вип. 37. Т. 1. С. 116–120. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2020/12/No.37-1.pdf>
13. Кікінчук В. В. Система засобів доказування в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія право*. 2024. Вип. 86. Ч. 5. С. 66–71. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.9>
14. Лисаченко С. Л. Засоби отримання відомостей від особи у досудовому кримінальному провадженні: дис. ... докт. філософії. Харків. 2020. 280 с.

References

1. Loskutov, T. O. (2021). Shchodo kryteriiv vyznachennia dopustymosti dokaziv u kryriminalnomu provadzhenni [Regarding the criteria for determining the admissibility of evidence in criminal proceedings.]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: yurydychni nauky*, 1 (71), 32, 106–110. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2021.1/19> [in Ukrainian].
2. Vapniarchuk, V. V. (2017). Teoriia i praktyka kryriminalnoho protsesualnoho dokazuvannia: monohrafiia [Theory and practice of criminal procedural evidence: monograph.]. Kharkiv: Yurait. [in Ukrainian].
3. Kikinchuk, V. V. (2025). Geneza naukovoï dumky shchodo zasobiv dokazuvannia u kryriminalnomu provadzhenni [Genesis of scientific thought on means of evidence in criminal proceedings.]. *Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 1 (34), 249–259. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.18> [in Ukrainian].
4. Barhan, S.S. (2024). Piznavalna diialnist slidchoho: kryriminalistychnyi ta protsesualnyi aspekty: dys. ... dokt. filosofii [Cognitive activity of the investigator: forensic and procedural aspects]. Kropyvnytskyi. [in Ukrainian].
5. Loskutov, T. O. (2010). Kryriminalne peresliduvannia, zdiisniuvane slidchym: dys... kand. yuryd. nauk:12.00.09. [Criminal prosecution carried out by an investigator]. Dnipropetrovsk. [in Ukrainian].
6. Kryriminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy (2012) [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13 kvit. 2012 r. № 4651-VI. *Holos Ukrainy*. 2012. №№ 90-91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print#n2001> [in Ukrainian].
7. Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / uklad. i holov. red. T. V. Busel (2009) [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin: VTF «Perun». [in Ukrainian].
8. Skyba, Yu. (2016). Klyasyfikatsiia metodiv pedahohichnykh doslidzhen [Classification of pedagogical research methods]. *Vyshcha osvita Ukrainy*, 2, 51–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2016_2_10 [in Ukrainian].
9. Kikinchuk, V. V., Pribytkova, N. O. (2024). Sutnist zasobiv dokazuvannia v kryriminalnomu provadzhenni [The essence of evidence in criminal proceedings]. *Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 3 (33), 295–304. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.26> [in Ukrainian].
10. Barhan S. S. (2024). Problemy normatyvnoho rehuliuвання protsesualnykh zasobiv piznavalnoi diialnosti slidchoho [Problems of normative regulation of procedural means of cognitive activity of the investigator]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 1, 560–565. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.98> [in Ukrainian].
11. Kovalenko, A. V. (2023). Kryriminalistychni zasoby kryriminalnoho protsesualnoho dokazuvannia [Forensic means of criminal procedural evidence. Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 4, 30, 293–303. DOI: [10.31359/1993-0909-2023-30-4-293](https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-30-4-293) [in Ukrainian].
12. Husiev, O. Yu. (2016). Spivvidnoshennia poniat dokaziv i zasobiv dokazuvannia [The correlation between the concepts of evidence and means of proof]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya Pravo*, 37, 1, 116–120. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2020/12/No.37-1.pdf> [in Ukrainian].
13. Kikinchuk, V. V. (2024). Systema zasobiv dokazuvannia v kryriminalnomu provadzhenni [The system of means of proof in criminal proceedings]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriya parvo*, 86, 5, 66–71. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.9> [in Ukrainian].
14. Lysachenko, S. L. (2020). Zasoby otrymannia vidomostei vid osoby u dosudovomu kryriminalnomu provadzhenni: dys. ... dokt. filosofii [Means of obtaining information from a person in pre-trial criminal proceedings]. Kharkiv. [in Ukrainian].

Vitvitskyi Serhii,

Doctor of Law, Professor,

Honored Lawyer of Ukraine, Rector

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4884-1883>

CRITERIA FOR CLASSIFYING PROCEDURAL MEANS OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

This article is devoted to identifying the criteria for classifying procedural means of evidence in criminal proceedings, taking into account the investigative nature of the pretrial investigation. It is argued that the process of proving a case is a specific type of legally regulated investigative activity carried out exclusively through the use of means defined by criminal procedural law. Attention is drawn to the fact that during the pre-trial investigation stage, an intensive process of forming the evidentiary base takes place as a result of the use of the prescribed procedural means. It is noted that the legal codification of such means defines the limits of permissible interference with human rights and ensures the legality of the prosecution's investigative activities regarding the establishment of the circumstances of a criminal offense. The state of scientific research on the issue is analyzed, within which the fragmentary nature of approaches to defining the criteria for classifying procedural means of evidence is noted. It is demonstrated that the absence of a unified classification system creates difficulties in the theoretical understanding and practical application of the relevant evidentiary tools. It is noted that classification, as a scientific method of cognition, allows not only for the systematization of procedural means but also for the elucidation of their functional purpose within the evidentiary mechanism. It is determined that procedural means of evidence should be classified according to a set of interrelated criteria that reflect their multidimensional nature. The expediency of distinguishing a normative-legal criterion is substantiated, one that encompasses not only investigative (search) actions but also specific measures to ensure criminal proceedings. A system of criteria for classifying procedural means of evidence is proposed, which can serve as a foundation for further scientific research aimed at enhancing the effectiveness of pre-trial investigations and achieving the objectives of criminal proceedings.

Key words: procedural remedies, evidence, criminal proceedings, classification, investigative (search) actions, cognition.

Дата першого надходження статті до видання: 20.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 343.98:343.62

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-3>

Данилюк Сергій Вікторович,

аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-0617-7290>

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕНАЛЕЖНОГО ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ МЕДИЧНИМ АБО ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ

Статтю присвячено вивченню теоретичних положень криміналістичної характеристики як складової методики розслідування та формування криміналістичної характеристики неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником, що сприяє виокремленню типових ознак вказаних кримінальних правопорушень. Встановлено, що криміналістична характеристика неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником охоплює типові ознаки, притаманні вказаним кримінальним правопорушенням та надає характеристику таким елементам: особа потерпілого, обстановка, типові сліди та наслідки кримінального правопорушення, особа потерпілого, обстановка, типові сліди та наслідки кримінального правопорушення.

Ключові слова: криміналістична характеристика, методика розслідування, медичний працівник, фармацевтичний працівник, кримінальне правопорушення.

Постановка проблеми. Розслідування кримінальних правопорушень є складним процесом, що полягає у розумовій та процесуальній діяльності слідчого спрямованій на встановлення та процесуальне оформлення інформації доказового характеру, її дослідження з метою доведення вини правопорушника, притягнення його до кримінальної відповідальності та завершення досудового розслідування. Однак, розслідування кримінальних правопорушень полягає як у прийнятті процесуальних рішень та проведенні слідчих (розшукових) дій, так і осмисленні природи вчиненого кримінального правопорушення, надання йому правової оцінки і кваліфікації шляхом аналізу суттєвих, притаманних лише певному виду кримінальних правопорушень ознак, визначення їх особливостей.

Складність у розслідуванні неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником зумовлена специфікою вказаних кримінальних правопорушень, що полягає у необхідності притягнення до кримінальної відповідальності та доведення вини спеціального суб'єкта – медичного або фармацевтичного працівника, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між неналежним виконанням професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником та настанням тяжких наслідків, спричинених діями або бездіяльністю по відношенню до пацієнтів вказаних осіб, а також складність у збиранні та дослідженні доказів, призначенні судових експертиз. Вказане зумовлює

потребу у вивченні криміналістичної характеристики неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником з метою виокремлення типових ознак та закономірностей вчинення вказаних кримінальних правопорушень для формування на основі отриманих даних методичних рекомендацій, направлених на допомогу органам досудового розслідування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття криміналістичної характеристики надано багатьма вченими-криміналістами серед яких В.Д. Берназ, П.Д. Біленчук, С.С. Вітвіцький, О.О. Волобуєва, А.Ф. Волобуєв, М.М. Єфімов, О.Н. Колісниченко, В.О. Коновалова, О.В. Одерій, М.В. Салтєвський, А.В. Старушкевич, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько та ін.

Криміналістична характеристика неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником надана Л.В. Омельчук, П.В. Цимбал, Т.Я. Цимбал у монографії «Розслідування злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками: сучасний стан, проблеми та напрями удосконалення» (2015) [1] та О.П. Шайгурою у дисертаційному дослідженні «Криміналістична характеристика неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником» (2013) [2].

Метою дослідження є вивчити наукові концепції та підходи до поняття та значення криміналістичної характеристики; з'ясувати та розкрити ознаки неналеж-

ного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником; надати криміналістичну характеристику неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником.

Виклад основного матеріалу. У сфері охорони здоров'я медичне обслуговування громадян та фармацевтична допомога забезпечується медичними та фармацевтичними працівниками, діяльність яких здійснюється відповідно до нормативно закріплених правил та стандартів охорони здоров'я, посадових інструкцій, функціональних обов'язків, а також моральних засад, які визначають повагу до життя і здоров'я людини, недопущення завдання шкоди пацієнту. Водночас, неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником покладених на них професійних обов'язків – це утримання особи від здійснення передбачених його компетенцією діянь, спрямованих на надання кваліфікованої медичної або фармацевтичної професійної допомоги. Такими можуть бути, зокрема, відмова чергового лікаря від госпіталізації хворого, який потребує невідкладної допомоги чи хірургічного втручання, залишення хворого без належного медичного догляду, невиконання медичною сестрою вказівки лікаря щодо застосування до хворого необхідних ліків чи маніпуляцій, невстановлення необхідного лікувально-охоронного нагляду чи режиму для хворих, які страждають на психічні розлади, тощо [3, с. 604]. Як приклади клінічних помилок Ф. Ойебодє перераховує побічні реакції на ліки, неправильні переливання, хірургічні травми та операції в неправильно-му місці, самогубства, травми або смерть, пов'язані зі стримуванням, падінням, опіки, пролежні та помилкове встановлення особи пацієнта. Науковець зазначає, що високий рівень помилок із серйозними наслідками найчастіше трапляється у відділеннях інтенсивної терапії, операційних та відділеннях невідкладної допомоги [4].

Кримінальні правопорушення, передбачені ст. 140 Кримінального кодексу України (далі – КК України) не мають значного поширення, однак вчиняються систематично, а показники їх вчинення є сталими. Відповідно до офіційної статистики Офісу Генерального Прокурора у 2016 році обліковано 642 кримінальних правопорушень за фактом неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником, у 2017 – 725, 2018 – 655, 2019 – 669, 2020 – 654, 2021 – 566, 2022 – 327, 2023 – 436, 2024 – 424, 2025 – 409 [5]. Вказане свідчить про необхідність вивчення практики розслідування неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником з метою виокремлення типових ознак досліджуваних кримінальних правопорушень та формування їх криміналістичної характеристики.

Успішному розкриттю та розслідуванню кримінальних правопорушень передують використання сучасних криміналістичних засобів, криміналістично значущої інформації та методичних рекомендацій, сформованих на основі системного аналізу типових ознак та закономірностей вчинення кримінальних правопорушень. Простежується взаємозв'язок між наукою та практикою, що полягає у вивченні вченими-криміналістами практики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень з метою аналізу та узагальнення типових даних та формування рекомендацій щодо їх розслідування, і навпаки, використання практичними працівниками сучасних криміналістичних рекомендацій під час досудового розслідування. Саме з цією метою вивчається та формується криміналістична характеристика, яка систематизує та узагальнює криміналістичні ознаки та

особливості кримінальних правопорушень, відображає закономірні зв'язки між ними.

Криміналістична характеристика як невід'ємна частина криміналістичної методики вивчалась багатьма вченими-криміналістами, які зосереджували увагу на її теоретичному та практичному значенні. А.В. Старушкевич пропонував розглядати криміналістичну характеристику у двох аспектах – теоретичному та прикладному. У теоретичному аспекті криміналістична характеристика – це наукова категорія криміналістики та у зв'язку з цим вона повинна мати своє загальне поняття, визначення (дефініцію), внутрішню структуру, посідати певне місце у системі криміналістики та виконувати певні функції. У прикладному аспекті криміналістична характеристика повинна бути подана у вигляді описів, таблиць, схем, графіків, комп'ютерних програм тощо [6].

В.М. Шевчук пропонує розглядати криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень як два складники: а) як теоретичну концепцію – основи формування окремих методик розслідування; і б) як робочий інструмент розслідування (його інформаційну базу), як систему зібраних і узагальнених даних про криміналістично значущі ознаки певного виду кримінальних правопорушень [7, с. 118]. На нашу думку, запропонована концепція дозволяє розглядати криміналістичну характеристику як систему узагальнених відомостей, розроблених з метою використання відомостей про типові ознаки кримінальних правопорушень під час розслідування.

С.С. Чернявський до найбільш суттєвих ознак криміналістичної характеристики як наукової категорії відносить такі: 1) сукупність узагальнених даних про криміналістично значущі ознаки кримінальних правопорушень певного виду (групи); 2) встановлення й урахування закономірних зв'язків між цими даними; 3) використання цих даних і зв'язків між ними для вирішення завдань розкриття та розслідування кримінальних правопорушень [8, с. 142]. Саме остання ознака розкриває практичне значення криміналістичної характеристики – використання наданих криміналістичною характеристикою відомостей під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень шляхом орієнтування слідчого щодо ключових ознак певних кримінальних правопорушень, їх взаємозв'язку та механізму вчинення.

Щодо поняття криміналістичної характеристики науковцями висловлено чимало ідей та підходів. Криміналістична характеристика визначається як: система відомостей (знаць) про елементи механізму вчинення кримінальних правопорушень окремого виду чи групи, в яких відображаються закономірні зв'язки між цими елементами (А.Ф. Волобуєв) [9, с. 9]; система інформації про ознаки кримінальних правопорушень даного виду, що мають криміналістичне значення, які відзначають закономірні зв'язки між ними та є основою для побудови версій з метою вирішення конкретних завдань розслідування [10, с. 16]; система відомостей про криміналістично значущі ознаки кримінальних правопорушень (В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель, В.О. Коновалова) [11, с. 11]; систему зібраних й узагальнених даних про криміналістично значущі ознаки певного виду (групи) кримінальних правопорушень як робочий (прикладний) інструмент розслідування (С.С. Чернявський) [8, с. 142]; модель системи зведених відомостей про криміналістично значимі ознаки виду, групи або конкретного кримінального правопорушення (А.В. Старушкевич) [6]; не просто опис, а кількісно-якісний опис, який відображає кореляційні зв'язки між ознаками кримінальних правопорушень (В.Д. Берназ, М.В. Салтевський)

[12, с. 205]; взаємопов'язану та обґрунтовану систему елементів кримінального правопорушення (Л.В. Омельчук, П.В. Цимбал, Т.Я. Цимбал) [1, с. 28].

Вивчення наукових праць останніх дозволило дійти висновку, що криміналістична характеристика є базовою складовою методики розслідування, яка об'єднує зведені дані про ознаки, характерні риси та властивості окремих кримінальних правопорушень, що є інформаційною основою, сукупністю узагальнених наукових даних, сформованих на основі поєднання практичного досвіду та сучасних наукових досліджень. Її також можна назвати інструментом, що спрямований на забезпечення слідчого орієнтовною узагальненою інформацією про ключові ознаки окремих кримінальних правопорушень, закономірностей та умов їх вчинення з метою формування рекомендацій щодо організації розслідування, побудови слідчих версій та проведення слідчих (розшукових) дій.

Криміналістичну характеристику також називають моделлю кримінального правопорушення, а елементи криміналістичної характеристики – складовою її структури, які надають інформацію про видові ознаки кримінальних правопорушень [13, с. 151]. П.Д. Біленчук зазначає, що криміналістична характеристика відображає переважно на статистичному рівні дані про окремі елементи кримінального правопорушення: особу злочинця і потерпілого, прийоми підготовки, вчинення і приховування окремих видів кримінальних правопорушень; ситуаційно зумовлені, причинно або в інший спосіб пов'язані з подією кримінального правопорушення результати відповідних змін у навколишньому середовищі, що мають доказове значення; спроби приховати сліди кримінальних правопорушень, до яких вдаються злочинці, а також інформацію про інші обставини, що може бути корисною для повного, всебічного і об'єктивного розслідування кримінальних проваджень [14, с. 261]. Таким чином, зміст криміналістичної характеристики складають ключові елементи кримінального правопорушення до яких належать: особа злочинця, спосіб вчинення кримінального правопорушення, особа потерпілого, предмет кримінально-протиправного посягання, обстановка кримінального правопорушення, наслідки та типові сліди, знаряддя та засоби вчинення кримінальних правопорушень та ін.

Криміналістична характеристика неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником відображає ознаки та особливості лише вказаного виду кримінальних правопорушень, а також формується з урахуванням їх особливостей, що зумовлені складністю у збиранні та дослідженні доказів, призначенні судових експертиз; необхідністю притягнення до кримінальної відповідальності та доведення вини спеціального суб'єкта – медичного або фармацевтичного працівника, який у своїй діяльності керується нормативно-правовими актами у сфері охорони здоров'я, посадовими інструкціями або функціональними обов'язками. Крім того, для притягнення до кримінальної відповідальності вказаних осіб необхідним є доведення причинно-наслідкових зв'язків між неналежним виконанням професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником та настанням тяжких наслідків, спричинених їх діями або бездіяльністю по відношенню до пацієнтів.

В контексті криміналістичної характеристики неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником слід відзначити наукові дослідження, отримані Л.В. Омельчук, П.В. Цимбалом, Т.Я. Цимбал, О.П. Шайгурою. Основними елемен-

тами криміналістичної характеристики неналежного виконання професійних обов'язків медичними працівниками Л.В. Омельчук, П.В. Цимбал, Т.Я. Цимбал називають такі: особа злочинця; спосіб вчинення кримінального правопорушення; особа потерпілого; слідова картина. Проте поряд із цим слід також враховувати особливості таких елементів, як місце та час вчинення злочину, що певною мірою визначають як спосіб вчинення, так і особливості формування слідової картини протиправного діяння [1, с. 28].

На думку О.П. Шайтури елементний склад криміналістичної характеристики неналежного виконання професійних обов'язків медичними працівниками складається з способу вчинення кримінального правопорушення, місця, часу та обстановки, знарядь та засобів, особи потерпілого, особи злочинця та типових слідів кримінального правопорушення [2, с. 8–13]. При цьому науковиця акцентує увагу на способах приховування кримінальних правопорушень, пов'язаних з неналежним виконанням професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником, а саме: обман або замовчування про настання ятрогенії чи причин, які її викликали; проведення нового лікування для усунення наслідків або симптомів ятрогенії; переміщення пацієнта (потерпілого) з одного медичного закладу в інший; заздалегідь підготовлене неправдиве алібі; створення видимості нібито побічних ефектів використання фармацевтичної продукції; знищення, спотворення, невнесення необхідних записів, підміна та інші види підробки медичної документації, зокрема, історії хвороби; знищення, підміна залишків засобів, предметів чи матеріалів, які використовувались при наданні медичної допомоги; недонесення про вчинене правопорушення уповноваженими посадовими особами до правоохоронних органів; інсценування кримінального правопорушення під некримінальну подію, природну смерть, форс-мажорні обставини, тощо; залякування, підкуп або інший вплив на пацієнтів (потерпілих); вчинення іншого правопорушення тощо [2, с. 9].

З метою формування криміналістичної характеристики неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником слід врахувати та вивчити ті ключові ознаки, які притаманні лише даному виду кримінальних правопорушень. Статтею 140 КК України передбачено кримінальну відповідальність за невиконання чи неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого. Вищенаведене є підставою для виокремлення таких ключових ознак вказаних кримінальних правопорушень:

1) особа злочинця – медичний або фармацевтичний працівник, який має медичну освіту та кваліфікацію, призначений наказом керівника закладу охорони здоров'я на посаду та відповідно до функціональних обов'язків або посадової інструкції виконує обов'язки щодо медичного обслуговування громадян (надання медичної допомоги, діагностики, профілактики тощо), відпуску лікарських препаратів та надання фармацевтичної допомоги тощо;

2) спосіб кримінального правопорушення – неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником, що полягає у недбалому або несумлінному ставленні до них (помилки під час діагностики захворювання, недбале проведення операції, недотримання клінічних протоколів під час надання

медичної допомоги, несвоєчасне надання медичної допомоги, порушення умов зберігання або правил відпуску лікарських препаратів тощо), а також приховування слідів правопорушення та протидія розслідуванню;

3) обстановка – система відомостей про умови та обставини вчинення кримінального правопорушення, що охоплює поведінку учасників кримінального правопорушення (пацієнта, медичного або фармацевтичного працівника), місце вчинення кримінального правопорушення (заклад охорони здоров'я, приватні кабінети лікарів, амбулаторії, реабілітаційні заклади, аптеки), час кримінального правопорушення;

4) особа потерпілого – як правило це особи (пацієнти), які звернулися за медичною або реабілітаційною допомогою [15] до закладу охорони здоров'я, а також фармацевтичною допомогою;

5) типові сліди – це сукупність матеріалізованої інформації, що характеризують обставини вчинення кримінального правопорушення (сліди на тілі пацієнта, лікарські препарати та ампули (упакування) від них, медична документація), а також ідеальні сліди (показання свідків, потерпілих);

6) наслідки – негативні результати для пацієнта, що настали в результаті неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (погіршення стану здоров'я особи, ускладнення перебігу хвороби, тяжкі тілесні ушкодження, смерть);

7) причинно-наслідковий зв'язок між діями медичного або фармацевтичного працівника та настанням тяжких наслідків для хворого. Причинно-наслідковий зв'язок полягає у встановленні того, чи призвела дія

або бездіяльність до поганого результату? Наприклад, чи призвів пропуск діагнозу сепсису до смерті пацієнта, чи це було пов'язано з попередніми захворюваннями, такими як інфаркт міокарда, діабет, гіпертонія та куріння [16]. Тобто, важливим є доведення того, що негативні наслідки для особи настали в результаті неналежного виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх обов'язків.

Висновки. Враховуючи вищевикладене, слід визначити, що криміналістична характеристика неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником відображає ознаки та особливості вказаного виду кримінальних правопорушень, а також формується з урахуванням їх специфічних особливостей, що зумовлені складністю у збиранні та дослідженні доказів, призначенні судових експертів; необхідністю притягнення до кримінальної відповідальності та доведення вини спеціального суб'єкта – медичного або фармацевтичного працівника; встановлення причинно-наслідкових зв'язків між неналежним виконанням професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником та настанням тяжких наслідків, спричинених їх діями або бездіяльністю по відношенню до пацієнтів.

Криміналістична характеристика неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником охоплює типові ознаки, притаманні вказаним кримінальним правопорушенням та надає характеристику таким елементам: особа кримінального правопорушення, спосіб вчинення кримінального правопорушення, особа потерпілого, обстановка, типові сліди та наслідки.

Список використаних джерел

1. Розслідування злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками: сучасний стан, проблеми та напрями удосконалення : монографія / Л.В. Омельчук, П.В. Цимбал, Т.Я. Цимбал. Ірпінь : Вид-во Нац. ун-ту ДПС України, 2015. 234 с. URL: <https://api-ir.dpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6ab63902-36cf-4559-ba8d-564eb0c336fa/content>
2. Шайтуро О.П. Криміналістична характеристика неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2013. 20 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/312462dc-c379-42db-8b82-77163a2d3f21/content>
3. Вартилицька І.А., Галаган В.І. Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Харків : Право, 2017. Т. 17 : Кримінальне право. С. 603–606. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/33793>
4. Oyeboode F. Clinical errors and medical negligence. *Medical Principles and Practice*. 2013. Vol. 22, no. 4. P. 323–333. DOI: <https://doi.org/10.1159/000346296>
5. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/posts/pro-zarejestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
6. Старушкевич А.В. Криміналістична характеристика злочинів : навч. посіб. Київ, 1997. 44 с. URL: <https://studfile.net/preview/11811676/>
7. Шевчук В.М. Криміналістична характеристика злочинів як інформаційна основа побудови тактичних операцій. *Інформаційне забезпечення розслідування злочинів* : матеріали VI Міжнар. круглого столу (м. Одеса, 24 трав. 2018 р.) / відп. за вип.: В.В. Тіщенко, О.П. Ващук, Д.В. Ніконович ; НУ «ОЮА». Одеса : Гельветика, 2018. С. 114–119. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/17601c28-3e23-4bf8-8615-49d5dd856ae9/content>
8. Чернявський С.С. Криміналістична характеристика злочинів : порівняльний аналіз наукових концепцій. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 137–146. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ea88d1af-dcc3-4609-b420-561991b458c2/content>
9. Криміналістика : підручник : у 2 т. / А.Ф. Волобуєв, О.В. Одерій, Р.Л. Степанюк та ін. ; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва. Харків, 2018. Т. 2. 312 с. URL: <https://moodle.znu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=715110&forceview=1>
10. Колесниченко О.Н., Коновалова В.О. Криміналістична характеристика злочинів : навч. посіб. Харків : Харків. юрид. ін-т, 1985. 92 с.
11. Криміналістика : підручник : у 2 т. / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. Т. 2. 328 с.
12. Криміналістика : навч. посіб. / В.Д. Берназ, М.В. Салтевський. Одеса : ОДУВС, 2010. 460 с.
13. Войчишена М.В. Криміналістична характеристика як наукова категорія методики розслідувань кримінальних правопорушень. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 3 (64). С. 146–152. DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2018-64-3-146-152>

14. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Біленчук, А.П. Гель, Г.С. Семаков. Київ : МАУП, 2007. 512 с.
15. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листоп. 1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
16. Chambers T.-A., Chiao F., Joseph V. Medical Malpractice. *International Anesthesiology Clinics*. 2025. № 63, No. 4. P. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.1097/AIA.0000000000000495>

References

1. Rozsliduvannia zlochyniv, poviazanykh iz nenalezhnym vykonanniam profesiinykh oboviazkiv medychnymy pratsivnykamy: suchasnyi stan, problemy ta napriamy udoskonalennia (2015). [Investigation of crimes related to improper performance of professional duties by medical workers: current state, problems and directions of improvement] : monohrafiia / L.V. Omelchuk, P.V. Tsybal, T.Ia. Tsybal. Irpin : Vyd-vo Nats. un-tu DPS Ukrainy. 234 s. URL: <https://api-ir.dpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6ab63902-36cf-4559-ba8d-564eb0c336fa/content> [in Ukrainian].
2. Shaituro, O.P. (2013) Kryminalistychna kharakterystyka nenalezhnogo vykonannia profesiinykh oboviazkiv medychnym abo farmatsevychnym pratsivnykom [Forensic characteristic of improper performance of professional duties by a medical or pharmaceutical worker]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/312462dc-c379-42db-8b82-77163a2d3f21/content> [in Ukrainian].
3. Vartyletska, I.A., Halahan, V.I. (2017) Nenalezhne vykonannia profesiinykh oboviazkiv medychnym abo farmatsevychnym pratsivnykom [Improper performance of professional duties by a medical or pharmaceutical worker]. *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia* : u 20 t. Kharkiv : Pravo. T. 17 : Kryminalne pravo. S. 603–606. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/33793> [in Ukrainian].
4. Oyeboode, F. (2013). Clinical errors and medical negligence. *Medical Principles and Practice*. Vol. 22, no. 4. P. 323–333. DOI: <https://doi.org/10.1159/000346296> [in English].
5. Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia [On registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation]. *Ofis Heneralnoho prokurora*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kryminalni-pravoporushennia-ta-rezultaty-yikh-dosudovogo-rozsliduvannia-2> [in Ukrainian].
6. Starushkevych, A.V. (1997) Kryminalistychna kharakterystyka zlochyniv [Forensic characteristics of crimes] : navch. posib. Kyiv. URL: <https://studfile.net/preview/11811676/> [in Ukrainian].
7. Shevchuk, V.M. (2018) Kryminalistychna kharakterystyka zlochyniv yak informatsiina osnova pobudovy taktychnykh operatsii [Forensic characteristics of crimes as an information basis for building tactical operations]. *Informatsiine zabezpechennia rozsliduvannia zlochyniv* : materialy VI Mizhnar. kruhloho stolu (m. Odesa, 24 trav. 2018 r.) / vidp. za vyp.: V.V. Tishchenko, O.P. Vashchuk, D.V. Nikonovych ; NU «OluA». Odesa : Helvetyka. S. 114–119. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/17601c28-3e23-4bf8-8615-49d5dd856ae9/content> [in Ukrainian].
8. Cherniavskiy, S.S. (2010) Kryminalistychna kharakterystyka zlochyniv : porivnialnyi analiz naukovykh kontseptsii [Forensic characteristics of crimes: comparative analysis of scientific concepts]. *Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 1. S. 137–146. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ea88d1af-dcc3-4609-b420-561991b458c2/content> [in Ukrainian].
9. Kryminalistyka [Forensic Science] : pidruchnyk : u 2 t. / A.F. Volobuiev, O.V. Oderii, R.L. Stepaniuk ta in. ; za zah. red. A.F. Volobuieva. (2018) Kharkiv. T. 2. URL: <https://moodle.znu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=715110&forceview=1> [in Ukrainian].
10. Kolesnychenko, O.N., Konovalova, V.O. (1985) Kryminalistychna kharakterystyka zlochyniv [Forensic characteristics of crimes] : navch. posib. Kharkiv : Kharkiv. yuryd. in-t. [in Ukrainian].
11. Kryminalistyka [Forensic Science] : pidruchnyk : u 2 t. / V. Yu. Shepitko, V. A. Zhuravel, V. O. Konovalova ta in. ; za red. V.Iu. Shepitka. (2019) Kharkiv : Pravo. T. 2. [in Ukrainian].
12. Kryminalistyka [Forensic Science] : navch. posib. / V.D. Bernaz, M.V. Saltevs'kyi. (2010). Odesa : ODUVS. [in Ukrainian].
13. Voichyshena, M.V. (2018) Kryminalistychna kharakterystyka yak naukova katehoriia metodyky rozsliduvan kryminalnykh pravoporushen [Forensic characteristic as a scientific category of the methodology of criminal offense investigations]. *Pravovyi chasopys Donbasu*. № 3 (64). S. 146–152. DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2018-64-3-146-152> [in Ukrainian].
14. Kryminalistychna taktyka i metodyka rozsliduvannia okremykh vydiv zlochyniv [Forensic tactics and methods of investigation of certain types of crimes]: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. / P.D. Bilenchuk, A.P. Hel, H.S. Semakov. (2007). Kyiv : MAUP. [in Ukrainian].
15. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia [Fundamentals of Ukrainian Legislation on Health Care] : Zakon Ukrainy vid 19.11.1992 p. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> [in Ukrainian].
16. Chambers, T.-A., Chiao, F., Joseph, V. (2025). Medical Malpractice. *International Anesthesiology Clinics*. № 63, No. 4. P. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.1097/AIA.0000000000000495> [in English].

Danyliuk Serhiy,

Postgraduate Student at the Department of Criminal Procedure and Criminology

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-0617-7290>

CRIMINAL CHARACTERISTICS OF IMPROPER PERFORMANCE OF PROFESSIONAL DUTIES BY A MEDICAL OR PHARMACEUTICAL WORKER

The article is devoted to the study of the theoretical provisions of the forensic characterization as a component of the investigation methodology and the formation of a forensic characterization of improper performance of professional duties by a medical or pharmaceutical worker, which contributes to the identification of typical signs of the specified criminal offenses.

The purpose of the study is to study scientific concepts and approaches to the concept and meaning of the forensic characterization; to clarify and reveal the signs of improper performance of professional duties by a medical or pharmaceutical worker; to provide a forensic characterization of improper performance of professional duties by a medical or pharmaceutical worker.

In accordance with the set goal, it is determined that the forensic characterization is a component of the investigation methodology, which combines summarized data on the signs, characteristics and properties of individual criminal offenses, which is an information basis, a set of generalized information formed on the basis of a combination of practical experience and modern scientific research.

It is emphasized that the forensic characterization of improper performance of professional duties by a medical or pharmaceutical worker is formed taking into account their specific features, which are due to the complexity of collecting and examining evidence, ordering forensic examinations; the need to bring to criminal liability and prove the guilt of a special subject – a medical or pharmaceutical worker; proving the cause-and-effect relationship between improper performance of professional duties by a medical or pharmaceutical worker and the occurrence of serious consequences.

It is established that the forensic characterization of improper performance of professional duties by a medical or pharmaceutical worker covers typical features inherent in the specified criminal offenses and provides a characteristic of the following elements: the identity of the offender, the method of committing the criminal offense, the identity of the victim, the situation, typical traces and consequences of the criminal offense.

Key words: *forensic characteristics, investigation methodology, medical professional, pharmaceutical professional, criminal offense.*

Дата першого надходження статті до видання: 25.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 343.982

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-4>

Коваленко Володимир Вікторович,

кандидат юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем
криміналістичного забезпечення
та судової експертології

Навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту
(Національна академія внутрішніх справ, м. Київ)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5310-2092>

ТАКТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРИСЛИВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPOPУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття присвячена дослідженню тактичних та організаційних засад судово-експертного забезпечення розслідування корисливих кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. Обґрунтовано, що специфіка таких кримінальних правопорушень вимагає використання спеціальних знань у формі проведення судових експертиз. Систематизовано етапи призначення судових експертиз. Акцентовано на питаннях своєчасності призначення експертиз, правильності формулювання завдань та отримання зразків для порівняльних досліджень. Наголошено на доцільності залучення приватних експертів для проведення судово-медичних експертиз живих осіб на період воєнного стану як засобу зменшення навантаження на державні судово-експертні установи.

Зроблено висновок про те, що судово-експертне забезпечення розслідування корисливих кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану, відіграє ключову роль в отриманні доказової інформації, перш за все тієї, яка не може бути отримана у інший спосіб, ані ж шляхом проведення судової експертизи.

Ключові слова: воєнний стан, корисливі кримінальні правопорушення, кримінальне провадження, досудове розслідування, доказування, тактика, організація, судова експертиза, зразки для експертизи.

Постановка проблеми. З огляду на характер корисливих кримінальних правопорушень у практиці їх розслідування постійно виникають питання, вирішення яких виходить за межі правових знань і потребує спеціальних компетентностей, якими слідчий не завжди володіє у повному обсязі. У таких випадках кримінальне процесуальне законодавство України надає слідчому право залучати обізнаних осіб, зокрема у формі проведення судової експертизи.

Водночас результати аналізу судово-слідчої практики свідчать, що застосування сучасних можливостей судових експертиз у розслідуванні корисливих кримінальних правопорушень в умовах дії правового режиму воєнного стану супроводжується низкою суттєвих ризиків. Серед них варто виокремити:

– обмеженість ресурсів, що проявляється у нестачі кваліфікованих експертів, спеціалізованого обладнання та витратних матеріалів;

– зміну пріоритетів експертної діяльності, коли обмежені людські й матеріальні ресурси насамперед спрямовуються на розслідування воєнних злочинів;

– недостатній рівень взаємодії між органами досудового розслідування та судово-експертними установами, що зумовлює недоліки під час підготовки об'єктів і зразків для порівняльних досліджень та формулюванні питань експертам [1, с. 263];

– підвищені ризики для безпеки експертів як у районах, наближених до зони активних бойових дій, так і на всій території України, яка щоденно зазнає ракетних та дронних атак;

– логістичні труднощі, пов'язані з доступом до місць розташування нерухомих об'єктів експертизи та транспортуванням матеріалів до судово-експертних установ;

– зниження якості фіксації матеріальних слідів під час проведення слідчих (розшукових) дій на територіях, наближених до лінії бойового зіткнення;

– зменшення кількості судово-експертних закладів МВС України¹, що спричиняє зростання навантаження на інші державні судово-експертні установи;

– законодавчі обмеження щодо проведення криміналістичних, судово-медичних та судово-психіатричних експертиз виключно державними спеціалізованими установами (ч. 2 ст. 7 Закону України «Про судову експертизу») [2] тощо.

У сукупності зазначені та інші чинники створюють істотні перешкоди для ефективного судово-експертного забезпечення розслідування корисливих кримінальних

¹ Відповідно до наказу МВС України від 27.05.2025 № 355 припинено діяльність Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС, який з лютого 2022 року дислокувався у м. Дніпро.

правопорушень. Усе це зумовлює об'єктивну потребу в удосконаленні тактико-організаційних засад судово-експертного забезпечення розслідування корисливих кримінальних правопорушень в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правові та тактико-організаційні засади судово-експертного забезпечення досудового розслідування досліджувалися багатьма вітчизняними науковцями, такими, як: Г. К. Авдєєва, В. Г. Гончаренко, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. В. Лисенко, В. К. Лисиченко, Є. Д. Лук'янчиков, Н. В. Нестор, О. В. Одерій, І. В. Пиріг, А. О. Полтавський, В. А. Савченко, М. Я. Сегай, Р. Л. Степанюк, В. М. Стратонов, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько, М. Г. Щербаковський та ін. Їх творчий доробок став науковим підґрунтям для подальших наукових та науково-методичних розробок.

Дослідженню теоретичних та практичних аспектів призначення та проведення судових експертиз під час розслідування окремих видів корисливих кримінальних правопорушень приділяли увагу В. С. Бондар, Г. С. Бідняк, А. Ф. Волобуєв, В. О. Гусєва, В. Л. Діденко, О. І. Жеребко, М. В. Капустіна, А. В. Коваленко, Н. І. Клименко, М. П. Климчук, К. М. Ковальов, Є. І. Макаренко, М. О. Семенишин, К. О. Чаплинський, В. В. Юсупов та ін. Однак, як показує вивчення судово-слідчої практики, значна кількість питань щодо особливостей підготовки матеріалів та призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях щодо корисливих кримінальних правопорушень в умовах дії правового режиму воєнного стану, залишаються недостатньо дослідженими або дискусійними, що й обумовлює актуальність проведення пропонованого дослідження.

Метою статті є удосконалення тактико-організаційних засад судово-експертного забезпечення розслідування корисливих кримінальних правопорушень в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [2]. За результатами проведеного дослідження, експерт складає висновок – докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи (ч. 1 ст. 101 КПК України).

Правові та організаційні підстави призначення та проведення судових експертиз у кримінальному провадженні визначені ст.ст. 242-245; 332 КПК України [8], Законом України «Про судову експертизу» [2] та «Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень і Науково-методичних рекомендацій із питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» [3] (далі Інструкція). До правових основ призначення судових експертиз слід також віднести положення чинного Кримінального Кодексу України, якими встановлено кримінальну відповідальність за вчинення корисливих кримінальних правопорушень, визначено суттєві ознаки складу кримінального правопорушення, які своєю чергою впливають на предмети доказування у відповідних кримінальних провадженнях. На підставі цих норм визначаються завдання, які ставляться перед судовими експертизами.

Процес підготовки матеріалів та призначення судових експертиз залежить від їх виду та вирішуваних ними завдань. Основні види (підвиди) судових експертиз наведено в п. 1.2. Інструкції [3]. Крім того, судові експертизи підлягають класифікації за організаційно-процесуальними засадами. Відповідно до 1.2.13. Інструкції та згідно з процесуальним законодавством України, експертами виконуються первинні, додаткові, повторні, комісійні та комплексні експертизи [3]. На наш погляд організаційно-процесуальна класифікація судових експертиз має бути закріплена в діючому КПК України, що дозволить на практиці уникати спірних моментів щодо правомірності визначення статусу тієї чи іншої експертизи при її призначенні.

Залежно від вирішуваних завдань, судові експертизи поділяються на ідентифікаційні, діагностичні і ситуаційні.

Ідентифікаційні дослідження мають за мету встановлення тотожності об'єктів за їх слідами – відображеннями. Досить часто у досліджуваних кримінальних провадженнях ідентифікація особи здійснюється під час проведення судово-портретних експертиз (за ознаками зовнішності), судово-почерковознавчих експертиз (за ознаками почерку), дактилоскопічних експертиз (за відбитками папілярних узорів), трасологічних експертиз (за ознаками підошовної частини взуття тощо) і т. ін. Так, наприклад у кримінальному провадженні (№ в ЄРДР: 12024020130000006) по обвинуваченню ОСОБА_3 у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 185 КК України на підставі дослідження висновку дактилоскопічної експертизи від 30.01.2024 № СЕ-19/102-24/1536-Д було встановлено, що слід пальця руки розмірами 21x16 мм залишений безіменним пальцем лівої руки особи, дактилоскопічна карта якої заповнена на ім'я ОСОБА_3, слід пальця руки розмірами 19x13 мм залишений вказівним пальцем правої руки особи, дактилоскопічна карта якої заповнена на ім'я ОСОБА_3 [4].

Діагностичні дослідження передбачають з'ясування за слідами-відображеннями природи об'єктів з метою їх розшуку, встановлення їх окремих властивостей і характеристик, а також станів об'єктів, обумовлених розслідуваною подією. Так, наприклад, згідно висновку судово-медичної експертизи від 07.01.2025 № 042-2117-2024, потерпілий отримав тілесні ушкодження у вигляді – травма лівого променевого-зап'ясткового суглобу: перелом дистального епіметафізу (ДЕМ) лівої променевої кістки в типовому місці без зміщення уламків, перелом шилоподібного відростку лівої ліктьової кістки з невеликим зміщенням уламків. Характер та морфологічні властивості, виявленого ушкодження, свідчать про те, що воно утворилося від травмуючої дії тупого (тупих) предмету (предметів), характерні властивості якого (яких) в ушкодженні не відобразились. За давністю може відповідати терміну та обставинам, вказаним в описовій частині постанови, тобто, 03.12.2024 та не супроводжувалось небезпечними для життя явищами.

Виявлене тілесне ушкодження, відноситься до тілесного ушкодження середнього ступеню тяжкості, що спричинило тривалий розлад здоров'я, відповідно п.п. 2.2.1/в. та 4.б. «Правил», оскільки відновлення порушеної анатомічної цілісності травмованої ділянки дистального метаепіфізу лівої променевої кістки та шилоподібного відростку лівої ліктьової кістки, та початок відновлення порушеної функції лівого променево-зап'ясткового суглобу у даному випадку потребує строк понад 21 добу (у звичайному клінічному перебігу). Вказані строки віддзеркалюють тривалість розладу

здоров'я, як загальноприйнятого судово-медичного критерію визначення ступеню тяжкості.

З урахуванням зазначеного у висновку експерта дії ОСОБА_5 кваліфіковані за ч. 4 ст. 187 КК України, як вчинення нападу з метою заволодіння чужим майном, поєданого із насильством, небезпечним для здоров'я особи, яка зазнала нападу (розбою), в умовах воєнного стану [5].

Ситуаційні дослідження – включають визначення процесу (механізму й умов) взаємодії об'єктів. Наприклад, установлення дій злочинця та їх послідовності під час вчинення кримінального правопорушення тощо.

Так, дослідивши висновок експерта від 22.08.2024 №45/112 суд встановив, що виявлені при судово-медичному обстеженні потерпілого ОСОБА_7 тілесні ушкодження могли утворитися при обставинах, вказаних потерпілим у протоколі додаткового допиту від 09.08.2024, а саме при нанесенні йому удару кулаком в область обличчя з наступним падінням на підлогу та при обставинах, зафіксованих на відеозапису від 09.08.2024 [6].

Процес призначення судової експертизи складається з декількох етапів, кожен із яких має свою специфіку і складність.

1. *Прийняття рішення щодо необхідності використання спеціальних знань у формі судової експертизи.* Отримання висновку експерта є одним із способів збирання доказів у кримінальному провадженні. Тому слідчий, дізнавач, прокурор, як правило, залучають експерта залежно від наявності до того підстав на свій розсуд, виходячи з конкретних обставин провадження і тих питань, на які має відповісти фахівець з певної галузі знань [7, с. 326]. Таке рішення приймається в ситуаціях, коли у суб'єкта доказування формується внутрішнє переконання про те, що для належного розуміння ознак та інформаційного наповнення певного криміналістично значущого об'єкта необхідне застосування спеціальних знань, які в нього відсутні, а залучення спеціаліста до проведення відповідних процесуальних дій є недостатнім [8, с. 396].

Водночас у ч. 2 ст. 242 КПК України визначені випадки обов'язкового призначення експертизи з метою: встановлення причин смерті особи; тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; а також визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довіклі, заподіяної кримінальним правопорушенням [9].

Як показує вивчення судово-слідчої практики під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень в обов'язковому порядку судові експертизи можуть призначатися у наступних випадках:

– для встановлення причин смерті особи – призначається судова медична експертиза трупа під час розслідування умисного вбивства із корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України) і вчиненого на замовлення (п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України), а також розбою, поєданого із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, якщо такі призвели до смерті потерпілого (ч. 4 ст. 187 КК України), зокрема й з метою розмежування такого діяння із корисливим умисним вбивством;

– для встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень – призначається судово-медична експертиза

живої особи під час розслідування таких корисливо-насильницьких злочинів, як насильницький грабіж (ч. 2, 4 ст. 186 КК України); розбій (ч. 4 ст. 187 КК України); вимагання, поєдане із насильством (ч. 2 та 3 ст. 189 КК України); бандитизм (ст. 257 КК України); насильницьке заволодіння транспортним засобом з корисливою метою (ч. 2 та 3 ст. 289 КК України); незаконне позбавлення волі або викрадання людини (ч. 2 ст. 146 КК України);

– для визначення психічного стану підозрюваного – призначається судова психіатрична експертиза, яка може бути частиною комплексного експертного дослідження, якщо в органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), виникають питання, вирішення яких потребує синтезування спеціальних знань з різних галузей науки (психолого-психіатрична експертиза, психолого-медико-психіатрична, медико-психологічна та психолого-автотехнічна експертиза) [3] (під час розслідування будь-яких видів корисливих кримінальних правопорушень (за наявності зазначених підстав));

– для встановлення віку особи – призначається судова медична експертиза (за наявності зазначених підстав може призначатися під час розслідування таких корисливих кримінальних правопорушень, як крадіжки (ч. 4 ст. 185 КК України); умисне вбивство із корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України) і вчинене на замовлення (п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України); грабіж (ч. 1 ст. 186 КК України); насильницький грабіж (ч. 2, 4 ст. 186 КК України); розбій (ч. 4 ст. 187 КК України); вимагання, поєдане із насильством (ч. 2 та 3 ст. 189 КК України); бандитизм (ст. 257 КК України); насильницьке заволодіння транспортним засобом з корисливою метою (ч. 2 та 3 ст. 289 КК України); незаконне позбавлення волі або викрадання людини (ч. 2 ст. 146 КК України);

– для визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, заподіяної кримінальним правопорушенням, має призначатися судова товарознавча експертиза (під час розслідування будь-яких корисливих кримінальних правопорушень).

До того ж, слідчо-судова практика пішла тим шляхом, що деякі обставини кримінального правопорушення (зокрема й ті, для яких законом не передбачено обов'язкового призначення експертиз) можуть бути встановлені виключно в експертний спосіб. Так, наприклад, у інший спосіб, ані ж призначенням судової технічної експертизи документів фактично не можна встановити, чи вносилися зміни до первинного змісту документа, яким способом виготовлено бланк документа і т. ін. Відповіді на питання чи є ніж холодною зброєю, чи є пістолет вогнепальною зброєю і чи придатний він для здійснення пострілів можна отримати лише за результатами проведення експертизи зброї та слідів і обставин її використання тощо.

2. *Визначення предмету судової експертизи.* Предметом судової експертизи є фактичні дані (обставини кримінального правопорушення), встановлювані експертом на основі спеціальних знань і дослідження матеріалів кримінального провадження. По суті, предмет експертизи визначається питаннями, поставленими перед експертом.

Питання, що ставляться перед експертом, мають відповідати таким вимогам:

– не повинні виходити за межі компетенції експерта та не мають носити правового характеру;

– повинні бути сформульовані так, щоб вони були визначеними, конкретними і, за можливістю, короткими;

– питання доцільно наводити в логічній послідовності. Спочатку формулюються ті питання, від вирішення

яких залежать інші. Наприклад, під час призначення ідентифікаційної дактилоскопічної експертизи спочатку ставиться питання про придатність сліду папілярного узору для ідентифікації, а вже потім про те, чи не залишений він особою, яка перевіряється. Якщо слід виявиться не придатним для ідентифікації, то відповіді на запитання про те, ким він залишений, експерт не зможе;

- перелік питань повинен бути повним, для того, щоб висновок експерта мав вичерпний характер. Однак, при тому на вирішення експертизи варто ставити лише ті питання, вирішення яких є дійсно необхідним [10, с. 18–19] для встановлення обставин конкретного кримінального правопорушення.

Вивчення судово-слідчої практики розслідування корисливих кримінальних правопорушень показало, що слідчі та слідчі судді часто припускаються істотних помилок при формулюванні питань експертові. Так, наприклад, 01.03.2024 Колегія суддів Хорольського районного суду Полтавської області у справі № 539/1415/20 задовольнила клопотання захисника двох осіб обвинувачених у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 296, ч. 4 ст. 187, ч. 3 ст. 289, ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 147 КК України і призначила судову фототехнічну експертизу. Серед питань, поставлених на вирішення даної експертизи були такі:

- Чи можна ідентифікувати людей, їх одяг та тілобудову, які з'являються на кадрі «ch13-20190718203755» у проміжок часу з 21:05 год по 21:10 год?

- Чи можна ідентифікувати людину, яка їхала на велосипеді на відеозаписі «ch13-20190718203755» у проміжок часу з 21:05 год по 21:10 год?

- Чи можна ідентифікувати транспортні засоби на відеозаписі «ch13-20190718203755» у проміжок часу з 21:05 год по 21:10 год? [11].

Відповідно до логіки формулювання відповідей на наведені питання, загальноприйнятої серед судових експертів, відповіді на них можуть бути «так, можна» або «ні, не можна». То ж виникає питання, що дасть така відповідь експерта для встановлення обставин кримінального правопорушення? На наше переконання не дасть нічого. Тож виникає питання: у наведеному кримінальному провадженні адвокат так сформулював питання через свою необізнаність, чи свідомо, щоби затягнути процесуальні строки досудового розслідування кримінального правопорушення на термін проведення марної експертизи? Вважаємо, що у зазначеному випадку колегія суддів мала відкоригувати запропоновані адвокатом питання.

При формулюванні питань доцільно скористатися довідниками, що містять перелік вирішуваних тією чи іншою експертизою питань, або консультативною допомогою спеціаліста. З цієї метою, як спеціаліст, повинен бути залучений експерт, який має допуск на право проведення відповідного виду судових експертиз [10, с. 19].

3. Підготовка матеріалів для проведення експертизи. Для проведення експертних досліджень у розпорядження експерта надаються об'єкти, відносно яких слідчий за допомогою використання спеціальних знань має на меті встановити дані, що мають значення для кримінального провадження. Це можуть бути речові докази, документи, живі особи чи трупи і т. ін.). Так, під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень типовими об'єктами судово-товарознавчої експертизи є ювелірні вироби, мобільні телефони, планшети, системні блоки та монітори комп'ютерів, побутова техніка тощо. Типовими об'єктами судово-почеркознавчої та технічної експертизи документів можуть бути

установчі та реєстраційні (статут підприємства, акти виконавчих та контролюючих органів); первинні та аналітичні документи бухгалтерського і податкового обліку, фінансової та статистичної звітності; касові документи (касова книга, журнал реєстрації прибуткових і видаткових касових документів; прибуткові касові ордери; банківські документи (журнал реєстрації надходжень на поточний рахунок тощо); внутрішні й закордонні паспорти громадян України; водійські посвідчення; технічні паспорти на автомобілі; документи про право власності на нерухомість; кліше печаток та штампів тощо. Типовими об'єктами судової експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів зазвичай є системні блоки, ноутбуки, планшети, жорсткі диски, флеш-накопичувачі, модеми, роутери, зовнішні комп'ютери (сервери), CD та CD-R диски, мобільні телефони тощо.

При призначенні ідентифікаційних судових експертиз у розпорядження експерта, як правило, мають бути надані зразки для порівняльного дослідження, які не визнаються речовими доказами.

За своїм походженням зразки для проведення експертизи поділяються на вільні, умовно-вільні й експериментальні [3].

Зразки для експертного дослідження повинні відповідати вимогам вірогідності, відтворюваності, порівнянності, незмінюваності та достатності. Недотримання вказаних вимог може негативно позначитися як на якості, так і на вірогідності результатів експертного дослідження.

Як показує вивчення судово-слідчої практики, під час призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях щодо корисливих кримінальних правопорушень досить часто виникають ситуації, коли особа, чия причетність до вчинення протиправного діяння перевіряється, відмовляється добровільно надати зразки для порівняльного дослідження. Що стосується біологічних зразків особи, то у таких випадках, вони можуть бути отримані примусово. Така можливість передбачена ч. 3 ст. 245 КПК України. Однак це винятковий захід, до якого можна вдаватися лише у випадку, коли увесь можливий інструментарій переконання особи вичерпаний. Критеріями, які треба враховувати при прийнятті рішення щодо застосування примусу під час отримання біологічних зразків для експертизи, є такі: значення обставин, встановлених за допомогою експертного дослідження, для забезпечення виконання завдань кримінального провадження; відсутність можливості довести чи спростувати факт, що має значення у провадженні, за допомогою інших наявних у справі доказів; вид біологічних зразків; наявність ризику для життя і здоров'я особи, в якій відбирають зразки, його ступінь; принизливість процедури з точки зору існуючих у суспільстві моральних принципів; процесуальний статус учасника провадження, в якого необхідно отримати зразки; мотиви і підстави відмови надати зразки добровільно; вжиття всіх заходів для того, щоби переконати особу надати зразки добровільно [12].

Як показує вивчення судово-слідчої практики також існує, на щастя, не досить поширена практика винесення слідчими суддями ухвал про примусове відібрання експериментальних зразків почерку [13]. Вважаємо таку практику неприпустимою, і такою, що суперечить здоровому глузду [14, с. 65], оскільки надання зразків почерку залежить суто від волі особи, у якій вони відбираються, і отримати їх в примусовому порядку іншими особами (навіть із застосуванням неприпустимих форм примусу) не виявляється можливим [15, с. 113].

4. *Визначення моменту призначення експертизи.* Як тільки слідчий буде мати у своєму розпорядженні необхідні матеріали, експертиза повинна бути призначена невідкладно. Несвоєчасне призначення експертизи може привести до затягування процесуальних строків розслідування. До невідкладних судових експертиз, які призначаються під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень, можна віднести судово-товарознавчу експертизу продуктів харчування, судово-медичну експертизу живої особи та ін., що пов'язано, у першому випадку із швидким псуванням продуктів, а в другому – із відновленням функцій організму людини, у тому числі загоюванням тілесних ушкоджень.

5. *Вибір судово-експертної установи чи експерта.* Питання щодо вибору експертної установи чи конкретного експерта вирішується з урахуванням виду експертизи, предмета й об'єктів дослідження, наявності у тій чи іншій судово-експертній установі відповідного фахівця, його завантаженості тощо.

Стаття 7. Закону України «Про судову експертизу» визначає, що судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом.

Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз [2]. Слід також брати до уваги ту обставину, що в умовах масової загибелі людей, спричинених воєнною агресією Росії проти України, територіальні бюро судово-медичної експертизи не можуть своїми силами забезпечити своєчасне та ефективне виконання необхідного об'єму експертних робіт [16, с. 104], що призводить до затягування строків проведення судових експертиз. Доручення ж проведення судово-медичних експертиз приватним експертам через наведені вище підстави є неможливим. Зважаючи на це з метою зменшення навантаження на експертів – співробітників територіальних бюро судово-медичної експертизи, та своєчасне отримання експертних висновків пропонуємо на законодавчому рівні дозволити проведення судово-медичних експертиз живих осіб приватним експертам, принаймні на період дії в Україні правового режиму воєнного стану.

6. *Складання постанови та направлення матеріалів судово-експертній установі чи експертові.* Постанова про призначення судової експертизи є юридичною підставою для її проведення. У ній зазначається:

- місто, де знаходиться орган досудового розслідування, та дата винесення постанови;
- посада, ініціали та прізвище слідчого;
- номер та дата кримінального провадження в ЄРДР;
- стаття кримінального закону, за ознаками якої розпочато кримінальне провадження;
- короткий виклад обставин кримінального провадження, щодо яких необхідне використання спеціальних знань у формі судової експертизи;
- рішення слідчого про призначення судової експертизи із зазначенням її виду та експертної установи чи експерта, якому доручити її проведення;
- перелік питань, на які має відповісти експерт;
- об'єкти експертизи та зразки для порівняльного дослідження, які надаються в розпорядження експерта;

– матеріали кримінального провадження, які надаються (можуть бути надані за запитом експерта) в розпорядження експерта;

– експертна установа чи експерт, у розпорядження якого надати копію постанови про призначення експертизи [10, с. 24].

У постанові про призначення експертизи перераховуються всі об'єкти, які направляються на експертне дослідження, із зазначенням точного найменування, кількості, міри ваги, серії та номери (для грошових знаків НБУ та іноземної валюти, паспортів, водійських посвідчень тощо), інші відмінні індивідуальні ознаки.

Якщо під час проведення експертизи об'єкт (об'єкти) дослідження може(уть) бути пошкоджений(і) або знищений(і), у постанові про призначення експертизи повинен міститися дозвіл на його пошкодження або знищення об'єкта дослідження слідчий може отримати від відповідного спеціаліста.

Матеріали для експертизи надсилаються до експертної установи поштою або доставляються нарочно.

На етапі підготовки до призначення експертизи слідчий може отримати консультації про можливість конкретних видів експертиз і отримання внаслідок їх проведення доказової інформації при дослідженні певних речових доказів, можливість проведення певної експертизи в конкретній судово-експертній установі; про необхідні способи пакування і транспортування речових доказів; про кількість і якість зразків для порівняльних досліджень та особливості їх відбору; про коло та характер питань, які можуть бути поставлені експерту й вирішені шляхом дослідження певних об'єктів, а також про тривалість такого дослідження і вихідні дані, які повинні бути представлені експерту, крім речових доказів; про необхідність участі експерта у певних слідчих (розшукових) діях та організації допуску експерта до певних об'єктів тощо [17, с. 123].

Висновки. Підсумовуючи викладене слід зазначити, що судово-експертне забезпечення розслідування корисливих кримінальних правопорушень в умовах дії правового режиму воєнного стану відіграє ключову роль в отриманні доказової інформації, перш за все тієї, яка не може бути отримана у інший спосіб, ані ж шляхом проведення судової експертизи.

Процес призначення судової експертизи складається з декількох взаємопов'язаних етапів, до яких слід віднести: прийняття рішення щодо необхідності використання спеціальних знань у формі судової експертизи; визначення предмету судової експертизи; підготовка матеріалів для проведення експертизи; визначення моменту призначення експертизи; вибір судово-експертної установи чи експерта; складання постанови та направлення матеріалів судово-експертній установі чи експертові. Кожен із зазначених етапів має свою специфіку і складність, обумовлені особливостями розслідування корисливих кримінальних правопорушень в умовах дії правового режиму воєнного стану.

З метою зменшення навантаження на експертів – співробітників територіальних бюро судово-медичної експертизи, та своєчасного отримання експертних висновків доцільно на законодавчому рівні дозволити проведення судово-медичних експертиз живих осіб приватним експертам, принаймні на період дії в Україні правового режиму воєнного стану.

Під час призначення судової експертизи з метою визначення експертної установи або експерта, якому буде доручено її проведення, отримання зразків для порівняльного дослідження, формулювання питань експертові тощо слідчому доцільно скористатися допомогою кваліфіковано спеціаліста.

Перспективним напрямком подальших наукових розробок вважаємо удосконалення криміналістичних рекомендацій щодо призначення конкретних видів судових експертиз під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Бублик О. Проблеми судово-експертної діяльності при виконанні судової теплотехнічної експертизи в умовах воєнного стану в Україні. *Досвід і проблеми судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану в Україні* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, Київ, Одеса 28 верес. 2023 р.) : тези доповідей / відп. ред. Р. Заяць, Ю. Чечіль, Д. Кішко Львів : Растр-7, 2023. 326 с. URL: <http://ndekc.lviv.ua/pdf/a05122023.pdf>
2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.
4. Вирок Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області від 02 квітня 2025 року у справі № 130/397/24/. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126327510>
5. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 13 лютого 2025 року у справі № 755/950/25/. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125131026>
6. Вирок Броварського міськрайонного суду Київської області від 04 червня 2025 року у справі № 61/8586/24/. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128199667>
7. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2019. 584 с.
8. Коваленко А. В. Криміналістичне вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні: монографія. Київ : Алерта, 2024. 558 с.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
10. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими групами чи злочинними організаціями / Коваленко В. В., Бондар В. С., Вигівський І. М., Дрозд В. Г., Слухаєнко Ю. М. Київ : Алерта, 2024. 136 с.
11. Ухвала Колегії суддів Хорольського районного суду Полтавської області від 01 березня 2024 року у справі № 539/1415/20/. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117475327>
12. Коропецька С. О. Відібрання зразків біологічного походження під час досудового розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 20 с.
13. Ухвала слідчого судді Вінницького міського суду Вінницької області від 31 травня 2022 року у справі № 127/11061/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104554436>.
14. Коваленко В.В. Особливості підготовки матеріалів та призначення судової почеркознавчої експертизи під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2025. Вип. 2 (110). С. 61–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-9156.110.2.61-71>
15. Басюк Л.О. Отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні : дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Київ, 2023. 179 с.
16. Ергард Н. М., Кубаля С. М., Ситник Ю. В., Богдаш В. В., Селін В. С. Актуальні питання проведення судово-медичної експертизи під час воєнного стану. *Moderndi-rectionsofscientificresearchdevelopment*: матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (Чикаго, 18–20 трав., 2022 р.). Чикаго: VoSciencePublisher, 2022. С. 104–108.
17. Нестор Н. В. Взаємодія суб'єктів судово-експертної діяльності і органів досудового розслідування та прокуратури в сучасному кримінальному провадженні України. *Криміналістика і судова експертиза*. 2023. Вип. 68. С. 118–129. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2023.68.12>

References

1. Bublyk, O. (2023). Problemy sudovo-ekspertnoi diialnosti pry vykonanni sudovoi teplotekhnichnoi ekspertyzy v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Problems of forensic expert activity in conducting forensic thermal engineering examinations under martial law in Ukraine]. In R. Zaiats, Yu. Chechil, & D. Kishko (Eds.), *Dosvid i problemy sudovo-ekspertnoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: materialy vseukrainskoi nauk.-prakt. konf. (Lviv, Kyiv, Odesa, 28 veresnia 2023 roku): tezy dopovidei* [Experience and problems of forensic expert activity under martial law in Ukraine: Proceedings of the All-Ukrainian scientific and practical conference]. Lviv: Rastr-7. URL: <http://ndekc.lviv.ua/pdf/a05122023.pdf>. [in Ukrainian].
2. Pro sudovu ekspertyzu: Zakon Ukrainy vid 25.02.1994 № 4038-XII [On Forensic Examination: Law of Ukraine of February 25, 1994 No. 4038-XII]. (1994). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>. [in Ukrainian].
3. Pro zatverdzhennia Instruktсии pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen: nakaz Ministerstva yustytсии Ukrainy vid 08.10.1998 № 53/5 [On approval of the Instruction on the appointment and conduct of forensic examinations and expert studies and the Scientific and methodological recommendations on preparation and appointment of forensic examinations and expert studies: Order of the Ministry of Justice of Ukraine of October 8, 1998 No. 53/5]. (1998). URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>. [in Ukrainian].
4. Vyrok Zhmerynskoho miskraionnoho sudu Vynnytskoi oblasti vid 02 kvitnia 2025 roku u spravi № 130/397/24 [Judgment of the Zhmerynka City District Court of Vinnytsia Region of April 2, 2025 in case No. 130/397/24]. Yedy-

nyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126327510>. [in Ukrainian].

5. Vyrok Dniprovskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 13 liutoho 2025 roku u spravi № 755/950/25 [Judgment of the Dniprovskiy District Court of Kyiv of February 13, 2025 in case No. 755/950/25]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125131026>. [in Ukrainian].

6. Vyrok Brovarskoho miskraionnoho sudu Kyivskoi oblasti vid 04 chervnia 2025 roku u spravi № 61/8586/24 [Judgment of the Brovary City District Court of Kyiv Region of June 4, 2025 in case No. 61/8586/24]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128199667>. [in Ukrainian].

7. Kaplina, O. V., & Shylo, O. H. (Eds.). (2019). Kryminalnyi protses: pidruchnyk [Criminal procedure: textbook]. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].

8. Kovalenko, A. V. (2024). Kryminalistychnе vchennia pro zbyrannia, doslidzhennia ta vykorystannia dokaziv u kryminalnomu provadzhenni: monohrafiia [Forensic doctrine on the collection, examination and use of evidence in criminal proceedings: monograph]. Kyiv: Alerta. [in Ukrainian].

9. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI [Criminal Procedure Code of Ukraine of April 13, 2012 No. 4651-VI]. (2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].

10. Kovalenko, V. V., Bondar, V. S., Vyhivskiy, I. M., Drozd, V. H., & Slukhaienko, Yu. M. (2024). Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, vchynenykh orhanizovanymy hrupamy chy zlochynnymy orhanizatsiiamy [Use of specialized knowledge during the investigation of criminal offenses committed by organized groups or criminal organizations]. Kyiv: Alerta. [in Ukrainian].

11. Ukhvala kolehii suddiv Khorolskoho raionnoho sudu Poltavskoi oblasti vid 01 bereznia 2024 roku u spravi № 539/1415/20 [Ruling of the panel of judges of the Khorol District Court of Poltava Region of March 1, 2024 in case No. 539/1415/20]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117475327>. [in Ukrainian].

12. Koropetska, S. O. (2017). Vidibrannia zrazkiv biolohichnoho pokhodzhennia pid chas dosudovoho rozsliduvannia [Collection of biological samples during pre-trial investigation]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].

13. Ukhvala slidchoho suddi Vinnytskoho miskoho sudu Vinnytskoi oblasti vid 31 travnia 2022 roku u spravi № 127/11061/22 [Ruling of the investigating judge of the Vinnytsia City Court of Vinnytsia Region of May 31, 2022 in case No. 127/11061/22]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104554436>. [in Ukrainian].

14. Kovalenko, V. V. (2025). Osoblyvosti pidhotovky materialiv ta pryznachennia sudovoi pocherkoznavchoi ekspertyzy pid chas rozsliduvannia koryslyvykh kryminalnykh pravoporushen [Peculiarities of preparing materials and appointing forensic handwriting examination during the investigation of acquisitive criminal offenses]. *Visnyk Luhanskoho navchalno-naukovoho instytutu imeni E.O. Didorenka [Bulletin of the Luhansk Educational and Scientific Institute named after E.O. Didorenko]*, 2(110), 61–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-9156.110.2.61-71>. [in Ukrainian].

15. Basiuk, L. O. (2023). Otrymannia zrazkiv dlia ekspertyzy u kryminalnomu provadzhenni [Obtaining samples for examination in criminal proceedings]. Doctor of Philosophy dissertation. Kyiv. [in Ukrainian].

16. Erhard, N. M., Kubalia, S. M., Sytnyk, Yu. V., Bohdash, V. V., & Selin, V. S. (2022). Aktualni pytannia provedennia sudovo-medychnoi ekspertyzy pid chas voiennoho stanu [Topical issues of conducting forensic medical examinations during martial law]. In *Modern directions of scientific research development: materialy XII Mizhnarodnoi nauk.-prakt. konf. (Chicago, May 18–20, 2022)* [Proceedings of the 12th International scientific and practical conference]. Chicago: BoScience Publisher, 104–108. [in Ukrainian].

17. Nestor, N. V. (2023). Vzaiemodiiia subiektiv sudovo-ekspertnoi diialnosti i orhaniv dosudovoho rozsliduvannia ta prokuratury v suchasnomu kryminalnomu provadzhenni Ukrainy [Interaction of subjects of forensic expert activity with pre-trial investigation bodies and the prosecutor's office in modern criminal proceedings of Ukraine]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza [Criminalistics and Forensic Examination]*, 68, 118–129. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2023.68.12>. [in Ukrainian].

Kovalenko Volodymyr,

Candidate of Law, Professor,

Senior Researcher of the Research Laboratory on the Problems of Forensic Support and Forensic Expertology,

Educational and Scientific Expert-Criminalistic Institute

(National Academy of Internal Affairs, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5310-2092>

TACTICAL AND ORGANIZATIONAL FOUNDATIONS FOR THE APPOINTMENT OF FORENSIC EXAMINATIONS IN THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES COMMITTED FOR MATERIAL GAIN UNDER MARTIAL LAW

The article is devoted to the study of the tactical and organizational foundations of forensic expert support for the investigation of criminal offenses committed for material gain under martial law. It is substantiated that the specific nature of such criminal offenses requires the use of specialized knowledge in the form of forensic examinations. At the same time, forensic expert support for the investigation of criminal offenses committed for material gain under current conditions faces a number of risks, including a shortage of qualified experts and material and technical resources, a shift in the priorities of expert activity toward the investigation of war crimes, logistical difficulties, increased risks to the safety of experts, as well as restrictions provided for by current legislation, among others. It is noted that these and other factors reduce the

effectiveness of the evidentiary process and create the need to improve the regulatory framework and the organization of interaction between investigators and forensic institutions.

The stages of appointing forensic examinations are systematized, namely: making a decision on the necessity of conducting an examination, determining the subject matter of the examination, preparing the materials, selecting an expert institution, formulating questions to the expert, and drafting the decision on the appointment of the examination. Particular attention is paid to the timeliness of appointing examinations, the correctness of formulating tasks, and the collection of samples for comparative examination. The expediency of involving private experts in conducting forensic medical examinations of living persons during martial law is emphasized as a means of reducing the workload on state forensic institutions.

It is concluded that forensic expert support for the investigation of criminal offenses committed for material gain under martial law plays a key role in obtaining evidentiary information, primarily information that cannot be obtained in any other way than through the conduct of a forensic examination.

Key words: *martial law, criminal offenses committed for material gain, criminal proceedings, pre-trial investigation, evidence, tactics, organization, forensic examination, samples for examination.*

Дата першого надходження статті до видання: 26.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 343.31(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-5>

Мішустін Владислав Володимирович,

аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8084-0901>

СЛІДЧИЙ ОГЛЯД ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ

Статтю присвячено дослідженню поняття, значення та видів слідчого огляду. Встановлено, що під час розслідування масових заворушень слідчий огляд є однією із провідних слідчих (розшукових) дій, яка проводиться на початковому етапі розслідування та дозволяє зафіксувати відомості, виявлені слідчим під час огляду, що є основною вихідною інформацією для підтвердження події кримінального правопорушення, визначення напрямку розслідування та переліку обов'язкових до проведення у кримінальному провадженні слідчих (розшукових) дій, а також формування слідчих версій. Досліджено особливості, завдання та тактику огляду місця події під час розслідування масових заворушень. Акцентовано увагу на тому, що огляд місця події у кримінальних провадженнях щодо розслідування масових заворушень характеризується необхідністю одночасного вирішення організаційних, процесуальних та тактичних питань.

Ключові слова: слідчий огляд, огляд місця події, слідчі (розшукові) дії, масові заворушення.

Постановка проблеми. У ході розслідування масових заворушень суттєвим є виявлення та фіксація відомостей, що здійснюється під час слідчого огляду. Однак більшість слідів вчинення масових заворушень можуть бути знищені при неконтрольованих діях натовпу або втрачені у зв'язку із неможливістю вчасного провадження слідчих (розшукових) дій, а тому проведення слідчого огляду вимагає швидкого прийняття рішень, злагодженої та організованої роботи працівників слідчих та оперативних підрозділів. В криміналістичній науці багато уваги приділено загальним положенням тактики огляду місця події, а також проведенню слідчого огляду у кримінальних провадженнях щодо окремих видів кримінальних правопорушень. Доцільним є вивчення тактики слідчого огляду під час розслідування масових заворушень, а також проблемних питань та можливостей їх вирішення під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організація і тактика провадження слідчих (розшукових) дій, зокрема слідчого огляду під час розслідування масових заворушень вивчалась М. М. Єфімовим, М. А. Погорельським, Д. Б. Сергєєвою, М. І. Скригонюком, О. Ю. Татаровим, С. О. Тищенкою, М. С. Цуцкірідзе. Крім того, особливості огляду місця події під час розслідування вказаних злочинів розглянуті у дисертаційному дослідженні «Початковий етап розслідування масових заворушень» О. П. Кузьменка та «Криміналістична характеристика та особливості розслідування масових заворушень» А. І. Лісняка.

Метою дослідження є охарактеризувати поняття, значення та види слідчого огляду, а також дослідити особливості, завдання та тактику огляду місця події під час розслідування масових заворушень.

Виклад основного матеріалу. Метою будь-якої слідчої (розшукової) дії є отримання та фіксація відомостей щодо вчиненого кримінального правопорушення. Під час досудового розслідування слідчий огляд полягає у отриманні доказів за результатами обстеження місцевості, приміщень, документів, речей та предметів з метою виявлення та фіксації слідів, фактичних даних та речових доказів, що надають інформацію про обставини вчинення кримінального правопорушення.

На початковому етапі розслідування важливе значення для отримання доказової інформації мають різні види оглядів. Загалом, огляд є первинною і невідкладною слідчою (розшуковою) дією. Це пояснюється необхідністю отримання інформації про обставини події у первинному, незміненому стані, тому що будь-яке зволікання спричиняє втрату речових доказів та зміну слідової картини. При розслідуванні масових заворушень кількість доказової інформації, що може бути вилучена під час ефективного проведення оглядів різних категорій, досить значна [1, с. 257–258], а тому слідчий огляд є однією із провідних слідчих (розшукових) дій, яка проводиться на початковому етапі розслідування та дозволяє зафіксувати відомості, виявлені слідчим під час огляду.

Діяльність слідчого щодо виявлення матеріальних слідів та проведення цієї слідчої (розшукової) дії достатньо ґрунтовно визначена кримінальним процесуальним законодавством, зокрема ст. 237 КПК України, а тому під час проведення слідчого огляду слід дотримуватися процесуальних вимог, а також використовувати методичні рекомендації і застосовувати тактичні прийоми з метою успішного збереження, виявлення та фіксації доказів.

М. В. Салтєвський відзначає, що слідчий огляд – це процесуальна діяльність уповноважених осіб щодо безпосереднього застосування методів і засобів криміналістичної техніки і тактики для виявлення, фіксації дослідження і вилучення з матеріальних джерел інформації, а також встановлення інших обставин, що мають значення для справи [2, с. 334]. Також В. Ю. Шепітько сутність слідчого огляду вбачає в тому, що слідчий за допомогою органів почуттів переконається в існуванні й характері фактів, що мають доказове значення. У криміналістичній літературі правильно зазначається, що безпосереднє сприйняття слідчим тих або інших об'єктів та їх зв'язків не можна замінити ні допитом осіб, які бачили ці об'єкти, ні реконструкцією обстановки для провадження експериментальних дій, ні іншими доступними засобами збирання та дослідження доказів [3, с. 188–189]. Таким чином, фактичні дані отримані слідчим під час проведення огляду є основною вихідною інформацією для підтвердження події кримінального правопорушення, визначення напрямку розслідування та переліку обов'язкових до проведення у кримінальному провадженні слідчих (розшукових) дій, а також формування слідчих версій.

Слідчий огляд передбачає такі різновиди огляду як огляд місця події (місцевості, земельних ділянок, приміщень, квартир тощо), огляд трупа, транспортного засобу, речей та документів, а також комп'ютерних даних. Зазначимо, що найбільш розповсюдженим, складним та інформаційно-значимим видом слідчого огляду є огляд місця події, який проводиться майже у кожному кримінальному провадженні. Разом з тим, у ході досудового розслідування масових заворушень його проведення має низку проблемних організаційно-тактичних аспектів [4, с. 88]. Вагоме для розслідування значення має огляд місця події, проведення якого сприяє виявленню слідів вчинення масових заворушень, вилученню знарядь і засобів, які використовувались активними учасниками під час провадження протиправних дій, а також виявлення та фіксація наслідків вчинення масових заворушень (підпал автомобілів, пошкодження будівель, руйнування об'єктів інфраструктури тощо).

Місце події та його матеріальна обстановка є відображенням наслідків певного злочину. Місце вчинення злочину – найбагатше джерело відомостей [5, с. 169]. Місцем події у провадженнях цієї категорії часто є великі ділянки місцевості, площею від декількох квадратних кілометрів до десятків, і навіть сотень квадратних кілометрів у населених пунктах та інших територіях, кількість жителів у яких обчислюється числом від десятків тисяч до мільйонів чоловік [6, с. 40]. Найчастіше масові заворушення вчиняються на центральних площах, проспектах або вулицях, біля стадіонів, будівель органів державної влади або правоохоронних органів та на відкритих ділянках місцевості.

Розслідування масових заворушень завжди характеризуються високим ступенем складності. Це зумовлено, різноплановістю і численністю вчинених злочинів й інших правопорушень, багатопредметністю самої обстановки на місці події та слідової картини, з іншого боку – активною зміною як обстановки вчинення масових заворушень, так і слідової картини місця події в результаті дій органів влади й управління з проведення рятувальних, аварійно-відбудовних робіт із залученням значних людських ресурсів, відповідних фахівців і технічних засобів [6, с. 38]. За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень щодо вчинення масових заворушень встановлено, що через специфіку

їх вчинення (масовий характер дій, масштабність місця події, велике коло осіб, що потрапляють у сферу інтересів правоохоронних органів, а також великої кількості потерпілих, свідків, яких необхідно допитати та провести щодо них інші процесуальні дії) до розслідування залучається значна кількість слідчих та працівників оперативних підрозділів, що виконують доручення на проведення слідчих (розшукових) дій [4, с. 84].

А. І. Лісняк відзначає, що вся адміністративна територія, де відбувалися масові заворушення, номінально є місцем події, що фактично складається з десятків, сотень або тисяч локальних місць події, які стосуються конкретних епізодів вчинених кримінальних правопорушень [7, с. 133]. Вказані фактори зумовлюють необхідність у створенні слідчо-оперативних груп (далі – СОГ) та розподілу завдань між їх учасниками, що сприяє повному дослідженню матеріальної обстановки, виявленню та вилученню слідів, закріпленню доказів. Масштабні ділянки (вулиці, проспекти, площі) поділяють на окремі сектори і зони, за якими закріплюють відповідальних за проведення огляду слідчих або СОГ.

До складу СОГ повинен входити слідчий, який є керівником групи, працівник криміналістичного підрозділу, який виконує функції спеціаліста, працівник оперативних підрозділів кримінальної поліції, дільничний інспектор, що обслуговує територію, яка є місцем огляду, та працівники інших підрозділів, виходячи із обстановки місця події та наявності відповідної кількості спеціалістів (судові медики, працівники пожежної, вибухотехнічної, кінологічної та інших служб поліції і державних органів) [8, с. 46]. Стосовно переліку осіб, які братимуть участь у проведенні огляду місця події в умовах військового стану, С. О. Тіщенко пропонує наступних учасників: 1) обов'язкові учасники: уповноважена особа (дізнавач, слідчий, прокурор), працівники підрозділів кримінальної поліції (для охорони місця події, спостереження за поведінкою різних осіб, обстеження прилеглої території, опитування очевидців, проведення оперативно-розшукових заходів), спеціалісти вибухотехнічної служби; 2) необов'язкові учасники: співробітники експертно-криміналістичних центрів за потреби для виявлення та вилучення окремих слідів протиправного діяння; інспектор служби охорони або служби безпеки об'єкта, що оглядається [9, с. 361].

Суттєві складнощі викликає належне забезпечення СОГ необхідними: транспортними засобами, засобами зв'язку; криміналістичними й іншими технічними засобами, що можуть знадобитися при огляді місця події; спеціальною технікою для роботи зі слідами (у широкому розумінні) на місці події (фото-, відеотехніка, звукозаписуюча техніка, додаткові засоби освітлення, криміналістична техніка для роботи із різними видами слідів); достатньою кількістю пакувальних матеріалів та засобів [4, с. 92–93].

Також, принципово важливим під час проведення огляду є використання сучасних засобів криміналістичної техніки, зокрема пересувних криміналістичних лабораторій з метою використання трасологічних та балістичних засобів, забезпечення фото- та відеозйомки, створення 3-D моделей місцевості. Необхідним є використання безпілотних літальних апаратів (дронів) для фото- та відео фіксації місця події, визначення території, охоплення масовими заворушеннями, пересуванням натовпу, визначення об'єктів і зон, які підлягають огляду та локалізації слідів.

Застосування науково-технічних засобів (звуко-, відеозапису) для фіксації обставин, перебігу і результатів

проведення огляду місця події масових зворушень сприяє його ефективності, оскільки матеріали, що зроблені в процесі огляду додаються до протоколу як такі, що пояснюють його зміст [10, с. 369–370].

На окрему увагу заслуговують завдання огляду, які слід поділити на загальні та проміжні. Загалом завдання огляду випливають із загальних цілей боротьби зі злочинністю і спрямовані на охорону прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ній участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних. У криміналістиці сформульовані окремі завдання (цілі) огляду: а) безпосереднє вивчення слідчим обстановки місця події, з'ясування характеру і обставин події злочину; б) виявлення, дослідження, фіксація і вилучення джерел матеріальних відображень; в) аналіз матеріальних джерел і одержання криміналістичної інформації для конструювання версій про механізм події, її учасників та особу злочинця; г) збирання інформації для організації розшуку злочинця по гарячих слідах; г) одержання інформації про деякі обставини, що сприяли вчиненню злочину [2, с. 334]. Під час слідчого огляду можуть виникати і проміжні завдання, які полягають у необхідності встановлення окремих обставин вчинення масових зворушень, виявлення знарядь і засобів, які використовувались для здійснення підпалів, пошкоджень будівель або споруд, завдання тілесних ушкоджень, а також виявлення слідів, що вказують на причетність до вчинення масових зворушень окремих осіб.

Ефективність проведення огляду місця події зумовлюється дотриманням загальних принципів огляду, до яких належать: 1) нормативні (об'єктивність, всебічність, повнота, своєчасність); 2) організаційні (єдине керівництво оглядом, плановість (планомірність, послідовність); цілеспрямованість; правильне поводження з предметами, що знаходяться на місці події, використання науково-технічних засобів, допомоги спеціалістів, інформації, отриманої в ході проведення слідчих (розшукових) та оперативних заходів [6, с. 39–40]. В даному випадку тактика огляду місця події спрямована на здійснення необхідних заходів з метою успішного виконання завдань огляду, зокрема максимальне збереження, виявлення та дослідження слідів масових зворушень та осіб, що їх вчинили, віднаходження знарядь і засобів вчинення протиправних дій, фіксація відомостей щодо обставин вчинення злочинних дій та осіб, причетних до масових зворушень.

Як правило, тактика огляду місця події будується так, щоб застосування засобів виявлення і фіксації одного виду інформації не пошкоджувало джерела іншої інформації [2, с. 338]. Однак під час розслідування масових зворушень це становить певні труднощі, адже проведення першочергових слідчих (розшукових) дій ускладнюється необхідністю припинення злочинних дій та в окремих випадках придушення масових зворушень, вжиття необхідних заходів щодо надання медичної допомоги потерпілим, затримання активних учасників масових зворушень та забезпечення охорони місця події, а також залучення працівників правоохоронних органів, рятувальних служб і техніки, що може негативно вплинути на первісну слідову картину та призвести до втрати слідів або речових доказів.

Тактично важливим є дотримання послідовності проведення огляду, визначення його меж та об'єктів,

а також обрання методу огляду. Метод огляду слід обирати в залежності від об'єкту огляду (ділянка місцевості, споруда, приміщення тощо) та локалізації слідів і наслідків злочинних дій. Науковці відносять до методів огляду за послідовністю застосування прийомів і засобів такі: а) ексцентричний (оглядаючи місце події слідчий та відповідні фахівці рухаються від умовного центра місця події до периферії); б) концентричний (рух від периферії до центра); в) фронтальний (рух по визначеній лінії вперед, так зване «прочісування»); г) секторний (рух по секторам від умовного центру до периферії у межах сектору 30–45 градусів); д) змішаний [6, с. 43–44]. Наприклад, методом проведення слідчого огляду під час розслідування масових зворушень при проведенні спортивних заходів може бути як ексцентричний, тобто від центру зворушень до периферії (центром є спортивна споруда або інше місце початку зворушень, як-от виходи зі спортивних споруд, площі тощо), так і концентричний – від периферії зворушень до центру [11, с. 129]. Таким чином, слідчому слід на початку огляду оцінити обстановку, визначити об'єкти і межі огляду та обрати метод огляду, який забезпечить найбільш ефективне дослідження та фіксацію доказової інформації.

Для успішного проведення огляду має значення послідовність його проведення. У криміналістиці огляд поділяють на три етапи (підготовчий, робочий, заключний) кожен з яких передбачає проведення дій у певній послідовності з метою результативного виявлення, дослідження та фіксації доказів. С. С. Вітвіцький, О. О. Волобуєва, М. В. Войчишена зазначають, що такий підхід до проведення огляду місця події є універсальним та дає можливість з'ясувати не тільки загальну обстановку вчинення кримінального правопорушення, а й проаналізувати сліди, залишені на місці, та вилучити речові докази, знаряддя і засоби, які використовувалися правопорушниками [12, с. 105].

Висновки. Таким чином, слідчий огляд, зокрема огляд місця події є слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться на початковому етапі розслідування масових зворушень і полягає у виявленні слідів вчинення масових зворушень, вилученні знарядь і засобів, які використовувались активними учасниками під час провадження протиправних дій, а також фіксації наслідків вчинення масових зворушень (підпал автомобілів, пошкодження будівель, руйнування об'єктів інфраструктури, побиття скла тощо).

Тактико-організаційні засади огляду місця події при розслідуванні масових зворушень зумовлені тим, що досліджувані злочини характеризуються масштабністю та охопленням великих ділянок місцевості із зосередженням різних об'єктів та значної кількості слідів. Як правило, масові зворушення вчиняються на центральних площах, проспектах або вулицях, біля стадіонів, будівель органів державної влади або правоохоронних органів та на відкритих ділянках місцевості.

Тактика огляду місця події спрямована на здійснення необхідних заходів з метою успішного виконання завдань огляду, зокрема максимальне збереження, виявлення та дослідження слідів масових зворушень та осіб, що їх вчинили, віднаходження знарядь і засобів вчинення протиправних дій, фіксація відомостей щодо обставин вчинення злочинних дій та осіб, причетних до масових зворушень.

Список використаних джерел

1. Лісняк А. І. Організаційно-тактичні особливості проведення огляду під час розслідування масових заворушень. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 4 (101). С. 257–264. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2019-4-257-263>
2. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.
3. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юридичний, 2007. 432 с.
4. Кузьменко О. П. Початковий етап розслідування масових заворушень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 225 с.
5. Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2010. 464 с.
6. Розслідування масових заворушень : навч. посіб. / М. А. Погорецький, О. Ю. Татаров, Д. Б. Сергєєва, М. С. Цуцкірідзе ; за ред. М. А. Погорецького. Київ : ВД «Дакор», 2014. 140 с.
7. Лісняк А. І. Криміналістична характеристика та особливості розслідування масових заворушень : дис. ... д-ра філософії : 12.00.09. Дніпро, 2021. 220 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/df025/d2.pdf>
8. Єфімов М. М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності : навч. посіб. 2-ге вид., допов. і переробл. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/2435/1/Навчальний%20посібник%20Єфімов.pdf>
9. Тищенко С. О. Організаційно-тактичні особливості проведення окремих видів огляду під час розслідування масових заворушень в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 360–365. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-6-360-365>
10. Скригонюк М. І. Криміналістика : підручник. Київ : Атіка, 2005. 496 с.
11. Пабат О. В. Тактичні і практичні особливості проведення слідчого огляду у справах про масові заворушення під час проведення спортивних заходів. *Право і безпека*. 2009. № 4. С. 127–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2009_4_30
12. Методика розслідування кримінальних правопорушень за фактами обігу порнографічних предметів : монографія / С. С. Вітвіцький, О. О. Волобуєва, М. В. Войчишена. Київ : ВД «Дакор», 2021. 190 с. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/items/dcb4e088-fb90-4c76-a930-720b4b49d6bd>

References

1. Lisniak, A. I. (2019) Orhanizatsiino-taktychni osoblyvosti provedennia ohliadu pid chas rozsliduvannia masovykh zavorushen [Organizational and tactical features of conducting an inspection during the investigation of mass riots]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 4 (101). S. 257–264. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2019-4-257-263> [in Ukrainian].
2. Saltevskiy, M. V. (2005) Kryminalistyka [Forensic Science] (u suchasnomu vykladі) : pidruchnyk. Kyiv : Kondor. [in Ukrainian].
3. Shepitko, V. Yu. (2007) Kryminalistychna taktyka [Forensic tactics (systemic and structural analysis)] (systemno-strukturny analiz) : monohrafiya. Kharkiv : Kharkiv yurydychnyi. [in Ukrainian].
4. Kuzmenko, O. P. (2017) Pochatkovyi etap rozsliduvannia masovykh zavorushen [The initial stage of the investigation of mass riots]. *Candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Kryminalistyka [Forensic Science] : pidruchnyk / V. Yu. Shepitko, V. O. Konovalova, V. A. Zhuravel ta in. ; za red. V. Yu. Shepitka. 4-te vyd., pererob. i dopov. (2010). Kharkiv : Pravo. [in Ukrainian].
6. Rozsliduvannia masovykh zavorushen [Investigation of mass riots] : navch. posib. / M. A. Pohoretskyi, O. Yu. Tatarov, D. B. Serhieieva, M. S. Tsutskiridze ; za red. prof. M. A. Pohoretskoho. (2014). Kyiv : VD «Dakor». [in Ukrainian].
7. Lisniak, A. I. (2021) Kryminalistychna kharakterystyka ta osoblyvosti rozsliduvannia masovykh zavorushen [Forensic characteristics and features of the investigation of mass riots] : dys. ... d-ra filosofii : 12.00.09. Dnipro. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/df025/d2.pdf> [in Ukrainian].
8. Iefimov, M. M. (2018) Rozsliduvannia zlochyniv proty hromadskoho poriadku ta moralnosti [Investigation of crimes against public order and morality] : navch. posib. 2-he vyd., dopov. i pererobl. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/2435/1/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%B%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%84%D1%84%D1%96%D0%BC%D0%BE%D0%B2.pdf> [in Ukrainian].
9. Tishchenkova, S. O. (2022) Orhanizatsiino-taktychni osoblyvosti provedennia okremykh vydiv ohliadu pid chas rozsliduvannia masovykh zavorushen v umovakh voiennoho stanu [Organizational and tactical features of conducting certain types of inspections during the investigation of mass riots under martial law]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 2. S. 360–365. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-6-360-365> [in Ukrainian].
10. Skryhoniuk, M. I. (2005) Kryminalistyka [Forensic Science] : pidruchnyk. Kyiv : Atika. [in Ukrainian].
11. Pabat, O. V. (2009) Taktychni i praktychni osoblyvosti provedennia slidchoho ohliadu u spravakh pro masovi zavorushennia pid chas provedennia sportyvnykh zakhodiv [Tactical and practical features of conducting an investigative review in cases of mass riots during sports events]. *Pravo i bezpeka*. № 4. S. 127–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2009_4_30 [in Ukrainian].
12. Metodyka rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen za faktamy obihu pornohrafichnykh predmetiv [Methods of investigating criminal offenses based on the facts of trafficking in pornographic objects] : monohrafiya / S. S. Vitvitskiy, O. O. Volobuieva, M. V. Voichyshena. (2021). Kyiv : VD «Dakor». URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/items/dcb4e088-fb90-4c76-a930-720b4b49d6bd> [in Ukrainian].

Mishustin Vladyslav,

Postgraduate Student at the Department of Criminal Procedure and Criminology

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8084-0901>

INVESTIGATIVE REVIEW DURING THE INVESTIGATION OF MASS UNRESTS

The article is devoted to the study of the concept, meaning and types of investigative inspection. It is established that during the investigation of mass riots, the investigative inspection is one of the leading investigative (search) actions, which is carried out at the initial stage of the investigation and allows you to record information discovered by the investigator during the inspection, which is the main source information for confirming the event of a criminal offense, determining the direction of the investigation and the list of investigative (search) actions required to be carried out in criminal proceedings, as well as the formation of investigative versions.

The investigative inspection provides for such types of inspection as an inspection of the scene of the incident (locality, land plots, premises, apartments, etc.), an inspection of a corpse, a vehicle, things and documents, as well as computer data.

The features, tasks and tactics of the inspection of the scene of the incident during the investigation of mass riots are studied. Attention is focused on the fact that the inspection of the scene of the incident in criminal proceedings on the investigation of mass riots is characterized by the need to simultaneously resolve organizational, procedural and tactical issues. It has been determined that most traces of mass riots can be destroyed during uncontrolled crowd actions or lost due to the impossibility of timely conducting investigative (search) actions, and therefore conducting an investigative inspection requires quick decision-making, coordinated and organized work of employees of investigative and operational units.

Tactical and organizational principles of inspecting the scene of an incident during the investigation of mass riots are due to the fact that the crimes under investigation are characterized by their scale and coverage of large areas of the area with a concentration of various objects and a significant number of traces. As a rule, mass riots are committed on central squares, avenues or streets, near stadiums, buildings of state authorities or law enforcement agencies and in open areas of the area. Tactically important is compliance with the sequence of conducting the inspection, determining its boundaries and objects, as well as choosing the inspection method.

Key words: *investigative inspection, inspection of the scene of the incident, investigative (search) actions, mass riots.*

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 343.98(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-6>

Одерій Олексій Володимирович,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету

підготовки фахівців для органів досудового розслідування

Національної поліції України

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6999-4387>

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ (ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ)

У статті здійснено аналіз проблем протидії організованій злочинності в Україні в умовах війни. Наголошується, що повномасштабна агресія РФ суттєво загострила соціальні, економічні, гуманітарні та інші проблеми в Україні, чим організована злочинність скористалася, розширивши свої можливості. Констатується, що в умовах війни організована злочинність надає перевагу тим способам вчинення злочину, що безпосередньо пов'язані з використанням сучасних технологій. Докладно розглянуто окремі проблеми, з якими стикаються правоохоронні органи у протидії організованій злочинності. Окремо приділено увагу тим проблемам, які характерні для прифронтових областей (на прикладі Донецької області).

Ключові слова: організовані групи, злочинні організації, розкриття, досудове розслідування, способи вчинення злочинів, слідчі групи, слідчі розшукові дії, проблеми протидії.

Постановка проблеми. Організована злочинність є однією з найнебезпечніших форм кримінальної діяльності, що становить серйозну загрозу не лише для окремих громадян, але й для суспільства та держави в цілому. Кримінальні правопорушення, вчинені організованими групами (ОГ) та злочинними організаціями (ЗО), відзначаються високим рівнем планування, стійкою структурою злочинних об'єднань, конспіративністю дій та значним матеріальним, моральним і соціальним збитком. На думку науковців, в Україні особливо гостро вона проявила себе на початку 90-х років, коли наша держава стала незалежною. Саме в цей період були створені умови не тільки для переходу країни до вільної ринкової економіки, але й для зростання організованої злочинності [1, с. 6].

На відміну від одиночних кримінальних правопорушень, правопорушення, що скоюються ОГ та ЗО, мають складний характер: вони часто є багатоепізодними, вчиняються за попередньою змовою з розподілом ролей, із застосуванням ресурсів, зв'язків та сучасних технологій. Такі об'єднання можуть діяти тривалий час, охоплювати кілька регіонів чи навіть держав, мати корумповані зв'язки з представниками органів влади або бізнесу. Більше того, у XXI столітті цифровізація стала ключовим фактором трансформації організованої злочинності. Злочинні угруповання швидко адаптуються до новітніх технологічних змін, інтегруючи інновації у свої злочинні стратегії. Це дозволяє їм діяти прихованіше, ефективніше та глобальніше. Невипадково ще 16 вересня 2020 року була прийнята Стратегічна програма щодо протидії організованій злочинності, серед очікуваних результатів реалізації якої декларувалось зниження рівня організованої злочинності в Україні, підвищення довіри населення

до влади, створення необхідних умов для надходження іноземних інвестицій в економіку держави [2]. Повномасштабна війна в Україні суттєво загострила соціальні, економічні, гуманітарні та інші проблеми, чим організована злочинність скористалася значно активізувавшись [3, с. 308]. За даними дослідження Глобальної ініціатииви проти транснаціональної організованої злочинності (GI-TOC), опублікованого в лютому 2023 року, від початку повномасштабного вторгнення РФ та запровадження на території України правового режиму воєнного стану деструктивний вплив організованої злочинності на державу значно загострився, створивши нові можливості для подальшого ведення протиправної діяльності [4].

За аналітичними даними Департаменту стратегічних розслідувань упродовж 2022–2025 років зафіксовано стійке зростання кількості викритих ОГ та ЗО, а саме: 2022 рік – 379; 2023 рік – 453; 2024 рік – 581; 2025 рік (січень–квітень) – 313, що при збереженні темпів дозволяє прогнозувати перевищення показника 2024 року. Наведене може свідчити про: 1) вдосконалення механізмів документування злочинної діяльності; 2) підвищення кваліфікації оперативного складу; 3) активізацію роботи у пріоритетних напрямках кримінальної політики [5, с. 9]. Задля посилення протидії розглядуваному явищу 23–24 вересня 2025 року Міністерство внутрішніх справ України за сприяння Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків та злочинності в Україні провело друге засідання міжвідомчої робочої групи з розроблення Стратегії боротьби з організованою злочинністю на 2026–2030 роки [6], під час якого був напрацьований її ключовий зміст.

З огляду на наведене вивчення проблем протидії організованої злочинності в умовах війни набуває особли-

вого значення і потребує додаткового дослідження з боку науковців, що й обумовило вибір теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням протидії організованій злочинності приділяли увагу такі науковці, як О.М. Бандурка, М.Г. Богуславський, А.Ф. Волобуєв, О.О. Волобуєва, М.О. Волошина, В.В. Голіна, О.М. Джуца, В.Г. Дрозд, П.С. Спринцев, В.А. Журавель, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, В.М. Куц, О.М. Литвинов, В.І. Литвиненко, В.П. Мороз, П.Я. Мінка, Д.Б. Санакоєв, К.О. Чаплинський, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько, О.Ю. Шостко та інші дослідники. Безперечно їх роботи мають важливе значення, проте питання протидії організованій злочинності саме в умовах війни й дотепер не знайшли свого достатнього відображення. Окремі науковці торкалися згаданого питання (О.Є. Герасименко, Є.О. Гладкова, Ю.В. Орлов та ін.), висвітлюючи його фрагментарно. Автор статті також неодноразово висловлював свою думку з цього приводу [7; 8; 9], проте викладення більш узагальненого наукового погляду щодо існуючих проблем протидії правоохоронними органами організованій злочинності безпосередньо в умовах війни, й дотепер потребує свого вирішення.

Мета статті – здійснити аналіз проблем протидії організованій злочинності в Україні в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Ще до початку вторгнення РФ в Україну організовані злочинні групи та організації науковцями класифікувалися за такими напрямками, як: загальнокримінальна діяльність, економічні злочини, корупційні зв'язки, зовнішньоекономічна діяльність, фінансово-кредитні операції, приватизація, металургійна промисловість і паливно-енергетичний комплекс [10, с. 220–221]. На тепер війна «розширила можливості» злочинної діяльності, до чого можна віднести:

1) вплив на розподіл бюджетних та коштів міжнародних фондів під час реалізації інфраструктурних проєктів і програм з відбудови країни;

2) системне розкрадання гуманітарної допомоги, що підриває довіру до системи міжнародної підтримки та ускладнює доставку допомоги тим, хто її дійсно потребує;

3) внутрішньо переміщені особи (вимушена міграція через війну) є вкрай вразливою категорією для торгівлі людьми, чим активно користуються злочинці;

4) на окупованих територіях спостерігається тісна взаємодія організованих злочинних угруповань із незаконними збройними формуваннями, які використовують нелегальну економічну діяльність для фінансування своїх операцій;

5) через зростаючу залежність суспільства від цифрових технологій і зброї в державних системах безпеки внаслідок війни, злочинні угруповання активно використовують можливості для хакерських атак, крадіжки даних та здійснення фінансових махінацій. Кіберзлочинність стала одним із найважливіших інструментів для швидкого отримання незаконних прибутків без фізичного контакту, що робить її важкодоступною для правоохоронних органів [11, с. 160–161].

6) масова міграція чоловіків (для уникнення мобілізації) надала можливість розвивати нелегальні схеми виїзду чоловіків за кордон. Так, на тепер протягом місяця прикордонники у співпраці з правоохоронними органами виявляють близько 30 злочинних груп, які незаконно переправляють людей через державний кордон України [12];

7) торгівля трофейною зброєю чи боєприпасами (зокрема криміналітету). Яскравим прикладом протидії цьому є успішна операція Служби безпеки та Національної поліції України, які на початку року нейтралізували на Київщині та Дніпропетровщині злочинне угруповання, яке планувало продати одну з найбільших партій трофейної зброї за час повномасштабної війни. Слідчі з'ясували, що спершу вони приховано вивозили товар з фронтних районів та складували його у схронах. Для відновлення пошкодженої зброї обладнали підпільні цехи на території власних будинків, а нові комплектуючі замовляли через спеціалізовані інтернет-платформи [13].

Наведені злочини становлять колосальну загрозу для національної безпеки, оскільки підривають обороноздатність і створюють ґрунт для діяльності організованих угруповань. І цей перелік далеко не вичерпний. У цьому контексті практиками висловлюється думка, що за такі правопорушення (тим більше в умовах війни) доцільно запровадити суворіші санкції кримінально-правового характеру, збільшити розмір застав, а для організаторів злочинних схем – передбачити навіть безальтернативне тримання під вартою.

Що стосується злочинів, що скоєні особами з високим соціальним статусом («білокомірцева» злочинність»), то більшість таких схем на тепер побудовані за принципом: а) ухилення від сплати податків, особливо ПДВ та податку на прибуток; б) фіктивні акти виконаних робіт; в) легалізація незаконних активів; г) прокручування коштів через складні ланцюги. Це фактично базові «цеглини», з яких складаються злочинна діяльність ОГ та ЗО, а тому щоб зменшити ризики, потрібні не лише репресивні заходи, а й сильні превентивні механізми, які не дозволять таким схемам розкручуватися. На думку керівника Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України А. Рубеля, такими механізмами можуть бути наступні:

1) варто чітко визначити, з якого моменту бюджетні кошти перестають бути «бюджетними» – після видачі авансу, підписання акту чи фактичного використання майна. Це дозволить встановити зрозумілу точку контролю;

2) важливо визначити «здорові межі прибутку» для підприємців у держзамовленнях. Якщо компанія закладає 200–300% надприбутку – це вже не бізнес, а схема;

3) необхідно створити єдину банківську систему для обслуговування оборонних контрактів – від замовника до кінцевого підрядника, що:

а) забезпечить прозорість усіх платежів і дозволить оплачувати роботу виробника лише після перевірки документів банком.

б) дозволить одразу бачити завищення та зловживання.

4) банки мають інформувати податкову, якщо директори компанії знімають великі суми готівки без пояснень – куди вони пішли й на що витрачені.

5) протидія контрабанді, особливо «бусами». Тут допоможе тільки обмін онлайн-даними в режимі tax free з сусідніми країнами, аби жоден товар не пройшов без сліду;

6) зробити чіткий правовий механізм контролю криптовалют, оскільки його відсутність надає можливість маневру її використання у злочинних схемах [14].

Разом з тим, проведене нами дослідження дозволило виокремити ще ряд проблем, які впливають на ефективність протидії організованій злочинній діяльності, певні з яких більш детально розглянемо.

Умови роботи правоохоронних органів прифронтових областей України мають свої особливості, що можна продемонструвати на прикладі діяльності Управління стратегічних розслідувань в Донецькій області. Так, злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього або іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи (ч. 3 ст. 28 Кримінального кодексу України) [15]. Важливою кримінально-правовою ознакою організованої групи (серед інших) згідно із зазначеною нормою згаданого кодексу є стійкість злочинного утворення. Як конструктивна ознака ОГ чи ЗО стійкість означає тривалість та міцність злочинних зв'язків між її членами, що досягається в ході стабільної злочинної діяльності (неодноразового вчинення злочинів). Тобто, для будь-якої злочинної групи потрібен час для «облаштування» на певній території. Разом з тим, в Донецькій області йдуть активні бойові дії, внаслідок чого люди вимушено знаходяться в постійному міграційному процесі. В таких умовах (особливо при посиленні інтенсивності обстрілів) злочинці більше двох тижнів не «затримуються» на певній території і передислоковуються в інші безпечні міста. Водночас, розгляд клопотань (який віднесений щодо негласних слідчих розшукових дій до повноважень слідчого судді) здійснюється слідчим суддею апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду (ч.1 ст. 247 Кримінального процесуального кодексу України) [16]. З огляду на той факт, що наприкінці липня 2022 року в Донецькій області такий суд призупинив свою діяльність зі зміною територіальної підсудності судових справ на Дніпровський апеляційний суд (про що є відповідне розпорядження Голови ВС від 22.07.2022 р.) [17] виникли проблеми логістичного характеру (значна відстань до м. Дніпро) по взаємодії з Дніпровським апеляційним судом, що вкрай ускладнює їх документування, оскільки позиції оперативності втрачаються.

Крім того, в умовах Донецької області об'єктивно існують обмеження по певним суб'єктам оперативного інтересу, а саме: а) з причин активних бойових дій певні злочини є недосяжні для виявлення представниками Департаменту стратегічних розслідувань. Наприклад, зазвичай колцентри створюються там, де є стійкий зв'язок через інтернет, а наразі в Донецькій області з цим є великі проблеми; б) з 2022 року всіх засуджених осіб евакуювали з установ виконання покарань по іншим відповідним установам України, а значить суб'єкти оперативного інтересу за статтями 255-1 (Встановлення або поширення злочинного впливу) та 255-2 (Організація, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці)) Кримінального кодексу України та інші – відсутні, як і злочинні авторитети.

2. У спілкуванні з практиками було виявлено несподіваний вектор «інтелектуальної» діяльності представників організованої злочинності. Так, у вільному доступі знаходиться Єдиний державний реєстр судових рішень (ЄДРСР) [18], що створює комфортні умови для діяльності правників у питаннях вивчення певних судових рішень, а значить прийняття відповідних рішень, підготовку документів та ін. При цьому відкритість судових

рішень прямо передбачена ст. 2. Закону України «Про доступ до судових рішень», а ст. 7 конкретно визначає відомості, що не можуть бути розголошені в їх (судових рішеннях) текстах, відкритих для загального доступу. Цим же нормативним актом передбачено, що порядок ведення ЄДРСР затверджується Вищою радою правосуддя (ст. 3) [19], в розвиток чого останньою було затверджено відповідний «Порядок...» [20], який і визначив процедуру формування та ведення цього інформаційного ресурсу, в тому числі й умови забезпечення надання як загального, так і повного доступу до ЄДРСР, що суттєво впливає на об'єм отримуваної інформації. Визначені «Порядком...» обмеження цілком виправдані з багатьох безпекових та інших питань, проте ті, хто в певному сегменті злочинної діяльності є обізнаний (а мова йде про аналітиків від злочинних угруповувань, які ретельно моніторять контент ЄДРСР) – навіть за обмеженого доступу до документу відразу виявляють (розуміють) наявність бодай непрямих ризиків для продовження своєї злочинної діяльності та оперативно приймають відповідні рішення на протидію (наприклад, призупиняють злочинну діяльність, виїжджають в інший регіон та ін.), оскільки розуміють про можливі заплановані стосовно них певні оперативні заходи.

Але ця проблема виявилася ще глибшою, аніж можна було припустити. Це виявилось через події, коли Національне антикорупційне бюро України повідомили двом адвокатам та фактичному керівнику адвокатського об'єднання про підозру у несанкціонованому доступі до закритої частини ЄДРСР [21]. За даними слідства, починаючи з серпня 2022 року, підозрювані отримали доступ до закритого реєстру судових рішень й почали систематично використовувати ці дані для автоматизованого отримання інформації про результати розгляду судами клопотань від правоохоронних органів та прокуратури. Для цього було розроблено спеціальний скрипт [22], який кожні 12 годин збирав дані та зміст нових судових рішень щодо клієнтів адвокатів і дозволяв проводити ручний пошук у реєстрі. Судові рішення, одержані за допомогою обох функцій, використовувались адвокатами у своїй діяльності. Зокрема, підозрювані стежили за ухвалами суддів щодо надання дозволів на проведення обшуків та інших слідчих дій, щоб попереджати своїх клієнтів. Отримані незаконним шляхом дані використовувалися для підготовки до слідчих дій, знищення речових доказів і документів, а також ухилення клієнтів адвокатів від кримінальної відповідальності. Внаслідок цієї злочинної схеми було здійснено 39 615 пошукових запитів та переглянуто 7 572 судових рішення [23].

3. На тепер особливу небезпеку становлять способи вчинення злочинів, які базуються на використанні цифрових технологій, криптовалюти, штучного інтелекту та глобальних мереж [5, с. 65–68]. Серед таких можна виокремити наступні.

3.1. *Кіберзлочинність.* ОГ та ЗО, активно займаючись кіберзлочинами, все частіше використовують цифрові технології для скоєння кримінальних правопорушень, серед яких найпоширеніші: а) фішинг, соціальна інженерія, кібератаки, злам баз даних державних та банківських структур; б) злочини з використанням шкідливого програмного забезпечення, розповсюдження програм-вимагачів (ransomware); в) викрадення персональних даних з метою подальшого шахрайства, шантажу тощо; г) Darknet як платформа для злочинної діяльності; д) соціальні мережі та месенджери Telegram, WhatsApp, Signal для: координації дій, уникнення прослуховування; масового шахрайства,

«соціальної інженерії»; впливу на громадську думку (дезінформація, фейки).

3.2. *Фінансові шахрайства та злочини з використанням криптовалют та блокчейн-технологій.* Криптовалюти (Bitcoin, Monero, Ethereum) стали основним способом фінансових операцій між учасниками ОЗ та ЗО та приховування (маскування) злочинної діяльності, а саме: а) легалізація доходів через криптобіржі; б) інвестиційні шахрайства; в) фейкові токени та скам-проекти; г) злочини у фінансово технологічній-сфері.

За таких обставин злочинці мають певні «переваги», зокрема: а) анонімність транзакцій; б) можливість відмивання коштів через криптобіржі; в) оплата незаконних товарів (зброя, наркотики, персональні дані) в Даркнет (Darknet).

3.3. *Використання штучного інтелекту (ШІ) та deepfake як платформу для злочинної діяльності.* Даркнет став важливим інструментом функціонування організованої злочинності, який використовують для : а) торгівлі наркотиками, зброєю, підробленими документами; б) проведення форумів для обміну хакерським програмним забезпеченням, базами даних, досвідом; в) створення анонімних маркетплейсів для «чорного ринку».

У свою чергу з'явилися й нові способи цифрового шахрайства, що базуються на ШІ, зокрема: а) Deepfake-аудіо та відео; б) AI-генеровані фішингові листи; в) автоматизація злочинної діяльності.

3.4. *Дрон-технології та супутникові знімки.* Дрони використовуються для: а) незаконного переміщення товарів (зброї, наркотиків), в тому числі і між країнами та навіть підводними дронами; б) спостереження за об'єктами та правоохоронцями, державними інституціями, суб'єктами підприємницької діяльності; в) фіксації (фото, відео) місць злочинів або процесу їх підготовки, в тому числі і через придбані можливості супутникової зйомки.

3.5. *Фальсифікація цифрових слідів (анонімізація).* ОЗ та ЗО використовують VPN, TOR, анонімайзери, фейкові акаунти, deepfake-технології для: а) ускладнення ідентифікації осіб; б) імітації особистостей або дій інших осіб; в) втручання у відеоспостереження, аудіо-записи тощо.

3.6. *Торгівля людьми, зброєю та наркотиками через нові канали.* ОЗ та ЗО впроваджують новітні способи у класичні злочини: а) онлайн-рекрутинг жертв; б) доставка наркотиків через поштові сервіси та дрони; в) використання криптозахисних месенджерів.

4. Практика свідчить, що розслідування кримінальних правопорушень вчинених ОЗ та ЗО потребує значно більше часу, ніж розслідування інших кримінальних правопорушень, але затягування строків створює ризики продовження злочинної діяльності, впливу на свідків, знищення доказів чи зловживання процесуальними правами однією зі сторін кримінального провадження. Законодавець у параграфі 4 Глави 24 Кримінального процесуального кодексу України передбачив порядок продовження строків досудового розслідування. Результати аналізу опитування практичних співробітників щодо термінів завершення розслідування кримінальних

проваджень (що вчинялися у складі ОЗ чи ЗО) виявив, що строк розслідування тривав: від 5-ти до 12 місяців – 57%; від 3-х до 5-ти місяців – 30%; від 2-х до 3-х місяців – 7%; до 2-х місяців – 4% [5, с. 52]. Тобто, більше 90% кримінальних проваджень потребувало продовження строків досудового розслідування, де 57% з них тривало практично у граничний термін, передбачений законодавцем. Разом з тим, практики відшукують шляхи оптимізації строку досудового розслідування конкретного кримінального провадження саме за рахунок криміналістичних рекомендацій. Серед причин цьому є той факт, що існують непоодинокі випадки, коли представники організованої злочинності *продовжують* злочинну діяльність навіть після оголошення їм підозри. З огляду на такі обставини та враховуючи що злочини, які вчиняються ОЗ чи ЗО (за ступенем тяжкості) є тяжкі або особливо тяжкі, в такій категорії кримінальних проваджень доцільно *обирати найбільш суворий запобіжний захід, який унеможливить продовження злочинної діяльності під час досудового розслідування окремими членами групи.*

Що стосується питання щодо оптимізації строків досудового розслідування за рахунок криміналістичних рекомендацій, то такими (на наш погляд) можуть бути: а) створення слідчих груп (груповий метод), що надає можливість здійснення розслідування злочинів одночасно в кількох напрямках, у різних місцях з усебічним і паралельним відпрацюванням усіх версій у провадженні, а також можливості зосереджувати зусилля на одному найбільш важливому його етапі; б) залучення до проведення необхідних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідних оперативних підрозділів [24, с. 422].

Висновки. Таким чином, процес розкриття та розслідування (доказування) кримінальних правопорушень вчинених ОЗ та ЗО має свої складності, що зумовлені не лише високим загальновідомими факторами (рівнем конспірації, складною структурою груп, наявністю чітко розподілених ролей між її учасниками, тиском на свідків і потерпілих та ін.), а й наявністю наведених проблем, перелік яких є далеко не вичерпним. Більше того, в умовах війни організована злочинність надає перевагу тим способам вчинення злочину, що безпосередньо пов'язані з використанням сучасних технологій. Діджиталізація злочинності, активне використання останньою ШІ – суттєво ускладнює процес розкриття та розслідування злочинів, що вимагає від правоохоронних органів удосконалення та оновлення методів протидії, додаткових фінансових затрат та тісної міжнародної співпраці. Наявність певної системної уразливості дозволяє представникам організованої злочинності достатньо дієво протидіяти правоохоронним органам у виконанні покладених на них функцій, що не є прийнятним і потребує негайної відповідної реакції з боку держави. В цьому контексті процес виявлення проблемних питань, їх ретельне дослідження з наданням конкретних шляхів вирішення – лише позитивно сприятиме у питанні підвищенню ефективності протидії організованій злочинності.

Список використаних джерел

1. Богатирьов І., Богатирьов А. Організована злочинність в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи їх подолання. *Закон і кордон / Law&Border*. 2024. № 1(3). С. 5–26. DOI: https://doi.org/10.32453/law_border.v3i1.1637
2. Стратегія боротьби з організованою злочинністю: схвалено розпорядженням КМУ від 16 верес. 2020 р. № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#n8>

3. Одерій О.В. Проблеми протидії організованій злочинності в умовах війни (сучасні виклики). *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. мат-лів Міжнар.наук.-практ. конф., присвяч. 150-річ. від дня народж. відом. вчен.-кримінал., д-ра наук, проф. Рудольфа Арчибалда Рейсса (Харків, 23.05.2025). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2025. С. 308–312. URL: https://drive.google.com/file/d/18Gx1C_EtcS0Ozhng0wfcopjriM0ESoo/view
4. Дослідження «Організована злочинність в Україні знаходить нові можливості в умовах війни». Global Initiative against Transnational Organized Crime (GI-TOC). Женева. 2023. URL: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2023/02/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%B7.pdf>.
5. Кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими групами : науково-практичні рекомендації / автор. кол.: О. В. Одерій, Д. С. Лисенко, М. О. Фурман та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2025. 268 с. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/handle/123456789/4561>
6. Стратегія боротьби з організованою злочинністю 2026-2030: МВС провело друге засідання міжвідомчої робочої групи. 26.09.2025. *Міністерство внутрішніх справ: офіційний вебсайт*. URL: <https://mvs.gov.ua/news/strategiia-borotbi-z-organizovanoiu-zlocinnistiu-2026-2030-mvs-provelo-druge-zasidannia-mizvidomchoyi-robocoyi-grupi>
7. Одерій О.В. Проблеми протидії організованій злочинності в умовах війни. *Протидія організованій злочинності і корупції в умовах збройного конфлікту: досвід та перспективи*: зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Кропивницький, 04 жовт. 2024 р.). Кропивницький : Донецький держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 120–123. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/94252416-e3b7-4a81-ac95-f39cad86921a/content>
8. Одерій О. В. Організована злочинність в умовах війни (шляхи протидії). *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 20 груд. 2024 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 207–210. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/items/6141c76d-1dd0-4ded-9c1f-d0ae1b5c904c>
9. Одерій О.В. Протидія організованій злочинності. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану* : матеріали XIV міжвідом. наук.-практ. конференції, присвяченій захисникам України (Київ, 28 листоп. 2025 р.) / редкол.: Р. А. Сербин, О.С. Тарасенко, І. І. Мотиль, А. О. Антошук, В. М. Атаманчук, Ю.М. Чорноус, Л. Л. Патик. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 192–195. URL: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/39571>
10. Криминологія: підручник / Б.М.Головкін, В.В.Голіна, О.В.Лисодед та ін.; за заг. ред. Б.М. Головкина. Харків: Право, 2020. 384 с.
11. Бамбуляк М.П., Громович А.А. Особливості розвитку організованої злочинності в умовах воєнного стану. *Протидія організованій злочинності і корупції в умовах збройного конфлікту: досвід та перспективи* : зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Кропивницький, 04 жовт. 2024 р.). Кропивницький : Донецький держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 160–163. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/94252416-e3b7-4a81-ac95-f39cad86921a/content>
12. Протягом місяця прикордонники у співпраці з правоохоронними органами виявляють близько 30 злочинних груп, які незаконно переправляють людей через державний кордон України. *УКРІНФОРМ: офіційний вебсайт*. 14.11.2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4058213-za-misac-viavlaut-blizko-30-zlocinnih-grup-aki-nezakonno-pereprav-laut-ludej-cerez-kordon-demcenko.html>
13. СБУ та Нацполіція викрили злочинне угруповання, яке намагалося продати одну із найбільших партій «трофейної» зброї за час повномасштабної війни. *Служба безпеки України: офіційний вебсайт*. 12.01.2026. URL: <https://ssu.gov.ua/povny/sbu-ta-natspolitsiia-vykyrly-zlochynne-uhrupovannia-yake-namahalosia-prodaty-odnu-iz-naibilshykh-partii-trofei-noi-zbroi-za-chas-povnomasshtabnoi-viiny>
14. У Нацполіції пропонують посилити покарання за незаконне переправлення людей через кордон. *УКРІНФОРМ: офіційний вебсайт*. 09.10.2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4045494-u-nacpolicii-proponuut-posiliti-pokaranna-za-nezakonne-perepravlenna-ludej-cerez-kordon.html>
15. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
16. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651- VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
17. Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану (Донецький апеляційний суд) : розпорядження Голови Верховного Суду від 22.07.2022 р. № 40. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rozporjadjennya/Rozpor_40_22_07_2022_Donetsk.pdf
18. Інформаційний ресурс «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
19. Про доступ до судових рішень : Закон України від 22 груд. 2005 р. № 3262-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 15. Ст. 128 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>
20. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень : рішення Вищої Ради Правосуддя від 19.04.2018 р. № 1200/0/15-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18#Text>
21. НАБУ і САП викрили схему незаконного доступу до закритих судових рішень (ВІДЕО). *Сайт Національного антикорупційного бюро України*. 01.04.2025. URL: <https://nabu.gov.ua/news/nabu-i-sap-vykyrly-skhemu-nezakonnogo-dostupu-do-zakrytykh-sudovykh-rishen/>
22. Що таке скрипт та скриптова мова. URL: <https://proseo.kiev.ua/stati/shcho-take-skrypt-ta-skryptova-mova/>
23. Справа адвокатів-хакерів. Як НАБУ виявило паразитів. Сайт ZN.UA. 22.04.2025. URL: <https://zn.ua/ukr/anticorruption/sprava-advokativ-khakeriv-jak-nabu-vijavilo-parazitiv.html>
24. Одерій О.В., Литвиненко О.Г. Протидія організованій злочинності в умовах війни (кримінально-процесуальний аспект). *Інформаційне забезпечення протидії організованій злочинності в умовах збройного конфлікту*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (в авторській редакції), (м. Кропивницький, 16 жовт. 2025 р.). Кропивницький, 2025. С. 421–424. URL: <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2025/12/zbirnyk-tez-16.10.2025.pdf>

References

1. Bohatyrov, I., Bohatyrov, A. (2024). Orhanizovana zlochynnist v umovakh voiennoho stanu: problemy ta shliakhy yikh podolannia [Organized crime under martial law: problems and ways to overcome them]. *Zakon i kordon / Law&Border*. № 1(3). S. 5–26. DOI: https://doi.org/10.32453/law_border.v3i1.1637 [in Ukrainian].
2. Stratehiia borotby z orhanizovanoi zlochynnistiu [Strategy to combat organized crime] : skhvaleno rozporiadzhenniam KMU vid 16 veres. 2020 r. № 1126-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#n8> [in Ukrainian].
3. Oderii, O.V. (2025). Problemy protydii orhanizovanoi zlochynnosti v umovakh viiny (suchasni vyklyky). [Problems of combating organized crime in wartime (modern challenges)]. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* : zb. mat-liv Mizhnar.nauk.-prakt. konf., prysviach. 150-rich. vid dnia narodzh. vidom. vchen.-kryminal., d-ra nauk, prof. Rudolfa Archybalda Reissa (Kharkiv, 23.05.2025). Kharkiv : NNTs «ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokarius», C. 308–312. URL: https://drive.google.com/file/d/18Gx1C_EtcS0Ozhng0wfcopjriM0ESoo/view
4. Doslidzhennia «Orhanizovana zlochynnist v Ukraini znakhodyt novi mozhlyvosti v umovakh viiny». Global Initiative against Transnational Organized Crime (GI-TOC). []. Zheneva. 2023. URL: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2023/02/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%B7.pdf>
5. Kryminalno-protsesualni ta kryminalistychni aspekty dosudovoho rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, vchynenykh orhanizovanyimi hrupamy [Criminal procedural and forensic aspects of pre-trial investigation of criminal offenses committed by organized groups] : nauko-vo-praktychni rekomendatsii / avtor. kol.: O. V. Oderii, D. S. Lysenko, M. O. Furman ta in. (2025). Odesa : Vydavnychiy dim «Helvetyka». URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/handle/123456789/4561>
6. Stratehiia borotby z orhanizovanoi zlochynnistiu 2026-2030: MVS provelo druhe zasidannia mizhvidomchoi robochoi hrupy. [Strategy for Combating Organized Crime 2026-2030: The Ministry of Internal Affairs held the second meeting of the interdepartmental working group]. (2025). *Ministerstvo vnutrishnikh sprav: ofitsiinyi vebсайт*. URL: <https://mvs.gov.ua/news/strategiia-borotbi-z-organizovanoi-zlochynnistiu-2026-2030-mvs-provelo-druhe-zasidannia-mizhvidomchoyi-robocoyi-grupi>
7. Oderii, O.V. (2024). Problemy protydii orhanizovanoi zlochynnosti v umovakh viiny. [Problems of combating organized crime in wartime]. *Protydiia orhanizovanoi zlochynnosti i koruptsii v umovakh zbroinoho konfliktu: dosvid ta perspektivy*: zb. mater. mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kropyvnytskyi, 04 zhovt. 2024 r.). Kropyvnytskyi : Donetskyi derzh. un-t vnutr. sprav, S. 120–123. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/94252416-e3b7-4a81-ac95-f39cad86921a/content>
8. Oderii, O. V. (2024). Orhanizovana zlochynnist v umovakh viiny (shliakhy protydii). [Organized crime in wartime (ways of counteraction)]. *Aktualni problemy kryminalno-pravovoho, kryminalnogo protsesualnogo ta kryminalistychnoho zabezpechennia protydii zlochynnosti v suchasnykh umovakh* : mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Dnipro, 20 hrud. 2024 r.). Dnipro : Dniprov. derzh. un-t vnutr. sprav, S. 207–210. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/items/6141c76d-1dd0-4ded-9c1f-d0ae1b5c904c>
9. Oderii, O.V. (2025). Protydiia orhanizovanoi zlochynnosti. [Countering Organized Crime]. *Aktualni pytannia kryminalistyky ta sudovoi ekspertyzy v umovakh voiennoho stanu* : materialy XIV mizhvidom. nauk.-prakt. konferentsii, prysviachenii Zakhysnykam Ukrainy (Kyiv, 28 lystop. 2025 r.) / redkol.: R. A. Serbyn, O.S. Tarasenko, I. I. Motyl, A. O. Antoshchuk, V. M. Atamanchuk, Yu.M. Chornous, L. L. Patyk. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav, S. 192–195. URL: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/39571>
10. Kryminolohiia [Criminology] : pidruchnyk / B.M.Holovkin, V.V.Holina, O.V.Lysodied ta in.; za zah. red. B.M. Holovkina. (2020). Kharkiv: Pravo
11. Bambuliak, M.P., Hromovych, A.A. (2024). Osoblyvosti rozvytku orhanizovanoi zlochynnosti v umovakh voiennoho stanu. [Peculiarities of the development of organized crime under martial law]. *Protydiia orhanizovanoi zlochynnosti i koruptsii v umovakh zbroinoho konfliktu: dosvid ta perspektivy* : zb. mater. mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kropyvnytskyi, 04 zhovt. 2024 r.). Kropyvnytskyi: Donetskyi derzh. un-t vnutr. sprav, S.160–163. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/94252416-e3b7-4a81-ac95-f39cad86921a/content>
12. Protiahom misiatsia prykordonyky u spivpratsi z pravookhoronnymy orhanamy vyvialiut blyzko 30 zlochynnykh hrup, yaki nezakonno perepravliaiut liudei cherez derzhavnyi kordon Ukrainy. [During the month, border guards, in cooperation with law enforcement agencies, identify about 30 criminal groups that illegally smuggle people across the state border of Ukraine]. (2025). *UKRINFORM: ofitsiinyi vebсайт*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4058213-za-misac-viavlaut-blizko-30-zlocinnih-grup-aki-nezakonno-perepravliaiut-liudej-cerez-kordon-demcenko.html>
13. SBU ta Natspolitsiia vykryly zlochynne uhrupovannia, yake namahalosia prodaty odnu iz naibilshykh partii «trofeinoi» zbroi za chas povnomasshtabnoi viiny [The SBU and the National Police exposed a criminal group that tried to sell one of the largest batches of «trophy» weapons during a full-scale war]. (2026). *Sluzhba bezpeky Ukrainy: ofitsiinyi vebсайт*. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-ta-natspolitsiia-vykryly-zlochynne-uhropovannia-yake-namahalosia-prodaty-odnu-iz-naibilshykh-partii-trofeinoi-zbroi-za-chas-povnomasshtabnoi-viiny>
14. U Natspolitsii proponuiut posylyty pokarannia za nezakonno perepravlennia liudei cherez kordon [The National Police proposes to toughen penalties for illegal smuggling of people across the border]. (2025). *UKRINFORM: ofitsiinyi vebсайт*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4045494-u-nacpolicii-proponuiut-posilyty-pokaranna-za-nezakonne-perepravlennia-liudej-cerez-kordon.html>
15. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III [Criminal Code of Ukraine dated 05.04.2001 No. 2341-III]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
16. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651- VI [Criminal Procedure Code of Ukraine dated 13.04.2012 No. 4651-VI]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
17. Pro zminu terytorialnoi pidsudnosti sudovykh sprav v umovakh voiennoho stanu (Donetskyi apeliatsiinyi sud) [On changing the territorial jurisdiction of court cases under martial law (Donetsk Court of Appeal)]: rozporiadzhennia Holovy Verkhovnoho Sudu vid 22.07.2022 r. № 40. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rozporjadjennya/Rozpor_40_22_07_2022_Donetsk.pdf
18. Informatsiinyi resurs «Iedyniy derzhavnyi reistr sudovykh rishen» [Information resource “Unified State Register of Court Decisions”]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

19. Pro dostup do sudovykh rishen : Zakon Ukrainy vid 22 hrud. 2005 r. № 3262-IV [On access to court decisions: Law of Ukraine of December 22, 2005 № 3262-IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*. 2006. № 15. St. 128 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>

20. Pro zatverdzhennia Poriadku vedennia Yedynoho derzhavnogo reiestru sudovykh rishen : rishennia Vysshoi Rady Pravosuddia vid 19.04.2018 r. № 1200/0/15-18 [On approval of the Procedure for maintaining the Unified State Register of Court Decisions: decision of the High Council of Justice of April 19, 2018 No. 1200/0/15-18]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18#Text>

21. NABU i SAP vykryly skhemu nezakonnoho dostupu do zakrytykh sudovykh rishen (VIDEO). [NABU and SAPO exposed a scheme of illegal access to closed court decisions (VIDEO)]. (2025). *Sait Natsionalnoho antykoruptsiinoho biuro Ukrainy*. 01.04.2025. URL: <https://nabu.gov.ua/news/nabu-i-sap-vykryly-skhemu-nezakonnogo-dostupu-do-zakrytykh-sudovykh-rishen/>

22. Shcho take skrypt ta skryptova mova [What is a script and a scripting language?]. URL: <https://proseo.kiev.ua/stati/shcho-take-skrypt-ta-skryptova-mova/>

23. Sprava advokativ-khakeriv. Yak NABU vyiavilo parazytiv [The case of the hacker lawyers. How NABU exposed the parasites]. (2025). *Sait ZN.UA*. URL: <https://zn.ua/ukr/anticorruption/sprava-advokativ-khakeriv-jak-nabu-vijavilo-parazytiv.html>

24. Oderii, O.V., Lytvynenko, O.H. (2025). Protydiia orhanizovani zlochynnosti v umovakh viiny (kryminalno-protsesualnyi aspekt) [Counteracting organized crime in times of war (criminal procedural aspect)]. *Informatsiine zabezpechennia proty dii orhanizovani zlochynnosti v umovakh zbroinoho konfliktu: materialy II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (v avtorskii redaktsii)*, (m. Kropyvnytskyi, 16 zhovt. 2025 r.). Kropyvnytskyi, S. 421–424. URL: <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2025/12/zbirnyk-tez-16.10.2025.pdf>

Oderiy Oleksiy,

Doctor of Law, Professor,

Professor at the Department of Criminal Procedure and Criminalistics

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6999-4387>

ORGANIZED CRIME IN WAR CONDITIONS (PROBLEMS OF COUNTERACTION)

This article analyzes the challenges of combating organized crime in Ukraine amid the war. The author emphasizes that Russia's full-scale aggression has significantly exacerbated social, economic, humanitarian, and other problems in Ukraine, a situation that organized crime has exploited to expand its operations. Law enforcement agencies are now facing phenomena that were not previously on such a large scale. The illegal smuggling of people across the state border and the trade in captured weapons and ammunition pose a serious threat to national security.

It is noted that, in wartime conditions, organized crime tends to favor methods of committing crimes that are directly linked to the use of modern technologies. The digitization of crime and the active use of AI by organized crime significantly complicate the process of solving and investigating crimes, requiring law enforcement agencies to improve and update their countermeasures, incur additional financial costs, and engage in close international cooperation. The existence of certain systemic vulnerabilities allows organized crime to effectively thwart law enforcement agencies in the performance of their duties, which is unacceptable and requires an immediate and appropriate response from the state.

The paper provides a detailed examination of the specific challenges faced by law enforcement agencies in combating organized crime. Particular attention is paid to issues characteristic of frontline regions (using Donetsk Oblast as an example).

It is determined that the process of identifying problematic issues, their thorough investigation, and the provision of specific solutions will only contribute positively to increasing the effectiveness of combating organized crime.

Key words: organized groups, criminal organizations, detection, pre-trial investigation, methods of committing crimes, investigative teams, investigative and search operations, challenges in combating organized crime.

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 343.28/.29(477)(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-7>

Одинцова Олена Володимирівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривиницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3864-228X>

ПРИМИРЕННЯ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА НЕПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ (ЗА ЧИННИМ КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ ТА ПРОЄКТОМ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

Статтю присвячено порівняльно-правовому аналізу умов звільнення від кримінальної відповідальності / непризначення покарання (вимоги чинної ст. 46 Кримінального кодексу України та ч. 1 ст. 3.4.1. проєкту нового Кримінального кодексу України (станом на 22 лютого 2026 р.) до їх застосування у разі примирення винного з потерпілим за такими ознаками: вчинення кримінального правопорушення вперше; коло кримінальних правопорушень, за якими особу може бути звільнено від кримінальної відповідальності / застосовано непризначення їй покарання; обов'язок усунути заподіяну шкоду та відшкодувати завдані збитки.

Ключові слова: примирення винного з потерпілим, кримінальне правопорушення, кримінальний проступок, кримінальна відповідальність, звільнення від кримінальної відповідальності, покарання, кримінальний закон, посткримінальна поведінка.

Постановка проблеми. У зв'язку із широкомасштабним вторгненням РФ на територію України на правоохоронну та судову системи держави лягло серйозне додаткове навантаження за рахунок воєнних та військових злочинів, кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, у сфері забезпечення призову та мобілізації. Тому особливої гостроти набуває проблематика економії кримінально-правової репресії за рахунок проступків, нетяжких злочинів, тобто тих кримінально каранних діянь, які характеризуються найменшою суспільною небезпечністю. У той же час застосування економії кримінально-правової репресії має бути виваженим, не суперечити принципам гуманності та справедливості та враховувати ті соціальні реалії, що склались у державі в умовах воєнного стану.

Норми, що заохочують до позитивної посткримінальної поведінки особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, зокрема до примирення з потерпілим, визнання вини, відшкодування збитків, усунення заподіяної шкоди, мають важливе значення для оптимального урегулювання низки кримінально-правових конфліктів. Інститут звільнення від кримінальної відповідальності, зокрема звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим за проступками та певними нетяжкими злочинами (ст. 46 Кримінального кодексу України (далі – КК України) у певних випадках є найбільш оптимальним засобом кримінально-правового впливу на винного замість засто-

сування щодо нього репресивних заходів з боку держави, вигідним для всіх учасників кримінально-правового конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику інституту звільнення від кримінальної відповідальності досліджували М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, О.П. Горох, О.О. Дудоров, О.О. Житний, Л.М. Кривоченко, О.М. Лемешко, В.О. Навроцький, Є.О. Письменський, В.В. Скибицький, Л.Д. Удалова, М.І. Хавронюк, Л.А. Хрусліва, П.В. Хряпінський, Д.В. Філін, С.С. Яценко. Низка науковців – В.М. Бурдін, А.А. Вознюк, Л.В. Головка, М.Є. Григор'єва, А.О. Ізраєлян, О.С. Козак, Л.П. Краснопольська, В.Н. Куц, Л.Д. Удалова, П.С. Матишевський, Ж.В. Мандриченко, М.І. Хавронюк, Є.В. Фесенко, А.М. Ященко тощо – досліджували поняття, правову природу, суб'єктний склад, підстави, умови його застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. Згадані вчені зробили вагомий внесок у дослідженні вказаної проблематики.

Як відомо, з 2019 року в Україні триває робота над проєктом нового Кримінального кодексу України (далі – проєктом КК України). Його розробниками було трансформовано інститут звільнення від кримінальної відповідальності у субінститут непризначення покарання у зв'язку з позитивною поведінкою особи після вчинення кримінального правопорушення [1, с. 6–7]. З огляду на це, а також приймаючи запрошення робочої групи з питань розвитку кримінального права залучитись до

обговорення положень проєкту КК України [1, с. 12], вважаємо за доречне здійснити порівняльно-правовий аналіз положень ст. 46 чинного КК України та ч. 1 ст. 3.4.1. проєкту КК України (станом на 22 лютого 2026 р.), у яких позитивна посткримінальна поведінка особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а саме примирення з потерпілим є підставою застосування до неї позитивних кримінально-правових наслідків.

Метою статті є здійснення порівняльно-правового аналізу положень ст. 46 чинного КК України та ч. 1 ст. 3.4.1. проєкту КК України (станом на 22 лютого 2026 р.), у яких позитивна посткримінальна поведінка особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а саме примирення з потерпілим є підставою застосування до неї позитивних кримінально-правових наслідків.

Виклад основного матеріалу. Перш, ніж перейти до викладу основного матеріалу, необхідно зробити кілька зауважень щодо термінології, яку ми будемо вживати. У науковій літературі термінологія щодо підстав та умов будь-якого виду звільнення від кримінальної відповідальності є неусталеною.

Не вдаючись у наукову дискусію з цього приводу через обмеженість обсягу роботи, зазначимо, що ми поділяємо позицію тих науковців [2, с. 32–36; 3, с. 267–270], які підставами звільнення від кримінальної відповідальності називають «...причину необхідності чи доцільності відмови від застосування кримінальної відповідальності, вказану у назві відповідної статті розділу IX Загальної частини КК України...» [3, с. 269], а під умовами звільнення від кримінальної відповідальності – «додаткові обставини формального характеру, визначені відповідними кримінально-правовими положеннями, наприклад тяжкість злочину, відсутність повторності тощо» [3, с. 269].

Отже, порівняємо умови звільнення від кримінальної відповідальності / непризначення покарання (вимоги чинної ст. 46 КК України та ч. 1 ст. 3.4.1. проєкту КК України [4; 5]) до їх застосування у разі примирення винного з потерпілим за такими ознаками: вчинення кримінального правопорушення вперше; коло кримінальних правопорушень, за якими особу може бути звільнено від кримінальної відповідальності / не призначено їй покарання; обов'язок усунути заподіяну шкоду та відшкодувати завдані збитки.

Вчинення кримінального правопорушення вперше. І в ст. 46 КК України, і в ч. 1 ст. 3.4.1. проєкту КК України, умовою їх застосування є вчинення кримінального правопорушення вперше. Як зазначається у навчальній та науковій літературі [див., наприклад: 6, С. 129; 7, С. 140], кримінальне правопорушення вважається вчиненим вперше, якщо особа раніше взагалі не вчиняла кримінальних правопорушень або раніше вчинила кримінальне правопорушення, яке вже втратило своє правове значення (наприклад, була звільнена від кримінальної відповідальності за його вчинення, спливили строки давності виконання вироку, судимість була погашена чи знята). Ми повністю поділяємо стурбованість тих науковців, які підкреслюють, що законодавче формулювання «особа, яка вперше вчинила злочин...» у ст. ст. 45–48 КК України дозволяє звільняти особу від кримінальної відповідальності фактично необмежену кількість разів, що істотно знижує профілактичне навантаження цих норм [див., наприклад: 6, с. 130; 8, с. 71]. Нам також імпонують погляди тих науковців, які для розв'язання позначеної проблеми пропонують обмежити термін пов-

торного звільнення від кримінальної відповідальності строком давності притягнення до кримінальної відповідальності за раніше вчинене кримінальне правопорушення, після набрання законної сили ухвали суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності за відповідне кримінальне правопорушення (п. 1–5 ч. 1 ст. 49 КК України) [6, с. 130; 8, с. 73–75; 9, с. 51].

Отже, як бачимо, поточна редакція проєкту КК України, так само як і поточні редакції ст.ст. 45–48 КК України поки що залишають поза увагою розв'язання означеної проблеми, а отже зберігають потенціал до зловживань з боку осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, звільняються від кримінальної відповідальності в порядку ст. 45–48 КК України і знову вчиняють нове кримінальне правопорушення *вперше* у юридичному, а не буденному значенні цього слова. Таке положення справ, на нашу думку, суперечить принципу справедливості.

Коло кримінальних правопорушень, за якими особу може бути звільнено від кримінальної відповідальності / не призначено їй покарання. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим застосовується за проступками та нетяжкими необережними злочинами. У 2018–2022 рр. стаття 46 КК України доповнювалась винятками із загального правила щодо цієї умови звільнення від кримінальної відповідальності: корупційні кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. У контексті цих новел вважаємо за доцільне згадати пропозицію О.В. Навроцького, який у 2018 р. у науково-практичному коментарі до розділу IX Загальної частини КК України наголошував на тому, що у вдосконаленій ст. 46 КК України доцільно закріпити конкретизований перелік злочинів, які мають суто або переважно публічний характер і за вчинення яких звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням із потерпілим або не застосовуватиметься взагалі, або буде факультативним [6, с. 134–135]. Отже, зазначена пропозиція частково реалізована на законодавчому рівні. На даному етапі роботи над проєктом КК України відсутні винятки із загального правила щодо умов непризначення покарання у зв'язку з позитивною поведінкою особи після вчинення кримінального правопорушення.

Непризначення покарання у зв'язку з позитивною поведінкою особи після вчинення кримінального правопорушення, відповідно до ч. 1 ст. 3.4.1. проєкту КК України, можливе за провини (проступки) та злочини 1–3 ступеня тяжкості. Злочини 1–3 ступеня тяжкості – це також нетяжкі злочини (п. 1 ч. 6 ст. 2.5.9. проєкту КК України). Причому злочинами 1–3 ступеня тяжкості можуть бути як умисні, так і необережні протиправні діяння (ч. ч. 4, 5 ст. 2.5.9 проєкту КК України). Отже, як бачимо, позиція розробників проєкту КК України полягає у тому, щоб застосовувати непризначення покарання за злочинами 1–3 ступеня тяжкості незалежно від форми вини, наприклад, за умисне заподіяння середньої тяжкості тілесного ушкодження. У цьому полягає відмінність проєкту КК України від чинного КК України, оскільки за умисними нетяжкими злочинами ст. 46 КК України не застосовується.

Ми поділяємо описану позицію розробників проєкту КК України, а також тих науковців [8, с. 76–86], які обґрунтовують доцільність розширення сфери застосу-

вання ст. 46 КК України за рахунок нетяжких умисних злочинів, які посягають більшою мірою на приватні інтереси потерпілих і за якими позиція саме останнього мала б мати вирішальне значення.

На нашу думку, форма вини та ступінь злочину не у повній мірі визначають коло кримінально-правових конфліктів, за якими звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, поєднанням із усуненням заподіяної шкоди або відшкодуванням завданих збитків, було б допустимим та оптимальним способом їх вирішення. Слід враховувати характер, спосіб вчинення злочину, обставини вчинення злочину, ступінь визначеності умислу винного, характер стосунків між винним та потерпілим. Ми вважаємо, що за певними фактами кримінально караного домашнього насильства, завдання середньої тяжкості тілесного ушкодження із невизначеним умислом і деякими іншими нетяжкими умисними злочинами примирення винного з потерпілим, було б більш оптимальним засобом кримінально-правового впливу на винного, ніж притягнення його до кримінальної відповідальності.

Повернемось до положень проекту КК України. Відповідно до п.1 ч. 6 ст. 2.5.9. проекту КК України до нетяжких злочинів відносяться не лише злочини 1–3 ступеня тяжкості, а й злочини 4 ступеня тяжкості. Що ж це за злочини 4 ступеню, за якими не застосовується непризначення покарання у зв'язку з позитивною поведінкою особи після вчинення злочину? Відповідно до п.5 ч. 6 ст. 2.5.9. проекту КК України це, наприклад, необережне завдання тяжких тілесних ушкоджень, поєднане із ознакою, що підвищує ступінь тяжкості закінченого злочину на один ступінь. Отже, як бачимо, позиція розробників проекту КК України полягає у тому, щоб за злочинами 4-го ступеня тяжкості, тобто за нетяжкими злочинами найбільшого ступеня суспільної небезпечності, не застосовувати непризначення покарання в порядку ч. 1 ст. 3.4.1. проекту КК України. Зазначимо, що такий підхід частково реалізується і в чинному КК України: за необережними нетяжкими злочинами, що спричинили смерть потерпілого, ст. 46 КК України не застосовується. Хоча, як відомо, причина цього зводиться до кримінально-правового поняття потерпілого від злочину та характеру шкоди (вона має піддаватись відшкодуванню (усуненню) [6, с. 136].

Обов'язок усунути заподіяну шкоду та відшкодувати завдані збитки. Від самого прийняття чинного КК України ст. 46 КК України містила обов'язок винної особи відшкодувати завдані збитки / усунути заподіяну шкоду. Що стосується непризначення покарання у порядку ч. 1 ст. 3.4.1. проекту КК, то слід зазначити, що редакція зазначеної норми за роки роботи над проектом КК України змінювалась. Так, проект КК України станом на 15 вересня 2020 року (тоді це була ч. 1 ст. 3.3.1. проекту КК України) містив обов'язок особи, яка вчинила провину або злочин 1–3 ступеня, добровільно здійснити реституцію або компенсацію (*сполучник «або» курсивом виділено автором*) [10]. Як бачимо, розробники проекту КК України використовують відмінну від чинного КК України, термінологію: замість усунення заподіяної шкоди та відшкодування завданих збитків – здійснення реституції або компенсації.

У низці редакцій проекту КК України, що зараз розміщені в електронному архіві проектів КК України [11], у відповідній нормі (тоді це була ч. 1 ст. 3.4.2. проекту КК України) цей обов'язок був відсутнім. Однак у ч. 1 ст. 3.4.2. проекту КК України станом на 19 бе-

резня 2025 року знову «повернувся» обов'язок особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, добровільно здійснити реституцію і компенсацію (*сполучник «і» курсивом виділено автором*) [12]. На нашу думку, цей крок заслуговує на схвалення, оскільки враховує підхід, який реалізується у судовій практиці [13; 14; 15], щодо співвідношення понять «примирення особи, яка вчинила проступок або необережний нетяжкий злочин» та «відшкодування зазначеною особою завданих нею збитків або усунення заподіяної шкоди», а саме те, що поняття «примирення» не охоплює відшкодування збитків та усунення заподіяної шкоди, це два складових елементи, взяті у своїй єдності, що є підставами для звільнення особи від кримінальної відповідальності у порядку ст. 46 КК України. В останній редакції проекту КК України (станом на 22 лютого 2026 року) зазначений також обов'язок зберігається, визначення цих понять наявні у самому проекті КК України, лише ст. 3.4.2. змінює номер – стає першою у розділі 4 [5].

Поняття реституція та компенсація за своїм змістом майже співпадають із змістом вживаного у чинному КК України словосполучення «*відшкодувати завдані збитки або усунути заподіяну шкоду*». Уточнення потребує лише та обставина, що відповідно до ч. 2 ст. 3.8.1. проекту КК України реституцією є не лише поновлення порушеного особистого права потерпілого, повернення йому за його згодою майна, здобутого шляхом вчинення кримінального правопорушення, надання потерпілому за його згодою рівноцінного майна замість майна, здобутого шляхом вчинення кримінального правопорушення або знищеного чи пошкодженого, відновлення майна у натуральному вигляді чи відновлення властивостей пошкодженого майна, а й відновлення чи поліпшення стану певної території або громадської інфраструктури за згодою територіальної громади або держави.

Висновки. Таким чином, доходимо висновку, що положення досліджених норм проекту КК України та чинного КК України мають багато спільного, хоча мають і певні відмінності. Так, поточна редакція проекту КК України, так само як і поточні редакції ст.ст. 45–48 КК України поки що дозволяють звільняти особу від кримінальної відповідальності фактично необмежену кількість разів, що істотно знижує профілактичне навантаження цих норм. Розробники проекту КК України розширили сфери застосування ст. 46 КК України за рахунок нетяжких умисних злочинів (а саме злочинів 1–3 ступеня), що на нашу думку, заслуговує схвалення. За нетяжкими злочинами 4-го ступеня тяжкості, тобто за нетяжкими злочинами найбільшого ступеня суспільної небезпечності, не передбачене застосування непризначення покарання в порядку ч. 1 ст. 3.4.1. проекту КК України. Зазначимо, що такий підхід частково реалізується і в чинному КК України: за необережними нетяжкими злочинами, що спричинили смерть потерпілого, ст. 46 КК України також не застосовується.

Станом на сьогодні ст. 3.4.1. проекту КК України містить вимогу до винної особи добровільно здійснити реституцію і компенсацію, а реституція включає, крім іншого, відновлення чи поліпшення стану певної території або громадської інфраструктури за згодою територіальної громади або держави. Таким чином, відбулась зміна термінології щодо усунення заподіяної шкоди та відшкодування завданих збитків на компенсацію та реституцію, у самому проекті КК України наявні визначення цих понять.

Список використаних джерел

1. Горох О. Звільнення від покарання за проектом нового Кримінального кодексу України. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2021. Т. 8. С. 3–13. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2021.8.3-15>
2. Лисько Т.Д., Захарчук Н.П. Правові обмеження звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 3. Ч. 1. С. 32–36. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2021.3.1.6>
3. Куц В.М. Звільнення від кримінальної відповідальності та перспективи його законодавчого врегулювання. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С. 267–270. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2021.54>
4. Кримінальний кодекс України Кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
5. Кримінальний кодекс України : контрольний текст проекту (станом на 02.02.2026). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/02/24/kryminalnyj-kodeks-22-02-2026-ukr.pdf> (дата звернення: 26.02.2026).
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1368 с.
7. Тютюгін В.І. Кримінальне право України. Загальна частина : посіб. для підг. до заліків та іспитів / В.І. Тютюгін, М.А. Рубашченко ; відп. ред. В.І. Тютюгін. 5-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2022. 242 с.
8. Ізраєлян А.О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим: дис... докт. філос. за спец. 081 Право / Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2022. 186 с.
9. Дудоров О.О., Письменський Є.О. Звільнення від кримінальної відповідальності і звільнення від покарання та його відбування: порівняльно-правова характеристика. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 3. С. 46–52.
10. Кримінальний кодекс України : контрольний текст проекту (станом на 15.09.2020). URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/09/16/1-kontrolnyj-proekt-kk-15-09-2020.pdf> (дата звернення: 26.02.2026).
11. Архів проектів нового Кримінального кодексу / Новий кримінальний кодекс : офіційний сайт. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code-arhiv> (дата звернення: 26.02.2026)
12. Кримінальний кодекс України : контрольний текст проекту (станом на 19.03.2025). URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/03/26/kontrolnyj-projekt-kk-19-03-2025-1.pdf> (дата звернення: 26.02.2026).
13. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 12. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05> (дата звернення: 26.02.2026).
14. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 10 серпня 2021 р. у справі № 161/694/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99009862> (дата звернення: 26.02.2026).
15. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 5 жовтня 2021 р. у справі № 715/2106/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100292332> (дата звернення: 26.02.2026).

References

1. Horokh, O. (2021). Zvlnennia vid pokarannia za proiekтом novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Exemption from punishment under the project of the new Criminal Code of Ukraine]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky*, 8, 3-13. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2021.8.3-15> [in Ukrainian].
2. Lysko, T.D., Zakharchuk, N.P. (2021). Pravovi obmezhennia zvlennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti u zviazku z pry-myrenniam vynnoho z poterpilym [Legal restriction of discharge from criminal liability in view of reconciliation of the offender with the victim]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*, 3, 1, 32-36. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2021.3.1.6> [in Ukrainian].
3. Kuts, V.M. (2021). Zvlennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti ta perspektyvy yoho zakonodavchoho vrehuliuvan-nia [Discharge from criminal liability and prospects for its legislative settlement]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 2, 267-270. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2021.54> [in Ukrainian].
4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2001. № 25–26. St. 131 [in Ukrainian].
5. Kryminalnyi kodeks (proiekt) : Kontrolnyi tekst stanom na 22.02.2026. (2026) N. p. [Electronic resource] N. p. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/02/24/kryminalnyj-kodeks-22-02-2026-ukr.pdf> [in Ukrainian].
6. Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary of the Criminal Code of Ukraine] / za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka. (2018). 11-te vyd., pererobl. ta dopov. Kyiv : VD «Dakor». [in Ukrainian].
7. Tiutiuhin, V.I. (2022). Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna [guide for preparing for tests and exams] / V.I. Tiutiuhin, M.A. Rubashchenko (2022); 5-te vyd., pererob. i dopov. Kharkiv : Pravo. [in Ukrainian].
8. Israeliel, A.O. (2022). Zvlennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti u zviazku z pry-myrenniam vynnoho z poterpilym [Discharge from criminal liability in view of reconciliation of the offender and the victim]. *Extended Candidate's thesis*. Odesa. [in Ukrainian].
9. Dudorov, O.O., Pysmenskyi, Ye.O. (2010). Zvlennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti i zvlennia vid pokarannia ta yoho vidbuvannia: porivnialno-pravova kharakterystyka [Discharge from criminal liability and discharge from punishment and from serving it]. *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*, 3, 46–52 [in Ukrainian].
10. Kryminalnyi kodeks (proiekt) : Kontrolnyi tekst stanom na 15.09.2020. (2020) N. p. [Electronic resource] N. p. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/09/16/1-kontrolnyj-proekt-kk-15-09-2020.pdf> [in Ukrainian].
11. Arkhiv projektiv novoho Kryminalnoho kodeksu / Novyi kryminalnyi kodeks : ofitsiynyi sait. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code-arhiv> [in Ukrainian].

12. Kryminalnyi kodeks (proiekt) : Kontrolnyi tekst stanom na 19.03.2025. (2025) N. p. [Electronic resource] N. p. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/03/26/kontrolnyj-proyekt-kk-19-03-2025-1.pdf> [in Ukrainian].

13. Pro praktyku zastosuvannya sudamy Ukrainy zakonodavstva pro zvilnennia osoby vid kryminalnoi vidpovidalnosti [On the practice of applying legislation on the exemption of a person from criminal liability by the courts of Ukraine]: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 23 hrudnia 2005 r. № 12. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy».

14. Postanova Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 10 serpnia 2021 r. u spravi № 161/694/20. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99009862>

15. Postanova Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 05 jovtnia 2021 r. u spravi № 715/2106/20. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100292332>.

Odyntsova Olena,

Candidate of Law, Associate Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3864-228X>

RECONCILIATION OF THE OFFENDER AND THE VICTIM IN THE DISCHARGE FROM CRIMINAL LIABILITY AND DISCHARGE (UNDER THE CURRENT CRIMINAL CODE OF UKRAINE AND THE DRAFT OF THE NEW CRIMINAL CODE OF UKRAINE)

The article analyzes the conditions for discharge from criminal liability (Article 46 of the Criminal Code of Ukraine) and discharge (the Draft of the new Criminal Code of Ukraine, Part 1 of Article 3.4.1. (as of 22 February 2026) for their application in cases of reconciliation between the offender and the victim according to the following criteria: committing a criminal offence for the first time; the range of criminal offences for which a person shall be released from criminal liability / no punishment shall be imposed on a person; обов'язок of a person to reimburse the damage caused by him/her or eliminate the damage.

The current version of the Draft Criminal Code of Ukraine, as well as the existing wording of Articles 45–48 of the Criminal Code of Ukraine, still allows for the discharge of a person from criminal liability an effectively unlimited number of times, which substantially diminishes the preventive function of these provisions.

The drafters of the Draft of the new Criminal Code of Ukraine have expanded the scope of application of Part 1 of Article 3.4.1. of the Draft of the new Criminal Code of Ukraine by including minor intentional crimes of gravity degrees 1–3. Discharge under Part 1 of Article 3.4.1. of the Draft of the new Criminal Code of Ukraine is not provided for in respect of minor crimes of gravity degree 4, that is, negligent crimes of the highest degree of social danger. A similar approach is partially implemented in the current Criminal Code of Ukraine. Article 46 of the Criminal Code of Ukraine also does not apply to a reckless minor crime that caused death of the victim.

A change in terminology has occurred from “reimburse the damage caused by him/her or eliminate the damage” to “restitution and compensation” in Part 1 of Article 3.4.1 of the Draft of the new Criminal Code of Ukraine.

Key words: *reconciliation of the offender and the victim, criminal offence, minor crime, criminal liability, discharge from criminal liability, punishment, criminal law, behaviour after a criminal offense.*

Дата першого надходження статті до видання: 06.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 343.3/7:349.2
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-8>

Черевко Наталія Олександрівна,
кандидат наук з державного управління, доцент
(Херсонський державний аграрно-економічний університет, м. Херсон)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5456-8887>

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ

У статті досліджено кримінальну відповідальність за порушення законодавства про працю в Україні крізь призму особливостей складів кримінальних правопорушень і практики їх застосування. Проаналізовано норми Кримінального кодексу України, що передбачають відповідальність за порушення трудових прав працівників, а також проблеми кваліфікації та доведення суб'єктивної сторони злочинів цієї категорії. Узагальнено підходи національної судової практики та визначено ключові напрями вдосконалення кримінально-правового захисту трудових прав.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, трудові права, порушення законодавства про працю, склад злочину, судова практика.

Постановка проблеми. Умовою реального забезпечення права людини на безпечні й здорові умови праці є не лише наявність розвинутого трудового законодавства, а й ефективний механізм **кримінальної відповідальності за його порушення** у випадках, коли діяння призводять до тяжкої шкоди життю й здоров'ю працівників або до системних грубих порушень їхніх прав. Практика показує, що саме в сфері охорони праці значна частина порушень виявляється через інспекційну діяльність, звернення працівників та профспілок, однак далеко не всі небезпечні порушення переходять у площину кримінального переслідування [1]. У багатьох справах простежуються труднощі з кваліфікацією, доведенням причинно-наслідкового зв'язку, визначенням кола відповідальних осіб і пропорційності санкцій наслідкам (тяжкі травми, загибель працівників) [2]. Зазначене створює розрив між декларованою конституційною гарантією захисту праці та фактичним рівнем кримінально-правової охорони, що й формує ядро досліджуваної проблеми.

На науковому рівні ця проблема поєднує щонайменше три важливі блоки завдань:

- удосконалення **понятійно-категоріального апарату** кримінального права щодо злочинів, пов'язаних із порушенням законодавства про працю (об'єкт, предмет, склад, спеціальний суб'єкт);
- забезпечення **узгодженості кримінальної, адміністративної й трудової відповідальності** у сфері охорони праці, щоб кримінальна відповідальність виступала винятковим, але реальним засобом реагування на найнебезпечніші порушення;
- підвищення **ефективності правозастосування** через чіткіші законодавчі формулювання, адаптовані до

сучасних умов (воєнний стан, ризикові виробництва, нові форми організації праці).

Практичне значення дослідження полягає в тому, що від змісту й конструкції норм про кримінальну відповідальність за порушення законодавства про працю прямо залежить рівень захищеності працівників, можливість справедливого покарання винних посадових осіб, а також превентивний вплив на роботодавців і державу як роботодавця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання притягнення до відповідальності за порушення законодавства про працю розробляється переважно в межах охорони праці та медичного права.

Пасічнюк В.В. та Яковчук Ю.В., аналізуючи механізми реагування на порушення норм охорони праці у воєнний час, детально розкривають зміст юридичної відповідальності й наголошують на взаємодії правових та організаційних інструментів: інспекційних перевірок, роботи служб охорони праці, звернень громадян [1]. Внесок цих авторів полягає у висвітленні ширшого контексту відповідальності (не лише кримінальної) та процедур виявлення порушень. Водночас вони майже не аналізують конструкцію складів злочинів і проблеми кваліфікації саме кримінальних правопорушень.

Макаренко О.Ю. та співавт. зосереджуються безпосередньо на кримінальній відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК України). На основі аналізу національного законодавства й судової практики вони виявляють невідповідність чинної криміналізації тяжкості наслідків, проблеми у формуванні сталої практики притягнення до відповідальності та обґрунтовують необхідність посилення санкцій, зокрема через збільшення строків позбавлення

волі та обов'язкове застосування додаткового покарання у вигляді заборони обіймати певні посади [2]. Проте автори зосереджуються переважно на порушеннях вимог охорони праці з тяжкими наслідками й менше уваги приділяють іншим формам порушень трудового законодавства (систематичні порушення режиму праці, невивплата зарплати тощо).

Конопненко В. та Демура М., аналізуючи дисциплінарну й кримінальну відповідальність медичних працівників, показують, що медичні правопорушення на перетині трудового й кримінального права страждають від нечіткої законодавчої регламентації (зокрема ст. 140 КК України) та відсутності єдиного підходу до визначення об'єктивної сторони складу злочину [3]. Їхній внесок – у показі того, як невизначеність кримінально-правових норм у сфері професійної діяльності, пов'язаної з працею, призводить до безпідставних кримінальних переслідувань і необхідності виправдувальних вироків. Однак вони розглядають, перш за все, медичну діяльність, а не широкий спектр трудових правовідносин.

В сукупності зазначені дослідження не вирішують низку важливих аспектів загальної проблеми:

- відсутня комплексна модель системи кримінальної відповідальності за порушення трудового законодавства (не лише охорони праці), яка б поєднувала різні склади злочинів, їхню ієрархію та співвідношення з адміністративною/дисциплінарною відповідальністю;

- недостатньо опрацьовані критерії відмежування кримінально караних порушень від менш суспільно небезпечних;

- потребує подальшого опрацювання питання спеціального суб'єкта злочину (коло посадових осіб, можливість відповідальності юридичних осіб).

З огляду на виявлені прогалини в регулюванні та правозастосуванні, **метою статті** доцільно визначити комплексний аналіз кримінальної відповідальності за порушення законодавства про працю в Україні з урахуванням особливостей складів відповідних кримінальних правопорушень, проблем їх кваліфікації та доведення, а також сучасної судової практики застосування статей 172, 175 та 271 КК України.

Виклад основного матеріалу. Формування нового ринку праці й поява нових його учасників в особі роботодавців різних організаційно-правових форм та видів власності зумовили значне погіршення стану дотримання законності у сфері трудових відносин, поширення злочинних порушень у цій галузі [4]. Право на працю є фундаментальним людським правом, гарантованим міжнародними та національними стандартами, проте воєнний стан в Україні вніс суттєві зміни в його реалізацію, що потребує наукового осмислення й правового забезпечення [5].

Кримінальний кодекс України (далі – КК) містить низку складів злочинів, які прямо стосуються порушення трудових прав громадян. Серед ключових із них можна виокремити: грубе порушення законодавства про працю (стаття 172 КК України), що охоплює незаконне звільнення, безпідставну відмову у прийнятті на роботу та інші умисні істотні порушення трудових прав; грубе порушення угоди про працю (стаття 173 КК України), яке має місце у випадках невиконання роботодавцем або уповноваженою особою умов укладеного трудового договору; невивплату заробітної плати чи інших передбачених законом виплат (стаття 175 КК України), якщо така невивплата здійснюється умисно понад один місяць без належних підстав; а також порушення вимог законодавства про охорону праці (стаття 271 КК Укра-

їни), що полягає у створенні небезпечних умов праці, які спричинили або могли спричинити шкоду здоров'ю працівників [1].

Окрім зазначених норм, доцільно також звернути увагу на інші положення кримінального законодавства, пов'язані зі сферою праці. Зокрема, це стаття 149 КК України «Торгівля людьми», яка передбачає відповідальність за експлуатацію праці, а також стаття 150-1 КК України «Використання дитячої праці» [6].

Для цієї категорії злочинів характерною є складна структура об'єкта посягання, а також підвищений рівень труднощів у доведенні суб'єктивної сторони, зокрема умислу. Запровадження кримінальної відповідальності за порушення трудового законодавства спрямоване на забезпечення ефективного захисту прав працівників, закріплених у Конституції України (статті 43–46) та Кодекс законів про працю України [7; 8].

Безпосереднім об'єктом таких кримінальних правопорушень виступають базові трудові права особи, зокрема право на працю, належні та безпечні умови праці, своєчасне отримання заробітної плати, а також гарантії захисту від незаконного звільнення. У певних випадках додатковим об'єктом посягання можуть бути життя та здоров'я працівників, що особливо характерно для правопорушень, передбачених статтею 271 КК України [6].

Об'єктивна сторона цього злочину виражається у вчиненні як активних дій, так і бездіяльності, які спричиняють істотне порушення трудових прав працівників. До таких проявів, зокрема, належать незаконне звільнення, безпідставна відмова у прийнятті на роботу, систематична чи умисна невивплата заробітної плати, а також ігнорування обов'язку щодо створення належних і безпечних умов праці. Важливими ознаками складу є наявність шкідливих наслідків для працівника та встановлення причинного зв'язку між протиправною поведінкою посадової особи і фактом порушення трудових прав. При цьому грубим порушенням визнаються дії або бездіяльність, що мають очевидно свідомий, умисний і демонстративний характер, свідчать про явну зневагу до вимог трудового законодавства та прав працівника.

Суб'єктом цього злочину виступає спеціальна особа, яка наділена відповідними управлінськими чи організаційно-розпорядчими повноваженнями у сфері трудових відносин. Йдеться про керівника підприємства, установи чи організації, а також інших посадових осіб, на яких покладено обов'язок забезпечувати дотримання норм трудового законодавства та гарантій працівників.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується, як правило, прямим умислом. Особа усвідомлює протиправний характер власної поведінки, передбачає можливість або неминучість настання негативних наслідків для працівника і свідомо допускає чи бажає їх настання. Мотивація таких дій може бути різною і включати особисту неприязнь до працівника, прагнення отримати економічну вигоду або ж діяти на підставі дискримінаційних переконань чи упереджень.

Кваліфікуючими ознаками правопорушення є його вчинення стосовно найбільш уразливих категорій працівників, зокрема вагітних жінок, неповнолітніх осіб чи одиноких батьків, а також настання тяжких наслідків, включаючи загибель людей або інші значні негативні результати. Подібні діяння визнаються підвищено суспільно небезпечними, що обумовлює застосування більш суворих заходів кримінально-правового впливу та підвищений рівень відповідальності винних осіб.

Водночас встановлення умислу або наявності особистих мотивів у діях роботодавця є однією з найскладні-

ших процесуальних задач у кримінальних провадженнях цієї категорії. Якщо об'єктивні порушення трудового законодавства можуть бути підтверджені належними письмовими доказами – такими як накази, розрахункові документи чи матеріали перевірок, – то суб'єктивна сторона злочину потребує глибшого дослідження внутрішнього психічного ставлення особи до вчинюваних дій. Йдеться про з'ясування того, чи усвідомлювала особа протиправність своєї поведінки, чи передбачала можливість настання негативних наслідків і чи прагнула їх настання або свідомо їх допускала.

Доказування умислу, особливо у випадках, коли мова йде про особисту зацікавленість, неприязні відносини або дискримінаційні мотиви, як правило, має непрямий характер. Такі обставини встановлюються на підставі сукупності доказів, серед яких можуть бути показання свідків, службова та електронна переписка, відомості про конфліктні ситуації, а також попередні дії роботодавця щодо конкретного працівника. У зв'язку з цим навіть за наявності очевидного факту порушення трудових прав судова практика нерідко стикається з ситуаціями, коли склад злочину не визнається доведеним саме через недостатність доказів умисної форми вини. Це, у свою чергу, істотно ускладнює ефективне притягнення роботодавців до кримінальної відповідальності. Водночас аналіз судових рішень різних інстанцій дає можливість виокремити певні підходи до кваліфікації таких діянь.

Зокрема, у постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 10 червня 2020 року у справі № 321/1753/16-к розглядалося питання щодо незаконного звільнення працівника, вчиненого з особистих мотивів. У цій справі суди зосередили увагу не лише на формальному порушенні трудових гарантій, а й на встановленні реальних причин звільнення, зокрема наявності особистої неприязні або зацікавленості з боку роботодавця.

Суд наголосив, що для притягнення до кримінальної відповідальності недостатньо лише встановити факт незаконного звільнення – необхідно довести, що воно було зумовлене саме особистими мотивами чи іншою неправомірною зацікавленістю. Такий підхід свідчить про підвищений стандарт доказування у справах цієї категорії та орієнтацію судів на встановлення суб'єктивної сторони правопорушення [9]. Суд дійшов висновку, що суди першої та апеляційної інстанцій обґрунтовано встановили наявність особистої зацікавленості роботодавця, яка фактично зумовила звільнення бухгалтера. Ключовими доказами стали матеріали внутрішнього службового листування, показання колег, а також підтверджені обставини тривалого конфлікту між обвинуваченим і потерпілою. Було встановлено, що звільнення не мало під собою ані виробничих, ані дисциплінарних підстав, а стало проявом особистої неприязні та способом впливу на працівницю.

Верховний Суд відхилив касаційну скаргу, погодившись із висновками судів попередніх інстанцій щодо правильності застосування положень частин 1 і 2 статті 172 КК України.

Водночас у постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 02.06.2023 у справі № 754/45548/19 було продемонстровано інший підхід. У тій справі йшлося про неодноразові незаконні звільнення одного працівника, якого кожного разу поновлювали на посаді за рішеннями суду. Суд наголосив, що сам по собі факт порушення трудового законодавства не є достатньою підставою для кримінальної відповідальності – необхідно довести, що дії посадової особи

були зумовлені особистими мотивами [10]. Оскільки таких доказів у матеріалах справи не було, суд дійшов висновку про відсутність складу злочину, передбаченого статтею 172 КК України [11]. У матеріалах справи не виявлено жодних доказів, які б підтверджували наявність особистої неприязні, дискримінаційного ставлення або корисливих мотивів керівника. Було встановлено лише неналежне виконання ним трудових обов'язків, що свідчить про адміністративний або дисциплінарний характер порушення, але не утворює складу кримінального правопорушення [11]. У зв'язку з цим суд констатував відсутність складу злочину, передбаченого статтею 172 КК України.

Водночас у постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 23 лютого 2023 року у справі № 372/2485/20 суд підтвердив правомірність кваліфікації дій посадової особи за частиною 1 статті 172 КК України, визнавши їх незаконним звільненням працівника, вчиненим з особистих мотивів. [12]. У цій справі встановлено, що керівник комунального підприємства звільнив працівницю із формальним посиланням на «неналежне виконання посадових обов'язків», однак суд дійшов висновку про відсутність фактичних підстав для такого рішення. Суди першої та апеляційної інстанцій проаналізували службову документацію, наказ про звільнення, доповідні записки, корпоративне листування, а також допитали свідків – зокрема працівників колективу, які підтвердили наявність тривалого особистого конфлікту між керівником і звільненою. Також встановлено, що напередодні звільнення керівник неодноразово висловлював небажання працювати з цією працівницею, що зафіксовано в службових чатах і підтверджено показаннями свідків. Касаційна інстанція погодилася з висновками попередніх судів, зазначивши, що сукупність доказів – систематичність протиправної поведінки, невідповідність між офіційно зазначеними підставами звільнення та реальними обставинами, а також емоційний характер взаємодії з підлеглою – свідчить про наявність прямого умислу та особистої зацікавленості.

Суд окремо наголосив, що навіть формальне дотримання процедури звільнення не виключає кримінальної відповідальності, якщо доведено, що справжнім мотивом були особисті неприязні відносини або упередженість, а не об'єктивні управлінські причини. У підсумку Верховний Суд залишив рішення попередніх інстанцій без змін, відхиливши касаційну скаргу сторони захисту.

Водночас застосування статті 175 КК України щодо невивплати заробітної плати має власні особливості. Зокрема, у вирокі Лубенського міськрайонного суду від 29 квітня 2021 року (справа № 539/2868/15-к) наголошено, що кримінальна відповідальність за цією статтею настає виключно у разі повної невивплати заробітної плати, тоді як випадки часткової затримки виплат або їх неповного здійснення підлягають кваліфікації як адміністративні правопорушення [13]. Окрім цього, заслуговує на увагу вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 7 травня 2020 року у справі № 761/33934/18, відповідно до якої особу було виправдано у зв'язку з недоведеністю наявності складу кримінального правопорушення, передбаченого частиною 1 статті 175 КК [14]. Суд апеляційної інстанції підтримав зазначену позицію, а касаційна скарга прокурора була залишена без задоволення з огляду на відсутність належних і достатніх доказів вини особи.

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що кримінальна відповідальність за порушення законодавства про працю в Україні має фрагментарний і винятковий

характер та застосовується переважно у випадках наявності доведеного прямого умислу, особистих мотивів або настання тяжких наслідків для працівників. Незважаючи на формальну наявність у Кримінальному кодексі України низки норм, спрямованих на захист трудових прав, їх практична реалізація залишається обмеженою.

Судова практика демонструє сталу тенденцію до суворого тлумачення ознак складу злочину, зокрема суб'єктивної сторони, що зумовлює значну кількість виправдувальних вироків або закриття кримінальних проваджень. Суди послідовно виходять із того, що сам факт порушення трудового законодавства не є достатнім для кримінально-правової оцінки діяння, якщо відсутні докази особистої зацікавленості, неприязні або інших мотивів, які свідчили б про умисний характер порушення.

Встановлено, що основні проблеми правозастосування пов'язані з розмежуванням кримінальної, адміні-

стративної та дисциплінарної відповідальності, а також із доведенням причинно-наслідкового зв'язку між діями посадової особи та порушенням трудових прав працівника. Особливої складності набуває кваліфікація діянь у ситуаціях, коли роботодавець формально дотримується процедурних вимог, але фактично діє з особистих мотивів або зловживає своїми управлінськими повноваженнями.

З огляду на це кримінально-правові норми у сфері праці виконують переважно превентивну функцію та мають застосовуватися як крайній засіб реагування на найбільш небезпечні й суспільно шкідливі порушення трудових прав. Подальше вдосконалення кримінальної відповідальності за порушення законодавства про працю доцільно пов'язувати з уточненням ознак складів злочинів, виробленням єдиних підходів до доведення умислу та посиленням узгодженості між кримінальним, трудовим і адміністративним законодавством.

Список використаних джерел

1. Пасічник В. Б., Яковчук Ю. В. Деякі питання застосування заходів щодо запобігання порушенням норм охорони праці в умовах воєнного стану в Україні. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. № 87 (3). С. 96–101. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.3.14>
2. Makarenko O. Y., Nazymko Ye. S., Krasnova Yu. A., Makarenko N. A., Doroshenko V. A. Problematic issues of attracting criminal responsibility for the crimes against industrial safety. *Науковий вісник Національного гірничого університету.* 2022. № 4. С. 91–95. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2022-4/091>
3. Кононенко В., Демура М. Проблемні питання притягнення до дисциплінарної та кримінальної відповідальності медичних працівників. *Проблеми законності.* 2021. № 152. С. 135–151. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.152.226284>
4. Ткаченко В. В., Волощук Т. В. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про працю. *Наука і правоохорона.* 2015. № 4. С. 126–131
5. Cherevko N. Right to work under martial law: Legislative aspect in Ukraine. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2024. Т. 14, № 3. С. 55–65. <https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/3.2024.55> (дата звернення: 11.02.2026).
6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 11.02.2026).
7. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/322-08> (дата звернення: 11.02.2026).
8. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 11.02.2026).
9. Постанова Верховного Суду у справі № 321/1753/16-к від 15.04.2020 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88815768> (дата звернення: 10.02.2026).
10. Постанова Верховного Суду у справі № 754/45548/19 від 02.06.2023 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108822245> (дата звернення: 10.02.2026).
11. Черевко Н. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про працю. Вища школа адвокатури НААУ. 2025. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/kriminalna-vidpovidalnist-za-porushennia-zakonodavstva-pro-praciu> (дата звернення: 11.02.2026).
12. Постанова Верховного Суду у справі № 754/37020/21 від 07.07.2023 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109242229> (дата звернення: 10.02.2026).
13. Вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області у справі 539/2868/15-к від 29.04.2021 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96618655> (дата звернення: 10.02.2026).
14. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва у справі № 761/33934/18 від 07.05.2020 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89678666> (дата звернення: 10.02.2026).

References

1. Pasichniuk, V. B., & Yakovchuk, Y. V. (2025). Okremi pytannia zastosuvannia zakhodiv shchodo zapobihannia porushenniam norm okhorony pratsi v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Some issues of the certain measures of preventing the violations of labor protection standards in the conditions of martial state in Ukraine]. *Visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo – Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 87(3), 96–101. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.3.14> [in Ukrainian].
2. Makarenko, O. Y., Nazymko, Ye. S., Krasnova, Yu. A., Makarenko, N. A. & Doroshenko, V. A. (2022). Problematic issues of bringing disciplinary and criminal liability of medical workers. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu – Scientific Bulletin of the National Mining University*, (4), 91–95. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2022-4/091>
3. Kononenko, V., & Demura, M. (2021). Problemni pytannia prytyahennia do dystsyplinarnoi ta kryminalnoi vidpovidalnosti medychnykh pratsivnykiv [Problematic issues of bringing disciplinary and criminal liability of medical workers]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality*, (152), 135–151. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.152.226284> [in Ukrainian].

4. Tkachenko, V. V., & Voloshchuk, T. V. (2015). Kryminalna vidpovidalnist za porushennia zakonodavstva pro pratsiu [Criminal liability for violations of labor legislation]. *Nauka i pravoohorona – Science and Law Enforcement*, (4), 126–131. [in Ukrainian].
5. Cherevko, N. (2024). Right to work under martial law: Legislative aspect in Ukraine. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 14(3), 55–65. <https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/3.2024.55>.
6. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]. (2001, April 5). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].
7. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy [Labor Code of Ukraine]. (1971, December 10). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].
8. Konstitutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. (1996, June 28). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].
9. Supreme Court of Ukraine. (2020, April 15). Postanova u spravi № 321/1753/16-к [Decision in case № 321/1753/16-к]. reyestr.court.gov.ua – *Unified State Register of Court Decisions* Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88815768> [in Ukrainian].
10. Supreme Court of Ukraine. (2023, June 2). Postanova u spravi № 754/45548/19 [Decision in case No. 754/45548/19]. reyestr.court.gov.ua – *Unified State Register of Court Decisions*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108822245> [in Ukrainian].
11. Cherevko, N. (2025, October 20). Kryminalna vidpovidalnist za porushennia zakonodavstva pro pratsiu [Criminal liability for violations of labor legislation]. *Higher School of Advocacy*. Retrieved from <https://www.hsa.org.ua/blog/kryminalna-vidpovidalnist-za-porushennia-zakonodavstva-pro-pratsiu> [in Ukrainian].
12. Supreme Court of Ukraine. (2023, July 7). Postanova u spravi № 3754/37020/21 [Decision in case № 754/37020/21]. reyestr.court.gov.ua – *Unified State Register of Court Decisions*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109242229> [in Ukrainian].
13. Lubny City District Court of Poltava Region (2021, April 29). Vyrok u spravi № 539/2868/15-к [Judgment in case № 539/2868/15-к]. reyestr.court.gov.ua – *Unified State Register of Court Decisions*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96618655> [in Ukrainian].
14. Shevchenkivskiyi District Court of Kyiv. (2020, May 7). Vyrok u spravi № 761/33934/18. [Judgment in case № 761/33934/18] reyestr.court.gov.ua – *Unified State Register of Court Decisions* Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89678666> [in Ukrainian].

Cherevko Nataliya,

Candidate of Science in Public Administration, Associate Professor

(*Kherson State Agrarian and Economic University, Kherson*)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5456-8887>

CRIMINAL LIABILITY FOR VIOLATION OF LABOR LEGISLATION

The article examines criminal liability for violations of labour legislation in Ukraine through the prism of substantive criminal law and judicial practice. The study focuses on criminal offences related to the infringement of employees' labour rights, primarily those provided for in Articles 172, 175 and 271 of the Criminal Code of Ukraine. Particular attention is paid to the elements of the corpus delicti, including the object, objective and subjective elements, as well as the characteristics of the special subject of these offences.

The author analyses the main problems of qualification and proof in criminal proceedings concerning violations of labour legislation, emphasising the difficulties in establishing intent and distinguishing criminal liability from administrative or disciplinary responsibility. Based on the analysis of national case law, it is demonstrated that courts apply criminal law provisions in this area restrictively and consider criminal liability to be an exceptional measure, applicable only in cases of proven deliberate conduct motivated by personal interest or other unlawful motives.

The research highlights that the mere fact of violating labour legislation is insufficient to establish criminal liability without clear evidence of intent and a causal link between the actions of the offender and the infringement of labour rights. The study also identifies inconsistencies in law enforcement practice and the lack of uniform approaches to the interpretation of the subjective element of labour-related crimes.

The article concludes that criminal law norms in the field of labour protection perform primarily a preventive function and should be applied as a last resort. Further improvement of criminal liability for violations of labour legislation requires clarification of the elements of criminal offences, harmonisation with labour law provisions, and the development of consistent judicial approaches to proving intent in such cases.

Key words: *criminal liability, labour rights, violations of labour legislation, corpus delicti, judicial practice.*

Дата першого надходження статті до видання: 12.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ТА ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.13:343.98:343.9.02(477)(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-9>

Пупинін Олександр Миколайович,

аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки
Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної
поліції імені Е. О. Дідоренка

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5690-6552>

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНИХ ЗАКУПОК ПРИ ДОКУМЕНТУВАННІ ПРОТИПРАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ОБ'ЄДНАНЬ

У статті проведено ґрунтовний аналіз наукової розробленості проблем застосування оперативної закупки як ефективного засобу документування протиправної діяльності організованих злочинних об'єднань. Встановлено, що специфіка документування саме організованих злочинних об'єднань залишається недостатньо вивченою, що засвідчує актуальність роботи. Виявлено низку системних проблем, які перешкоджають ефективній боротьбі з організованими злочинними групами. Доведено необхідність перегляду та коригування рекомендацій щодо застосування оперативних закупок у протидії організованій злочинності.

Ключові слова: кримінальне провадження, негласні слідчі (розшукові) дії, контроль за вчиненням злочину, оперативна закупка, докази.

Постановка проблеми. Злочинність була та залишається одним з визначальних факторів, що загрожує національній безпеці України. У базовому Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» під організованою злочинністю розуміється – «сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються у зв'язку зі створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань». Основою метою боротьби з такою злочинністю визначено: «встановлення контролю над організованою злочинністю, її локалізація, нейтралізація та ліквідація; усунення причин і умов існування» [1].

В юридичній літературі обґрунтовано наголошується, що «ліквідація спеціалізованих підрозділів МВС України по боротьбі з організованою злочинністю (12 лютого 2015 ліквідовано УБОЗ) та подальше несистемне реформування новостворених органів в структурі Національної поліції, призвели до втрати дієвих методик і навичок документування протиправної діяльності організованих злочинних груп та злочинних об'єднань» [2, с. 68]. Це стосується передусім оперативно-розшукового напрямку, включно з методами організації роботи зі збирання, перевірки та оцінки доказів у кримінальних провадженнях.

Така ситуація надала організованій злочинності нові можливості, сприяючи поступовому розширенню її незаконної діяльності та трансформації структури й сфери впливу. В умовах широкомасштабного збройного вторгнення РФ організована злочинність посилила свій багатовекторний деструктивний вплив, що проявляється від руйнування економічного потенціалу до підриву соціальної стабільності, обороноздатності держави та завдання шкоди національній безпеці.

Відповідно до положень аналітичного звіту Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC) щодо ситуації в Україні під час воєнного стану, з лютого 2022 року фіксується формування сталих напрямів протиправної діяльності організованої злочинності, зокрема: виробництва та збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів; онлайн-шахрайств; незаконного обігу зброї, бойових припасів, вибухових речовин; економічної злочинності; торгівлі людьми; сприяння незаконному перетину державного кордону [3].

Відсутність системного підходу щодо протидії організованій злочинності, застаріле та розбалансоване нормативно-правове забезпечення, недосконалість процедур моніторингу криміногенної ситуації, брак кон-

солідованої методології оцінки загроз, використання застарілих форм і методів боротьби, а також неналежний рівень взаємодії слідчих та оперативних підрозділів під час документування протиправних дій та використання отриманих результатів у кримінальному процесуальному доказуванні, призводить до загострення проблем, пов'язаних з організованою злочинністю, та низької ефективності боротьби з нею [4, с. 47].

Вищевикладене засвідчує нагальну потребу в розробці нових та оновленні існуючих науково-обґрунтованих рекомендацій щодо документування протиправної діяльності організованих злочинних об'єднань, де одним з дієвих заходів, які довели свою ефективність на практиці, зокрема стосовно документування фактів збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин тощо є оперативна закупка. Тема наукової роботи відповідає тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок (п. 13), затверджених наказом МВС України від 21.05.2024 № 326.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Не викликає сумніву те, що теоретичною основою для формування правових та організаційно-тактичних засад проведення оперативних закупок при документуванні протиправної діяльності організованих злочинних об'єднань є вивчення та аналіз наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних учених.

Проведення подібного аналізу, на думку С.О. Павленка, «надасть можливість з'ясувати найвагоміші з поміж них, що стали теоретичним підґрунтям предмета дослідження, з одного боку, й акцентувати на проблемних питаннях, що залишилися поза межами дослідження таких вчених» [5, с. 107].

Вагомий внесок у розробку теоретичних і прикладних проблем проведення оперативної закупки при документуванні протиправної діяльності організованих злочинних груп та злочинних організацій зробили В.П. Мороз, К.О. Чаплинський, М.Г. Богуславський, М.О. Волошина, які в рамках монографічного дослідження провели «ґрунтовний аналіз організованої злочинності; визначили сучасний стан протидії організованої злочинності та виокремили перспективні напрями її подолання» [6]. У дисертаційних дослідженнях Є.В. Горобця, Г.В. Головіна, Т.І. Гука, В.В. Комашка розроблено та удосконалено теоретичні та практичні положення контролю за вчиненням злочину. Однак проблематика організації та проведення оперативних закупок, як ефективного засобу документування протиправної діяльності організованих злочинних об'єднань залишається поза увагою учених, що засвідчує актуальність та практичну значущість поточного дослідження, яке має на меті заповнити цю нішу, надавши правоохоронним органам чіткі науково обґрунтовані рекомендації щодо застосування оперативних закупок у боротьбі з організованою злочинністю.

Метою статті є аналіз теоретичних та прикладних досліджень, присвячених проведенню оперативної закупки як оперативно-розшукового заходу та окремої форми контролю за вчиненням злочину, виявлення недоліків у розробці організаційно-тактичних засад підготовки та проведення оперативної закупки саме при документуванні протиправної діяльності організованих злочинних об'єднань для підвищення загальної ефективності кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що організаційно-правові засади проведення оперативних закупок в механізмі документування протиправної

діяльності слід віднести до міжгалузевої сукупності наукових знань, яка об'єднує в собі окремі елементи науки управління, оперативно-розшукової діяльності, кримінального процесу, криміналістики тощо, а отже їх проблемні питання були і залишаються предметом дослідження вчених різних галузей знань. У рамках нашого дослідження особливий інтерес становлять праці науковців у галузі оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу, в яких розкривається проблематика проведення оперативних закупок.

Аналізуючи наукові праці оперативно-розшукового спрямування в розглядуваній сфері слід виокремити наукові напрацювання, що стосуються висвітлення загальних питань протидії злочинності, включаючи організовані її форми, а також праці пов'язані із висвітленням організації роботи оперативних підрозділів правоохоронних органів та характеристикою окремих заходів, що проводяться в рамках оперативно-розшукової діяльності.

Слід погодитись із твердженням про те, що на сьогодні оперативно-розшукова діяльність (далі – ОРД) та кримінальний процес – це два взаємопов'язані, але окремі види державно-правової діяльності. Це дві форми діяльності, які хоч і мають різний правовий режим, за своєю сутністю пов'язані з процесом збору інформації та слідчими діями.

До прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 року (далі – КПК 2012 року) ОРД переважно розглядалася як окремий різновид юридичної діяльності, що є допоміжним щодо кримінальної процесуальної діяльності, а її результати могли бути використані для реалізації цілей кримінального провадження [7, с. 230]. У КПК 2012 року з'явився новий процесуальний інститут негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), який увібрав у себе певні риси й завдання оперативно-розшукових дій, результати проведення яких є самостійними доказами у кримінальному провадженні.

Науковці, зокрема Е.Ф. Іскендеров та М.М. Погорельський, зауважують, що виявлення та документування ознак злочинів, особливо вчинених організованими злочинними угрупованнями, яким притаманні професіоналізм та транснаціональний характер, можливе лише за допомогою таємних засобів, до яких належать оперативно-розшукові заходи (далі – ОРЗ). При цьому вчені окремо зазначають, що правова невизначеність поняття ОРЗ та відсутність їх чіткого законодавчого переліку у базовому Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» негативно впливає на правозастосовний процес. Це створює значні проблеми при: використанні матеріалів ОРД, здобутих під час проведення ОРЗ у досудовому розслідуванні чи судовому розгляді; здійсненні прокурорського нагляду та судового контролю за ОРД; поновленні прав громадян, порушених незаконним провадженням ОРЗ [8, с. 20].

С.В. Томин, досліджуючи питання застосування оперативної закупки як засобу отримання інформації про злочини, пов'язані зі збутом наркотичних засобів: детально аналізує законодавчі та теоретичні підходи в частині уточнення мети оперативної закупки; висловлює рекомендації щодо підбору та залучення понять; обґрунтовує твердження про те, що існуючий порядок проведення та фіксації результатів оперативної закупки породжує ряд сумнівів; алгоритм дій оперативних працівників та інших учасників оперативної закупки, який застосовується на практиці, певною мірою суперечить сутності даного ОРЗ; фіксація результатів оперативної закупки в єдиному документі; необхідності розробки

тактичних прийомів проведення оперативної закупки, спрямованих на документування процедури отримання – передачі наркотичних засобів [9, с. 254].

С. Ю. Попов, досліджуючи питання ефективності здійснення оперативної закупки підрозділами кримінальної поліції доходить до висновку, що організація й тактика проведення оперативної закупки як оперативно-розшукового заходу та негласної слідчої (розшукової) дії потребують негайного перегляду та корегування з урахуванням розвитку інформаційних технологій та можливості їх використання у злочинній діяльності [10, с. 148].

Наведені позиції вчених дозволяють зробити висновок про те, що оперативно-розшукова діяльність хоч і відійшла на «умовний» другий план порівняно з негласними слідчими (розшуковими) діями, проте залишається незамінним та основним інструментом для первинного виявлення ознак злочинів, що готуються, збору розвідувальної інформації та формування достатніх правових підстав для подальшого законного проведення НСРД.

Наукові напрацювання вчених процесуалістів та криміналістів переважно стосувалися дослідження підстав та порядку проведення НСРД як окремих самостійних досліджень, так і комплексних в рамках методик розслідування окремих видів злочинів. Означена проблематика опрацьовувалася на рівні наукових статей та дисертаційних/монографічних досліджень.

Так, О.Б. Сибаль, висвітлюючи кримінально-правовий аспект контролю за вчиненням злочину зауважує, що форми такого контролю (... оперативна закупка...) уособлюють собою правомірну процесуальну діяльність, в рамках якої працівники правоохоронних органів здійснюють нагляд за конкретним кримінальним правопорушенням, у формі супроводження його вчинення (здійснюється з відома та припиняється в певний конкретний момент). Основні зусилля спрямовані на досягнення суспільно корисної мети – документування факту вчинення правопорушення та викриття особи, яка його вчинила [11, с. 337].

Г.Р. Крет, досліджуючи нормативне закріплення та практику проведення контролю за вчиненням злочину, детально аналізує питання щодо вимог та змісту постанови прокурора про проведення контролю за вчиненням злочину, наводить позиції ЄСПЛ, що розкривають питання поліцейського підбурювання та оцінки судами таких обставин, фіксації ходу та результатів контролю за вчиненням злочину, залучення осіб до конфіденційного співробітництва [12, с. 132].

В.П. Кушпін та І.І. Циліурік, досліджуючи питання контролю за вчиненням злочину як одного із видів НСРД, визначають сутність оперативної закупки, надають рекомендації щодо змісту плану проведення оперативної закупки, висловлюють рекомендацію щодо розробки спеціального міжвідомчого нормативно-правового акта, що розкриватиме порядок організації та проведення контролю за вчиненням злочину та його складових [13, с. 94].

С.Б. Фомін, досліджуючи проблеми нормативного регулювання контролю за вчиненням злочину, вивчає питання щодо основних етапів проведення оперативної закупки, висловлюється стосовно рішення про виготовлення задалегідь ідентифікованих (помічених) засобів в ОРД та у кримінальному провадженні, залучення незаінтересованих осіб (понятих), які б могли підтвердити законність проведеного заходу у суді, постанови прокурора про проведення контролю. Висловлюється щодо необхідності прийняття спеціального закону, який

би визначав порядок проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки злочину в кримінальному провадженні, що підсилить законність їх здійснення в сучасній правозастосовній практиці [14, с. 216].

М.В. Багрій, досліджуючи імітування обстановки злочину, як окрему форму контролю за вчиненням злочину, проводить розмежування цієї НСРД з іншими формами контролю за вчиненням злочину, визначає його місце в системі НСРД. В процесі дослідження автор здійснює ґрунтовний аналіз сукупності ознак, властивих зазначеній формі контролю за вчиненням злочину, акцентуючи увагу на доцільності розроблення нормативно-правового акта, який врегульовуватиме процесуальний порядок прийняття рішення, проведення та фіксацію результатів імітування обстановки вчинення злочину [15, с. 369].

Переважна більшість авторів, позиції яких нами наведено, занепокоєні недосконалістю правового регулювання та його наслідками для законності проведення НСРД. Це безпосередньо пов'язано з ризиком порушення прав людини та визнанням отриманих фактичних даних недопустимими доказами у суді. Спостерігається однотайність щодо необхідності розробки та прийняття спеціального нормативно-правового акта (міжвідомчого акта, спеціального закону), який би чітко, детально та уніфіковано врегулював: порядок організації та проведення різних форм контролю за вчиненням злочину; процедуру прийняття рішення про проведення НСРД.; фіксацію результатів та їх подальше використання в якості доказів у кримінальному провадженні, що сприятиме удосконаленню механізмів документування злочинів.

Р.В. Тарасенко, досліджуючи недоліки положень ч. 3 ст. 271 КПК України та їхній вплив на стан проведення оперативних закупок, констатує, що «положення чинного КПК України, які визначають порядок та умови проведення контролю за вчиненням злочину, негативно вплинули на ефективність проведення оперативних закупок, що виразилося у стрімкому зменшенні їх кількості після 2012 року». На думку автора, основна проблема полягає у їхній суперечливості та неоднозначному розумінні слідчими, прокурорами та суддями. На підставі аналізу національної та міжнародної судової практики, а також опитування практичних працівників правоохоронних органів Р.В. Тарасенко наводить рекомендації, спрямовані на вдосконалення положень КПК України в частині більш чіткого регламентування положень, які конкретизують заборону провокувати (підбурювати) особу під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину. Окремо автор наводить ознаки підбурювання; підстави, що свідчать про намір вчинити злочин незалежно від впливу з боку працівників поліції; характерні дії, що можуть підбурювати особу на вчинення злочину; критерії відмежування правомірних дій працівників поліції при проведенні оперативної закупки від неправомірних [16, с. 108].

Аналіз судової практики, здійснений О.М. Пупініним та М.В. Кривоносом на предмет узагальнення вимог, що пред'являються до проведення оперативних закупок як форми контролю за вчиненням злочину, має вагомое значення для правозастосовної діяльності Національної поліції, оскільки прямо вказує на системні недоліки в організації та проведенні оперативної закупки як форми контролю за вчиненням злочину. Проведене дослідження підтверджує, що типові помилки, яких припускаються слідчі та працівники оперативних

підрозділів, призводять до порушення вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Результатом цих помилок є визнання судами результатів оперативних закупок недопустимими доказами, що у свою чергу веде до ухвалення виправдувальних вироків. Це нівелює всі зусилля правоохоронних органів, особливо при документуванні протиправної діяльності організованих форм злочинності. Дослідження О.М. Пупиніна та М.В. Кривоноса є важливим науково-практичним застереженням для правоохоронної системи, що вимагає негайної корекції практики організації та проведення оперативних закупок з метою забезпечення законності та надійності доказової бази в кримінальному провадженні [17, с. 93].

М.О. Волошина, аналізуючи особливості проведення контролюваної та оперативної закупки у протидії організованій злочинності на ринку підакцизних товарів, доходять до висновку, що злочини у цій сфері часто вчиняються організованими групами та мають латентний характер. Пропонує застосовувати оперативну закупку, як форму контролю за вчиненням злочину, незалежно від тяжкості правопорушення, що дозволить своєчасно виявляти та припиняти функціонування злочинних схем на ранніх етапах, що є необхідною умовою для притягнення до кримінальної відповідальності не тільки виконавців, а й організаторів [18, с. 29–30]. Позиція вченої є доволі аргументованою та своєчасною враховуючи масштаби поширення організованих форм злочинності.

Є.В. Горобець у дисертаційному дослідженні «Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності» комплексно досліджує роботу оперативних підрозділів у цій сфері. Основна увага автора приділена формулюванню поняття та змісту оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності; характеристиці процесу розслідування як об'єкта оперативно-розшукового забезпечення; визначенню основних напрямів залучення та функціональній спрямованості оперативних підрозділів під час здійснення стратегічного та тактичного планування розслідування кримінальних проваджень; розробленню класифікації матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які використовуються як приводи та підстави початку кримінальних проваджень; оптимізації забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. Крім цього автором удосконалено положення щодо інформаційно-аналітичної підтримки оперативними підрозділами розслідування кримінальних проваджень, а також положення щодо організації розшуку підозрюваних у частині визначення основних напрямів планування такої діяльності, формування типового алгоритму дій, спрямованого на розшук підозрюваного [19, с. 25].

Важливе значення для формування загальних основ організації та проведення оперативних закупок при документуванні протиправної діяльності організованих злочинних об'єднань має кандидатська дисертація Д.В. Головіна «Проведення контролю за вчиненням злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів». Основна увага в роботі приділена розкриттю сутності та змісту проведення контролю за вчиненням злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у світлі рішень Європейського суду з прав людини з акцентом на уникненні провокації (підбурювання) особи на вчинення злочину з метою його подальшого викриття. Приділено увагу аналізу норма-

тивно-правових актів, що регламентують проведення контролю за вчиненням злочинів у цій сфері, а також формам взаємодії органів досудового розслідування з оперативними та іншими підрозділами під час підготовки та проведення контролю за вчиненням злочину. Проведена робота в частині пошуку шляхів удосконалення механізму використання відомостей, одержаних під час проведення контролю за вчиненням злочинів, як доказів у кримінальному провадженні, а також напрямів забезпечення безпеки осіб, які залучаються до проведення зазначеного НСРД. Особливу увагу приділено удосконаленню алгоритмів проведення оперативної закупки наркотичних засобів та психотропних речовин при їх «безконтактному» збуті, а також залученню сучасних технологій для документування незаконних дій правопорушників [20, с. 76]. Таким чином, дисертаційна робота Д.В. Головіна закладає надійне підґрунтя для подальшого вдосконалення організаційно-правових основ проведення оперативних закупок, використання отриманих при її проведенні доказів у кримінальному провадженні, що підвищує ефективність правоохоронної діяльності Національної поліції.

Т.І. Гук у дисертації на тему «Проведення контролю за вчиненням злочину: національний досвід та європейські стандарти» детально аналізує теоретичні та прикладні проблеми контролю за вчиненням злочину, як окремого виду НСРД. Проведене вченим дослідження є синергією між національною практикою проведення НСРД та європейськими стандартами, пропонуючи конкретні механізми для посилення законності проведення контролю за вчиненням злочину (через аналіз сутності та змісту контролю за вчиненням злочину, «дискредитації доказів» та підходів до визнання доказів недопустимими, вирішення проблем використання результатів НСРД у кримінальному провадженні) та захисту прав людини від необґрунтованої провокації (розроблено концепцію непрямой провокації злочину, визначено та систематизовано Європейські стандарти проведення контролю за вчиненням злочину з урахуванням практики ЄСПЛ) [21, с. 112].

В.В. Комашко у дисертаційному дослідженні на тему «Правові та організаційні основи контролю за вчиненням злочину» обґрунтовує необхідність створення теоретичної моделі діяльності суб'єктів досудового розслідування, що дозволить не лише описати існуючі механізми взаємодії та прийняття рішень, а й систематизувати та оптимізувати правові та організаційні основи проведення контролю за вчиненням злочину. Теоретичні напрацювання вченого є корисними для вироблення алгоритмів дій слідчого та працівників оперативних підрозділів при підготовці та проведенні оперативної закупки в рамках документування протиправної діяльності організованих злочинних об'єднань [22, с. 106].

Таким чином, слід зазначити, що в науковій літературі неодноразово досліджувались питання організації та проведення оперативних закупок при документуванні протиправної діяльності організованих злочинних угруповань як в контексті управлінської діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів так і з точки зору планування та проведення окремих оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні.

Висновки. Отже, аналіз рівня теоретичної розробленості вказаної проблематики дозволив виокремити сукупність наукових праць, які охоплюють в собі найважливіші питання правового, організаційного, тактичного, процесуального та криміналістичного забезпе-

чення планування та проведення оперативних закупок при документуванні протиправної діяльності, що охоплюється науками оперативно-розшукової діяльності, кримінального процесу та криміналістики. Серед наукових праць слід виділити дослідження, присвячені висвітленню питань оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних проваджень; недоліків нормативного регулювання підстав і порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій взагалі та контролю за вчиненням злочину зокрема; особливостей застосування оперативної закупки як засобу отримання інформації про злочини, що готуються; змісту сутності оперативної закупки та планування її проведення, фіксації ходу та результатів її проведення, залучення осіб до конфіденційного співробітництва з правоохоронними

органами; поліцейського підбурювання та недопущення провокації злочину у світлі рішень Європейського суду з прав людини; оптимізації правових та організаційних основ проведення контролю за вчиненням злочину.

Перспективою подальших наукових розвідок є продовження ґрунтовних досліджень щодо порядку та тактики проведення НСРД, застосування технічних засобів та спеціальних знань при документуванні протиправної діяльності організованих злочинних об'єднань, механізму протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними об'єднаннями та її нейтралізації, особливостей документування організованих злочинних груп та злочинних об'єднань до складу яких входять військові, на деокупованих територіях та територіях, наближених до ведення активних бойових дій.

Список використаних джерел

1. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 № 3341-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (дата звернення: 05.02.2026)
2. Бусол О.Ю. Організована злочинність в Україні: стан і проблеми реалізації державної політики у сфері протидії цьому явищу. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2(18). С. 60–71.
3. Трансформація організованої злочинності в умовах війни. *Міністерство внутрішніх справ України: сайт*. 23.07.2025. URL: <https://mvs.gov.ua/news/transformacia-organizovanoyi-zlocinnosti-v-umovax-viini> (дата звернення: 05.02.2026)
4. Комашко В., Шамара О. Реформування системи органів боротьби з організованою злочинністю: проблеми законодавчого врегулювання, через призму євроатлантичної інтеграції України. *Протидія організованій злочинності: проблеми теорії та практики: матеріали регіонального наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 03 груд. 2021 р.)*. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2021. С. 45–54.
5. Павленко С.О. Аналіз сучасного стану наукових досліджень проблем оперативно-розшукової тактики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (107). С. 105–122.
6. Мороз В.П., Чаплинський К.О., Богуславський М.Г., Волошина М.О. Протидія організованій злочинності в Україні: сучасність та перспективи: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 236 с.
7. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків: Арсіс, 2007. 576 с.
8. Іскендеров Е.Ф., Погорецький М.М. Щодо визначення поняття та змісту оперативно-розшукового забезпечення реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 1–2. С. 19–40. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/19-40>
9. Томин С. В. Особливості застосування оперативної закупки як засобу отримання інформації про злочини, пов'язані зі збутом наркотичних засобів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 60. С. 253–259.
10. Попов С.Ю. Ефективність здійснення оперативної закупки підрозділами кримінальної поліції за сучасного нормативно-правового регулювання. *Вісник ХНУВС*. 2016. № 3 (74). С. 144–151.
11. Сибаль О.Б. Контроль за вчиненням злочину: кримінально-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 337–342. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-3/81>
12. Крет Г.Р. Контроль за вчиненням злочину: нормативне закріплення та практика проведення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2021. № 51. С. 132–136. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.51.26>
13. Кушніт В. П., Цилорик І. І. Контроль за вчиненням злочину як один із видів негласних (слідчих) розшукових дій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2019. Вип. 23. С. 93–97. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2019.23.093>
14. Фомін С.Б. Проблеми нормативного регулювання контролю за вчиненням злочину. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5. Т. 1. С. 216–223.
15. Багрій М.В. Імітування обстановки злочину: поняття, зміст, місце у системі негласних слідчих (розшукових) дій. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 369–372.
16. Тарасенко Р.В. Недоліки ч. 3 ст. 271 КПК України та їхній вплив на стан проведення оперативних закупок. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 107–115.
17. Пупинін О. М., Кривонос М. В. Аналіз судової практики на предмет узагальнення вимог, що пред'являються до проведення оперативних закупок як форми контролю за вчиненням злочину. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2025. № 1. С. 83–98. DOI: [10.32782/2786-9156.109.1.83-98](https://doi.org/10.32782/2786-9156.109.1.83-98)
18. Волошина М.О. Контрольована та оперативна закупка: особливості застосування щодо протидії організованій злочинності на ринку піддакцизних товарів. *Протидія організованій злочинності: проблеми теорії та практики: матеріали регіон. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 03 груд. 2021 р.)*. Дніпро: ДДУВС, 2021. С. 27–31.
19. Горобець Є. В. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень щодо організованих форм злочинної діяльності: дис. ... докт. філос.: 081 – Право. Одеса, 2024. 232 с.
20. Головін Д.В. Проведення контролю за вчиненням злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: дис. ... докт. філос.: 081 – Право. Одеса, 2021. 210 с.

21. Гук Т.І. Проведення контролю за вчиненням злочину: національний досвід та європейські стандарти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2025. 202 с.
22. Комашко В. В. Правові та організаційні основи контролю за вчиненням злочину : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 226 с.

References

1. Pro orhanizatsiino-pravovi osnovy borotby z orhanizovanoiu zlochynnistiu [On the organizational and legal foundations of the fight against organized crime]: Zakon Ukrainy vid 30.06.1993 № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> [in Ukrainian]
2. Busol, O.Iu. (2019). Orhanizovana zlochynnist v Ukraini: stan i problemy realizatsii derzhavnoi polityky u sferi protydii tsomu yavyshtu [Organized crime in Ukraine: status and problems of implementing state policy in the field of countering this phenomenon]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav.* № 2(18). S. 60–71. [in Ukrainian]
3. Transformatsiia orhanizovanoi zlochynnosti v umovakh viiny [Transformation of organized crime in wartime]. *Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy: sait.* (2025). URL: <https://mvs.gov.ua/news/transformatsiia-organizovanoi-zlochynnosti-v-umovakh-viiny> [in Ukrainian]
4. Komashko, V., Shamara, O. (2021). Reformuvannia systemy orhaniv borotby z orhanizovanoiu zlochynnisti: problemy zakonodavchoho vrehuliuvannia, cherez pryzmu evroatlantskoi intehtatsii Ukrainy [Reforming the system of bodies combating organized crime: problems of legislative regulation, through the prism of Ukraine's Euro-Atlantic integration]. *Protydiia orhanizovanoi zlochynnosti: problemy teorii ta praktyky: materialy rehionalnoho nauk.-prakt. seminaru* (m. Dnipro, 03 hrud. 2021 r.). Dnipro: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. S. 45–54. [in Ukrainian]
5. Pavlenko, S.O. (2018). Analiz suchasnoho stanu naukovykh doslidzhen problem operatyvno-rozshukovoi taktyky [Analysis of the current state of scientific research on the problems of operational and investigative tactics]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav.* № 2 (107). S. 105–122. [in Ukrainian]
6. Moroz, V.P., Chaplynskyi, K.O., Bohuslavskyi, M.H., Voloshyna, M.O. (2023). Protydiia orhanizovanoi zlochynnosti v Ukraini: suchasnist ta perspektyvy [Countering Organized Crime in Ukraine: Current Situation and Prospects]: monohrafiia. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav [in Ukrainian]
7. Pohoretskyi, M. A. (2007). Funktsionalne pryznachennia operatyvno-rozshukovoi diialnosti u kryminalnomu protsesi [Functional purpose of operational and investigative activities in criminal proceedings]: monohrafiia. Xarkiv : Arsis [in Ukrainian]
8. Iskenderov, E.F., Pohoretskyi, M.M. (2022). Shchodo vyznachennia poniattia ta zmistu operatyvno-rozshukovoho zabezpechennia realizatsii kryminalnykh protsesualnykh harantii storony obvynuvachennia [Regarding the definition of the concept and content of operational and investigative support for the implementation of criminal procedural guarantees of the prosecution]. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva.* № 1–2. S. 19–40. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/19-40> [in Ukrainian]
9. Tomy, C. V. (2011). Osoblyvosti zastosuvannia operatyvnoi zakupyky yak zasobu otrymannia informatsii pro zlochyny, poviazani zi zbutom narkotychnykh zasobiv [Features of the use of operational procurement as a means of obtaining information about crimes related to the sale of narcotic drugs]. *Aktualni problemy derzhavy i prava.* Vyp. 60. S. 253–259. [in Ukrainian]
10. Popov, S.Iu. (2016). Efektyvnist zdiisnennia operatyvnoi zakupyky pidrozdilamy kryminalnoi politsii za suchasnoho normatyvno-pravovoho rehuliuvannia [The effectiveness of operational procurement by criminal police units under modern regulatory and legal regulations]. *Visnyk KhNUVS.* No 3 (74). S. 144–151. [in Ukrainian]
11. Sybal, O.B. (2020). Kontrol za vchynenniam zlochynu: kryminalno-pravovyi aspekt [Control over the commission of a crime: criminal law aspect]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal.* № 3. S. 337–342. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-3/81> [in Ukrainian]
12. Kret, H.R. (2021). Kontrol za vchynenniam zlochynu: normatyvne zakriplennia ta praktyka provedennia [Control over the commission of a crime: regulatory framework and practice]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia.* № 51. S. 132–136. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.51.26> [in Ukrainian]
13. Kushpit, V. P., Tsyliuryk, I. I. (2019). Kontrol za vchynenniam zlochynu yak ody, iz vydiv nehtasnykh (slidchykh) rozshukovykh dii [Control over the commission of a crime as one of the types of covert (investigative) detective actions]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seria : Yurydychni nauky.* Vyp. 23. S. 93–97. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2019.23.093> [in Ukrainian]
14. Fomin, S.B. (2017). Problemy normatyvnoho rehuliuvannia kontroliu za vchynenniam zlochynu [Problems of regulatory regulation of crime control]. *Naukovyi visnyk publicnoho ta pryvatnoho prava.* Vyp. 5. T. 1. S. 216–223. [in Ukrainian]
15. Bahrii, M.V. (2015). Imituvannia obstanovky zlochynu: poniattia, zmist, mistse u systemi nehtasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii [Imitation of the crime scene: concept, content, place in the system of covert investigative (detective) actions]. *Porivnialno-analitychne pravo.* Vyp. № 4. S. 369–372. [in Ukrainian]
16. Tarasenko, R.V. (2018). Nedoliky ch. 3 st. 271 KPK Ukrainy ta yikhniy vplyv na stan provedennia operatyvnykh zakupok [Disadvantages of Part 3 of Article 271 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine and their impact on the state of operational procurement]. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva.* № 2. S. 107–115. [in Ukrainian]
17. Pupynin, O. M., Kryvonos, M. V. (2025). Analiz sudovoi praktyky na predmet uzahalennia vymoh, shcho prediavlaiutsia do provedennia operatyvnykh zakupok yak formy kontroliu za vchynenniam zlochynu [Analysis of judicial practice to generalize the requirements for conducting operational procurement as a form of control over the commission of a crime]. *Visnyk Luhanskoho navchalno-naukovoho instytutu imeni E.O. Didorenka.* № 1. S. 83–98. DOI: [10.32782/2786-9156.109.1.83-98](https://doi.org/10.32782/2786-9156.109.1.83-98) [in Ukrainian]

18. Voloshyna, M.O. (2021). Kontrolovana ta operatyvna zakupka: osoblyvosti zastosuvannya shchodo protydiv orhanizovani zlochynnosti na rynku pidaktsyzykh tovariv [Controlled and operational procurement: features of application in combating organized crime in the excisable goods market]. *Protydiva orhanizovani zlochynnosti: problemy teorii ta praktyky*: materialy rehion. nauk.-prakt. seminaru (m. Dnipro, 03 hrudnia 2021 r.). Dnipro: DDUVS, S. 27–31. [in Ukrainian]

19. Horobets, Ye.V. (2024). Operatyvno-rozshukove zabezpechennia rozsliduvannia kryminalnykh provadzhen shchodo orhanizovanykh form zlochynnoi diialnosti [Operational and investigative support for the investigation of criminal proceedings concerning organized forms of criminal activity]: dys. ... dokt. filos.: 081-Pravo. Odesa [in Ukrainian]

20. Holovin, D.V. (2021). Provedennia kontroliu za vchynenniam zlochyniv u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rechovyn, yikh analogiv abo prekursoriv [Monitoring the commission of crimes in the field of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors]: dys. ... dokt. filos.: 081-Pravo. Odesa [in Ukrainian]

21. Huk, T.I. (2025). Provedennia kontroliu za vchynenniam zlochynu: natsionalnyi dosvid ta yevropeiski standarty [Conducting control over the commission of a crime: national experience and European standards]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Irpin [in Ukrainian]

22. Komashko, V. V. (2016). Pravovi ta orhanizatsiini osnovy kontroliu za vchynenniam zlochynu [Legal and organizational foundations of control over the commission of a crime] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Odesa [in Ukrainian]

Pupynin Oleksandr,

Postgraduate Student at the Department of Operational and Investigative Activities and Information Security
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5690-6552>

STATE OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT OF PROBLEMS OF PROCUREMENT OF OPERATIONAL PURCHASES IN DOCUMENTATION OF ANTI-GOVERNMENT ACTIVITIES OF ORGANIZED CRIMINALS OF THE UNITED STATES

The article provides a thorough analysis of the scientific development of the problems of using operational procurement as a key and effective means of documenting the illegal activities of organized criminal groups.

It is proven that, despite the significant contribution of domestic scientists to the study of the general provisions of crime control and counteraction to organized crime, the specifics of the organization, tactics and procedural design of operational procurement specifically when documenting organized criminal groups remain insufficiently studied, which confirms the high relevance of the current scientific research.

A number of systemic problems have been identified that hinder the effective fight against organized criminal groups, which are characterized by professionalism, latency and transnational nature: legal uncertainty of operational and investigative measures, which creates significant difficulties with the use of materials of operational and investigative activities as admissible evidence in criminal proceedings; imperfection of the procedures for conducting operational procurement, which, according to the analysis of judicial practice, leads to a violation of the requirements of the Convention for the Protection of Human Rights and, as a result, to the recognition of evidence as inadmissible and the adoption of acquittals; the need to improve the tactics of its implementation through the development of information technologies.

The scientific position is highlighted on the need to review and adjust tactical techniques and develop and adopt a special interdepartmental regulatory legal act (or law), which would clearly and uniformly regulate the procedure for organizing, conducting, recording results and using evidence obtained during the control of the commission of a crime.

The need to improve scientific and practical recommendations for law enforcement agencies aimed at increasing the legality, evidentiary reliability and systemic effectiveness of the use of operational procurement in combating organized crime is proven.

Key words: criminal proceedings, covert investigative (search) actions, control over the commission of a crime, operational procurement, evidence.

Дата першого надходження статті до видання: 20.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 343.132(477):342.7
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-10>

Романов Віталій Олександрович,

кандидат юридичних наук

(Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Суми)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8569-5723>

ПОНЯТТЯ ТА МЕЖІ «ПРИВАТНОГО СПІЛКУВАННЯ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ СТ. 258 КПК

У статті уточнено зміст і межі поняття «приватне спілкування» у кримінальному процесі України крізь призму ст. 258 КПК. Показано, що приватність визначається не самим каналом зв'язку, а «умовами» передання й зберігання інформації та обґрунтованими очікуваннями конфіденційності учасників. Розглянуто співвідношення цієї норми з конституційними гарантіями та ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. На матеріалі практики ЄСПЛ і підходів Верховного Суду обґрунтовано, що ухвала слідчого судді не забезпечує законності автоматично: значення мають чіткі межі дозволу, доведення субсидіарності та належна фіксація результатів негласних слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: приватне спілкування, втручання, НСРД, електронні комунікації, судовий контроль, допустимість доказів.

Постановка проблеми. Втручання у приватне спілкування є одним із найбільш чутливих інститутів кримінального процесу, бо саме тут найчастіше стикаються інтереси розслідування і гарантії прав людини. Стаття 258 КПК закріплює судовий порядок такого втручання та окреслює базові межі понять «спілкування», «приватне спілкування» і «втручання» [1]. Проблема, однак, у тому, що поняття приватності закон формулює через оцінні конструкції – «умови» та «можуть розраховувати». Через це однакові комунікації в різних ситуаціях отримують різну правову оцінку, а межа між «приватним» і «неприватним» виявляється нестабільною [1].

Ця нестабільність особливо помітна в цифровому середовищі. Повідомлення й дзвінки часто зберігаються у третіх осіб – сервісів або провайдерів, супроводжуються метаданими, а доступ до інформації здобувають і негласними заходами, і процесуальними діями щодо пристроїв. У зв'язку з чим часто виникають спори про те, де закінчується судовий дозвіл, чи справді НСРД застосовувалися як виняток, і чи можна вважати отримані відомості допустимими доказами. Саме в таких ситуаціях оціночні категорії ст. 258 КПК застосовуються по-різному – залежно від контексту й аргументації сторін.

Важливо й те, що цифрова комунікація майже завжди має кілька рівнів. Зміст повідомлень поєднується з метаданими (час, ідентифікатори, тривалість), а також із даними, що фізично або логічно розміщені на різних носіях – у пристрої, в обліковому записі, у хмарному середовищі. Це ускладнює просте питання: що саме підпадає під режим «втручання у приватне спілкування» і коли потрібна ухвала слідчого судді [1]. Якщо ці межі

не визначити переконливо, судовий контроль може стати формальністю, а не на дієву гарантію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській науці питання приватного спілкування та процесуальних гарантій уже істотно напрацьоване, однак кілька практично значущих вузлів досі залишаються «на межі» теорії та правозастосування. Зокрема: Камінська Н. В. аналізує реалізацію конституційного права на таємницю телефонних розмов і типові труднощі його забезпечення. При цьому межі «цифрових» комунікацій у логіці ст. 258 КПК окреслені не повністю, що залишає простір для різноманітних у нових ситуаціях [2, с. 107]. Кухта М., Кушніт В. описують загальні засади втручання у приватне життя в кримінальному процесі, але саме критерії «приватності» комунікації і вимоги до змісту судового дозволу в цифрових кейсах потребують більшої визначеності [3, с. 216–218]. Паршутін А. Б. пропонує теоретико-правове розуміння втручання у приватне спілкування, однак питання практичного застосування критерію «можуть розраховувати» як інструмента судового контролю залишається відкритим і суперечливим [4, с. 232]. Стельмах А. П. розкриває сутність приватного спілкування у кримінальному процесі, натомість практичні орієнтири для кваліфікації сучасних цифрових каналів (месенджери, хмарні сервіси, службові системи) потребують подальшої конкретизації [5, с. 358–360].

Для порівняльного контексту доречно звертатися й до підходів іноземних авторів, які підсилюють методологічну частину проблеми: де Герт П., Гутвірт С. пропонують розмежування приватності як «інструмента непрозорості людини» і захисту даних як «інструмента

прозорості влади». Це допомагає точніше подивитися на державний доступ до комунікацій крізь призму гарантій і контролю, хоча такі ідеї потребують узгодження з процесуальними механізмами КПК – насамперед із вимогами до ухвали та меж втручання [6, с. 61–64]. Керр О. С. підкреслює, що в технологічно нових ситуаціях традиційні доктрини приватності часто дають нестійкі результати; тому потрібні обережні й чіткі критерії, які зменшують довільність оцінок [7, с. 805]. Солов Д. Дж. звертає увагу на «профілювання» особи через цифрові практики збору й обробки даних, а також на те, що ризик для приватності не завжди зводиться до змісту повідомлень. Ця теза підтримує аргументи на користь значущості метаданих і потреби пропорційності [8, с. 8].

Отже, попередні дослідження дають концептуальну основу, але три питання залишаються не закритими повністю: як уніфікувати застосування критеріїв «умов» та «можуть розраховувати» у цифрових комунікаціях; які стандарти мають визначати межі судового дозволу; і як процесуально відмежовувати доступ до змісту, доступ до носіїв і збір метаданих.

Мета статті полягає в уточненні змісту та меж поняття «приватного спілкування» у контексті ст. 258 КПК з урахуванням конституційних гарантій і стандартів ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також у виробленні практичних орієнтирів для правозастосування щодо:

- критеріїв приватності комунікації;
- меж судового дозволу та вимог субсидіарності/пропорційності;
- ризиків недопустимості доказів у разі виходу за межі ухвали або формального судового контролю.

Виклад основного матеріалу. Конституція України гарантує таємницю листування, телефонних розмов та іншої кореспонденції. Винятки допускаються лише на підставі судового рішення, у передбачених законом випадках, і за умови, що інформацію неможливо отримати іншим шляхом [9]. Під субсидіарністю слід розуміти вимогу «останньої необхідності»: у клопотанні має бути показано, чому інші слідчі дії або доступ до інформації іншими законними способами не дають результату або є непридатними, і лише після цього обґрунтовується звернення до НСРД. Паралельно Конституція містить ширшу рамку захисту приватності (ст. 32): ідеться про заборону втручання в особисте й сімейне життя та про режим конфіденційної інформації [9]. Для кримінального процесу це важливо не лише як декларація права, а як критерій оцінки «меж допустимого», коли вирішується питання про втручання в комунікації.

Міжнародний стандарт задає ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: втручання можливе тільки «згідно із законом» і лише за умови необхідності в демократичному суспільстві для легітимних цілей [10]. На практиці це означає, що наявності норми і навіть наявності судового дозволу недостатньо, якщо немає передбачуваних меж і запобіжників. Саме на цьому наголошують матеріали ЄСПЛ, де систематизовано орієнтири щодо «якості закону», передбачуваності та гарантій від зловживань [11]. Для українського процесу це прямо пов'язано з тим, як заповнюється змістом судовий контроль: чи він реально обмежує втручання, чи лише створює зовнішню видимість законності.

Стаття 258 КПК подає «спілкування» максимально широко – як передання інформації в будь-якій формі від однієї особи до іншої, безпосередньо або із застосуванням засобів зв'язку [1]. Ця технологічна нейтральність є сильною стороною норми: під її охорону підпадають

і цифрові канали – від електронної пошти до месенджерів та відеозв'язку.

Натомість «приватне спілкування» закон пов'язує не з конкретним видом каналу, а з умовами передання або зберігання інформації: такими, за яких учасники можуть розраховувати на захист від втручання інших осіб [1]. Звідси випливає двокомпонентна природа приватності: з одного боку, мають існувати об'єктивні бар'єри доступу, а з іншого – очікування конфіденційності мають бути обґрунтованими. Саме ця друга частина – «можуть розраховувати» – найчастіше і створює складність. Вона вимагає не механічного застосування, а аргументованої оцінки конкретних умов комунікації.

Фізичні умови приватності зазвичай зводяться до фактичного контролю доступу. Є різниця між ситуацією, коли зміст стає доступним стороннім без додаткових дій, і випадком, коли потрібно застосовувати спеціальні заходи або технічні засоби. Юридичні умови, своєю чергою, задаються нормами Конституції, КПК та іншими режимами охорони інформації [1; 9]. У цифрових комунікаціях цей поділ не зникає, але ускладнюється: дані можуть бути водночас «поруч» (в пристрої) і «далеко» (в сервісі), а доступ до них може відбуватися різними процесуальними шляхами.

Варто підкреслити: сам факт зберігання даних у сервісів третіх осіб не робить їх «відкритими». Вирішальними стають налаштування доступу, авторизація, попередження про контроль, а також наявність законної процедури державного доступу [10; 11]. Якщо ці фактори ігноруються, приватність починають підмінити назвами сервісів або побутовими уявленнями, і тоді судовий контроль втрачає точність.

Щоб уникати різночитань, доцільно спиратися на підхід, який тримається на чітких і перевірюваних ознаках приватності. Тоді приватність визначається не тим, через що саме спілкувалися (телефон, месенджер чи інший сервіс), а тими фактичними й юридичними умовами, які справді формують очікування конфіденційності. Це узгоджується з доктринальними міркуваннями про те, що в технологічно мінливих ситуаціях правові висновки без ясних орієнтирів легко стають непослідовними, і водночас зменшує ризик надмірного втручання [7, с. 801, 805, 861, 875–876; 8, с. 8]. Зазвичай увага зосереджується на таких моментах:

- кому адресована комунікація і хто є її учасниками;
- який режим доступу встановлено та які налаштування конфіденційності діють;
- як поведуться сторони і які заходи вони вживають, щоб зберегти зміст закритим;
- чи є повідомлення про можливий контроль у службових системах;
- у якому контексті відбувається спілкування;
- наскільки чутливим є зміст.

У такий спосіб оціночні формулювання закону отримують практичний зміст, який можна аргументувати й перевірити.

У ст. 258 КПК втручання пов'язується насамперед із доступом до змісту приватного спілкування і допускається лише на підставі ухвали слідчого судді [1]. Для практики принципово важливо не змішувати різні типи дій:

- заходи, спрямовані на зміст комунікації (перехоплення);
- дії щодо носіїв (вилучення пристрою, огляд, копіювання);
- збір метаданих (час, тривалість, ідентифікатори тощо).

Метадані також здатні істотно впливати на приватність, адже на їх основі відтворюються зв'язки, повсякденні практики та загальна «картина» соціальної взаємодії [11; 8, с. 8]. Через це оцінка пропорційності не має обмежуватися аналізом змісту повідомлень: у певних випадках ступінь втручання в приватне спілкування визначається саме метаданими. Контроль пропорційності в такій ситуації зводиться до перевірки, чи не є обсяг і деталізація зібраних даних надмірними щодо процесуальної мети, і чи обмежено втручання конкретними параметрами (строком, ідентифікаторами, видами даних).

Окремо слід ураховувати абсолютні заборони втручання у спілкування захисника або священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим чи засудженим [1]. У таких ситуаціях питання меж не зводиться до доцільності – воно вирішене законом наперед і має спрацьовувати як «жорсткий запобіжник».

ЄСПЛ визнає можливість негласних заходів, але висуває вимогу, яку важко обійти: контроль має бути реальним, а гарантії – достатніми для стримування зловживань. У справі *Klass and Others v. Germany* наголошено, що негласний нагляд допускається лише за наявності відповідних запобіжників [12]. У рішенні *Weber and Saravia v. Germany* сформульовано мінімальні вимоги до режимів перехоплення – насамперед щодо визначеності підстав, меж, строків і нагляду [13]. Подібний підхід щодо критерію «передбачено законом» і неприпустимості надмірно широких правил простежується також у справах *Liberty and Others v. the United Kingdom* [14], *Szabó and Vissy v. Hungary* [15], *Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom* [16].

З огляду на ці орієнтири формальної наявності ухвали в українському процесі недостатньо. Ухвала має реально обмежувати втручання, дозволяти перевірити субсидіарність і пропорційність, а також не створювати підстав для «надмірного збору» інформації [11; 12–16]. Інакше кажучи, судовий дозвіл повинен працювати не як формальний допуск до НСРД, а як інструмент встановлення рамок, які потім можна зіставити з фактичними діями.

Інструкція про організацію проведення НСРД встановлює стандарти організації та фіксації результатів негласних заходів [17]. Саме на цьому рівні часто «ламається» перевірюваність втручання: проблеми з допустимістю зазвичай виникають тоді, коли неможливо встановити джерело даних, протоколювання є формальним, порушується «ланцюг збереження» матеріалів або фактичний обсяг втручання виходить за межі судового дозволу [17].

Узагальнення Верховного Суду показують підхід, за якого оцінюється не сам факт порушення, а його характер і вплив на права учасників та надійність доказів [18]. Для втручання у приватне спілкування це має доволі конкретний наслідок: втручання без ухвали або з виходом за її межі зазвичай зачіпає ядро судового контролю (у зв'язку зі ст. 31 Конституції) і створює істотні ризики недопустимості [1; 9; 18]. Саме тому питання меж – не технічна деталь, а центральний елемент легітимності втручання.

Висновки: Стаття 258 КПК формує процесуальну основу захисту приватного спілкування та встановлює, що втручання можливе лише за судовим дозволом. При цьому приватність комунікації не зводиться до назви сервісу або каналу зв'язку: вона визначається сукупністю фізичних і юридичних умов та тим, наскільки обґрунтованими є очікування сторін щодо конфіденційності. Практика ЄСПЛ додатково акцентує, що потрібні реальні запобіжники, чітко окреслені межі дозволу й реальний контроль пропорційності. Отже, ухвала слідчого судді має бути не формальністю, а механізмом, який задає рамки втручання і дозволяє перевірити субсидіарність.

Перспективним напрямом видається вироблення практичних орієнтирів для підготовки клопотань і ухвал слідчого судді: чітко визначати ідентифікатори, часові межі, види даних та правила мінімізації зібраної інформації. Окремої уваги потребує й процесуальне осмислення збору метаданих як чинника, що впливає на приватність.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 05.02.2026).
2. Камінська Н., Джуська А., Шемчук В. Реалізація конституційного права людини на таємницю телефонних розмов в Україні. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2020. Т. 114, № 1. С. 100–109. DOI: <https://doi.org/10.33270/01201141.100>.
3. Кухта М., Кушніт В. Правові положення щодо втручання у приватне життя в кримінальному процесуальному праві. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2022. № 4 (36). С. 216–222. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2022.36.216>.
4. Паршутін А. Б. Поняття втручання у приватне спілкування: теоретико-правова природа. Право і суспільство. 2018. № 5, ч. 2. С. 227–232. URL: https://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/5_2018/part_2/40.pdf (дата звернення: 05.02.2026).
5. Стельмах А. П. Сутність приватного спілкування у кримінальному процесі: окремі теоретико-правові та прикладні аспекти. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 4. С. 358–363. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.65>.
6. De Hert P., Gutwirth S. Privacy, data protection and law enforcement: Opacity of the individual and transparency of power. Privacy and the Criminal Law / ed. by E. Claes, A. Duff, S. Gutwirth. Antwerp ; Oxford : Intersentia, 2006. P. 61–104.
7. Kerr O. S. The Fourth Amendment and New Technologies: Constitutional Myths and the Case for Caution. Michigan Law Review. 2004. Vol. 102, No. 5. P. 801–888. DOI: <https://doi.org/10.2307/4141982>.
8. Solove D. J. The Digital Person: Technology and Privacy in the Information Age. New York : New York University Press, 2004. 283 p.
9. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 05.02.2026).
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція від 04.11.1950. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 05.02.2026).
11. ЄСПЛ-KS. Стаття 8 – Право на повагу до приватного і сімейного життя : довідковий ресурс / Council of Europe. URL: <https://ks.echr.coe.int/uk/web/echr-ks/article-8> (дата звернення: 05.02.2026).

12. *Klass and Others v. Germany* : judgment of 06 September 1978, application no. 5029/71. HUDOC (European Court of Human Rights). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57510> (дата звернення: 05.02.2026).
13. *Weber and Saravia v. Germany* : decision of 29 June 2006, application no. 54934/00. HUDOC (European Court of Human Rights). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76586> (дата звернення: 05.02.2026).
14. *Liberty and Others v. the United Kingdom* : judgment of 01 July 2008, application no. 58243/00. HUDOC (European Court of Human Rights). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87207> (дата звернення: 05.02.2026).
15. *Szabó and Vissy v. Hungary* : judgment of 12 January 2016, application no. 37138/14. HUDOC (European Court of Human Rights). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-160020> (дата звернення: 05.02.2026).
16. *Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom [GC]* : judgment of 25 May 2021, application nos. 58170/13, 62322/14, 24960/15. HUDOC (European Court of Human Rights). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-210077> (дата звернення: 05.02.2026).
17. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0114900-12> (дата звернення: 05.02.2026).
18. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (2022 рік) : аналітичний матеріал / Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_2022.pdf (дата звернення: 05.02.2026).

References

1. Verkhovna Rada Ukrainy. (2012, April 13). Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy No. 4651-6 [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 4651-6]. Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" [Legislation of Ukraine database]. <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> [in Ukrainian].
2. Kaminska, N., Dzhuska, A., & Shemchuk, V. (2020). Realizatsiia konstytutsiinoho prava liudyny na taiemnytsiu telefonnykh rozmov v Ukraini [Implementation of the constitutional human right to the secrecy of telephone conversations in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav* [Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs], 114, 100–109. <https://doi.org/10.33270/01201141.100> [in Ukrainian].
3. Kukhta, M., & Kushpit, V. (2022). Pravovi polozhennia shchodo vtruchannia u pryvatne zhyttia v kryminalnomu protsesualnomu pravi [Legal provisions on interference with private life in criminal procedural law]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Seriya: Yurydychni nauky* [Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences], 4(36), 216–222. <https://doi.org/10.23939/law2022.36.216> [in Ukrainian].
4. Parshutin, A. B. (2018). Poniattia vtruchannia u pryvatne spilkuvannia: teoretyko-pravova pryroda [The concept of interference with private communication: Theoretical and legal nature]. *Pravo i suspilstvo* [Law and Society], 5(2), 227–232. https://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/5_2018/part_2/40.pdf [in Ukrainian].
5. Stelmakh, A. P. (2022). Sutnist pryvatnoho spilkuvannia u kryminalnomu protsesi: okremi teoretyko-pravovi ta prykladni aspekty [The essence of private communication in criminal procedure: Certain theoretical, legal, and applied aspects]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo* [Analytical and Comparative Jurisprudence], 4, 358–363. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.65> [in Ukrainian].
6. de Hert, P., & Gutwirth, S. (2006). Privacy, data protection and law enforcement: Opacity of the individual and transparency of power. In E. Claes, A. Duff, & S. Gutwirth (Eds.), *Privacy and the criminal law* (pp. 61–104). Intersentia. [in English].
7. Kerr, O. S. (2004). The Fourth Amendment and new technologies: Constitutional myths and the case for caution. *Michigan Law Review*, 102(5), 801–888. <https://doi.org/10.2307/4141982> [in English].
8. Solove, D. J. (2004). *The digital person: Technology and privacy in the information age*. New York University Press. [in English].
9. Verkhovna Rada Ukrainy. (1996, June 28). Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy No. 254k-96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine No. 254k-96-VR]. Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" [Legislation of Ukraine database]. <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
10. Verkhovna Rada Ukrainy. (1950, November 4). Konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" [Legislation of Ukraine database]. https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 [in Ukrainian].
11. Council of Europe. (n.d.). YeSPL-KS. Stattia 8 – Pravo na povahu do pryvatnoho i simeinoho zhyttia [ECHR KS. Article 8 – Right to respect for private and family life]. <https://ks.echr.coe.int/uk/web/echr-ks/article-8> [in Ukrainian].
12. *Klass and Others v. Germany*, Application No. 5029-71, European Court of Human Rights (1978, September 6). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57510> [in English].
13. *Weber and Saravia v. Germany*, Application No. 54934-00, European Court of Human Rights (2006, June 29). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76586> [in English].
14. *Liberty and Others v. the United Kingdom*, Application No. 58243-00, European Court of Human Rights (2008, July 1). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87207> [in English].
15. *Szabó and Vissy v. Hungary*, Application No. 37138-14, European Court of Human Rights (2016, January 12). <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-160020> [in English].
16. *Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom [GC]*, Application Nos. 58170-13, 62322-14, 24960-15, European Court of Human Rights (2021, May 25). <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-210077> [in English].
17. Verkhovna Rada Ukrainy. (2012, November 16). Pro zatverdzhennia Instruksii pro orhanizatsiiu provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii ta vykorystannia yikh rezul'tativ u kryminalnomu provadzhenni: Nakaz No. 114-1042-516-1199-936-1687-5 [On approval of the Instruction on organizing covert investigative (search) actions and using their results in criminal proceedings: Order No. 114-1042-516-1199-936-1687-5]. Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" [Legislation of Ukraine database]. <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0114900-12> [in Ukrainian].

18. Verkhovnyi Sud. (2022). Ohliad sudovoi praktyky Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu (2022 rik): analitychnyi material [Review of the case law of the Criminal Cassation Court within the Supreme Court (2022): Analytical material]. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_2022.pdf [in Ukrainian].

Romanov Vitalii,

Candidate of Law

(Sumy Branch of Kharkiv National University of Internal Affairs, Sumy)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8569-5723>

DEFINITION AND BOUNDARIES OF ‘PRIVATE COMMUNICATION’ IN UKRAINIAN CRIMINAL PROCEDURE: CHALLENGES IN INTERPRETING ARTICLE 258 OF THE CRIMINAL PROCEDURE CODE

This article examines the content and limits of the notion of “private communication” in Ukrainian criminal procedure through the prism of Article 258 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. The key point is that this provision establishes not only a procedural ban on interference without an investigating judge’s warrant, but also a minimum concept of privacy linked to the “conditions” under which participants may reasonably expect protection of information from third-party access. Because the statute relies on evaluative wording (“conditions”, “may expect”), the same type of communication may be classified differently depending on context. Accordingly, privacy is not determined by the channel itself (telephone, messenger, letter), but by a combination of factual and legal features: the circle of recipients, access settings, consent to disclosure, the context of professional communications, and the parties’ expectations of confidentiality. The article also addresses the relationship between Article 258 Criminal Procedure Code of Ukraine and constitutional guarantees, as well as the standards under Article 8 of the European Convention on Human Rights, including legality, necessity, proportionality, and the need for effective safeguards against abuse. Relying on ECtHR case-law and the approaches reflected in the practice of the Supreme Court, the paper argues that the mere existence of a warrant is insufficient: decisive are the clarity of the authorization’s limits (scope, time frame, identifiers, categories of data), genuine subsidiarity in using covert investigative measures, and proper documentation of results. A multifactor “reasonable expectation of privacy” test is proposed as a practical tool for qualifying communications as private and for improving the quality of motions and judicial warrants. The practical value of the study lies in promoting a more consistent interpretation of Article 258 Criminal Procedure Code of Ukraine and strengthening judicial oversight of interferences with private communications in a digital environment.

Key words: private communication, interference, covert investigative measures (CIM), electronic communications, judicial oversight, admissibility of evidence.

Дата першого надходження статті до видання: 17.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 351.746:342.9(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-11>

Фігура Віталій Олегович,

ад'юнкту відділу ад'юнктури і докторантури
(Національна академія Державної прикордонної служби України,
м. Хмельницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7329-2890>

АВІАЦІЙНИЙ ПРОФАЙЛІНГ ТА ІНТЕРВ'ЮВАННЯ ЯК НЕВІДЄМНІ СКЛАДОВІ СИСТЕМИ API/PNR

У статті розглядається важливість методики авіаційного профайлінгу як інструменту оцінювання пасажирів авіаційних рейсів. Описано його поєднання з майбутнім функціонуванням системи API/PNR в Україні, що надасть можливість виявляти потенційних правопорушників ще на етапах бронювання та реєстрації квитків. Крім того, не менш важливим аспектом, на який звернута увага у дослідженні, є залучення до проведення інтерв'ювання оперативних працівників, які володіють відповідними вміннями й навичками та мають значний досвід, що забезпечує високу ефективність процесу.

Ключові слова: профайлінг, інтерв'ювання, тероризм, система API/PNR, правоохоронна діяльність, оперативно-розшукова діяльність, підрозділ РІУ.

Постановка проблеми. Пошук інноваційних рішень для протидії терористичним та іншим криміногенним загрозам на державному кордоні України зумовлює необхідність активного впровадження сучасних дієвих механізмів безпеки. Сьогодні передовою практикою в різних державах світу для підвищення рівня національної, прикордонної та авіаційної безпеки застосовують метод профайлінгу в поєднанні з функціонуванням системи API/PNR. Такий підхід дає змогу завчасно аналізувати дані про пасажирів і виявляти потенційні ризики, які надалі, за допомогою інтерв'ювання, можна спростувати або підтвердити. Це дозволяє уточнити отриману інформацію, перевірити її достовірність та сформулювати цілісний портрет особи, дотримуючись при цьому встановлених принципів проведення опитування. З огляду на це, особливої актуальності набуває дослідження особливостей застосування профайлінгу в межах функціонування системи API/PNR та ролі інтерв'ювання у цьому процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дедало більше вітчизняних науковців проводять дослідження, пов'язані з майбутнім розгортанням та функціонуванням системи API/PNR в Україні. Такі вчені, як Л. Кисіль, Ю. Коваленко, Ю. Крутик, Б. Леонов, А. Марчук, В. Нікіфоренко, О. Туз, С. Філіппов, А. Чорний, Я. Шевчук, зосереджували увагу на комплексному розгляді питань впровадження цієї системи, охоплюючи як нормативно-правову базу, так і особливості її застосування в оперативно-розшуковій діяльності.

Євроінтеграційний курс України зумовлює необхідність якнайшвидшого вжиття державою заходів щодо ухвалення законодавства, яке б належним чином забезпечило функціонування системи API/PNR. Водночас вагоме значення має досвід іноземних держав, які про-

тягом тривалого часу використовують зазначену систему. Позитивним прикладом є застосування додаткового елемента, а саме профайлінгу, що суттєво посилює заходи боротьби з терористичними загрозами та іншими тяжкими злочинами. Питання використання профайлінгу в правоохоронній сфері досліджували: В. Білецький, Ю. Дмитрик, О. Дручек, О. Кондратюк, В. Корольов, В. Матняк та інші. З огляду на результати аналізу останніх публікацій виникає необхідність детальніше дослідити поєднання системи API/PNR з методологією профайлінгу.

Метою статті є комплексне узагальнення та обґрунтування деталізованого підходу до використання методу авіаційного профайлінгу в межах функціонування системи API/PNR. Дослідження також спрямоване на визначення принципів інтерв'ювання пасажирів повітряних суден або осіб, стосовно яких здійснюються заходи профайлінгу.

Виклад основного матеріалу. Сучасна світова практика демонструє високу ефективність системи API/PNR, яка неодноразово підтвердила свою доцільність та необхідність. Вона надає правоохоронним органам можливість заздалегідь отримувати та аналізувати інформацію про пасажирів ще до моменту їхнього фактичного прибуття.

Коротко окреслимо загальні дані, що передаються системою API: прізвище, ім'я, по батькові; стать; громадянство; номер закордонного паспорта та країна його видачі. Дані PNR, своєю чергою, є більш розширеними та деталізованими; вони містять інформацію про маршрут руху, спосіб оплати, дату подорожі, загальні дані про квиток і місце в літаку, відомості про реєстрацію та інші аспекти поїздки.

Аналіз таких даних передбачає застосування алгоритмів, що дозволяють працівникам основного підрозділу – Підрозділу обробки даних про пасажирів (Passenger Information Unit, далі – підрозділ PIU) – встановлювати потенційні ризики на основі визначених критеріїв. Проте слід зазначити, що ця система має певні обмеження: вона не здатна оцінити поведінку пасажирів, яка б вказувала на його справжні наміри. У такому разі застосування методу профайлінгу дозволить доповнити автоматизований аналіз даних спостереженням за невербальною поведінкою осіб.

Разом з тим, активне впровадження профайлінгу стало відповіддю на численні випадки захоплення літаків та вчинення терактів на бортах повітряних суден чи в аеропортах. На нашу думку, аксіоматичним є твердження, що профайлінг є невід'ємним елементом майбутнього функціонування системи API/PNR в Україні. Обидва інструменти спрямовані на виявлення осіб, причетних до терористичної та іншої протиправної діяльності на міжнародних авіаційних сполученнях. Більшість правоохоронних органів використовують профайлінг як універсальний інструмент запобігання злочинам. Як правило, його застосовують представники оперативного-розшукових підрозділів або спеціально підготовлені фахівці.

Сьогодні лідерами в розробці та модернізації рішень із профайлінгу в питаннях національної, прикордонної та авіаційної безпеки є США, Канада, Нідерланди, Велика Британія та країни ЄС.

Для обґрунтування ефективності поєднання профайлінгу із системою API/PNR варто ще раз звернутися до суті цього поняття. Сфери застосування профайлінгу настільки різноманітні, що він охоплює майже всі аспекти безпекової діяльності. Методологічні засади профайлінгу досліджували такі вчені, як І. Леонтєва, Б. де Пауло, М. Цукерман, Л. Кирилова, С. Матюшонко, О. Пархоменко-Кучевіл, М. В. Дідковська-Бідюк, О. Дручек та інші. Питання застосування профайлінгу саме в оперативного-розшуковій діяльності вивчали Ю. Дмитрик, О. Кондратюк, В. Телійчук та С. Зінченко.

У загальному розумінні профайлінг – це система психологічних методів оцінки та прогнозування поведінки людини на основі аналізу її характерних ознак, зовнішнього вигляду, а також особливостей вербальної та невербальної комунікації.

При цьому, Ю. Дмитрик та О. Кондратюк здійснювали дослідження профайлінгу у діяльності оперативних підрозділів і наголошують, що профайлінг являє собою комплекс соціально-психологічних методик з діагностики особистісних особливостей, приховуваних мотивів і оцінки інформації, що повідомляється, оснований на оцінці невербальної, вербальної та субвербальної поведінки об'єкта, з прогнозування сценаріїв розвитку ситуацій і відносин, учинків, моделей поведінки і спілкування людини [1, с. 97].

Сфери застосування профайлінгу є надзвичайно різноманітними: він використовується в бізнесі (зокрема під час прийому на роботу), у ході проведення переговорів тощо. Проте, на нашу думку, найважливішою сферою його застосування є правоохоронна діяльність.

Значна кількість вітчизняних вчених досліджували профайлінг у правоохоронній сфері. Зокрема, О. Дручек виокремлює такий його вид, як поліцейський профайлінг, акцентуючи увагу на його методологічних засадах [2, с. 132]. Інші науковці, як-от В. Корольов, В. Білецький та В. Матняк, описували застосування профайлінгу безпосередньо на державному кордоні України.

Так, В. Корольов зазначає, що в пунктах пропуску через державний кордон прикордонники, здійснюючи оформлення тисяч осіб щодня, мають володіти методами профайлінгу та використовувати психолого-криміналістичні портрети осіб, які можуть бути причетними до протиправної діяльності [3, с. 328].

Ми пропонуємо розглянути питання використання авіаційного профайлінгу у поєднанні з системою API/PNR, яка функціонуватиме в авіаційних пунктах пропуску. Варто зауважити, що В. Білецький визначає типи профайлінгу, притаманні державному кордону, а саме: географічний, авіаційний та транспортний [4, с. 532].

Зацікавленість у нас викликали два з них, а саме: авіаційний та транспортний профайлінги. Як результат, ми схилиємося до думки, що вони по суті є одним й тим самим поняттям, різниця лише в місці де той чи інший профайлінг буде здійснюватися (чи це буде літак, а чи потяг; чи це буде аеропорт, а чи залізничний вокзал). Отже, вони обидва спрямовані на виявлення та оцінку поведінки особи у сфері транспортних перевезень.

Таким чином, більшість дослідників в тому числі і В. Корольов, розкриваючи поняття авіаційного профайлінгу схилиється до думки, що його мета застосування надає можливість правоохоронним органам виявити серед пасажирів тих, які націлені на скоєння терористичного акту, а також іншого правопорушення на борту літака або ж в будівлі аеропорту. З певними положеннями цих поглядів ми не погоджуємося, це першу чергу пов'язано з тим, що теракт або інший тяжкий злочин можна особа може вчинити не лише у будівлі аеропорту але також на території всього аеропорту і на прилеглий до нього території. В такому разі до виявлення вказаних осіб, можна залучати не лише працівників охорони аеропорту та представників правоохоронних органів, а також весь обслуговуючий персонал летовища і інших.

Отже, суть використання авіаційного профайлінгу в аеропортах на нашу думку полягає не лише з метою виявлення такої особи, але й проведення спостереження за її діями та виявлення можливих поплічників (терористів). Крім того,

Наголосимо на тому, що профайлінг у взаємодії з системою API/PNR використовуватиметься в Україні не лише, як інструмент для розслідування злочинів або виявлення вже відомих злочинців, а й для превенції, надаючи змогу заздалегідь визначати ризики.

Таким чином, спеціально підготовлені та навчені працівники (з числа прикордонних підрозділів, митниці, служби безпеки аеропортів, поліції та ін.) приділяють увагу таким речам, як:

- поведінка пасажирів чи особи, яка знаходиться в аеропорту. Вказаній категорії громадян може бути притаманна знервованість, уникнення будь-якого виду контакту з оточуючими;
- в ході проведення первинного опитування відповіді від пасажирів є миттєвими;
- відсутність логічного маршруту подорожі пасажирів;
- документи викликають підозру і їхній стан не зрозумілий.

З огляду на сучасні виклики, можна стверджувати, що нинішній профайлінг здебільшого орієнтується на поведінкові та ситуаційні фактори. Водночас питання дискримінаційних ознак (національність, раса, релігія) втратили свою актуальність порівняно з практикою попередніх десятиліть.

Аналізуючи авіаційний профайлінг, ми пропонуємо віднести до основних завдань його здійснення такі:

- завчасна ідентифікація осіб, що належать до категорій ризику;
- удосконалення системи безпеки в авіаційній галузі;
- підвищення ефективності перевірочних заходів;
- запобігання загрозам насамперед терористичного характеру, а також іншим порушенням законодавства.

Встановлення підозрілої особи або спрацювання системи **API/PNR** не завжди надає вичерпну інформацію щодо справжніх намірів суб'єкта. Для прийняття правомірного рішення стосовно особи, яка, на думку правоохоронних органів, перебуває у зоні ризику та може становити загрозу для оточуючих, необхідно провести додаткову перевірку. Зокрема, якщо існує висока ймовірність підготовки терористичного акту (як на борту повітряного судна, так і на об'єктах аеропорту) або іншого тяжкого злочину, така особа підлягає обов'язковій верифікації.

Одним із ключових методів отримання, перевірки та уточнення інформації щодо можливої підготовки або вчинення злочину є **інтерв'ювання (опитування)**. Наголосимо, що в цьому контексті інтерв'ювання є невід'ємним та дієвим складником профайлінгу.

Головною метою інтерв'ювання осіб, стосовно яких виникла підозра щодо причетності до терористичної або іншої протиправної діяльності, є одержання актуальної та своєчасної інформації про:

- обставини підготовки або вчинення злочину;
- коло можливих поплічників;
- наміри та способи їх реалізації;
- інші відомості, що мають значення для протидії загрозам.

Результат інтерв'ювання насамперед залежить від фахової підготовки інтерв'юера, методів, якими він користується, а також його навичок і практичного досвіду. Кожен фахівець, який проводить бесіду, має усвідомлювати такі аспекти:

- прихованість інформації – необхідні дані зазвичай не лежать на поверхні, а приховані у свідомості опитуваної особи;
- етнолінгвістичний фактор – специфіка мови та національність опитуваного мають суттєве значення для правильної інтерпретації відповідей;
- унікальність контакту – інтерв'ю проводиться лише один раз, і можливості для його повторного проведення зазвичай немає. Саме на основі отриманої інформації приймається остаточне рішення та складається відповідний документ.

Більшість вітчизняних дослідників схилиються до думки, що інтерв'ювання у таких випадках мають здійснювати виключно оперативні працівники. Це зумовлено специфікою проведення заходу, необхідністю спеціальної підготовки, застосуванням тактичних прийомів та вмінням достовірно оцінювати отриману інформацію у стислі часові межі.

Використання інтерв'ю тісно пов'язане з профайлінгом, оскільки останній дає змогу сформуванню загального портрету правопорушника, виявити особливості його поведінки та розпізнати як вербальні, так і невербальні ознаки. В. Корольов слушно зазначає, що методику профайлінгу доцільно застосовувати у трьох аспектах комунікації: вербальному (зміст слів), вокальному (голос, темп, тон) та фізичному (мова жестів, міміка, положення тіла) [3, с. 329].

Слід враховувати різноманітність та різну оперативну цінність отриманої інформації. Таким чином, в умовах майбутнього функціонування системи API/

PNR залучення оперативних працівників до проведення інтерв'ювання є аксіомою, що не потребує доказів.

Підготовка оперативного працівника до такої бесіди має включати чітке планування, враховуючи, що інтерв'ювання за своєю суттю є різновидом соціально-психологічної взаємодії. При цьому найголовнішим аспектом залишається суворе дотримання загальних принципів права та прав людини.

У контексті викладеного, принципи, що використовуються в системі API/PNR, та яких має дотримуватися інтерв'юер під час опитування, очевидно, мають відповідати загальним принципам права. Нормативне закріплення та практична реалізація відповідних механізмів мають спиратися насамперед на універсальні міжнародно-правові акти, що визначають базові стандарти прав і свобод людини. Зокрема, йдеться про положення Загальної декларації прав людини (Universal Declaration of Human Rights, далі – UDHR), прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року в Парижі [5].

Положення статей UDHR концептуально ґрунтуються на аксіоматичному визнанні притаманної кожній людині гідності та рівності, а також її невідчужуваних прав як фундаментальної передумови забезпечення свободи, утвердження справедливості та підтримання міжнародного миру.

Важливе значення має також Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, далі – Конвенція № 108), прийнята 28 січня 1981 року в Страсбурзі [6]. Аналіз Конвенції № 108 свідчить, що вона спрямована на комплексний захист особи від потенційних зловживань, пов'язаних зі збором та обробкою персональних даних. Її ухвалення започаткувало формування універсальних стандартів у сфері інформаційної приватності та заклало підґрунтя для гармонізації національних правових режимів. Окрім встановлення гарантій правомірності, добросовісності та пропорційності обробки даних, Конвенція № 108 забороняє обробку спеціальних (чутливих) категорій даних – зокрема тих, що стосуються расового чи етнічного походження, політичних поглядів, стану здоров'я, релігійних переконань, сексуального життя тощо.

Зазначені принципи знаходять нормативне закріплення та подальший розвиток у праві ЄС, зокрема у Хартії основоположних прав Європейського Союзу (Charter of Fundamental Rights of the European Union, далі – Хартія ЄС), проголошеній у Ніцці 7 грудня 2000 року [7], а також у Директиві (ЄС) 2016/681 «Про використання даних про реєстрацію пасажирів (PNR) для запобігання, виявлення, розслідування та судового переслідування терористичних злочинів і тяжких злочинів», ухваленої 27 квітня 2016 року Європейським Парламентом та Радою ЄС [8].

Отже, принципи використання даних про реєстрацію пасажирів, закріплені в Директиві ЄС 2016/681, слугують фундаментом для функціонування системи API/PNR. На нашу думку, ці принципи мають бути імплементовані і в процес проведення інтерв'ювання. З огляду на вищевикладене, ми пропонуємо визначити перелік ключових принципів, яких зобов'язаний дотримуватися інтерв'юер:

- законність та недискримінація;
- дотримання прав і свобод людини;
- конфіденційність;
- добровільність участі (крім випадків, визначених законодавством);

- цілеспрямованість, системність та послідовність;
- безпека всіх учасників процесу.

Дотримання окреслених принципів є основною умовою ефективного та правомірного інтерв'ювання, що забезпечить належний рівень захисту прав усіх залучених осіб.

Висновки. У межах дослідження обґрунтовано доцільність інтеграції методу профайлінгу в систему API/PNR. Зокрема, розглянуто авіаційний профайлінг як допоміжний аналітичний механізм, спрямований на виявлення потенційних загроз та недопущення протиправних дій з боку окремих осіб або організованих злочинних угруповань.

Особливу увагу в статті приділено інтерв'юванню як елементу профайлінгу. Наголошено на необхідності належної підготовки уповноваженої особи, яка залучається до проведення опитування. З метою під-

вищення якості інтерв'ювання пропонується такий алгоритм дій:

1. Одержання максимально доступної інформації про співрозмовника.
2. Чітке планування порядку проведення бесіди.
3. Підготовка запитань, спрямованих на отримання вичерпних відповідей.
4. Підготовка звіту та надання пропозицій за результатами опитування.

Отже, ефективність інтерв'ювання прямо залежить від усвідомлення інтерв'юєром психологічного портрета співрозмовника, дотримання процедури спілкування та неухильного виконання базових принципів права. Впровадження авіаційного профайлінгу та проведення якісного інтерв'ювання в межах системи API/PNR суттєво підвищить результативність протидії тероризму та іншим тяжким злочинам в авіаційних пунктах пропуску.

Список використаної літератури

1. Дмитрик Ю. І., Кондратиук О. В. Профайлінг у діяльності оперативних підрозділів. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 3 (13). С. 95–100. DOI: <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2021-3-95-100>.
2. Дручек О. В. Профайлінг як метод забезпечення державної безпеки та громадського порядку: проблеми застосування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 1, т. 2. С. 132–136.
3. Корольов В. О. Застосування профайлінгу на державному кордоні України. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 3. С. 327–330.
4. Білецький В. О., Матняк В. М. Профайлінг як превентивна технологія у запобіганні злочинам на державному кордоні України. *Юридичний електронний журнал*. 2023. № 10. С. 531–533. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/129>
5. Universal Declaration of Human Rights of 10.12.1948. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (дата звернення: 15.02.2026).
6. Council of Europe Convention No. 108 for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data of 28.01.1981. URL: <https://rm.coe.int/1680078b37> (дата звернення: 15.02.2026).
7. Charter of Fundamental Rights of European Union. Official journal of European Union. C 202/02. Vol. 59. 7 June 2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=SL> (дата звернення 15.02.2026).
8. Directive (EU) 2016/681 of the European Parliament and of the Council, of 27 April 2016 On the use of passenger name record (PNR) data for the prevention, detection, investigation and prosecution of terrorist offences and serious crime. *Official Journal of the European Union*. L 119, 4.05.2016, P. 132–149. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32016L0681> (дата звернення: 02.02.2026).

References

1. Dmytryk, Y. I., & Kondratiuk, O. V. (2021). Profailinh u diialnosti operatyvnykh pidrozdiliv [Profiling in the activities of operational units]. *Sotsialno-pravovi studii*, (3(13)), 95–100. DOI: <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2021-3-95-100> [in Ukrainian].
2. Druchek, O.V. (2018). Profajlinh iak metod zabezpechennia derzhavnoi bezpeky i hromads'koho poriadku: problemy zastosuvannia [Profiling as a method of ensuring state security and public order: Problems of application.] *Naukovyi visnyk piblichnoho ta pryvatnoho prava*, 1, Vol. 2, 132–136 [in Ukrainian].
3. Koroliiov, V. O. (2019) Zastosuvannia profajlinhu na derzhavnomu kordonu Ukrainy [Application of profiling at the state border of Ukraine]. *Pidpriemstvo, hospodarstvo i parvo*, (3), 327–330 [in Ukrainian].
4. Biletskyi, V. O., & Matniak, V. M. (2023) Profajlinh yak preventyvna tekhnolohiia u zapobihanni zlochyynam na derzhavnomu kordonu Ukrainy [Profiling as a preventive technology in preventing crimes at the state border of Ukraine]. *Yurydychnyi elektronnyi zhurnal*, (10), 531–533. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/129> [in Ukrainian].
5. United Nations. (1948). Universal Declaration of Human Rights. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (data zvernennia: 15.02.2026).
6. Council of Europe. (1981) Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (ETS No. 108). URL: <https://rm.coe.int/1680078b37> (data zvernennia: 15.02.2026).
7. European Union. (2016). Charter of Fundamental Rights of the European Union. Official Journal of the European Union, 59, C 202/02. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=SL> (data zvernennia: 15.02.2026).
8. European Parliament & Council of the European Union. (2016). Directive (EU) 2016/681 on the use of passenger name record (PNR) data for the prevention, detection, investigation and prosecution of terrorist offences and serious crime. *Official Journal of the European Union*, L 119, 132 – 149. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32016L0681> (data zvernennia: 15.02.2026).

Fihura Vitaliy,

PhD candidate (Adjunct)

(The National Academy of the State Border Service of Ukraine, Khmelnytskyi)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7329-2890>

AVIATION PROFILING AND INTERVIEWING ARE INTEGRAL COMPONENTS OF THE API/PNR SYSTEM

The growth of terrorist threats at the state border and the commission of other serious crimes forces us to look for new ways to counter such challenges. One of the modern and at the same time effective mechanisms for countering these threats is the API/PNR system. In addition, we emphasize that one of the directions for improving this system is its combination with the profiling method, which provides an opportunity to effectively exchange information about cross-border and transnational criminal groups, as well as individuals involved in illegal activities.

This article describes the justification for the feasibility of comprehensive use of aviation profiling at checkpoints for air traffic, as well as the definition of interviews as the main element. In general, profiling is an analysis tool that allows you to identify individuals from the risk category, relying mainly on their verbal and non-verbal signals. Thus, according to its functional capabilities, the API/PNR system receives and summarizes significant amounts of personal data of persons (name, surname, nationality, route, payment methods, etc.) who are passengers of aircraft, which makes it possible to carry out a preliminary analysis of such persons. So, as a result of combining these two approaches, we have the following at the output: the API/PNR system conducts an initial analysis of passenger data, while profiling and interviewing allow for an in-depth check of the person. In addition, we note that we have proposed a methodology that will allow for high-quality interviewing at the border, as well as certain principles that the interviewer must adhere to during a conversation with the interlocutor.

As a result, we must emphasize that the combination of the aviation profiling methodology with the use of its interviewing element will only complement the API/PNR system and provide more opportunities for all interested law enforcement agencies to obtain significant information in the interests of ensuring national border and aviation security. We emphasize that in Ukraine, the methodology for using aviation profiling is at an early stage. This is primarily due to the war and the non-functioning of airports, which is why we must be as prepared as possible for their opening and the continuation of its implementation.

Key words: *profiling, interviewing, terrorism, system API/PNR, law enforcement activity, operative-investigative activity, unit PIU.*

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ТА АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

УДК 343.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-12>

Авраменко Олексій Володимирович,
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та кримінології
(Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6572-3627>

ВІК ЯК ОЗНАКА СУБ'ЄКТА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

У статті здійснено комплексний кримінально-правовий аналіз віку як обов'язкової ознаки суб'єкта складу кримінального правопорушення. Обґрунтовується, що вік є не лише формально визначеним юридичним критерієм, а й важливим соціально-правовим показником, який відображає рівень психічної, інтелектуальної та соціальної зрілості особи. Зазначається, що саме з досягненням встановленого кримінальним законом віку особа визнається здатною усвідомлювати суспільну небезпечність своїх дій та керувати ними, що є необхідною умовою кримінальної відповідальності.

Ключові слова: склад кримінального правопорушення, суб'єкт кримінального правопорушення, спеціальний суб'єкт, вік, кримінальна відповідальність, неповнолітні, осудність, підстава кримінальної відповідальності, примусові заходи виховного характеру.

Постановка проблеми. Вік особи як ознака суб'єкта складу кримінального правопорушення посідає одне з ключових місць при здійсненні кримінально-правової характеристики будь-якого кримінального правопорушення. Саме з досягненням певного віку закон пов'язує можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності, що зумовлено необхідністю наявності у неї достатнього рівня психічної, інтелектуальної та соціальної зрілості для усвідомлення суспільної небезпечності власних дій і керування ними. Водночас питання віку суб'єкта кримінального правопорушення не втрачає своєї актуальності у зв'язку з трансформацією суспільних відносин, змінами у структурі злочинності, зростанням кількості кримінальних правопорушень вчинюваних неповнолітніми, а також активізацією дискусій щодо доцільності перегляду вікових меж кримінальної відповідальності.

Проблематика віку як ознаки суб'єкта складу кримінального правопорушення охоплює не лише формально-юридичні аспекти визначення вікових меж, а й питання їх обґрунтованості, відповідності принципам справедливості, гуманізму та індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання віку як ознаки суб'єкта кримінального правопорушення неодноразово ставало предметом наукових

досліджень у вітчизняній кримінально-правовій доктрині. Значний внесок у розроблення даної проблематики зробили такі українські вчені, як Ю. В. Гродецький, О. В. Зайцев, В. Д. Новосад, Ю. В. Кшик, А. А. Павловська, С. Й. Кравчук, Т. О. Гончар та інші. У своїх працях вони розглядали вік як обов'язкову ознаку суб'єкта злочину, аналізували мінімальний та знижений вік кримінальної відповідальності, особливості відповідальності неповнолітніх, а також порівняльно-правові аспекти цієї проблеми.

Водночас у науковій літературі відсутня єдність поглядів щодо доцільності збереження чинних вікових меж кримінальної відповідальності, а також щодо можливості їх коригування з урахуванням сучасних соціальних реалій. Це зумовлює необхідність подальшого ґрунтовного дослідження віку як ознаки суб'єкта складу кримінального правопорушення.

Метою дослідження є комплексний аналіз віку як обов'язкової ознаки суб'єкта складу кримінального правопорушення, визначення його кримінально-правового значення, розкриття особливостей законодавчого закріплення вікових меж кримінальної відповідальності в Україні, а також формулювання теоретичних узагальнень і практичних висновків щодо ролі віку у механізмі кримінально-правового регулювання. Для досягнення поставленої мети у статті передбачається вирішення та-

ких завдань: з'ясування поняття та юридичної природи віку як ознаки суб'єкта кримінального правопорушення; аналіз чинного кримінального законодавства України щодо вікових меж кримінальної відповідальності; дослідження наукових підходів українських вчених до проблеми віку суб'єкта кримінального правопорушення; визначення значення віку у контексті кримінальної відповідальності неповнолітніх; формулювання узагальнених висновків і пропозицій.

Виклад основного матеріалу. Склад кримінального правопорушення визначається як сукупність, встановлених у кримінальному законодавстві, об'єктивних та суб'єктивних правових ознак, які характеризують певне суспільно небезпечне діяння як кримінальне правопорушення [1, с. 107]. Єдиним елементом складу кримінального правопорушення, визначення якого передбачене КК України, є суб'єкт кримінального правопорушення.

За чинним кримінальним законодавством України суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого, відповідно до КК, може наставати кримінальна відповідальність (ст. 18 КК). З цього визначення випливає, що суб'єкт кримінального правопорушення характеризується трьома обов'язковими ознаками: 1) фізична особа; 2) осудність особи; 3) вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Невстановлення ознак суб'єкта кримінального правопорушення виключає наявність складу кримінального правопорушення і зумовлює відсутність підстав для притягнення особи до кримінальної відповідальності [1, с. 108].

Невід'ємною ознакою суб'єкта є вік з якого може наставати кримінальна відповідальність. В основу визначення цього віку повинна бути закладена здатність особи усвідомлювати суспільну небезпеку свого діяння, його протиправність, яка всупереч кримінально-правовим заборонам свідомо обирає саме протиправну поведінку. [2, с. 129].

Як відомо, досягнення певного віку – необхідна умова притягнення до кримінальної відповідальності. Отже, законодавець, враховуючи в першу чергу дані медицини, психології, педагогіки та ін. наук при встановленні віку кримінальної відповідальності виходить з нормальних, типових для більшості підлітків умов їх розвитку й формування на певних етапах їх життєвого шляху. Слід зазначити, що віком прийнято називати періоди розвитку людини, який характеризується якісними змінами у фізичних і психічних процесах і підлеглий особливим закономірностям в їх протіканні [3].

На сьогодні в Україні ведеться активна робота щодо удосконалення кримінального законодавства, уточнюються та деталізуються багато його інститутів, і, зокрема, питання, пов'язані з притягненням особи до кримінальної відповідальності. Відповідно до ч. 1 ст. 22 КК України кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося 16 років [4]. Разом з тим, за вчинення окремих кримінальних правопорушень з більшим ступенем суспільної небезпеки, перелічених у ч. 2 ст. 22 КК, вік кримінальної відповідальності зменшений до 14 років. Це пов'язано з тим, що у цьому віці неповнолітні вже можуть розуміти і оцінювати свої вчинки, у тому числі, й злочинні, хоча психіка їх ще не зовсім сформована [3, с. 130]. Павловська А.А. зазначає, що в деяких країнах мінімальний вік взагалі не встановлений, що в принципі дозволяє притягувати дитину до кримінальної відповідальності з моменту її народження [5, с. 167].

Встановлення кримінальної відповідальності з 14 років за окремі кримінальні правопорушення пояснюється такими обставинами, як здатність особи у цьому віці усвідомлювати характер та значення вчинку, підвищена суспільна небезпечність кримінального правопорушення, а також його поширення серед неповнолітніх [3, с. 132].

Останнім часом, ми спостерігаємо тенденцію зростання злочинності серед неповнолітніх, у зв'язку з чим постає питання про необхідність як зниження, так і розширення меж віку кримінальної відповідальності. Деякі вчені-юристи, з огляду на те, що суспільно небезпечні діяння вчиняють особи до 14 років, пропонують переглянути положення кримінального законодавства України щодо віку кримінальної відповідальності [6].

В підтвердження вище зазначеного, варто навести приклад судової практики, яким вчоргове підтверджено характер суспільно небезпечних діянь, що можуть бути вчинені особами, які не досягли віку кримінальної відповідальності. Власне, неповнолітній А. зустрів поряд із своїм будинком малолітнього потерпілого та розпочав розмову з останнім. Під час розмови будучи старшим, застосовуючи психологічний тиск та фізичний вплив, завіз малолітнього до своєї квартири, яка знаходиться на 4 поверсі будинку. Перебуваючи у приміщенні квартири, застосовував психологічний тиск та змушував малолітнього зістрибнути із балкону, однак останній відмовлявся. Оскільки малолітній Б. відмовлявся вистрибувати із балкону, у неповнолітнього А., який не досяг віку кримінальної відповідальності виник умисел на умисне позбавлення життя малолітнього. Для реалізації свого умислу, залишивши малолітнього Б. на балконі своєї квартири, вийшов до приміщення кухні, де взявши кухонний ніж повернувся до потерпілого. Будучи на балконі, неповнолітній А., усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій та умисно бажаючи настання смерті, завдав малолітньому Б. два цілеспрямованих удари ножем в область тіла, при цьому продовжував схильти вистрибнути із балкону. Малолітній, намагаючись уникнути смерті, вибіг із балкону, однак той наздогнав його та завдав один удар ногою в область обличчя, після чого малолітній повернувся на балкон. Перебуваючи на балконі, неповнолітній продовжував реалізовувати свій умисел на позбавлення життя, завдавши йому ще один удар ножем по тілу та один удар в область голови. Неповнолітній А. після спричинення вищевказаних тілесних ушкоджень малолітньому Б. вийшов із балкону та направився па кухню. В цей час Б. з метою врятування свого життя, будучи у переляканому стані, переліз через балконне перило та присів на металевий виступ, при цьому руками тримався за перило, тим самим намагаючись схватись від А. Надалі А., повернувшись до балкону, побачив руки Б. та продовжуючи реалізовувати свій умисел на позбавлення життя останнього, умисно розігнув йому пальці та штовхнув потерпілого, внаслідок чого малолітній Б. впав із четвертого поверху житлового будинку. Тим самим А. вчинив всі дії, які вважав за необхідне, однак суспільно небезпечне діяння не було закінчено з причин, які не залежали його волі, оскільки потерпілий був вчасно госпіталізований в лікувальний заклад. Внаслідок протиправних дій А. малолітньому Б. згідно висновку експерта заподіяно тяжкі тілесні ушкодження, які були небезпечними для життя в момент спричинення [7].

Вік як ознака суб'єкта кримінального правопорушення займає провідне місце в кримінально-правовій доктрині, оскільки саме досягнення певної вікової межі

є необхідною умовою для визнання особи суб'єктом кримінального правопорушення [8]. У науковій літературі загально визнано, що вікова межа визначає юридичну здатність особи нести кримінальну відповідальність, відмежовуючи карану поведінку від соціально допустимої.

Розрізняють такі види віку: 1) біологічний (морфологічний, медичний) вік людини; 2) соціально-психологічний вік; 3) календарний (паспортний, хронологічний) вік. Виокремлюють також мінімальний вік та максимальний вік. Коли ставиться питання про суб'єкта кримінального правопорушення, то вирішується питання про наявність ознак складу кримінального правопорушення. У зв'язку з цим біологічний вік людини, як показник вікових змін, не має значення. У першу чергу кримінальне право цікавить той рівень психічного розвитку особи, на фоні якого формується її психічне ставлення до вчинення кримінального правопорушення. Найкраще для цього підходить соціально-психологічний вік, який є показником рівня певного розумового розвитку людини, свідчить про достатні інтелектуальні та вольові здібності особи, а також про наявність необхідної бази знань, які дозволяють особі повністю розуміти зміст та значення її вчинків. Утім, ефективної методики виявлення рівня соціально-психологічного віку людини, який можна було б виразити у певних показниках, поки що не існує [9, с. 272].

У зв'язку з цим застосовується спрощений підхід, який ґрунтується на припущенні, що при досягненні певного календарного віку людина набуває властивостей, характерних для відповідного соціально-психологічного віку. Такий підхід надає практикам при застосуванні норм кримінального права простий та зрозумілий механізм, що дозволяє шляхом документальної перевірки встановити цю ознаку суб'єкта кримінального правопорушення. Отже, вік людини у кримінальному праві – це календарний період між народженням людини та будь-яким іншим календарним моментом її життя. При визначенні суб'єкта кримінального правопорушення у ч. 1 ст. 18 КК зазначено, особа повинна мати вік, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність. [9, с. 272–273].

У кримінально-правовій доктрині висловлено підхід, згідно з яким вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, необхідно знизити. Так, В. Бурдін пропонує вирішити це питання таким чином:

а) діти віком до одинадцяти років перебувають поза сферою кримінально-правового впливу і не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності;

б) неповнолітні віком від одинадцяти до чотирнадцяти років притягуються до кримінальної відповідальності лише за вичерпний перелік кримінальних правопорушень за умови підтвердження висновком експертизи відповідності фактичного рівня розвитку їхньому хронологічному віку, достатнього для винної відповідальності. Особи цього віку можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності лише за ст.115 КК (умисне вбивство), ст.121 КК (умисне тяжке тілесне ушкодження), ст.152 КК (звалтування), ст.153 КК (сексуальне насильство), ст.185 (крадіжку), ст.186 КК (грабіж), ст.187 КК (розбій), ст.259 КК (завідоме неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності);

в) неповнолітні віком від чотирнадцяти років притягуються до кримінальної відповідальності за всі кримінальні правопорушення, за винятком тих, що можуть бути вчинені тільки після досягнення вісімнадцятиріч-

ного віку. На думку вченого, зниження загального віку кримінальної відповідальності обґрунтовується тим, що немає фактичних підстав для виділення окремого переліку кримінальних правопорушень, відповідальність за які може наставати саме з чотирнадцятирічного віку. Адже віковий період з чотирнадцяти до шістнадцяти років психологи відносять до старшого підліткового віку, який характеризується типовістю свого перебігу. Отже, особи і в чотирнадцять, і в шістнадцять років за своїм розвитком суттєво не відрізняються [10, с. 7].

В основу зниження віку кримінальної відповідальності, як відзначає В. Тацій, покладені такі критерії: - рівень розумового розвитку свідомості неповнолітнього (такий рівень розвитку свідчить про можливість вже в 14 років усвідомлювати суспільну небезпеку і протиправність кримінальних правопорушень, перерахованих у ч.2 ст.22 КК України); - значна поширеність більшості з цих кримінальних правопорушень серед підлітків; - значна суспільна небезпека (вага) більшості з цих кримінальних правопорушень [11, с. 139]. В свою чергу, на думку Новосад В.Д. та Кшик Ю.В. особи, що вчинили кримінальні правопорушення у віці від 12 до 14 років повинні підлягати кримінальній відповідальності за вичерпний перелік кримінальних правопорушень. А особи, віком до 12 років не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Вони перебувають поза сферою кримінально-правового впливу [12].

Як зазначають Мацко А.С. та Івашкевич Л.Г., законодавець визначає вік суб'єкта кримінальних правопорушень, як термін, що має обмеження в кількісних визначеннях мінімальної вікової межі, з якої може наставати кримінальна відповідальність, а саме – передбачає вік з якого може наставати кримінальна відповідальність та за які злочини. В основі визначення терміна вік, після досягнення якого може наставати кримінальна відповідальність, лежить рівень свідомості особи, її здатність усвідомлювати те, що відбувається, і відповідно до цього свідомо діяти. Саме тому законодавство врахувало два види віку: біологічний та психічний. Але, якщо взяти до уваги статистику про рівень дитячої злочинності та на рівень збільшення ступеня тяжкості злочинів, які вчиняються малолітніми, потрібно зниження віку кримінальної відповідальності. Превентивні заходи не є сприятливими, що також являється також аргументацією в бік зменшення нижньої вікової межі притягнення до кримінальної відповідальності [13, с. 53]. Тому, Мацко А.С. та Івашкевич Л.Г. пропонують визначити загальний вік кримінальної відповідальності з 15-річного віку, та знижений вік: за злочини, які передбачені ч. 2 ст. 22 КК України, в яких додатковими безпосередніми об'єктами виступає життя та здоров'я потерпілих з 13-річного віку, за інші злочини, що передбачені ч. 2 ст. 18 КК України з 14-річного віку. Також, на їхню думку, необхідно б було знизити вік щодо застосування примусових заходів виховного характеру до 10 років [13, с. 53].

Проектом КК України передбачається зниження загального віку кримінальної відповідальності до 15-ти років, та віку за вчинення вбивства до 13-ти років, але ж окремими статтями особливої частини передбачається і підвищення віку відповідальності за кримінальне правопорушення [14, ст. 2.3.7].

Ми в свою ж чергу, не підтримуємо позицію щодо зменшення віку кримінальної відповідальності. На нашу думку, станом на сьогодні відсутні підстави для того, щоб знизити вік кримінальної відповідальності.

Серед основних аргументів на користь законодавчих змін, що стосуються зниження віку кримінальної

відповідальності, можна виділити наступні: системний прогрес науково-технічних досягнень, велика кількість різних соціальних мереж та вільний доступ до різної інформації, цифрова трансформація інформаційного простору та його легкодоступність для дітей, що сприяє формуванню негативних умінь та навичок; зростання рівня злочинності неповнолітніх та збільшення ступеня тяжкості кримінальних правопорушень, що ними вчиняються.

Проте, аргументи, які виступають протиріччям щодо зниження віку кримінальної відповідальності є більш переконливими. Вважаємо, що станом на сьогодні немає підстав знижувати вік кримінальної відповідальності в Україні, у зв'язку із:

1) **психологічною та соціальною незрілістю осіб, які не досягли 16 річного віку.** Особи, до 16 років не мають повністю сформованих когнітивних і емоційно-вольових функцій, вони гірше оцінюють наслідки своїх дій, більш схильні до імпульсивної поведінки та зовнішнього впливу (однолітків, дорослих, обставин), а зниження віку кримінальної відповідальності буде ігнорувати ці об'єктивні вікові особливості. Фактичне досягнення особою віку з якого наступає кримінальна відповідальність не гарантує наявності психічної здатності усвідомлювати значення своїх дій.

2) **пріоритет реабілітації над покаранням.** Міжнародні стандарти у сфері прав дитини (зокрема, підходи ювенальної юстиції) виходять із того, що щодо неповнолітніх ключовою метою має бути виправлення і ресоціалізація, а не кара. Раннє залучення дитини до кримінальної системи часто має зворотний ефект: воно підвищує ризик рецидиву, стигматизує та фактично «закріплює» кримінальну ідентичність. Таким чином, може вийти ситуація, коли до досягнення повноліття значна кількість підлітків будуть мати так зване «кримінальне минуле», оскільки вже раніше були притягнуті до кримінальної відповідальності.

3) **відсутність доказів ефективності такого кроку.** Немає переконливих емпіричних даних, що зниження віку кримінальної відповідальності зменшує рівень злочинності серед неповнолітніх.

4) **ризик порушення прав дитини.** Зниження віку кримінальної відповідальності підвищує ризик порушення прав дитини, зокрема права на розвиток, освіту та захист від надмірного державного примусу.

5) **соціальні причини дитячої злочинності.** Більшість кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, мають соціальне підґрунтя: бідність, неблагополучне сімейне середовище, травматичний досвід, наслідки війни. Криміналізація дітей не усуває цих причин, а лише перекладає відповідальність із держави та суспільства на саму дитину.

Тому, вважаємо що вітчизняне кримінальне та кримінально-виконавче законодавство не готове до зниження віку кримінальної відповідальності. Набагато ефективнішим шляхом є розвиток системи профілактики, ювенальної юстиції, психологічної та соціальної підтримки дітей, схильних до вчинення кримінальних правопорушень, а також роботи з такими сім'ями.

Визначення віку, як правило, ґрунтується на рівні розвитку свідомості неповнолітньої особи, що виявляється у її здатності адекватно усвідомлювати фактичні обставини об'єктивної дійсності, правильно оцінювати їх правове значення та відповідно до цього усвідомлено й цілеспрямовано здійснювати свої дії (або бездіяльність).

При відсутності достовірних документів про вік особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, органи

досудового розслідування та суди можуть призначати судово-медичні експертизи для встановлення віку такої особи. При цьому будь-які сумніви щодо віку слід тлумачити на користь особи, що впливає із принципу презумпції невинуватості.

Таким чином, віковий критерій суб'єкта кримінального правопорушення в Україні функціонує як суто юридичний, формальний, але водночас соціально значущий механізм, який відображає баланс між захистом суспільства від кримінальної небезпеки і охороною прав неповнолітніх. Він є основою для визначення суб'єктної здатності та має комплексне значення в теорії й практиці кримінального права.

Як зазначає Гончар Т. О., законодавець цілком виважено обрав диференційований підхід щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх з урахуванням положень психології, яка визначила особливості, що притаманні неповнолітнім на певному етапі їхнього фізичного та духовного розвитку. Так, малолітні (особи до 14 років) за рівнем свого фізичного та соціально-психологічного розвитку не можуть бути визнані суб'єктами кримінального правопорушення. У разі вчинення ними суспільно небезпечних діянь суд застосовує відносно них примусові заходи виховного характеру, види яких передбачені у ч. 2 ст. 105 КК України. Неповнолітні, що вчинили кримінальне правопорушення у віці 14–15 років, підлягають кримінальній відповідальності тільки у разі вчинення злочинів, передбачених у ч. 2 ст. 22 КК України. Неповнолітні у віці 16–18 років, підлягають відповідальності у разі вчинення будь-якого злочину, склад якого передбачений в Особливій частині Кримінального кодексу України. Але вони ще не досягли повної соціальної зрілості, і це повинен враховувати суд, притягуючи до кримінальної відповідальності неповнолітніх [15, с. 10].

Проте, як показують реалії сьогодення, суспільно небезпечні діяння можуть вчинятись і неповнолітніми особами віком від одинадцяти до чотирнадцяти років.

Варто звернути увагу на те, що у КК України **немає прямої норми**, яка б фіксувала вік 11 років як мінімальний для застосування примусових заходів виховного характеру, а ст. 97 КК України лише говорить про осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності, без конкретизації нижньої межі. Вік 11 років впливає з норм Кримінального процесуального кодексу України, а не КК. В ст. 498 КПК України «Підстави для застосування примусових заходів виховного характеру» зазначено, що кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється внаслідок вчинення особою, яка після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність [16].

Неповнолітні віком від 11 до 14 років не можуть бути суб'єктами злочину, оскільки не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Проте ч. 2 ст. 97 Кримінального кодексу України визначає, що до цих осіб можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру, такі як: застереження, обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього, передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання, покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно,

кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків, направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на термін, що не перевищує трьох років.

При розгляді клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру, суд не вирішує питання про стягнення процесуальних витрат, оскільки не ухвалюється обвинувальний вирок суду. Проте вирішується питання щодо речових доказів і відшкодування шкоди потерпілим, в разі наявності цивільного позову, що відповідає вимогам діючого законодавства. У випадку, коли не вирішувались ці питання в кримінальному провадженні, потерпілий має право захистити свої права шляхом подачі позовної заяви в порядку цивільного судочинства.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що вік є однією з ключових обов'язкових ознак суб'єкта кримінального правопорушення та має фундаментальне значення для визначення можливості притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Чинне кримінальне законодавство України закріплює диференційований підхід до визначення віку кримінальної відповідальності, встановлюючи загальний вік з 16 років та знижений – з 14 років за вчинення окремих, найбільш суспільно небезпечних кримінальних правопорушень.

Проаналізовані наукові підходи щодо можливості зниження віку кримінальної відповідальності свідчать про відсутність єдності в доктрині. Разом із тим, наведені аргументи прихильників зниження вікової межі не є достатньо переконливими, оскільки не враховують ризиків ранньої криміналізації, негативного впливу кримінально-виконавчої системи на формування особистості неповнолітнього та можливих порушень прав дитини.

Подальший розвиток кримінального та кримінально-виконавчого законодавства має бути спрямований не на розширення кримінальної репресії, а на вдосконалення системи профілактики, ювенальної юстиції та соціально-психологічної підтримки дітей і підлітків.

Список використаних джерел

1. Луцький Т. М. Кримінальна відповідальність за необережне заподіяння смерті іншій особі : дис. ... д-ра філос. в галузі права : 12.00.08. Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2021. 385 с.
2. Луцький Т. М. Кримінальна відповідальність за необережне заподіяння смерті в Україні: теорія та практика : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 544 с.
3. Словник основних понять. URL: <http://medbib.in.ua/slovarosnovnyih-ponyatiy-39390.html> (дата звернення 18.01.2026)
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 18.01.2026)
5. Павловська А. А. Вік, з якого настає кримінальна відповідальність неповнолітніх (зарубіжний досвід). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. Вип. 1. С. 166–174.
6. Юзікова Н. Періодизація віку, з якого настає кримінальна відповідальність неповнолітніх: вітчизняна практика та європейський досвід. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. / Одеська нац. юрид. акад. О.: Юрид. літ., 2010. Вип. 55. С. 615–621.
7. Ухвала Івано-Франківського апеляційного суду від 20.02.2020 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87794872> (дата звернення: 18.01.2026).
8. Гришук В.К., Луцький Т.М., Пасека О.Ф., Самарчук М.В. Кримінально-правова характеристика злочинів проти особи: навч. посібник у схемах. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 64 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2736> (дата звернення: 27.01.2026)
9. Гродецький Ю.В., Зайцев О.В. Поняття суб'єкта кримінального правопорушення. *Вісник асоціації кримінального права України*. Том 1, № 21. 2024. С. 255–281. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.21.308048>
10. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні : автореф. д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 15 с.
11. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Ю.В. Баулін, В.І.Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4 вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. 456 с.
12. Новосад В. Д., Кшик Ю. В. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність: вітчизняний та міжнародний досвід. *Академічні Візії*. 2023. №19. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7985325>
13. Мацко А., Івашкевич, Л. Вік, з якого настає кримінальна відповідальність в кримінальному праві України. *Молодий вчений*. 2021. № 1 (89). С. 51–53. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-1-89-11>
14. Контрольний текст проєкту Кримінального кодексу України станом на 19.12.2025 року URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/01/21/kontrolnyj-proyekt-kk-19-12-2025.pdf> (дата звернення: 27.01.2026).
15. Гончар Т.О. Неповнолітній як суб'єкт відповідальності за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2005. 22 с.
16. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 27.01.2026).

References

1. Lutskyi, T. M. (2021) Kryminalna vidpovidalnist za neoberezhne zapodiiannia smerti inshii osobi [Criminal liability for negligent homicide]. Dys. ... d-ra filoz. v haluzi prava : 12.00.08. Lviv. derzh. un-t vnutr. sprav. Lviv, 2021. 385 s. [in Ukrainian].
2. Lutskyi, T. M. (2022) Kryminalna vidpovidalnist za neoberezhne zapodiiannia smerti v Ukraini: teoriia ta praktyka: monohrafiia. [Criminal liability for negligent homicide in Ukraine: theory and practice: monograph.] Lviv : Lviv. derzh. un-t vnutr. sprav, 2022. 544 s. [in Ukrainian].
3. Slovnyk osnovnykh poniat. [Glossary of key terms] Retrieved from: <http://medbib.in.ua/slovarosnovnyih-ponyatiy-39390.html> [in Ukrainian].

4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]/ Zakon Ukrainy vid 05 kvit. 2001 r. № 2341-3. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2001. № 25–26. St. 131. Veb-portal Verkhovnoi Rady Ukrainy – Web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
5. Pavlovska, A. A. (2016). Vik, z yakoho nastaie kryminalna vidpovidalnist nepovnlitnikh (zarubizhnyi dosvid). [The age at which minors become criminally liable (foreign experience)] *Visnyk Asotsiatsii kryminalnogo prava Ukrainy*. Vyp. 1. S. 166–174. [in Ukrainian].
6. Yuzikova, N. (2010). Periodyzatsiia viku, z yakoho nastaie kryminalna vidpovidalnist nepovnlitnikh: vitchyzniana praktyka ta yevropeyskyi dosvid. [Periodization of the age at which criminal responsibility of minors begins: domestic practice and European experience]. *Aktualni problemy derzhavy i prava* : zb. nauk. pr. Odeska nats. yuryd. akad. O. : Yuryd. lit.. Vyp. 55. S. 615-621 [in Ukrainian].
7. Ukhvala Ivano-Frankivskoho apeliatsiinoho sudu vid 20.022020 roku. [Decision of the Ivano-Frankivsk Court of Appeal dated February 20, 2020]. Iedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen: veb-sait – Unified state register of court decisions: website. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87794872> [in Ukrainian].
8. Hryshchuk, V.K., Lutsykyi, T.M., Pasieka, O.F., Samarchuk, M.V. (2019). Kryminalno-pravova kharakterystyka zlochyniv proty osoby: navch. posibnyk u skhemakh. [Criminal law characteristics of crimes against persons: a textbook in diagrams]. Lviv: LvDUVS. 64 s. Retrieved from: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2736> [in Ukrainian].
9. Hrodetskyi, Yu.V., Zaitsev, O.V. (2024). Poniattia subiekta kryminalnogo pravoporushennia. [The concept of the subject of a criminal offense]. *Visnyk asotsiatsii kryminalnogo prava Ukrainy*. Tom 1 № 21 s. 255–281. <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.21.308048> [in Ukrainian].
10. Burdin, V. M. (2002). Osoblyvosti kryminalnoi vidpovidalnosti nepovnlitnikh v Ukraini. [Features of criminal liability of minors in Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv. 15 s. [in Ukrainian].
11. Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna: pidruchnyk. [Criminal Law of Ukraine: General Part: Textbook]. Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in.; za red. V.V. Stashysa, V.Ia. Tatiia. 4 vyd., pererobl. i dopov. Kharkiv: Pravo, 2010. 456 s. [in Ukrainian].
12. Novosad, V. D., Kshyk, Yu. V. (2023). Vik, z yakoho mozhe nastavaty kryminalna vidpovidalnist: vitchyzniani ta mizhnarodnyi dosvid. [The age at which criminal responsibility may arise: domestic and international experience.]. *Akademichni Vizii*. 19. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7985325> [in Ukrainian].
13. Matsko, A., Ivashkevych, L. (2021). Vik, z yakoho nastaie kryminalna vidpovidalnist v kryminalnomu pravi Ukrainy. [The age of criminal responsibility in Ukrainian criminal law]. *Molodyi vcheny*, 1 (89), 51–53. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-1-89-11> [in Ukrainian].
14. Kontrolnyi tekst proiektu Kryminalnogo kodeksu Ukrainy stanom na 19.12.2025 roku. [Control text of the draft Criminal Code of Ukraine as of December 19, 2025]. Retrieved from <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/01/21/kontrolnyj-proyekt-kk-19-12-2025.pdf> [in Ukrainian].
15. Honchar, T.O. (2005). Nepovnlitnii yak subiekt vidpovidalnosti za kryminalnym pravom Ukrainy. [Minors as subjects of criminal liability under Ukrainian criminal law]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Odesa. 22 s.
16. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. [Criminal Procedure Code of Ukraine]. Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI. Veb-portal Verkhovnoi Rady Ukrainy – Web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].

Avramenko Oleksiy,

PhD in Law, Professor,

Professor of the Department of Criminal Law and Criminology

(Lviv State University of Internal Affairs, Lviv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6572-3627>

AGE AS A SIGN OF THE SUBJECT OF A CRIMINAL OFFENSE

The article provides a comprehensive criminal law analysis of age as a mandatory characteristic of the subject of a criminal offense. It is argued that age is not only a formally defined legal criterion, but also an important socio-legal indicator that reflects the level of mental, intellectual, and social maturity of a person. It is noted that it is upon reaching the age established by criminal law that a person is recognized as capable of realizing the social danger of their actions and controlling them, which is a necessary condition for criminal responsibility.

The provisions of the Criminal Code of Ukraine regarding the general and reduced age of criminal responsibility are analyzed, and their theoretical and practical significance is revealed. Particular attention is paid to the relationship between age and sanity as interrelated but not identical characteristics of a criminal offender. It is emphasized that reaching the relevant age is not in itself a sufficient basis for criminal liability without establishing the sanity of the person.

It has been substantiated that calendar (passport) age in criminal law is a formal but necessary legal criterion that replaces the impossibility of accurately determining a person's socio-psychological age. The use of calendar age ensures legal certainty, uniformity in the application of the law, and compliance with the principle of legality.

An analysis of scientific approaches to lowering the age of criminal responsibility reveals a lack of consensus in doctrine. At the same time, the arguments put forward by those in favor of lowering the age limit are not sufficiently convincing, as they do not take into account the risks of early criminalization, the negative impact of the penal system on the development of a minor's personality, and possible violations of children's rights.

It was concluded that the current age limits for criminal responsibility in Ukraine generally correspond to modern social conditions and international standards, but require further scientific consideration in connection with the dynamics of crime and the transformation of social relations.

Key words: *elements of a crime, perpetrator of a crime, special perpetrator of a crime, age, criminal liability, minors, sanity, grounds for criminal liability, compulsory educational measures.*

Дата першого надходження статті до видання: 09.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 343.53 (477), 343.341.1
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-13>

Дудоров Олександр Олексійович,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права
Навчально-наукового інституту права
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4860-0681>

Мовчан Роман Олександрович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
(Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2074-8895>

КВАЛІФІКАЦІЯ ВВЕЗЕННЯ В УКРАЇНУ ТОВАРІВ ПІД ВИГЛЯДОМ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ

Статтю присвячено розгляду дискусійного в теорії кримінального права і в судовій практиці питання кваліфікації ввезення в Україну товарів під виглядом гуманітарної допомоги.

Констатовано, що підставою для застосування ст. 201-2 Кримінального кодексу України (КК) переважно ставало фіктивне визначення придбаного і доставленого в Україну майна (найчастіше автомобілів) як гуманітарної допомоги з метою його подальшого продажу. Показано, що розповсюдженню такої практики сприяло запровадження з початком широкомасштабного вторгнення РФ в Україну спрощеної процедури митного оформлення і звільнення від оподаткування вантажів, позначених як гуманітарна допомога. Піддано критичній оцінці поширений серед правозастосувачів підхід, згідно з яким при інкримінуванні порушення ст. 201-2 КК самодостатнього значення набуває задокументований факт митного оформлення певного вантажу як гуманітарної допомоги. Розкрито потенціал інших кримінально-правових заборон, які можуть стати у нагоді при кваліфікації аналізованої поведінки. Розповсюдженість останньої визнано одним з аргументів на користь рекриміналізації товарної контрабанди, здійсненої в Україні в грудні 2023 р.

Встановлено, що поява в КК ст. 201-4 ознаменувала початок нового етапу в кримінально-правовій протидії митно-податковим зловживанням з автомобілями та іншими товарами, фіктивно (безпідставно) ввезеними в Україну під виглядом гуманітарної допомоги. Розкрито окремі аспекти кримінально-правової характеристики контрабанди підакцизних товарів, які мають бути враховані при кваліфікації згаданих зловживань. Проаналізовано матеріали релевантної судової практики. Відзначено поширеність помилкової правозастосовної практики, у межах якої дії тих, хто у розглядуваний спосіб з ухиленням від митного оподаткування ввозив в Україну автомобілі вже після 1 липня 2024 р., тобто після набрання чинності законом про відновлення кримінальної відповідальності за товарну контрабанду, кваліфікувалися не за ст. 222 або ст. 201-4 (залежно від вартості транспортних засобів, неправомірно ввезених як гуманітарна допомога), а за ст. 201-2 КК. Висловлено думку про підслідність відповідних кримінальних правопорушень як один із чинників, які сприяють поширенню такої хибної практики.

Ключові слова: незаконне використання гуманітарної допомоги, контрабанда, шахрайство з фінансовими ресурсами, підакцизні товари, легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним

шляхом, предикатний злочин, ухилення від сплати податків, зборів, кримінально-правова кваліфікація, бланкетна диспозиція, кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності.

Постановка проблеми. Будь-яка війна (а особливо якщо це війна тривала) породжує гуманітарну кризу. Здійснене у 2022 р. широкомасштабне вторгнення російської федерації (далі – рф) на територію України призвело до того, що близько 16 мільйонів людей або були переміщені зі своїх домівок, або намагалися вижити в екстремальних умовах конфлікту і терміново потребували гуманітарної допомоги. Зважаючи на це, остання, поряд із військовою, економічною та політичною допомогою, стала важливою складовою підтримки України з боку міжнародної спільноти. Попри намагання нашої держави демонструвати гідний рівень управління гуманітарною допомогою і робити все для підвищення прозорості у цій сфері [1, с. 122–123], вже з перших днів війни почали з’являтися повідомлення про зловживання з гуманітарною допомогою. Цей факт не залишився непоміченим і для парламентаріїв, які, реагуючи на прояви такої ганебної поведінки, 24 березня 2022 р. ухвалили Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги», яким Кримінальний кодекс України (далі – Закон від 24 березня 2022 р. і КК, відповідно) було доповнено ст. 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» (далі – незаконне використання гуманітарної допомоги).

У своїх працях, опублікованих раніше, автори цих рядків неодноразово звертали увагу на численні недоліки відповідної кримінально-правової новели [2; 3; 4]. Час, щоправда, довів, що, попри всі притаманні їй дефекти, аналізована заборона ледь не з моменту своєї появи у КК почала активно застосовуватись. Правоохоронні органи жваво включились у протидію схемам незаконного використання гуманітарної допомоги, яка надходить і від міжнародних партнерів, і від внутрішніх донорів-благодійників, що призвело до формування значного

масиву судової практики. І хоч у 2023–2024 рр. ключові кількісні показники злочину, передбаченого ст. 201-2 КК, рухались по низхідній, демонструючи тенденцію до деякого зниження, вже в 2025 р. вони стабілізувалися, засвідчуючи, що досліджувана норма й донині залишається затребуваною у правозастосувачів (див. діаграму).

Вітчизняні дослідники майже однакові у тому, що поява ст. 201-2 КК – черговий прояв невинуватої казуїстичності кримінального закону, якого варто позбутись. Теоретично це виглядає привабливо, по суті, вочевидь, правильно. Зрозуміло, однак, що під час війни законодавець на такий крок не наважиться, а тому науковці мають зосереджувати свої зусилля на розгляді спірних питань, пов’язаних із кваліфікацією злочину, передбаченого ст. 201-2 КК, і суміжних кримінальних правопорушень. За результатами аналізу 61 обвинувального вироку, винесеного за ч. 3 ст. 201-2 КК (за ознакою вчинення дій в умовах воєнного стану), встановлено, що у левій частині випадків (70,5%) підставою для застосування цієї кримінально-правової норми ставало вчинення такого діяння, як фіктивне визначення придбаного і доставленого в Україну майна (найчастіше автомобілів) як гуманітарної допомоги з метою його подальшого продажу, у зв’язку з чим не може не поставати питання про правильність такої кваліфікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання кримінально-правової характеристики незаконного використання гуманітарної допомоги досліджували, зокрема, А. Айдинян, В. Бабич, О. Бондарук, Т. Борисенко, Д. Бурмістренко, Т. Бучма, В. Гришко, О. Желтухін, Д. Каменський, О. Кеєр, В. Киричко, О. Костенко, Р. Котовщиков, З. Красько, О. Кришевич, М. Куцевич, О. Марін, Г. Муляр, О. Охман, А. Радзівіло, Н. Симоненко, С. Спільник, Л. Тимошенко, М. Хавронюк, А. Шаповалова, А. Шевчук, І. Ясін, А. Ященко. Визнаючи вагомий внесок названих авторів, маємо констатувати, що у їхніх працях пере-

Рис. 1

важно досліджувались інші («традиційні») аспекти розглядуваної проблематики: обґрунтованість доповнення КК окремою нормою про відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги; правильність її розміщення в системі Особливої частини КК; обґрунтованість передбаченого ч. 1 ст. 201-2 КК показника «значна шкода» і кваліфікація вчиненого за відсутності у ньому такого показника; зміст і встановлення мети у вигляді отримання прибутку; належність суб'єкта незаконного використання гуманітарної допомоги до загальних або спеціальних суб'єктів; співвідношення незаконного використання гуманітарної допомоги зі складами кримінальних правопорушень проти власності; його караність тощо. Натомість питання кваліфікації ввезення в Україну під виглядом гуманітарної допомоги товарів у юридичній літературі належного висвітлення поки що не знайшли, що й обумовило вибір теми дослідження, представленого увазі читача.

Метою статті є розгляд питання кваліфікації ввезення в Україну товарів під виглядом гуманітарної допомоги та висунення (за підсумками проведеного дослідження) рекомендацій щодо застосування кримінального законодавства.

Виклад основного матеріалу. Передусім нагадаємо, що, з огляду на бланкетність диспозицій ст. 201-2 КК (усіх її частин), для з'ясування змісту вживаних у ній лексем «товари гуманітарної допомоги», «благодійні пожертви» і «безоплатна допомога», слід звертатися до дефініцій, закріплених у нормах регулятивного законодавства, до яких прямо відсилає примітка розглядуваної статті КК. Зокрема, у ст. 1 Закону України від 22 жовтня 1999 р. «Про гуманітарну допомогу» (далі – Закон від 22 жовтня 1999 р.) міститься визначення поняття гуманітарної допомоги, що, здавалось б, мало усунути всі різночитання (і кримінального закону також). Однак серед теоретиків і практиків чи не найбільш жваві дискусії точаться навколо ознак тих благ, які у ст. 201-2 КК позначені як товари гуманітарної допомоги, благодійні пожертви і безоплатна допомога. До речі, НАЗК, виокремлюючи корупційні ризики на етапі митного оформлення гуманітарних вантажів і констатує поширеність практики ввезення на митну територію України комерційних вантажів під виглядом гуманітарної допомоги, однією з причин існування відповідних ризиків визнає відсутність чітко визначених ознак гуманітарної допомоги у Законі від 22 жовтня 1999 р., що наділяє органи державної митної служби дискреційними повноваженнями погодитися або не погодитися із віднесенням певних товарів (наприклад, нового одягу) до гуманітарної допомоги [5, с. 12, 14, 16–17].

З початком широкомасштабного вторгнення рф в Україну було запроваджено спрощену процедуру митного оформлення і звільнення від оподаткування вантажів, позначених як гуманітарна допомога. Загалом такий крок влади був абсолютно логічним і виправданим, адже його реалізація мала на меті і в підсумку справді значною мірою сприяла як оперативному потраплянню гуманітарної допомоги на територію України, так і забезпеченню нею максимально широкого кола фізичних та юридичних осіб, які її потребували. І. Бесєдін слушно зазначає, що держава, зацікавлена у залученні гуманітарної допомоги, має створити умови для донорів (надавачів) такої допомоги. Йдеться, зокрема, про спрощення процедур митного оформлення гуманітарної допомоги (якщо вона надходить ззовні) та недопущення додаткового податкового навантаження на надавачів й отримувачів гуманітарної допомоги. У цьому контексті

дослідником позитивно оцінюються норми Податкового кодексу України (далі – ПК України), які встановлюють податкові пільги та звільнення від оподаткування операцій, пов'язаних із гуманітарною допомогою [6, с. 196].

Водночас відповідним рішенням держави не забарились скористатись зловмисники. Як наслідок, ледь не одразу після запровадження згаданих нововведень неабиякого поширення набула «гібридна» практика швидкого і, головне, безмитного ввезення в Україну під виглядом гуманітарної допомоги предметів (в абсолютній більшості випадків автомобілів), які, хоч і були задекларовані як гуманітарна допомога, з огляду на положення Закону від 22 жовтня 1999 р., насправді такою не є.

На перший погляд, такі ситуації під дію ст. 201-2 КК підпадати не повинні, оскільки ця заборона, судячи з її тексту, покликана забезпечувати дотримання встановленого порядку використання (розпорядження) вже отриманих (наявних) гуманітарної допомоги і благодійних пожертв, а не переміщення предметів через митний кордон України. Нагадаємо, що, попри озвучені застереження, саме така поведінка найчастіше і ставала підставою для застосування розглядуваної кримінально-правової заборони. «Можливість декларувати майже будь-який товар як гуманітарний значно прискорила та спростила роботу волонтерів, проте поставила їх діяльність під ризик притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 201-2 КК України» [7].

Мотивуючи інкримінування порушення ст. 201-2 КК, представники правоохоронних органів, а услід за ними і суди виходять із простої та прагматичної логіки: якщо особа, яка перед продажем товару в Україні отримала цей товар (причому як на безоплатних засадах, так і навіть сплативши за нього кошти) і, головне, задекларувала його як гуманітарну допомогу, вона автоматично стає донором, а тому товар набуває статусу гуманітарної допомоги з усіма правовими (зокрема, кримінально-правовими) наслідками, які з цього випливають. Таку правозастосовну практику підтримують й окремі науковці, які вважають, що поведінка недобросовісних підприємців чи волонтерів, які ввозять придбані за власні кошти продукти харчування, речі, транспортні засоби тощо, оформлюючи їх як гуманітарну допомогу, зокрема для передачі ЗСУ, однак надалі залишають собі чи реалізують, мотивуючи це тим, що купівля відбувалася виключно за їхній рахунок (а не за кошти, отримані як пожертви або благодійні внески), є нічим іншим, як розкраданням гуманітарної допомоги, а тому охоплюється ст. 201-2 КК [8, с. 187]. У тому, що фіктивне визначення придбаного і транспортованого майна (включаючи автомобілі) як гуманітарної допомоги для зменшення податків і зборів з подальшою його реалізацією є одним із способів вчинення злочину, передбаченого ст. 201-2 КК, не сумнівається й чимало інших авторів [9, с. 15–16, 18; 10, с. 111; 11, с. 12–13; 12, с. 43–45].

Викладені аргументи нас не переконали, через що висловлювався сумнів у правильності зазначеного пнівного підходу. З-поміж іншого ми вказували на необхідність дотримання вимог Закону від 22 жовтня 1999 р. у частині визначення ознак гуманітарної допомоги (безоплатність, надання з гуманних мотивів, цільове призначення – загальне чи адресне тощо) і закликали утримуватися від поширювального тлумачення кримінального закону – ст. 201-2 КК. Нагадаємо, що відповідно до дефініції, наведеної у ст. 1 Закону від 22 жовтня 1999 р., гуманітарною допомогою визнається лише та цільова адресна безоплатна допомога, що надається особам, які потребують її у зв'язку із соціальною незахищеністю,

матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Інакше кажучи, ми критично оцінюємо підхід, згідно з яким при інкримінуванні порушення ст. 201-2 КК самодостатнього (вирішального) значення набуває задокументований факт митного оформлення певного вантажу як гуманітарної допомоги.

На жаль, у проаналізованих нами вироках судів, постановлених за ч. 3 ст. 201-2 КК, зокрема тих, що стосуються осіб, які організували «автомобільні» схеми, замість належного встановлення відповідних ознак гуманітарної допомоги ми, за загальним правилом, спостерігаємо банальне переписування фрагментів Закону від 22 жовтня 1999 р. При цьому у судових рішеннях нерідко зустрічаються такі вельми показові (у контексті проблематики, висвітлюваної у нашій публікації) формулювання:

– обвинувачений здійснював продаж автомобілів, ввезених на територію України за спрощеною процедурою (для отримання статусу гуманітарної допомоги зі звільненням від сплати митних платежів), які на підставі листів благодійної організації, що надавались до органів митного контролю, проходили безкоштовне та спрощене декларування, та під приводом подальшої безоплатної їх передачі на потреби ЗСУ отримували статус гуманітарної допомоги» [13] (тут і в наступних рядках виділення курсивом наші – О. Д., Р. М.);

– обвинувачений здійснив перевезення легкових автомобілів через кордон України і продаж ввезених як гуманітарної допомоги автомобілів [14];

– обвинувачений під приводом волонтерської діяльності, яка мала полягати в безоплатній передачі ЗСУ та іншим військовим формуванням товарів гуманітарної допомоги... [15];

– обвинувачений здійснив продаж автомобілів, ввезених на територію України у вигляді гуманітарної допомоги [16; 17];

– виник кримінально-протиправний умисел, спрямований на отримання прибутку, шляхом продажу ввезених на територію України автомобілів як гуманітарної допомоги [18; 19].

Тобто формально, із зовнішнього боку, у всіх цих випадках мав місце передбачений ст. 201-2 КК продаж гуманітарної допомоги (товарів гуманітарної допомоги), але змістовно – ні, адже продавалися товари, які не відповідають ознакам гуманітарної допомоги, закріпленим у ст. 1 Закону від 22 жовтня 1999 р. Суть розглядуваних зловживань влучно позначила Н. Южаніна: «... пільгами при ввезенні гуманітарної допомоги на митну територію України скористалися і контрабандисти, які під виглядом гуманітарної допомоги почали ввозити товари, що раніше приховували від митного контролю» [20]. Уточнімо лише, що ввезення в Україну під виглядом гуманітарної допомоги товарів, які нею насправді не є, – це один із різновидів «документальної» контрабанди (див. про це нижче). Про те, що під виглядом гуманітарної допомоги в Україну безперешкодно потрапляє контрабандний товар, писала і Н. Коваль, яка відмічала, що, наприклад, «одяг для паломників» може виявитись продукцією відомих світових брендів [21, с. 1, 12], а також Н. Рогатинська, вказуючи на контрабандне переміщення комерційних товарів під виглядом гуманітарної допомоги з метою подальшої реалізації в обхід встановленого законом порядку [22, с. 274, 354, 363, 366–367]. С. Барган, висвітлюючи особливості способів вчинення контрабанди

під час війни, відмічає розповсюдженість контрабанди предметів під виглядом гуманітарних вантажів, для яких запроваджену спрощену процедуру митного оформлення та які звільнені від застосування заходів тарифного і нетарифного регулювання для ефективного задоволення гуманітарних потреб військовослужбовців, цивільного населення і постраждалих від наслідків збройної агресії рф [23, с. 141–142].

Логіка деяких інших законодавчих змін (незважаючи на їхній фіскальний характер) також схиляє до думки про неправильність поширювального тлумачення ст. 201-2 КК у частині предмета злочину, передбаченого цією статтею. Так, відповідно до законів України від 13 грудня 2022 р «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння відновленню енергетичної інфраструктури України» і «Про внесення зміни до розділу XXI «Прикінцеві та перехідні положення» Митного кодексу України щодо сприяння відновленню енергетичної інфраструктури України» (із подальшими законодавчими змінами) передбачено звільнення від оподаткування ПДВ, акцизним податком і ввізним митом операцій із ввезення на митну територію України товарів (за незначними винятками) громадськими об'єднаннями та/або благодійними організаціями, включеними до Реєстру неприбуткових установ та організацій, для подальшої їх безоплатної (без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсації) передачі такими особами ЗСУ та добровольчим формуванням територіальних громад, Національній гвардії України, СБУ, СЗР України, ДПС України, МВС України, іншим утвореним відповідно до законів України військовим формуванням, їх з'єднанням, військовим частинам, підрозділам. Встановлено також, що: а) такі товари, звільнені від оподаткування під час ввезення на митну територію України, мають бути передані відповідним отримувачам не пізніше 45 календарних днів з дня завершення митного оформлення товарів (у певних ситуаціях – не пізніше 90 днів); б) у разі порушення встановленого строку або нецільового використання товарів платник податку зобов'язаний сплатити суму ПДВ та акцизного податку, що мали бути сплачені при ввезенні на митну територію України товарів, а також сплатити пеню (пункти 69.5.1–69.5.3 підрозділу 10 «Інші перехідні положення» ПК України, п. 9-22 розділу XXI «Прикінцеві та перехідні положення» Митного кодексу України (далі – МК України)).

Як бачимо, законодавець, не визнавши відповідні товари гуманітарною допомогою (через що вони не повинні розглядатись як предмет злочину, передбаченого ст. 201-2 КК), водночас «прирівняв» їх за порядком митного оформлення й оподаткування до предметів гуманітарної допомоги.

На цей факт звертають увагу й окремі суб'єкти кваліфікації. Характерно, що винесення обох виправдувальних вироків за ст. 201-2 КК було пов'язано з недоведеністю ознак предмета злочину, передбаченого цією статтею.

Чи не найбільш показовим у цьому сенсі є вирок одного з районних судів м. Києва щодо керівника державного підприємства «Спецтехноекспорт». Останнє, крім отримання гуманітарної допомоги, закуповувало в іноземних компаній за власні кошти бронезилети, плитоноски, каски, аптечки, які, як підкреслюється у судовому рішенні, ввозилися на митну територію України зі звільненням від оподаткування ввізним митом та ПДВ, а не як гуманітарна допомога (виділення курсивом наше – О. Д., Р. М.), а тому підприємство мало право

розпоряджатись ними з урахуванням вимог МК України і ПК України. Оскільки обвинувачений Особа-1 на відповідному підприємстві обіймав посаду, яка відповідає за реалізацію військового майна, суд зробив висновок про те, що він мав повноваження продавати військове спорядження військовій частині. Як наслідок, Особа-1 був виправданий за недоведеністю складу кримінально-правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 201-2 КК [24].

Інший обвинувачений був виправданий через відсутність у його діях передбаченої ст. 201-2 КК мети прибутку. Проаналізувавши, однак, відповідний вирок, можна помітити, що одним із чинників постановлення такого рішення стало те, що обвинувачений *за свої кошти* в сумі 6 500 доларів США *придбав* продані згодом автомобілі та в подальшому *проводив ремонт автомобілів за власні кошти* (виділення курсивом наші – О. Д., Р. М.), що було підтверджено як відповідними документами (видатковими накладними, договорами купівлі-продажу автомобілів), так і показаннями свідків [25].

Однак у більшості подібних випадків судді підтримували сторону обвинувачення, не вбачаючи підстав для винесення виправдувальних вироків. Наведемо типові приклади із судової практики.

Особа-5 обвинувачувався у продажі транспортного засобу марки «MERCEDES-BENZ», який відповідно до Декларації про перелік товарів, що визнаються гуманітарною допомогою, від 23 січня 2023 р., був визнаний гуманітарною допомогою. Під час судового засідання обвинувачений свою вину не визнав, зазначивши, що займається волонтерською діяльністю, зокрема допомагав ЗСУ з автомобілями. Особа-5 заявив, що, по-перше, автомобілі придбалися за гроші, а тому вони не є гуманітарною допомогою, по-друге, він витрачав і власні кошти на їхнє придбання, а зароблені невеликі гроші в сумі 100–200 доларів США брав на покриття потреб у своїй волонтерській діяльності. Покликаючись, однак, на лист Львівської митниці від 17 березня 2023 р. із додатками, зокрема на відповідну декларацію, суд не сприйняв доводи обвинуваченого і засудив його за ч. 3 ст. 201-2 КК [26]. Апелювання обвинуваченою у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 201-2 КК, до того, що вона придбавала транспортні засоби (надалі продані) за власні кошти, не взяв до уваги й один із районних судів м. Кропивницького при розгляді загалом ідентичної справи [27].

Водночас слід визнати, що питання настання кримінальної відповідальності за ст. 201-2 КК, як правило, постає не щодо волонтерів, які придбають відповідні автомобілі для їхньої подальшої передачі на потреби ЗСУ та інших сил оборони України, а стосовно недобросовісних ділків, які для особистого збагачення використовують умови, створені державою для забезпечення тих, хто постраждав від війни. Через це, пам'ятаючи про нашу позицію щодо неправильності інкримінування таким зловмисникам порушення ст. 201-2 КК, уважний читач може поставити цілком логічне запитання: неуже така ганебна і, поза всяким сумнівом, суспільно небезпечна поведінка має залишатися без кримінально-правового реагування? Звісно, що ні.

На нашу думку, дії правозастосувачів, які аналізовані зловживання кваліфікують за ст. 201-2 КК, нагадують помилку, якої припустився законодавець на початку широкомасштабного вторгнення, реагуючи на поширені випадки розкрадання гуманітарної допомоги. Замість того, щоб фахово розібратись у ситуації та проаналізувати можливість кваліфікації розглядуваної поведінки за наявними нормами КК, парламентарії діяли емоцій-

но-імпульсивно і, виявивши відсутність у чинному на той момент кримінальному законодавстві спеціальних заборон, присвячених відповідальності за зловживанням з гуманітарною допомогою, сприйняли цей факт як доказ відсутності кримінальної відповідальності за такі зловживання. Намагання усунути цю «прогалину» і призвело до ухвалення найпростішого рішення – прийняття Закону від 24 березня 2022 р. і доповнення КК ст. 201-2 КК, розрахованою на зловживання з гуманітарною допомогою. Продовжуючи проведення відповідної аналогії, маємо зазначити, що так само непрофесійно нині виглядають дії правозастосувачів, які при кваліфікації досліджуваної поведінки рухаються, хоч і неправильним, але найпростішим шляхом: застосовують спеціальну, яка у «всіх на слуху», норму про злочин, предметом якого є гуманітарна допомога, ігноруючи при цьому потенціал відмінних від неї кримінально-правових заборон, які мали б ставати у нагоді при оцінці зловживань із предметами, що ввозяться в Україну під виглядом гуманітарної допомоги. Які ж норми КК у цьому разі мають бути увазі?

Так, ще в 2023 р. як одна з таких норм нами називалась ст. 222 КК «Шахрайство з фінансовими ресурсами». Ми виходили з того, що, конкретизуючи спосіб посягання на систему оподаткування, ця норма дає змогу здійснювати кримінально-правове реагування, зокрема, на випадки надання завідомо неправдивої інформації митним органам із метою одержання пільг щодо податків. Якщо ж пільга щодо податків була надана платнику на законних підставах, які згодом було втрачено, то вчинене особою, яка приховала цю значиму з фіскальної точки зору обставину і не збільшила податкове зобов'язання за результатами відповідного податкового періоду, але на момент митного оформлення імпортованих предметів не надавала належному адресату завідомо неправдиву інформацію (зокрема, щодо подальшого цільового використання предметів), за наявності підстав пропонувалося кваліфікувати за ст. 212 КК «Ухилення від сплати податків, зборів» [3, с. 23–26]. Про те, що продаж автомобілів, ввезених в Україну задля мінімізації податкових внесків під виглядом гуманітарної допомоги, має кваліфікуватися не за ст. 201-2, а за ст. 222 або ст. 212 КК, веде мову й А. Радзівіло [28, с. 83]. Раніше один з авторів цих рядків у науково-практичному коментарі до ст. 222 КК відзначав, що наведені вище рекомендації щодо кримінально-правової оцінки «активного» і «пасивного» обману, пов'язаного з пільгами щодо податкових внесків, стосуються і ввезених у пільговому режимі предметів, визнаних гуманітарною допомогою, а належним адресатом надання інформації з точки зору отримання пільг щодо податків називалась з-поміж іншого Комісія з питань гуманітарної допомоги при Кабінеті Міністрів України [29, с. 750, 754].

Розібравшись у фіскальній суті «автомобільних» схем, окремі правозастосувачі виправдано кваліфікували поведінку осіб, які організували такі схеми, не за резонансною ст. 201-2, а за ч. 1 або ч. 2 (за ознакою повторності) ст. 222 КК. Усього за результатами моніторингу ЄДРСР було виявлено 6 подібних випадків.

Так, Особа-1 забезпечив ввезення 30 червня 2023 р. на територію України автомобіля марки «Mercedes-Benz». Перетин митного кордону України обвинуваченим було здійснено за декларативним принципом у спосіб подання до Львівської митниці декларації, в якій містилась завідомо неправдива інформація про те, що транспортний засіб ввозиться на територію України як гуманітарна допомога для однієї з благодійних орга-

нізації, що забезпечило звільнення від оподаткування ввізним митом у розмірі 679 776,02 грн [30].

В іншому випадку встановлено, що протягом 2022–2023 рр. три члени організованої групи ввезли на митну територію України 13 транспортних засобів у спосіб надання завідомо неправдивої інформації Чернівецькій митниці, чим спричинили державним інтересам збитки у вигляді несплати обов'язкових митних платежів на суму 2 238 358,2 грн [31].

Подібні дії вчинив Особа-2, який 6 травня, 20 вересня і 6 жовтня 2023 р. ввезив в Україну легкові автомобілі, надаючи працівникам митниці завідомо неправдиву інформацію про те, що автомобілі є гуманітарною допомогою. Внаслідок цих дій обвинувачений незаконно одержав пільги при сплаті обов'язкових митних платежів на суму 88 564,52 грн, 139 912,35 грн і 364 222,34 грн, відповідно [32].

Водночас, здійснюючи оцінку правових наслідків такої обгрунтованої (на наш погляд) кваліфікації, ми відзначали очевидну парадоксальність (щоб не сказати, абсурдність) стану речей, коли особа, митно-податкове зловживання якої отримує правильну кримінально-правову оцінку, зокрема, за ст. 222 КК, опиняється у «привілейованому» становищі порівняно з тим, кому безпідставно (через відсутність належного предмета) інкриміновано порушення ч. 3 ст. 201-2 КК (за ознакою вчинення дій під час воєнного стану). Передусім у цьому разі мали на увазі основні покарання, передбачені санкціями двох згаданих кримінально-правових норм: якщо у ч. 2 ст. 222 КК – це штраф від 3 до 10 тис. НМДГ (у ч. 1 – штраф від 1 до 4 тис. НМДГ), то у ч. 3 ст. 201-2 КК – це безальтернативне позбавлення волі на строк від 5 до 7 років. Однак продемонстрований парадокс ми сприймали не як обставину, що мала скасовувати (у спосіб поширювального тлумачення ст. 201-2 КК) вимогу точної кваліфікації, а як зайвий аргумент на користь рекриміналізації товарної контрабанди, на необхідності чого наголошувалось неодноразово [33; 34].

Врешті-решт 9 грудня 2023 р. було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів» (далі – Закон від 9 грудня 2023 р.), наслідком чого стало не лише довгоочікуване відновлення кримінальної відповідальності за товарну контрабанду (у межах нової ст. 201-3 КК), а й прийняття низки інших змін, спрямованих на вдосконалення механізму кримінально-правової протидії контрабанді, включаючи появу ст. 201-4 КК «Контрабанда піддакцизних товарів». При цьому в контексті кваліфікації ввезення в Україну предметів під виглядом гуманітарної допомоги слід пам'ятати про те, що:

1) відповідно до п. 2 примітки ст. 201 КК, оновленої на підставі Закону від 9 грудня 2023 р., під переміщенням через митний кордон України предметів контрабанди з приховуванням від митного контролю як способом контрабанди, передбаченої статтями 201, 201-1, 201-3, 201-4 та 305 КК, з-поміж іншого розуміється умисне переміщення предметів контрабанди з поданням до митного органу як підстави для переміщення товарів підроблених документів, що містять завідомо неправдиві відомості, які підлягають обов'язковому декларуванню відповідно до законодавства з питань митної справи, та якщо зазначені документи та відомості необхідні для визначення розміру належних до сплати митних платежів;

2) до піддакцизних товарів належать, зокрема, автомобілі легкові, кузови до них, причепа та напівпричепа, мотоцикли, транспортні засоби, призначені для переве-

знення 10 осіб і більше, транспортні засоби для перевезення вантажів (п. 215.1 ст. 215 ПК).

Ведучи мову про Закон від 9 грудня 2023 р., звісно, не можна не відмітити того, що при його ухваленні парламентарії не лише не усунули численні недоліки, відмічені нами при аналізі первинного («президентського») законопроекту [35], а й припустилися низки інших помилок [36; 37; 38]. Водночас вважаємо за необхідне наголосити на іншому (головному): набрання чинності Законом від 9 грудня 2023 р. ознаменувало початок нового етапу в кримінально-правовій протидії митно-податковим зловживанням з автомобілями та іншими товарами, фіктивно (безпідставно) визнаними гуманітарною допомогою. Адже, як було показано вище, у КК з'явилась спеціальна норма (ст. 201-4), присвячена відповідальності, зокрема, за зазначені зловживання, наявність якої (на відміну від ст. 222 КК) не залишилась непоміченою не лише для теоретиків, а й для практиків, передусім співробітників Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ), до підслідності якого віднесено злочин, караний за ст. 201-4. І практичні результати згаданих законодавчих новел не забарилися. Вже наприкінці 2024 р. у медіа почали з'являтися перші повідомлення про те, що за фактами вчинення відповідних «автомобільних» схем детективами БЕБ відкривалися кримінальні провадження за ст. 201-4 КК, а згодом почала формуватись і відповідна (на нашу думку, правильна) судова практика.

Наприклад, одним із районних судів Львівської області встановлено, що упродовж липня-листопада 2024 р. Особа-1 з метою уникнення від сплати митних платежів та отримання доходу від реалізації піддакцизних товарів (легкових автомобілів) організував транспортування на митну територію України з приховуванням від митного контролю 12 автомобілів під виглядом гуманітарної допомоги для потреб благодійних фондів на загальну вартість 1 365 141,19 грн. Такі дії визнані переміщенням піддакцизних товарів через митний кордон України з приховуванням їх від митного контролю (за ознакою надання неправдивої інформації митним органам), вчиненим у значному розмірі, та, як наслідок, кваліфіковані за ч. 1 ст. 201-4 КК [39].

Таку ж кримінально-правову оцінку отримала поведінка Особи-2, який у період з 26 травня 2024 р. по 1 травня 2025 р. за межами митної території України придбав 11 транспортних засобів загальною вартістю 2 120 213,73 грн, а в подальшому здійснив їх переміщення через митний кордон України з приховуванням від митного контролю у спосіб умисного подання до митного органу як підстави для переміщення документів, які містять завідомо неправдиві відомості щодо пільгового ввезення автомобілів під виглядом гуманітарної допомоги [40].

Загалом за результатами моніторингу ЄДРСР виявлено 7 обвинувальних вироків, постановлених за ч. 1 ст. 201-4 КК щодо осіб, які займалися контрабандою автомобілів під виглядом їх ввезення в Україну як предметів гуманітарної допомоги. При цьому слід мати на увазі те, що у ст. 201-4 КК передбачено відповідальність лише за контрабанду піддакцизних товарів, вчинену у значному розмірі, тобто тоді, коли загальна вартість предметів контрабанди у 750 і більше разів перевищує НМДГ (див. примітку цієї статті). Отже, ввезення в Україну під виглядом гуманітарної допомоги автомобілів меншої вартості за ст. 201-4 КК кваліфікуватися не може.

До речі, інкримінування особі порушення тієї чи іншої частини ст. 201-4 КК, вочевидь, не виключає додат-

кову кваліфікацію вчиненого за певною частиною ст. 212 КК як ухилення від сплати податків і зборів (тут пригадуються аргументи на користь кваліфікації вчиненого як ідеальної сукупності злочинів, передбачених ст. 201, ст. 212 КК, які наводились в юридичній літературі до ухвалення у 2011 р. рішення декриміналізувати товарну контрабанду [41, с. 401–404]). Щоправда, у практичній площині такий сценарій розвитку подій видається малоймовірним через безпідставну завищеність кількісних показників майнової шкоди як ознаки такого складу господарського злочину, як ухилення від сплати податків, зборів, критична оцінка чого нами давалась раніше [42, с. 131–133].

Постає також питання, чи є відсутність у вчиненому кількісного показника предмета злочину, передбаченого ст. 201-4 КК, приводом для звернення в аналізованих ситуаціях до ст. 201-2 КК? На нашу думку, відповідь на поставлене питання має бути негативною, оскільки в таких випадках правозастосувачі, не «вигадуючи велосипед», мають вчиняти так само, як вони діяли (мали б діяти) до моменту набрання чинності Законом від 9 грудня 2023 р. і рекриміналізації контрабанди підакцизних товарів (1 липня 2024 р.), а саме кваліфікувати відповідну поведінку за ст. 222 КК, для застосування якої достатньо встановити сам факт надання завідомо неправдивої інформації з метою одержання пільг щодо податків (незалежно від їх розміру).

Наприклад, за ч. 1 ст. 222 КК кваліфіковані дії Особи-3, який 24 листопада 2024 р. на підставі Декларації про перелік товарів, що визнаються гуманітарною допомогою, до якої було внесено неправдиву інформацію про гуманітарне призначення вантажу, неправомірно одержав пільги зі сплати податків і не сплатив за автомобіль марки «FORD Ranger XLT D/C 4WD» обов'язкові митні платежі на загальну суму 226 397,70 грн. Дії Особи-3 дістали додаткову кримінально-правову оцінку за ч. 1 ст. 209 КК. З приводу інкримінування обвинуваченому порушення цієї кримінально-правової заборони у вирокі зазначається, що Особа-3, достовірно знаючи про те, що грошові кошти від продажу автомобіля «FORD Ranger XLT D/C 4WD» будуть отримані внаслідок вчинення кримінального правопорушення, а саме шахрайства з фінансовими ресурсами, в мережі Інтернет на сайті безкоштовних оголошень «OLX» створив оголошення про продаж вказаного транспортного засобу за 4500 доларів США, здійснював пошук потенційних покупців, проводив переговори, обумовлював вартість і ставив умови продажу потенційним покупцям. Надалі, реалізуючи свій злочинний умисел, спрямований на набуття та володіння майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, достовірно знаючи про те, що таке майно прямо та повністю одержано злочинним шляхом, продав Особі-6 автомобіль «FORD Ranger XLT D/C 4WD» за 4300 доларів. Врешті-решт суд зробив висновок про те, що умисні дії Особи-3, які виразилися у набутті, володінні майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, кваліфіковані за ч. 1 ст. 209 КК правильно [43].

Наведені міркування спонукають висловити низку критичних суджень. Нагадаємо, що кваліфікація вчиненого як відмивання за чинною редакцією ст. 209 КК не виключається і за відсутності засудження особи (тієї, якій інкримінується порушення цієї статті КК, або іншої особи) за предикатний злочин; за такого розвитку подій винуватий може одночасно нести кримінальну відповідальність і за предикатний злочин, і за відмивання май-

на, одержаного внаслідок його вчинення. Створюється, однак, враження, що у випадку із засудженням Особи-3 суд належним чином не розібрався ні з тим, яке майно було відмите (легалізоване) обвинуваченим, ні з тим, яка форма об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 209 КК, вбачається його в діях.

Так, дивним виглядає твердження суду про те, що кошти від продажу автомобіля «будуть отримані внаслідок вчинення кримінального правопорушення, а саме шахрайства з фінансовими ресурсами» (проблема предикатності ухилення від сплати податків, зборів, а отже, і шахрайства з фінансовими ресурсами у частині пільг щодо податків – тема окремої розмови [44, с. 326–334]). Адже, судячи з вироку, предметом відмивання виступили не кошти, злочинно знепродлені внаслідок вчинення обвинуваченим шахрайства з фінансовими ресурсами, а автомобіль, ввезений в Україну нібито як гуманітарна допомога і в подальшому проданий іншій особі.

Не може не поставати і питання, чи слід визнавати цей автомобіль майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, як цього вимагає ч. 1 ст. 209 КК. Справа в тому, що свого часу (до здійсненої у 2011 р. декриміналізації товарної контрабанди) питання належності предметів останньої до «брудного» майна викликало серйозні дискусії [45, с. 181–182]. Ба більше: в абз. 2 п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15 квітня 2005 р. № 5 «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» з цього приводу роз'яснювалось, що не слід визнавати предметом відмивання контрабандно ввезені в Україну товари та інші предмети, зазначені в диспозиції ч. 1 ст. 201 КК, якщо вони отримані (здобуті) за межами України не злочинним, а законним шляхом.

Далі. Кримінальну відповідальність за відмивання у формі набуття «брудного» майна і володіння ним не може нести особа, яка брала участь у вчиненні предикатного злочину (у нашій ситуації це обвинувачений Особа-3). Адже вона набуває таке майно і володіє ним унаслідок вчинення предикатного злочину і в цьому випадку має нести відповідальність саме за його вчинення – у протилежному випадку буде порушений принцип *non bis in idem* (ч. 1 ст. 61 Конституції України, ч. 3 ст. 2 КК). Однак якщо дії особи, яка вчинила предикатний злочин, утворюватимуть склад відмивання в інших (крім набуття і володіння) формах, передбачених ст. 209 КК, то кримінальна відповідальність такої особи вже не буде порушенням згаданого принципу [46, с. 345]. Отже, якщо і кваліфікувати продаж Особою-3 автомобіля, ввезеного під виглядом гуманітарної допомоги, за ч. 1 ст. 2019 КК, то така дія мала розцінюватись як вчинення правочину з майном, одержаним злочинним шляхом.

Повертаючись до питання кваліфікації ввезення в Україну предметів під виглядом гуманітарної допомоги, відзначимо, що за ч. 1 ст. 222 КК були кваліфіковані і вчинки інших осіб, які за допомогою відповідних автомобільних схем ухилились сплати обов'язкових митних платежів на суми 131 369,51 грн [47], 220 606,06 грн [48], 217 320,42 грн [49] і 260 404,45 грн [50], відповідно.

Таку ж кримінально-правову оцінку отримали і дії Особи-2, який, переслідуючи корисливу мету, спрямовану на приховування від оподаткування вартості автомобіля «PORSCHE CAYENNE», при його ввезенні на митну територію України надав працівникам митниці

неправдиву інформацію про те, що транспортний засіб ввозиться на митну територію України як гуманітарна допомога для подальшої передачі на потреби ЗСУ [51]. Оцінюючи правомірність такої кваліфікації, зауважимо, що у вирокі чомусь не міститься вказівки: а) ані на вартість автомобіля, яка потенційно могла свідчити про наявність ознак складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 201-4 КК; б) ані на те, яку суму пільг щодо податків неправомірно отримав засуджений, а це могло б вплинути на кваліфікацію вчиненого за ч. 1 або за ч. 2 (за ознакою завдання великої матеріальної шкоди) ст. 222 КК.

Водночас під час аналізу матеріалів судової практики нами виявлено непоодинокі випадки, коли дії осіб, які у відповідний спосіб з ухиленням при цьому від митного оподаткування ввозили на територію України автомобілі вже після 1 липня 2024 р., тобто після набрання чинності Законом від 9 грудня 2023 р. (наприклад, 19 березня, 2 та 30 травня 2025 р. [52]; 7 лютого, 13 квітня та 23 травня 2025 р. [53]; 1 грудня 2024 р. [54]), усупереч викладеним вище рекомендаціям, а отже, помилково кваліфікувалися не за ст. 222 або ст. 201-4 (залежно від вартості транспортних засобів, неправомірно ввезених як гуманітарна допомога), а за ст. 201-2 КК.

Висловимо припущення, що з'ясовані розбіжності у кваліфікації подібних дій, які полягають у ввезенні в Україну товарів під виглядом гуманітарної допомоги, не в останню чергу зумовлені впливом на кримінально-правову кваліфікацію такого організаційно-процесуального чинника, як підслідність: якщо кримінальне правопорушення, передбачене ст. 201-2 КК, віднесено до підслідності слідчих органів Національної поліції, то кримінальні правопорушення, карані за ст. 201-4 і ст. 222 КК, – до підслідності детективів органів БЕБ. Фактично первинна (попередня) кваліфікація (здійснюється на основі первинно одержаної інформації на етапі внесення відомостей до ЄРДР) визначає остаточну кваліфікацію (здійснюється судовими інстанціями при ухваленні рішення по суті розглянутого кримінального провадження), хоч процесуальне положення, присвячене зміні правової кваліфікації кримінального правопорушення, якщо це покращує становище особи (ч. 3 ст. 337 КПК України), уможливує (за наявності підстав) перекаліфікацію аналізованої поведінки з ч. 2 ст. 201-2 на ч. 1 ст. 201-4 або ч. 1 (2) ст. 222 КК.

Насамкінець звернемо увагу на те, що: а) митне законодавство розмежує поняття товарів і транспортних засобів комерційного призначення та особистого користування; б) у ст. 201-4 КК, на відміну від деяких статей МК, які описують порушення митних правил (наприклад, статті 470, 472, 481, 482, 484), будь-які транспортні засоби не фігурують. Із цього слідує, що при інкримінуванні порушення ст. 201-4 КК тому, хто під виглядом гуманітарної допомоги ввозить в Україну предмети, включаючи автомобілі, які немає підстав визнавати гуманітарною допомогою, слід встановити (довести), що такі предмети охоплюються законодавчим визначенням поняття товарів (п. 57 ч. 1 ст. 4 МК). У цьому разі правозастосувачам можуть стати у нагоді положення, наведені в одній з постанов Великої Палати Верховного Суду (далі – ВП ВС). Її ухваленню передувала постановка перед членами НКР при ВС питань про належність до товарів транспортних засобів особистого користування і про визнання таких транспортних засобів, зареєстрованих

в Україні, предметом правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 482 МК. Показово, що ВП ВС висловились за правомірність такої кваліфікації дій порушника митного законодавства, навіть попри винесення на користь останнього рішення ЄСПЛ [55]. Водночас зауважимо, що питання про (не)визнання транспортного засобу особистого користування (п. 60 ч. 1 ст. 4 МК) товаром як предметом контрабанди, караної за ст. 201-4 КК, цілком може стати предметом докладання адвокатських зусиль.

Висновки. Поєднане з ухиленням від сплати митних платежів фіктивне визначення придбаних і транспортованих в Україну товарів як гуманітарної допомоги немає підстав визнавати одним із способів вчинення злочину, передбаченого ст. 201-2 КК, а розповсюджений серед правозастосувачів підхід, згідно з яким при інкримінуванні порушення цієї кримінально-правової заборони самодостатнього значення набуває задокументований факт митного оформлення певного вантажу як гуманітарної допомоги, слід оцінити критично. В основу такого хибного підходу покладено поширювальне тлумачення ст. 201-2 КК у частині предмета злочину, передбаченого цією статтею. Водночас заслуговує на підтримку здійснювана частиною правозастосувачів до набрання чинності Законом від 9 грудня 2023 р. кримінально-правова оцінка аналізованої поведінки як шахрайства з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК).

Поява в КК ст. 201-4, присвяченої відповідальності за контрабанду підакцизних товарів, віднесена до підслідності БЕБ, ознаменувала початок нового етапу в кримінально-правовій протидії митно-податковим зловживанням з автомобілями та іншими товарами, фіктивно (безпідставно) ввезеними в Україну під виглядом гуманітарної допомоги. Аналіз вироків, постановлених за ст. 201-4 КК, показав, що згадані зловживання цілком можуть розцінюватись як один із різновидів «документальної» контрабанди. При цьому теоретично інкримінування особі порушення певної частини ст. 201-4 КК не виключає додаткову кваліфікацію вчиненого за ст. 212 КК, однак у практичній площині такий сценарій розвитку подій видається малоімовірним через безпідставну завищеність кількісних показників майнової шкоди як ознаки складу злочину «ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)». Ввезення в Україну під виглядом гуманітарної допомоги автомобілів та інших товарів у розмірі, який не є значним (примітка ст. 201-4 КК), підлягає кваліфікації за відповідною частиною ст. 222 КК як шахрайство з фінансовими ресурсами. У будь-якому разі слід визнати помилковою судову практику, у межах якої дії осіб, які у розглядуваний спосіб з ухиленням від митного оподаткування ввозили в Україну автомобілі після 1 липня 2024 р., тобто після набрання чинності Законом від 9 грудня 2023 р. кваліфікувалися не за ст. 222 або ст. 201-4 (залежно від вартості транспортних засобів, неправомірно ввезених як гуманітарна допомога), а за ст. 201-2 КК.

З'ясовані відмінності у кваліфікації ввезення в Україну товарів під виглядом гуманітарної допомоги – черговий прояв невтішного тренду, який полягає в тому, що на застосування положень первинного (за логікою речей) матеріального кримінального закону вагомий вплив чинять організаційно-процесуальні чинники на кшталт підслідності кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Костін М. І., Шаповал А. О., Давиденко П. О. Проблемні аспекти надання міжнародної гуманітарної допомоги Україні в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 122–125. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/25>.
2. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правова заборона щодо незаконного використання гуманітарної допомоги : сумнівна законодавча новела. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 2. С. 99–115. DOI: 10.33766/2524-0323.98.99-115.
3. Дудоров О., Мовчан Р., Каменський Д. Кримінальна відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги: проблеми кваліфікації та вдосконалення законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 21–37. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-1-21-37>.
4. Kamensky D., Dudorov O., Savchenko A., Movchan R., Danylevska Y. Criminal liability for humanitarian aid embezzlement during war: The case of Ukraine: Responsabilidad penal por malversación de ayuda humanitaria durante la guerra: el caso de Ucrania. *Cuestiones Políticas*. 2023. 41(77). P. 760–776. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4177.50>. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/40218>
5. Корупційні ризики у процедурах забезпечення державою гуманітарною допомогою в умовах воєнного стану. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://drive.google.com/file/d/187TRkwQhxSsjjGENc3NaYlhmzHV-zOB/view> (дата звернення: 30.12.2025).
6. Бесєдін І. О. Адміністративно-правове регулювання гуманітарної допомоги в Україні в умовах воєнного стану : дис. ... д-ра філософії за спеціальністю 081 «Право». Хмельницький, 2025. 237 с.
7. Ружицький О. За що переслідують волонтерів і чи це законно. *Економічна правда*. 22 вересня 2022 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/26/691838/> (дата звернення: 30.12.2025).
8. Шевчук А. В., Бондарук О. М. Кримінальна відповідальність за розкрадання гуманітарної допомоги. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2022. Вип. 72. Ч. 2. С. 184–191. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.63>.
9. Бурмістренко Д. В. Аналіз окремих питань судової практики незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. *Правові новели*. 2024. № 22. Том. 2. С. 14–20. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.2.2>.
10. Григорашенко О. В. Актуальні питання щодо протиправної діяльності, спрямованої на ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) щодо гуманітарної допомоги у вигляді транспортних засобів під час дії воєнного стану в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 1. С. 107–112. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/169>.
11. Ященко А. М. Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги : аналіз ознак складу, що характеризують об'єктивну сторону кримінального правопорушення, та їх впливу на ступінь суворості кримінально-правового обтяження. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 3. С. 5–16. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.01>.
12. Шевців В. М. Методика розслідування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 292 с.
13. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпра від 21 травня 2025 р. у справі № 202/3089/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127932984> (дата звернення: 30.12.2025).
14. Вирок Довгинцівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 3 липня 2023 р. у справі № 211/3510/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111930820> (дата звернення: 30.12.2025).
15. Вирок Залізничного районного суду м. Львова від 13 червня 2023 р. у справі № 462/754/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111474471> (дата звернення: 30.12.2025).
16. Вирок Костопільського районного суду Рівненської області від 21 жовтня 2022 р. у справі № 564/1734/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106879855> (дата звернення: 30.12.2025).
17. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 11 серпня 2025 р. у справі № 569/14331/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129441030> (дата звернення: 30.12.2025).
18. Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 20 серпня 2024 р. у справі № 175/2588/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121164914> (дата звернення: 30.12.2025).
19. Вирок Дубенського міськрайонного суду Рівненської області від 15 червня 2023 р. у справі № 559/1343/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111558272> (дата звернення: 30.12.2025).
20. Южаніна Н. Ввезення гуманітарної допомоги без розмитнення. Як це працюватиме? *Економічна правда*. 20 грудня 2022 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/20/695218/> (дата звернення: 30.12.2025).
21. Коваль Н. О. Підстави та порядок переміщення гуманітарної допомоги через митний кордон України : авто-реф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2014. 19 с.
22. Рогатинська Н. З. Теоретико-правові засади запобігання злочинності у митній сфері : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Ірпінь, 2020. 498 с.
23. Барган С. С. Спосіб вчинення контрабанди в умовах воєнного стану. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 6. С. 137–143. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.6.22>.
24. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 5 квітня 2024 р. у справі № 753/13638/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118209739> (дата звернення: 30.12.2025).
25. Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 1 листопада 2024 р. у справі № 759/1547/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122732162> (дата звернення: 30.12.2025).

26. Вирок Київського районного суду м. Полтави від 17 липня 2025 р. у справі № 552/1832/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128915859> (дата звернення: 30.12.2025).
27. Вирок Фортечного районного суду м. Кропивницького від 9 жовтня 2025 р. у справі № 404/6789/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130852584> (дата звернення: 30.12.2025).
28. Радзівіло А. О. До проблеми кримінально-правової характеристики незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 3. С. 79–84. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.3.13>.
29. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1368 с.
30. Вирок Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 30 січня 2024 р. у справі № 357/14646/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116671640> (дата звернення: 30.12.2025).
31. Вирок Глибоцького районного суду Чернівецької області від 22 лютого 2024 р. у справі № 715/336/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117189664> (дата звернення: 30.12.2025).
32. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 13 вересня 2024 р. у справі № 461/6411/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121611694> (дата звернення: 30.12.2025).
33. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Про рекриміналізацію товарної контрабанди в контексті євроінтеграційних прагнень України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2021. Вип. 3. С. 75–94. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.95.75-94>.
34. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за контрабанду «спеціальних» предметів : законодавчі реалії та перспективи (на прикладі контрабанди лісу). *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2023. Вип. 15. С. 264–277. DOI: [10.33098/2078-6670.2023.15.27.1.264-277](https://doi.org/10.33098/2078-6670.2023.15.27.1.264-277).
35. Дудоров О., Мовчан Р. Про перспективи рекриміналізації контрабанди товарів (нотатки на полях президентського законопроекту). *Юридичний вісник України*. 23–29 липня 2021 р., № 29; 30 липня – 5 серпня 2021 р., № 30.
36. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Рекриміналізація товарної контрабанди і супутні законодавчі новели : критичний аналіз. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2024. № 1. С. 165–202. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.21.302903>.
37. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за контрабанду в Україні та країнах Європи : компаративістський аналіз. *Європеїзація кримінального права України : матеріали міжнар. наук. конф., що відбулася 19 груд. 2024 р. / редкол. : Ю. А. Пономаренко (голова) та ін. ; Коміс. з питань прав. реформи при Президентові України та ін. Харків : Право, 2025. С. 288–294.*
38. Дудоров О. О. Законодавчі новели щодо кримінальної відповідальності за контрабанду. *Кримінально-правова охорона безпеки людини, нації, світу : фундаментальність, трансдисциплінарність і ноонауковість забезпечення* : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 трав. 2024 р.) / редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.), Ю. А. Пономаренко, С. О. Харитонов та ін.; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, каф. кримін. права, каф. кримін.-прав. політики; Гром. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права», відокремл. підрозділ в Харківс. обл. Харків : Право, 2024. С. 219–227.
39. Вирок Мостиського районного суду Львівської області від 22 жовтня 2025 р. у справі № 448/520/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131193767> (дата звернення: 30.12.2025).
40. Вирок Володимирського міського суду Волинської області від 26 листопада 2025 р. у справі № 154/2587/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132096893> (дата звернення: 30.12.2025).
41. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності : кримінально-правова характеристика: монографія. Київ : Юридика практика, 2003. 924 с.
42. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Розвиток законодавства України про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності : проблеми і тенденції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 4. С. 120–140. DOI: [10.33766/2524-0323.92.120-140](https://doi.org/10.33766/2524-0323.92.120-140).
43. Вирок Соборного районного суду м. Дніпра від 21 липня 2025 р. у справі № 201/8399/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128984062> (дата звернення: 30.12.2025).
44. Дудоров О. О. Кримінальне право : теорія і практика (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2017. 872 с.
45. Дудоров О. О., Тертиченко Т. М. Протидія відмиванню «брудного» майна : європейські стандарти та Кримінальний кодекс України: монографія. Київ: Ваіте, 2015. 391 с.
46. Дудоров О. О. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом: порівняльний аналіз положень чинного і перспективного кримінального закону. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 341–348. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/79>.
47. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпра від 21 липня 2025 р. у справі № 202/6551/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128984130> (дата звернення: 30.12.2025).
48. Вирок Глибоцького районного суду Чернівецької області від 8 квітня 2025 р. у справі № 715/769/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126432518> (дата звернення: 30.12.2025).
49. Вирок Любомльського районного суду Волинської області від 18 червня 2025 р. у справі № 163/1190/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128202894> (дата звернення: 30.12.2025).
50. Вирок Глибоцького районного суду Чернівецької області від 23 липня 2025 р. у справі № 715/2065/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129028867> (дата звернення: 30.12.2025).
51. Вирок Яворівського районного суду Львівської області від 6 березня 2025 р. у справі № 944/125/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125708896> (дата звернення: 30.12.2025).

52. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 25 серпня 2025 р. у справі № 570/3378/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129751694> (дата звернення: 30.12.2025).
53. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 11 серпня 2025 р. у справі № 569/14331/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129441030> (дата звернення: 30.12.2025).
54. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 16 липня 2025 р. у справі № 344/8093/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128908821> (дата звернення: 30.12.2025).
55. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 квітня 2025 р. у справі № 668/10895/15-п. URL: https://protocol.ua/postanova_vp_vs_vid_30_04_2025_roku_u_spravi_668_10895_15_p/ (дата звернення: 30.12.2025).

References

1. Kostin, M. I., Shapoval, A. O., Davydenko, P. O. (2022). Problemni aspekty nadання mizhnarodnoi humanitarnoi dopomohy Ukraini v umovakh voiennoho stanu [Problematic aspects of providing international humanitarian assistance to Ukraine under martial law]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, № 11, pp. 122–125. <https://doi.org/10.32782/524-0374/2022-11/25> [in Ukrainian].
2. Dudorov, O. O., Movchan, R. O. (2022). Kryminalno-pravova zaborona shchodo nezakonnoho vykorystannia humanitarnoi dopomohy : sumnivna zakonodavcha novela [Criminal law prohibition on the illegal use of humanitarian aid: a dubious legislative innovation]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*, Vyp. 2, pp. 99–115. DOI: 10.33766/2524-0323.98.99-115. [in Ukrainian].
3. Dudorov, O., Movchan, R., Kamenskyi, D. (2023). Kryminalna vidpovidalnist za nezakonne vykorystannia humanitarnoi dopomohy: problemy kvalifikatsii ta vdoskonalennia zakonodavstva [Criminal liability for the illegal use of humanitarian aid: problems of qualification and improvement of legislation]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, № 1, pp. 21–37. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-1-21-37> [in Ukrainian].
4. Kamenskyi, D., Dudorov, O., Savchenko, A., Movchan, R., & Danylyeva, Y. (2023). Criminal liability for humanitarian aid embezzlement during war: The case of Ukraine: Responsabilidad penal por malversación de ayuda humanitaria durante la guerra: el caso de Ucrania. *Cuestiones Políticas*, 41(77), pp. 760–776. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4177.50>. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/40218>. [in English].
5. Koruptsiini ryzyky u protsedurakh zabezpechennia derzhavoiu humanitarnoiu dopomohoiu v umovakh voiennoho stanu. Natsionalne ahentstvo z pytan zapobihannia koruptsii [Corruption risks in the procedures for providing humanitarian aid by the state under martial law]. URL: <https://drive.google.com/file/d/187TRkwQhxSsjjGENc3NaYlmhzhHV-zOB/view> [in Ukrainian].
6. Biesiedin, I. O. (2025). Administratyvno-pravove rehuliuвання humanitarnoi dopomohy v Ukraini v umovakh voiennoho stanu [Administrative and legal regulation of humanitarian aid in Ukraine under martial law]. *Candidate's thesis*. Khmelnytskyi. [in Ukrainian].
7. Ruzhytskyi, O. (2022). Za shcho peresliduiut volonteriv i chy tse zakonno [What are volunteers being prosecuted for and is it legal?]. *Ekonomichna pravda*, 22 veresnia 2022 r. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/26/691838/> [in Ukrainian].
8. Shevchuk, A. V., Bondaruk, O. M. (2022). Kryminalna vidpovidalnist za rozkradannia humanitarnoi dopomohy [Criminal liability for the theft of humanitarian aid]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya : Pravo*, Vyp. 72, Ch. 2, pp. 184–191. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.63> [in Ukrainian].
9. Burmistrenko, D. V. (2024). Analiz okremykh pytan sudovoi praktyky nezakonnoho vykorystannia z metoiu otrymannia prybutku humanitarnoi dopomohy, blahodiinykh pozhertv abo bezoplatnoi dopomohy [Analysis of individual issues of judicial practice on the illegal use for profit of humanitarian aid, charitable donations or free assistance]. *Pravovi novely*, № 22, Tom. 2, pp. 14–20. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.2.2> [in Ukrainian].
10. Hryhorashchenko, O. V. (2024). Aktualni pytannia shchodo protypravnoi diialnosti, spriamovanoi na ukhylennia vid splaty podatkov, zboriv (obov'iazkovykh platezhiv) shchodo humanitarnoi dopomohy u vyhladi transportnykh zasobiv pid chas dii voiennoho stanu v Ukraini [Current issues regarding illegal activities aimed at evading taxes, fees (mandatory payments) regarding humanitarian aid in the form of vehicles during martial law in Ukraine]. *Naukovyi visnyk publicznego ta pryvatnoho prava*, Vyp. 1, pp. 107–112. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/169> [in Ukrainian].
11. Yashchenko, A. M. (2024). Nezakonne vykorystannia z metoiu otrymannia prybutku humanitarnoi dopomohy, blahodiinykh pozhertv abo bezoplatnoi dopomohy : analiz oznak skladu, shcho kharakteryzuiut ob'iektyvnu storonu kryminalnoho pravoporushennia, ta yikh vplyvu na stupin suvorosti kryminalno-pravovoho obtiazhennia [Illegal use for profit of humanitarian aid, charitable donations or free assistance: analysis of the elements characterizing the objective side of a criminal offense and their impact on the severity of the criminal legal burden]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, № 3, pp. 5–16. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.01> [in Ukrainian].
12. Shevtsiv, V. M. (2023). Metodyka rozsliduvannia nezakonnoho vykorystannia z metoiu otrymannia prybutku humanitarnoi dopomohy, blahodiinykh pozhertv abo bezoplatnoi dopomohy : monohrafiia [Methodology for investigating the illegal use of humanitarian aid, charitable donations or free assistance for profit: monograph]. Vinnytsia : TVORY. [in Ukrainian].
13. Vyrok Industrialnoho raionnoho sudu m. Dnipra vid 21 travnia 2025 r. u spravi № 202/3089/25 [Verdict of the Industrial District Court of Dnipro dated May 21, 2025 in case No. 202/3089/25]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127932984> [in Ukrainian].
14. Vyrok Dovhyntsiivskoho raionnoho sudu m. Kryvoho Rohu Dnipropetrovskoi oblasti vid 3 lypnia 2023 r. u spravi № 211/3510/23 [Verdict of the Dovhyntsiivskiy District Court of the city of Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region dated July 3, 2023 in case No. 211/3510/23]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111930820> [in Ukrainian].

15. Vyrok Zaliznychnoho raionnoho sudu m. Lvova vid 13 chervnia 2023 r. u spravi № 462/754/23 [Verdict of the Zaliznychny District Court of Lviv dated June 13, 2023 in case No. 462/754/23]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111474471> [in Ukrainian].
16. Vyrok Kostopilskoho raionnoho sudu Rivnenskoj oblasti vid 21 zhovtnia 2022 r. u spravi № 564/1734/22 [Verdict of the Kostopil District Court of Rivne Region dated October 21, 2022 in case No. 564/1734/22]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106879855> [in Ukrainian].
17. Vyrok Rivnenskoho miskoho sudu Rivnenskoj oblasti vid 11 serpnia 2025 r. u spravi № 569/14331/25 [Verdict of the Rivne City Court of Rivne Region dated August 11, 2025 in case No. 569/14331/25]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129441030> [in Ukrainian].
18. Vyrok Dnipropetrovskoho raionnoho sudu Dnipropetrovskoi oblasti vid 20 serpnia 2024 r. u spravi № 175/2588/24 [Verdict of the Dnipropetrovsk District Court of Dnipropetrovsk Region dated August 20, 2024 in case No. 175/2588/24]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121164914> [in Ukrainian].
19. Vyrok Dubenskoho miskraionnoho sudu Rivnenskoj oblasti vid 15 chervnia 2023 r. u spravi № 559/1343/23 [Verdict of the Dubno City District Court of Rivne Region dated June 15, 2023 in case No. 559/1343/23]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111558272> [in Ukrainian].
20. Yuzhanina, N. (2022). Vvezennia humanitarnoi dopomohy bez rozmytnennia. Yak tse pratsiuvatyme? [Importing humanitarian aid without customs clearance. How will it work?] *Ekonomichna pravda*, 20 hrudnia 2022 r. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/20/695218/> [in Ukrainian].
21. Koval, N. O. (2014). Pidstavy ta poriadok peremishchennia humanitarnoi dopomohy cherez mytnyi kordon Ukrainy [Grounds and procedure for moving humanitarian aid across the customs border of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Odesa, 2014. 19 p. [in Ukrainian].
22. Rohatynska, N. Z. (2020). Teoretyko-pravovi zasady zapobihannia zlochynnosti u mytnii sferi [Theoretical and legal principles of preventing crime in the customs sphere]. *Doctor's thesis*. Irpin, 2020. 498 p. [in Ukrainian].
23. Barhan, S. S. (2022). Sposoby vchynennia kontrabandy v umovakh voiennoho stanu [Methods of committing smuggling under martial law]. *Dniprovskiy naukovy chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava*, Vyp. 6, p. 137–143. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.6.22> [in Ukrainian].
24. Vyrok Darnytskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 5 kvitnia 2024 r. u spravi № 753/13638/22 [Verdict of the Darnytskyi District Court of Kyiv dated April 5, 2024 in case No. 753/13638/22]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118209739> [in Ukrainian].
25. Vyrok Sviatoshynskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 1 lystopada 2024 r. u spravi № 759/1547/23 [Verdict of the Sviatoshynskiy District Court of Kyiv dated November 1, 2024 in case No. 759/1547/23]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122732162> [in Ukrainian].
26. Vyrok Kyivskoho raionnoho sudu m. Poltavy vid 17 lystopada 2025 r. u spravi № 552/1832/23 [Verdict of the Kyiv District Court of Poltava dated July 17, 2025 in case No. 552/1832/23]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128915859> [in Ukrainian].
27. Vyrok Fortechnoho raionnoho sudu m. Kropyvnytskoho vid 9 zhovtnia 2025 r. u spravi № 404/6789/23 [Verdict of the Fortechny District Court of Kropyvnytskyi dated October 9, 2025 in case No. 404/6789/23]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130852584> [in Ukrainian].
28. Radzivilo, A. O. (2024). Do problemy kryminalno-pravovoi kharakterystyky nezakonnogo vykorystannia z metoiu otrymmannya prybutku humanitarnoi dopomohy, blahodiinykh pozhertv abo bezoplatnoi dopomohy [On the problem of criminal-legal characterization of the illegal use for profit of humanitarian aid, charitable donations or free assistance]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Pravo*, № 3, pp. 79–84. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.3.13> [in Ukrainian].
29. Melnyk, M. I., Khavroniuk, M. I. (2018). Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine]. Kyiv : VD «Dakor», 1368 p. [in Ukrainian].
30. Vyrok Bilotserkivskoho miskraionnoho sudu Kyivskoi oblasti vid 30 sichnia 2024 r. u spravi № 357/14646/23 [Verdict of the Bila Tserkva City District Court of Kyiv Region dated January 30, 2024 in case No. 357/14646/23]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116671640> [in Ukrainian].
31. Vyrok Hlybotskoho raionnoho sudu Chernivetskoj oblasti vid 22 liutoho 2024 r. u spravi № 715/336/24 [Verdict of the Hlybotskyi District Court of Chernivtsi Region dated February 22, 2024 in case No. 715/336/24]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117189664> [in Ukrainian].
32. Vyrok Halytskoho raionnoho sudu m. Lvova vid 13 veresnia 2024 r. u spravi № 461/6411/24 [Verdict of the Halytskyi District Court of Lviv dated September 13, 2024 in case No. 461/6411/24]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121611694> [in Ukrainian].
33. Dudorov, O. O., Movchan, R. O. (2021). Pro rekryminalizatsiiu tovarnoi kontrabandy v konteksti yevrointehratsiinykh prahnen Ukrainy [On the recriminalization of commodity smuggling in the context of Ukraine's European integration aspirations]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vntrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka*, Vyp. 3, pp. 75–94. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.95.75-94> [in Ukrainian].
34. Movchan, R. O. (2023). Kryminalna vidpovidalnist za kontrabandu «spetsialnykh» predmetiv : zakonodavchi realii ta perspektyvy (na prykladi kontrabandy lisu) [Criminal liability for smuggling of «special» items: legislative realities and prospects (using the example of timber smuggling)]. *Naukovo-informatsiyni visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho. Seriya Pravo*, Vyp. 15, pp. 264–277. DOI: 10.33098/2078-6670.2023.15.27.1.264-277 [in Ukrainian].
35. Dudorov, O., Movchan, R. (2021). Pro perspektyvy rekryminalizatsii kontrabandy tovariv (notatky na poliakh prezidentskoho zakonoproiektu) [On the prospects for recriminalization of smuggling of goods (marginal notes of the presidential bill)]. *Yurydychnyi visnyk Ukrainy*, 23–29 lystopada 2021 r., № 29; 30 lystopada – 5 serpnia 2021 r., № 30. [in Ukrainian].

36. Dudorov, O. O., Movchan, R. O. Rekriminalizatsiia tovarnoi kontrabandy i suputni zakonodavchi novelty : krytychnyi analiz [Recriminalization of commodity smuggling and related legislative developments: a critical analysis]. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy*, 1, pp. 165–202. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.21.302903> [in Ukrainian].
37. Movchan, R. O. (2024). Kryminalna vidpovidalnist za kontrabandu v Ukraini ta krainakh Yevropy : komparatyvistskyi analiz [Criminal liability for smuggling in Ukraine and European countries: a comparative analysis]. *Yevropeizatsiia kryminalnoho prava Ukrainy* : materialy mizhnar. nauk. konf., shcho vidbulasia 19 hrud. 2024 r. Kharkiv : Pravo, Pp. 288–294. [in Ukrainian].
38. Dudorov, O. O. (2024). Zakonodavchi novelty shchodo kryminalnoi vidpovidalnosti za kontrabandu [Legislative novelties regarding criminal liability for smuggling]. *Kryminalno-pravova okhorona bezpeky liudyny, natsii, svitu : fundamentalnist, transdystsyplinarnist i noonaukovist ubezpechennia* : materialy VIII mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kharkiv, 17 trav. 2024 r.). Kharkiv : Pravo, pp. 219–227. [in Ukrainian].
39. Vyrok Mostyskoho raionnoho sudu Lvivskoi oblasti vid 22 zhovtnia 2025 r. u spravi № 448/520/25 [Verdict of the Mostyskyi District Court of Lviv Region dated October 22, 2025 in case No. 448/520/25]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131193767> [in Ukrainian].
40. Vyrok Volodymyrskoho miskoho sudu Volynskoi oblasti vid 26 lystopada 2025 r. u spravi № 154/2587/25 [Verdict of the Volodymyr City Court of Volyn Region dated November 26, 2025 in case No. 154/2587/25]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132096893> [in Ukrainian].
41. Dudorov, O. O. (2003). Zlochyny u sferi hospodarskoi diialnosti : kryminalno-pravova kharakterystyka: monohrafiia [Dudorov O. O. Crimes in the field of economic activity: criminal and legal characteristics: monograph]. Kyiv : Yurydychna praktyka, 924 p. [in Ukrainian].
42. Dudorov, O. O., Movchan, R. O. (2020). Rozvytok zakonodavstva Ukrainy pro kryminalni pravoporushennia u sferi hospodarskoi diialnosti : problemy i tendentsii [Development of Ukrainian legislation on criminal offenses in the sphere of economic activity: problems and trends]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*, Vyp. 4, pp. 120–140. DOI: 10.33766/2524-0323.92.120-140 [in Ukrainian].
43. Vyrok Sobornoho raionnoho sudu m. Dnipra vid 21 lypnia 2025 r. u spravi № 201/8399/25 [Verdict of the Soborny District Court of Dnipro dated July 21, 2025 in case No. 201/8399/25]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128984062> [in Ukrainian].
44. Dudorov, O. O. (2017). Kryminalne pravo : teoriia i praktyka (vybrani pratsi) [Criminal law: theory and practice (selected works)]. Kyiv : Vaite, 872 p. [in Ukrainian].
45. Dudorov, O. O., Tertychenko, T. M. (2015). Protydiia vidmyvanniu «brudnoho» maina : yevropeiski standarty ta Kryminalnyi kodeks Ukrainy: monohrafiia [Countering money laundering: European standards and the Criminal Code of Ukraine: monograph]. Kyiv: Vaite, 391 p. [in Ukrainian].
46. Dudorov, O. O. (2023). Lehalizatsiia (vidmyvannia) maina, oderzhanoho zlochynnym shliakhom: porivnialnyi analiz polozhen chynnoho i perspektyvnoho kryminalnoho zakonu [Legalization (laundering) of property obtained by crime: a comparative analysis of the provisions of the current and prospective criminal law]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, № 8, pp. 341–348. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/79> [in Ukrainian].
47. Vyrok Industrialnoho raionnoho sudu m. Dnipra vid 21 lypnia 2025 r. u spravi № 202/6551/25 [Verdict of the Industrial District Court of Dnipro dated July 21, 2025 in case No. 202/6551/25]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128984130> [in Ukrainian].
48. Vyrok Hlybotskoho raionnoho sudu Chernivetskoi oblasti vid 8 kvitnia 2025 r. u spravi № 715/769/25 [Verdict of the Hlybotskyi District Court of Chernivtsi Region dated April 8, 2025 in case No. 715/769/25]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126432518> [in Ukrainian].
49. Vyrok Liuboml'skoho raionnoho sudu Volynskoi oblasti vid 18 chervnia 2025 r. u spravi № 163/1190/25 [Verdict of the Lyuboml District Court of Volyn Region dated June 18, 2025 in case No. 163/1190/25]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128202894> [in Ukrainian].
50. Vyrok Hlybotskoho raionnoho sudu Chernivetskoi oblasti vid 23 lypnia 2025 r. u spravi № 715/2065/25 [Verdict of the Hlybotskyi District Court of Chernivtsi Region dated July 23, 2025 in case No. 715/2065/25]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129028867> [in Ukrainian].
51. Vyrok Yavorivskoho raionnoho sudu Lvivskoi oblasti vid 6 bereznia 2025 r. u spravi № 944/125/25 [Verdict of the Yavoriv District Court of Lviv Region dated March 6, 2025 in case No. 944/125/25]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125708896> [in Ukrainian].
52. Vyrok Rivnenskoho miskoho sudu Rivnenskoi oblasti vid 25 serpnia 2025 r. u spravi № 570/3378/25 [Verdict of the Rivne City Court of Rivne Region dated August 25, 2025 in case No. 570/3378/25]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129751694> [in Ukrainian].
53. Vyrok Rivnenskoho miskoho sudu Rivnenskoi oblasti vid 11 serpnia 2025 r. u spravi № 569/14331/25 [Verdict of the Rivne City Court of Rivne Region dated August 11, 2025 in case No. 569/14331/25]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129441030> [in Ukrainian].
54. Vyrok Ivano-Frankivskoho miskoho sudu Ivano-Frankivskoi oblasti vid 16 lypnia 2025 r. u spravi № 344/8093/25 [Verdict of the Ivano-Frankivsk City Court of Ivano-Frankivsk Region dated July 16, 2025 in case No. 344/8093/25]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128908821> [in Ukrainian].
55. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 30 kvitnia 2025 r. u spravi № 668/10895/15-p. [Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court of April 30, 2025 in case No. 668/10895/15-p.] URL: https://protocol.ua/ua/postanova_vp_vs_vid_30_04_2025_roku_u_spravi_668_10895_15_p/ [in Ukrainian].

Dudorov Alexander,

Doctor of Law, Professor

(Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4860-0681>

Movchan Roman,

Doctor of Law, Professor

(Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2074-8895>

QUALIFICATION OF IMPORT OF GOODS INTO UKRAINE UNDER THE FORM OF HUMANITARIAN AID

The article is devoted to the consideration of the question of qualification of import of goods into Ukraine under the guise of humanitarian aid, which is debatable in the theory of criminal law and in judicial practice. It is stated that the basis for the application of Art. 201-2 of the Criminal Code of Ukraine (CC) was mainly the fictitious definition of property purchased and delivered to Ukraine (most often cars) as humanitarian aid for the purpose of its further sale. It is shown that the spread of such practice was facilitated by the introduction of a simplified procedure for customs clearance and exemption from taxation of goods marked as humanitarian aid with the beginning of the large-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine. The approach widespread among law enforcement officers, according to which, when incriminating a violation of Art. 201-2 of the CC, the documented fact of customs clearance of a certain cargo as humanitarian aid acquires self-sufficient significance, is subjected to critical assessment. The potential of other criminal law prohibitions that may be useful in qualifying the analyzed behavior is revealed. The prevalence of the latter is recognized as one of the arguments in favor of recriminalization of commodity smuggling, committed in Ukraine in December 2023.

It is established that the appearance in the Criminal Code of Art. 201-4 marked the beginning of a new stage in criminal law counteraction to customs and tax abuse with cars and other goods fictitiously (unfoundedly) imported into Ukraine under the guise of humanitarian aid. Certain aspects of the criminal law characteristics of smuggling of excisable goods are revealed, which should be taken into account when qualifying the aforementioned abuses. The materials of relevant judicial practice are analyzed. The prevalence of erroneous law enforcement practice is noted, within which the actions of those who, in the manner considered, imported cars into Ukraine to evade customs taxation after July 1, 2024, that is, after the entry into force of the law on the restoration of criminal liability for commodity smuggling, were qualified not under Art. 222 or Art. 201-4 (depending on the value of vehicles illegally imported as humanitarian aid), but under Art. 201-2 of the Criminal Code. The opinion is expressed about the subjectivity of the relevant criminal offenses as one of the factors contributing to the spread of such erroneous practice.

Key words: *illegal use of humanitarian aid, smuggling, fraud with financial resources, excisable goods, legalization (laundering) of property obtained by criminal means, predicate crime, evasion of taxes, fees, criminal legal qualification, blanket disposition, criminal offenses in the field of economic activity.*

Дата першого надходження статті до видання: 14.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 342.951

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-14>

Кадала Віталій Віталійович,

кандидат юридичних наук, доцент

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6868-9487>

Гузенко Олена Павлівна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки та публічного управління

Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4002-2629>

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено вивченню питань адміністративних правопорушень у сфері публічних фінансів. Звернуто увагу на законодавчі регулятори, котрі розкривають встановлення видів та рівнів адміністративних правопорушень у сфері публічних фінансів, проаналізовано вплив адміністративних правопорушень на розвиток бюджетного процесу, котрий виступає базою функціонування публічних фінансів. Надано та обгрунтовано авторську точку зору щодо розуміння адміністративних правопорушень у сфері публічних фінансів та профілактики заходів адміністративних правопорушень як понятійних категорій. Запропоновано заходи профілактики адміністративних правопорушень у сфері публічних фінансів у якості посилення контрольних інструментів за раціональним розподілом та використанням грошових коштів держави, вдосконалення законодавчих регуляторів щодо посилення адміністративної відповідальності за допущені порушення фінансової дисципліни та підвищення фінансової грамотності відповідальних осіб, котрі причетні до процесів забезпечення руху грошових коштів держави.

Ключові слова: правопорушення, адміністративні правопорушення, публічні фінанси, бюджетні правопорушення, профілактика правопорушень, адміністративна відповідальність, грошові кошти країни, бюджетний процес, види адміністративних правопорушень.

Постановка проблеми. На даний час в Україні гостро постала проблема відновлення фінансової стабільності та забезпечення життєдіяльності в умовах воєнного конфлікту. Найбільш вразливим сегментом виступають публічні фінанси, котрі віддзеркалюють політику формування, розподілу та раціонального використання грошових потоків країни на рівні Державного та місцевих бюджетів. Досягнення результативності функціонування публічних фінансів можливо лише за умови наявного дієвого управління бюджетними видатками, котрі виступають основою фінансової стійкості та стабільності країни. Беззаперечним є той факт, що більшість рішень у сфері бюджетних видатків приймаються

реактивно, тобто в умовах уже сформованих бюджетних дефіцитів або фінансово-економічних криз, які супроводжують країну в умовах наявних воєнних викликів. Така ситуація призводить до появи ряду проблематичних сегментів, які представлено недосконалістю управління державними та місцевими бюджетами, відсутністю реального бюджетного планування і прогнозування, мають місце факти нерационального розподілу та використання бюджетних видатків, у сфері публічних закупівель залишаються корупційні ризики та зловживання, а також відсутність ефективного бюджетного моніторингу, що призводить до нецільового використання коштів та зниження довіри громадськості до бюджетного процесу

як ключового складника публічних фінансів. Одним із напрямків вирішення проблем має стати не лише вдосконалення правової площини, а й посилення уваги до наявних адміністративних правопорушень (далі – Апр), у сфері публічних фінансів, в якості бюджетного процесу та адміністративної відповідальності (далі – Авд) уповноважених осіб, які безпосередньо причасні до процесу раціонального розподілу бюджетних видатків. Досягнення зниження рівня рівня Апр можливо за умови детального дослідження їх видової характеристики. Все окреслене свідчить про сучасність та актуальність обраного напрямку дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років актуальність дослідження правових та проблематичних аспектів у сфері публічних фінансів значно зросла, що пов'язано з прагненням вітчизняних науковців виявити та пояснити природу виникнення негативних викликів, які уповільнюють їх ефективне функціонування. Результати наукових розвідок із зазначеної проблематики вітчизняні вчені викладають у формі монографічних та дисертаційних досліджень, обирають предметом обговорення на дискусійних наукових платформах різного рівня, оприлюднюють на тематичних Міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях. Так, Ю.С. Назар та І.М. Проць [1] присвятили монографічні дослідження питанням адміністративної та фінансово-правової відповідальності за порушення бюджетного законодавства, а В.В. Сухонос, Ю.В. Гаруст, В.В. Миргород-Карпова [2] досліджували концепцію нової інноваційної моделі державного управління фінансовою системою України з урахуванням всіх сегментів управління публічними коштами. Натомість І.І. Комарницька [3] присвятила дисертаційні дослідження профілактиці правопорушень у фінансово-економічній сфері засобами адміністративного права. В свою чергу, Н. Замкова, О. Прутська, А. Абдуллаєва та І.Гнидюк [4] звернулися до питання публічних фінанси України в умовах воєнного часу, розкриваючи правові та проблематичні сегменти. Теоретично-правові засади запобігання фінансовим правопорушенням стали предметом дисертаційного дослідження Л.Г. Уртаєвої [5]. Віддаючи належне науковим доробкам вітчизняних вчених чимало питань, в контексті адміністративної відповідальності у сфері публічних фінансів, залишаються дискусійними та неоднозначними. Зважаючи на це, дослідження даної проблематики убачається досить актуальним.

Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові методи пізнання, зокрема описовий, діалектичний, формально-логічний та узагальнення.

Метою роботи є продовження дослідження питань адміністративних правопорушень у сфері публічних фінансів, з уточненням їх змістовності як понятійної категорії та визначенням напрямків їх профілактики.

Виклад основного матеріалу. У кризових умовах розвитку країни постає питання визначення та досягнення напрямків забезпечення не лише національної безпеки, а й фінансової стійкості та стабільності. Одну з пріоритетних ролей при вирішенні поставлених завдань відіграють публічні фінанси, котрі відображають рух грошових коштів держави.

Нагадаємо, в Законі України «Про відкритість використання публічних коштів» були визначені основні елементи, які у сукупності представляють публічні фінанси «...кошти державного бюджету України та місцевих бюджетів; кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гарантії; кошти Нацбанку та інших держбанків; кошти державних цільових фондів, Пенсійного фонду

та фондів загальнообов'язкового соціального страхування; кошти суб'єктів господарювання державної та комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності» [6]. Водночас, враховуючи предмет дослідження наукової розробки доцільно звернути увагу на частину другу ст.2, в якій законодавець акцентує «... відповідальність за не оприлюднення, несвоєчасне оприлюднення, недостовірність, неточність, неповноту інформації, що оприлюднюється несуть керівники розпорядників та одержувачів коштів державного і місцевих бюджетів, підприємств, органів Пенсійного фонду та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття» [6].

Варто усвідомлювати те, що законодавець розкриває адміністративної та кримінальної відповідальності в системі публічних фінансів. При цьому, детализує види правопорушень такими законодавчими актами, як Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) та Бюджетний кодекс України (далі – БКУ) [7; 8].

До речі, ст. 9 КУпАП законодавець надає тлумачення Апр як понятійної категорії «...визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено Авд». Водночас, законодавець підкреслює, що основними характеристиками Апр виступають: протиправність (порушення закону), винність (умисел або необережність), караність (передбачена відповідальність), а також нижчий ступінь суспільної небезпеки, котра не є кримінальним злочином [7].

З цього приводу слушно є думка Н. Бортник та С. Єсімова, які вважають, що «...першою ознакою, що впливають із сутності самого Апр, є діяння, проте у визначенні поняття Апр саме діяння представлено абстрактно, з мінімальним ступенем конкретизації» [9, с. 147].

Враховуючи сферу функціонування публічних фінансів, у питаннях Апр ключову роль відведено БКУ [8], а саме в контексті адміністративних бюджетних правопорушень (далі – АБпр). У розд. 1 ст.1 БКУ законодавцем окреслено ключове призначення правового акту «...регулювання відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства, і питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства, а також визначаються правові засади утворення та погашення державного і місцевого боргу» [8].

В основу бюджетного процесу ст. 7 БКУ законодавець поклав принцип «...цільового використання бюджетних коштів, які мають використовуватися тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями» [8]. Обов'язкове виконання зазначеного принципу законодавець поклав на контрольні регулятори. Так, пунктом 1 частини першої ст. 26 БКУ законодавець підкреслює необхідність здійснення «...контролю за дотриманням бюджетного законодавства, який має бути спрямований на забезпечення ефективного і результативного управління бюджетними коштами та має здійснюватися на всіх стадіях бюджетного процесу його учасниками» [8]. Окрім цього, пунктом 5 частини першої ст. 26 БКУ [8], до якої було внесена зміни Законом України від 15.02.2022 року № 2042 – IX законодавець одним із завдань контролю вважає «...запобігання порушенням бюджетного законодавства та забезпечення інтересів держави і територіальних громад у процесі управління об'єктами державної та комунальної власності» [10].

Варто наголосити на тому, що у ст. 116 БКУ законодавець визначає, що саме вважається порушенням бюджетного законодавства загалом [8].

Натомість до ключових положень ст. 164-12 КУпАП) законодавець обрав три базові сегменти: недотримання порядку складання, розгляду, затвердження, виконання бюджету чи звіту про його виконання, тобто розкриття суті правопорушень; накладення штрафу на посадових осіб, розмір якого залежить від виду АБпр (становить від 30 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), окреслено рівень відповідальності за АБпр; порушення, що караються адміністративно, зазвичай пов'язані з діяльністю розпорядників або одержувачів бюджетних коштів, тобто сфера дії уповноважених осіб [7].

Окрему увагу варто приділити основним видам АБпр, які визначаються КУпАП:

по-перше, витрачання коштів на цілі, не передбачені бюджетними призначеннями, тобто нецільове використання бюджетних коштів (ст. 164-12 КУпАП);

по-друге, проведення закупівель з порушенням законодавства, безпідставна відміна закупівель, порушення строків, неправомірний вибір процедури (ст. 164-14 КУпАП);

по-третє, прийняття зобов'язань або взяття на облік зобов'язань без відповідних бюджетних асигнувань (ст. 164-12 КУпАП);

по-четверте, порушення вимог щодо ведення обліку та складання звітності про виконання бюджетів (ст. 164-12 КУпАП);

по-п'яте, порушення строків подання бюджетної (фінансової звітності) та дії посадових осіб, що призвели до використання бюджетних коштів не за призначенням (ст. 164-12 КУпАП) [7].

Як зазначають М.А. Аніщенко, В.В. Гудима, Ю.О. Данилевська, Р.М. Скриньковський [11, с. 3], «... значне місце серед правопорушень, що негативно впливають на фінансову безпеку України, займають саме порушення бюджетного законодавства». Науковці розкривають взаємозв'язок між бюджетними правопорушеннями та сферою функціонування публічних фінансів. Науковці стверджують, що «...порушення бюджетного законодавства доповнюють загрози і посягання на економічні відносини, а в сукупності з неправомірним використанням коштів завдають істотної шкоди ефективному функціонуванню публічних фінансів» [11, с.4].

Важливо пам'ятати, що в Національній економічній стратегії на період до 2030 року акцентовано увагу на тому, що «...найпоширенішим порушенням є неправомірне використання бюджетних коштів, яке визначає як один із різновидів протиправних посягань (неприпустимих кроків), що становить суттєву перепону в розвитку економіки» [12].

У своїй праці М.А. Аніщенко, В.В. Гудима, Ю.О. Данилевська, Р.М. Скриньковський, досліджуючи питання особливості адміністративно-правової відповідальності за порушення бюджетного законодавства, «...до нецільового використання бюджетних коштів пропонують віднести: використання бюджетних коштів понад кошторисні призначення; фінансування заходів, не передбачених бюджетом; витрати бюджетних коштів за окремими кодами економічної класифікації за рахунок інших, у тому числі здійснення капітальних видатків за рахунок зменшення бюджетних призначень на поточні потреби; взяття до сплати зобов'язань, що перевищують ліміти й кошторисні призначення; використання коштів за відсутності затверджених кошторисів» [11, с.10].

Враховуючи наявність тісного взаємозв'язку між АБпр у бюджетній сфері та сфері публічних фінансів, переосмислення рольового аспекту їх впливу на життєдіяльність країни, в умовах затяжного воєнного конфлікту, пропонуємо розуміти АБпр у сфері публічних фінансів як винні, протиправні дії/бездіяльність посадових осіб чи громадян, що порушують бюджетне, податкове, валютне або закупівельне законодавство, предметом яких є матеріальні або нематеріальні цінності (речі, документи, гроші, валютні цінності), на які безпосередньо посягає протиправна дія чи бездіяльність, об'єктом якої є правопорушення (проступок), що відрізняється від кримінального меншим ступенем суспільної небезпеки, завдаючи незначної шкоди та порушує процес ефективного управління державними коштами, що становить загрозу фінансовій стабільності та безпеці країни, котра розвивається в надзвичайних умовах. Розширене тлумачення понятійної категорії «АБпр у сфері публічних фінансів» має ряд переваг:

– визначено сутнісний зміст АБпр з позиції правового сегменту, а саме винні, протиправні дії/бездіяльність посадових осіб чи громадян, що порушують бюджетне, податкове, валютне або закупівельне законодавство;

– окреслено предмет і об'єкт АБпр з встановленням основного компоненту належності до виду правопорушення в контексті різниці від кримінального правопорушення, а саме меншим ступенем суспільної небезпеки, завдаючи незначної шкоди;

– звернуто увагу на наслідки АБпр у сфері публічних фінансів, тобто виникає порушення процесу ефективного управління державними коштами, що становить загрозу фінансовій стабільності та безпеці країни, котра розвивається в надзвичайних умовах.

Не менш важливим питанням у сфері публічних фінансів має стати профілактика АБпр. На погляд М. Буцяк та І. Комарницької, «...профілактика АБпр у фінансово-економічній сфері є багаторівневою системою заходів соціального, спеціального, індивідуального характеру, які спрямовані на виявлення та нейтралізацію причин, умов вчинення адміністративних проступків, що посягають на порядок регулювання мобілізації (формування), розподілу (перерозподілу), використання централізованих і децентралізованих грошових фондів, формування, розгляду, ухвалення, внесення змін, виконання бюджету, сплати податків та інших обов'язкових платежів тощо» [13, с. 280].

Ми погоджуємося з позицією В.В. Савицької стосовно того, що «...з метою запобігання АБпр органи публічної влади, трудові колективи та громадські організації при здійсненні своєї діяльності повинні здійснювати визначений комплекс профілактичних, попереджувальних заходів, шляхом запровадження в свою діяльність різноманітних заходів інформаційного, виховного та правового характеру, спрямованих як на колективну, так й індивідуальну особливість особи з метою попередження та усунення причин і умов, що можуть сприяти вчиненню правопорушень» [14, с. 353].

Проте, на нашу думку, беручи до уваги сферу проведення намічених профілактичних заходів АБпр, зазначений процес доцільно розуміти як цілеспрямовану діяльність органів влади щодо розробки та впровадження комплексної системи превентивних заходів, на базі правових, організаційних та виховних інструментів, спрямованої на виявлення негативних викликів та усунення причин порушень у бюджетній, податковій та банківській сферах, яка забезпечує фінансову безпеку, стійкість та стабільність фінансово-економічної систе-

ми, сприяє запобіганню збиткам бюджетів різних рівнів через попередження протиправних дій. Ми вважаємо, що такий підхід більш предметно розкриває зміст процесу профілактики Апр у публічних фінансах та сприяє ухваленню раціональних управлінських рішень щодо адаптації намічених заходів.

У сучасних, складних умовах розвитку країни до складу напрямків профілактики Апр у сфері публічних фінансів пропонуємо віднести:

- посилення державного фінансового та податково-контролю за бюджетними процесами різного рівня;
- підвищення ефективності роботи представників державного фінансового аудиту в процесах перевірки цільового використання державних коштів;
- обов'язкове проведення моніторингу операцій бюджетного та податкового процесу на макроекономічному та мікроекономічному рівні;
- застосування адміністративно-правових заходів впливу до посадових осіб за порушення фінансової дисципліни;
- підвищення фінансової грамотності посадових осіб та своєчасне виявлення причин Апр на базі проведення постійної роз'яснювальної роботи щодо змін у фінансовому законодавстві для запобігання ненавмисним помилкам (ненавмисним або через необрешність).

При цьому, необхідно розуміти, що суб'єктами профілактики Апр у сфері публічних фінансів є органи державної влади, ДПС, Рахункова палата та органи місцевого самоврядування, які уповноважені проводити контрольні дії за цільовим та ефективним використанням грошових коштів країни.

Висновки. На підставі вищевказаних аргументів, доцільно зробити висновок, що Апр у сфері публічних фінансів виступають негативним сегментом, який уповільнює їх розвиток. В умовах затяжного воєнного конфлікту в Україні назріла нагальна потреба переосмислення негативного впливу Апр на функціонування публічних фінансів, які виступають основою фінансової стабільності та безпеки країни. З метою розробки заходів профілактики Апр та покращення стану публічних фінансів запропоновано та аргументовано осучаснення їх сутнісного змісту як понятійної категорії. В сучасних умовах з розвитку до заходів профілактики Апр пропонується віднести посилення контрольних інструментів за раціональним розподілом та використанням грошових коштів держави, вдосконалення законодавчих регуляторів щодо посилення адміністративної відповідальності за допущені порушення фінансової дисципліни та підвищення фінансової грамотності відповідальних осіб, котрі причетні до процесів забезпечення руху грошових коштів держави.

Список використаних джерел

1. Адміністративна та фінансово-правова відповідальність за порушення бюджетного законодавства: монографія / Ю.С. Назар, І.М. Проць. Львів: ЛДУВС, 2018. 172 с.
2. Державне управління фінансовою системою України: концепція нової інноваційної моделі: монографія / В.В. Сухонос, Ю.В. Гаруст, В.В. Миргород-Карпова. Суми: Сумський державний університет, 2022. 212 с.
3. Комарницька І.І. Профілактика правопорушень у фінансово-економічній сфері засобами адміністративного права: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2021. 497 с.
4. Публічні фінанси України в умовах воєнного часу: monograph / Н. Замкова, О. Прутська, А. Абдуллаєва, І. Гнидок та ін. Boston: USA, Primedia eLaunch 2024. 106 p. DOI: 10.46299/979-8-89619-787-4
5. Уртаєва Л.Г. Теоретико-правові засади запобігання фінансовим правопорушенням: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2021. 198 с.
6. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11 лют. 2015 р. № 183-VIII. (редакція від 14.06.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text>
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text>
8. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08 лип. 2010 р. № 2456-VI. (редакція від 04.07.2025 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
9. Бортник Н., Єсімов С. Адміністративне правопорушення в бюджетній сфері як фактична підстава адміністративної відповідальності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2020. Т. 7, № 2. С. 146-154. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/sep/22147/25.pdf>
10. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України: Закон України від 15 лют. 2022 р. № 2042-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-20#n41>
11. Правопорушення в бюджетній сфері України: протидія, розслідування, відповідальність; правова характеристика правопорушень; актуальна судова практика; особливості правозастосування під час воєнного стану: монографія / М.А. Аніщенко, В.В. Гудима, Ю.О. Данилевська, Р.М. Скриньковський та ін.; за заг. ред. Копотуна І.М. Київ: ВД «Професіонал», 2024. 323 с.
12. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова КМУ від 3 берез. 2021 р. № 179. (редакція від 06.01.2026). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021%D0%BF#Text>
13. Буцяк М., Комарницька І.І. Адміністративне право в профілактиці правопорушень у фінансово-економічній сфері. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 278-281. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/66>
14. Савіцька В.В. Теоретико-правові засади державного регулювання відносин у галузі запобігання адміністративним правопорушенням. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. №1. С. 351–353. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/79>.

References

1. Administratyvna ta finansovo-pravova vidpovidalnist za porushennia biudzhethnoho zakonodavstva [Administrative and Financial-Legal Liability for Violations of Budget Legislation]: monohrafiia / Yu.S.Nazar, I.M. Prots. (2018). Lviv: LDUVS [in Ukrainian].

2. Derzhavne upravlinnia finansovoiu systemoiu Ukrainy: kontseptsiiia novoi innovatsiinoi modeli [State Management of Ukraine's Financial System: Concept of a New Innovative Model]: monohrafiia / V.V. Sukhonos, Yu.V. Harust, V.V. Myrhorod-Karpova. (2022). Sumy: Sumskiy derzhavnyi universytet [in Ukrainian].
3. Komarnytska, I.I. (2021). Profilaktyka pravoporushen u finansovo-ekonomichnii sferi zasobamy administratyvnoho prava [Prevention of Offenses in the Financial and Economic Sphere through Administrative Law]: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.07. Lviv. [in Ukrainian].
4. Publichni finansy Ukrainy v umovakh voiennoho chasu [Public Finance of Ukraine in Wartime]: monograph / N. Zamkova, O. Prutska, A. Abdullaieva, I.Hnydiuk ta in. (2024). Boston: USA, Primedia eLaunch. DOI: 10.46299/979-8-89619-787-4 [in Ukrainian].
5. Urtaieva, L.H. (2021). Teoretyko-pravovi zasady zapobihannia finansovym pravoporushenniam [Theoretical and Legal Foundations for the Prevention of Financial Offenses]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Zaporizhzhia. [in Ukrainian].
6. Pro vidkrytist vykorystannia publichnykh koshtiv [On Transparency in the Use of Public Funds]: Zakon Ukrainy vid 11 liut. 2015 r. № 183-VIII. (redaktsiia vid 14.06.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text> [in Ukrainian].
7. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia [Code of Ukraine on Administrative Offenses]: Zakon Ukrainy vid 07.12.1984 r. № 8073-X. (za redaktsiieiu – vyznannia konstytutsiinymy okremykh polozhen vid 11.12.2025) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text> [in Ukrainian].
8. Biudzhetni kodeks Ukrainy [Budget Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 № 2456-VI. (redaktsiia vid 04.07.2025 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> [in Ukrainian].
9. Bortnyk, N., Yesimov, S. (2020). Administratyvne pravoporushennia v biudzhetsnii sferi yak faktychna pidstava administratyvnoi vidpovidalnosti [Administrative offenses in the budgetary sphere as a factual basis for administrative liability]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Serii: «Yurydychni nauky»*. T. 7, № 2. S. 146–154. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/sep/22147/25.pdf> [in Ukrainian].
10. Pro vnesennia zmin do Biudzhetnoho kodeksu Ukrainy [On Amendments to the Budget Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 15.02.2022 r. № 2042-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-20#n41> [in Ukrainian].
11. Pravoporushennia v biudzhetsnii sferi Ukrainy: protydiia, rozsliduvannia, vidpovidalnist; pravova kharakterystyka pravoporushen; aktualna sudova praktyka; osoblyvosti pravozastosuvannia pid chas voiennoho stanu [Legal Violations in Ukraine's Budgetary Sphere: Counteraction, Investigation, Liability; Legal Characteristics of Violations; current judicial practice; peculiarities of law enforcement during martial law]: monohrafiia / M.A. Anishchenko, V.V. Hudyma, Yu.O. Danylevska, R.M. Skrynkovskiy ta in. ; za zah. red. Kopotuna I. M. (2024). Kyiv: VD «Profesional». [in Ukrainian].
12. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ekonomichnoi stratehii na period do 2030 roku [On the Approval of the National Economic Strategy for the Period until 2030]: Postanova KМУ vid 3 berez. 2021 r. № 179. (Redaktsiia vid 06.01.2026). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
13. Butsiak, M., Komarnytska, I.I. (2022). Administratyvne pravo v profilaktytsi pravoporushen u finansovo-ekonomichnii sferi [Administrative Law in the Prevention of Offenses in the Financial and Economic Sphere]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 9. S. 278–281. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/66> [in Ukrainian].
14. Savitska, V.V. (2025). Teoretyko-pravovi zasady derzhavnoho rehuliuвання vidnosyn u haluzi zapobihannia administratyvnym pravoporushenniam [Theoretical and Legal Foundations of State Regulation of Relations in the Field of Prevention of Administrative Offenses]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. №1. S. 351-353. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/79>. [in Ukrainian].

Kadala Vitalii,

Candidate of Law, Associate Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6868-9487>

Guzenko Olena,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4002-2629>

ADMINISTRATIVE OFFENSES IN THE FIELD OF PUBLIC FINANCE: A THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS

This article is devoted to the study of administrative offenses in the field of public finance. Attention is drawn to legislative regulations that define the types and levels of administrative offenses in the field of public finance; the impact of administrative offenses on the budget process, which serves as the basis for the functioning of public finance, is analyzed. The author's perspective on understanding administrative offenses in the sphere of public finance as culpable, unlawful acts or omissions by officials or citizens that violate budgetary, tax, currency, or procurement legislation, the subject of which is tangible or intangible assets (property, documents, money, currency assets), which are directly affected by the unlawful act or omission, the object of which is an offense (act) that differs from a criminal degree of public danger, causing minor harm and disrupting the process of effective management of public funds, which poses a threat to the financial stability and security of a country developing under extraordinary conditions.

The paper demonstrates the importance of understanding preventive measures of administrative offenses as a targeted effort by government agencies to develop and implement a comprehensive system of preventive measures, based on legal, organizational, and educational tools, aimed at identifying negative challenges and eliminating the causes of violations in the budgetary, tax, and banking sectors, which ensures financial security, resilience, and stability of the financial and economic system, and contributes to preventing losses to budgets at various levels by deterring unlawful actions. It has been determined that such an approach more thoroughly elucidates the essence of the process of preventing administrative offenses in public finance and facilitates the adoption of rational management decisions regarding the adaptation of planned measures.

Measures are proposed to prevent administrative offenses in the sphere of public finance, including strengthening control mechanisms for the rational allocation and use of state funds, improving legislative regulations to strengthen administrative liability for violations of financial discipline, and enhancing the financial literacy of responsible officials involved in the processes of managing state cash flows.

Key words: *offenses, administrative offenses, public finances, budget offenses, offense prevention, administrative responsibility, country funds, budget process, types of administrative offenses.*

Дата першого надходження статті до видання: 25.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 343.54:342.7+316.362(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-15>

Кейдалюк Володимир Олександрович,

доктор філософії з права,
доцент кафедри адміністративної діяльності поліції факультету підготовки
фахівців для підрозділів превентивної діяльності
(Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7695-1174>

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

В статті здійснено комплексний аналіз домашнього насильства як серйозного порушення прав людини та глибокої соціальної проблеми. Особлива увага приділяється тому, що домашнє насильство є не лише приватною справою окремої сім'ї, а й порушенням основоположних прав і свобод, гарантованих Конституцією України та міжнародним правом. У дослідженні розглянуто, як алкоголізм суттєво впливає на динаміку насильницької поведінки, знижуючи самоконтроль, провокуючи агресію та створюючи небезпеку в умовах емоційної близькості в родині.

Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначається чотири основні форми домашнього насильства відповідно до чинного українського законодавства – фізичне, сексуальне, психологічне та економічне. У статті детально описано кожен з видів насильства, їх прояви та наслідки для постраждалих. Також порушується питання стереотипів, що заважають суспільству адекватно сприймати проблему домашнього насильства, зокрема щодо того, хто може бути жертвою.

Важливе місце у статті займає аналіз правових механізмів захисту осіб, які зазнають домашнього насильства. Розглянуто поняття термінового заборонного припису, який виноситься поліцією, та обмежувального припису, який видається судом. Зазначається, що ці інструменти є важливими превентивними заходами, які дозволяють оперативно реагувати на випадки насильства та захистити постраждалих осіб.

Ключові слова: домашнє насильство, права людини, алкоголізм, психологічне насильство, фізичне насильство, сексуальне насильство, економічне насильство, законодавство, захист жертв, заборонний припис, обмежувальний припис.

Постановка проблеми. Домашнє насильство залишається однією з найбільш болючих соціальних проблем сучасного суспільства, яка водночас є грубим порушенням прав людини. Незважаючи на наявність законодавчої бази та активну діяльність правозахисних інституцій, ця проблема часто залишається поза увагою або сприймається через призму усталених стереотипів. Особливу загрозу становить поєднання домашнього насильства з такими чинниками, як алкоголізм, що значно підвищує ризик агресивної поведінки, втрату самоконтролю та посилення психологічного тиску в родині.

Актуальність дослідження зумовлена також тим, що домашнє насильство негативно впливає не лише на безпосередніх жертв, але й на свідків цього явища – зокрема, дітей. Дитина, яка зростає в атмосфері насильства, навіть якщо сама не зазнає фізичних знущань, може отримати глибоку психологічну травму, яка залишає слід на все життя. Свідки домашнього насильства часто відчують постійний страх, тривогу, безпорадність, і це формує у них викривлене уявлення про норми поведінки в родині, міжособистісні стосунки, а також

знижує рівень довіри до дорослих, у тому числі – до державних інституцій. У майбутньому такі діти можуть самі повторювати насильницькі моделі поведінки або ж ставати жертвами насильства в дорослому житті. Крім того, сучасне законодавство України передбачає низку правових інструментів для захисту осіб, які постраждали від домашнього насильства – зокрема, термінові заборонні приписи (які виносяться поліцією) та обмежувальні приписи (які ухвалюються судом). Однак на практиці реалізація цих механізмів часто стикається з низкою проблем: недостатньою поінформованістю постраждалих про їхні права, відсутністю доступу до юридичної допомоги, упередженим ставленням окремих працівників правоохоронних органів, а також бюрократичними труднощами, які затягують процес ухвалення рішень. Тому важливо здійснювати подальший аналіз ефективності, доступності та своєчасності застосування цих правових інструментів. Такий аналіз дозволить виявити прогалини в законодавстві та практиці, а також сприятиме вдосконаленню системи реагування на випадки домашнього насильства й підвищенню рівня

захисту постраждалих. Потреба у дослідженні також обумовлена низьким рівнем поінформованості громадян про свої права та доступні механізми захисту, що сприяє безкарності кривдників та толерантності суспільства до насильницьких моделей поведінки в сім'ї. У зв'язку з цим особливо важливо звертати увагу на просвітницьку діяльність, підвищення правової культури населення та підтримку постраждалих.

Отже, вивчення домашнього насильства як соціального явища, що порушує основоположні права людини, є вкрай актуальним у контексті сучасного українського суспільства. Такий аналіз сприятиме не лише глибшому розумінню причин і наслідків цієї проблеми, а й удосконаленню заходів профілактики та правового реагування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щирба М.Ю., Альошкіна С. В., Даценко О. В., Бугайчук К. Л., Малиновська Т. М., Шеремет К. Ю. акцентують увагу не лише на фізіологічному впливі алкоголю, а й на глибоких психологічних механізмах, які сприяють руйнуванню міжособистісних стосунків і трансформації родинних конфліктів у насильницькі акти. Усвідомлення цього аспекту є важливим кроком до розуміння, чому подолання алкогольної залежності є не лише медичною, а й соціальною та правовою проблемою. Проблема домашнього насильства активно досліджується в різних галузях науки – правознавстві, соціології, психології. У роботі С.В. Альошкіна та ін. розглядаються підходи Національної поліції до реагування на випадки насильства, зокрема значення термінових заборонних приписів. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає чотири основні форми насильства – фізичне, психологічне, економічне та сексуальне – і встановлює правові механізми захисту постраждалих. Юристка Марта Фучко у своїх виступах наголошує на важливості не мовчати про насильство, вчасно звертатися до поліції, а також формувати заздалегідь план дій у разі загрози. Вона підкреслює роль свідків і суспільної небайдужості. У психологічних дослідженнях особливо увагу приділено впливу алкоголізму як фактору ризику, що провокує агресію, втрату самоконтролю та загострення конфліктів у родині. Соціологи вказують на низьку обізнаність громадян про форми насильства, особливо психологічне й економічне, які часто залишаються без належної реакції. Отже, дослідники одноставно визнають домашнє насильство серйозною соціальною та правовою проблемою, яка потребує комплексного підходу та подальшого аналізу.

Мета статті – дослідити домашнє насильство як порушення прав людини та соціальну проблему, зосередивши увагу на його формах, правових механізмах протидії, впливі алкоголізму як чинника ризику, а також підвищити обізнаність щодо необхідності правового захисту постраждалих осіб.

Виклад основного матеріалу. Одна з найбільш поширених форм порушення прав людини – це домашнє насильство. Насильницька поведінка в родині негативно впливає на фізичне, психологічне та соціальне здоров'я постраждалих. Жертвами домашнього насильства можуть стати як жінки, так і чоловіки, а також діти незалежно від їхньої статі. Проте багато людей або не усвідомлюють серйозності цієї проблеми, або сприймають її крізь призму стереотипів. Домашнє насильство може проявлятися в різних формах: фізичній, психологічній, економічній або сексуальній, і часто має систематичний характер. Постраждали, особливо діти, можуть зазнавати тривалого емоційного травмування, що впливає на їхній подальший розвиток і життя.

Суспільство повинне не лише визнавати існування цієї проблеми, а й активно діяти для її подолання: інформувати, підтримувати жертв, забезпечувати ефективну роботу служб реагування та правову допомогу. Важливо також змінювати усталені уявлення, які нормалізують або виправдовують насильство в родині, адже лише через обізнаність, підтримку та нульову толерантність до насильства можна збудувати безпечне середовище для кожного члена суспільства.

Встановлено, що алкоголізм суттєво посилює психологічні передумови насильства і є одним із ключових чинників, що сприяють поширенню домашнього насильства. Вживання алкоголю значно впливає на поведінку та емоційний стан людини: під його дією втрачається самоконтроль, зростає агресивність і ризик вчинення насильницьких дій. Це особливо небезпечно в умовах родинного життя, де стосунки базуються на близькості та емоційній залежності. Щирба М.Ю. відмічає, що однією з причин, чому алкоголізм сприяє домашньому насильству, є зниження здатності людини адекватно оцінювати ситуацію і реагувати на конфлікти. Люди в стані алкогольного сп'яніння можуть перебільшувати значення дрібних непорозумінь або реагувати на них непропорційною агресією, що призводить до ескалації конфліктів, які могли б бути вирішені без насильства за нормальних обставин [1].

Юристка Марта Фучко у своєму виступі надала слухачам корисні поради щодо захисту від домашнього насильства, зокрема як заздалегідь скласти план дій у разі небезпеки та наголосила на важливості небайдужості з боку свідків насильства. Як зазначає Фучко: *«Хочу порадити всім чоловікам та жінкам, які зазнають домашнього насильства, ні в якому разі не мовчати, бо чим довше ви мовчите, тим більше насильник переконується у своїй безкарності! Пам'ятайте, що спричинення будь-якого виду насильства є злочином. Якщо ви стали жертвою домашнього насильства, необхідно звернутися до поліції із заявою про злочин та наполягати, щоб відкрили кримінальне провадження та внесли відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань»* [2].

Домашнє насильство є складною та непринятною проблемою, яка часто залишається поза увагою або недостатньо розглядається в суспільному дискурсі. Сфера дії законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству Домашнє насильство – це дії або бездіяльність фізичного, сексуального, психологічного чи економічного характеру, що відбуваються у сім'ї, місці проживання, між родичами, подружжям (колишнім або нинішнім), а також між особами, які спільно проживали як сім'я, незалежно від наявності родинних чи шлюбних зв'язків. Закон також охоплює випадки погроз вчинити насильство [3].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», розрізняють чотири основні форми домашнього насильства:

1. Економічне насильство – це умисне позбавлення житла, коштів, майна, документів, відмова у догляді, лікуванні чи реабілітації, заборона на працю чи навчання, примус до праці та інші порушення економічного характеру.

2. Психологічне насильство – включає образи, погрози, приниження, переслідування, контроль, залякування, що викликають страх, емоційну нестабільність, шкодять психічному здоров'ю або обмежують волю особи.

3. Сексуальне насильство – це будь-які дії сексуального характеру без згоди особи або щодо дитини незалежно від згоди, а також примус до сексуальних

контактів з іншими особами. Важливо розуміти, що сексуальне насильство можливе і в шлюбі.

4. Фізичне насильство – охоплює побої, удари, штовхання, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень, позбавлення волі, залишення в небезпеці, а також дії, що можуть призвести до смерті. Це одна з найнебезпечніших форм насильства, оскільки посягає на життя, здоров'я та безпеку людини, що гарантуються Конституцією України [4].

У випадках домашнього насильства порушуються такі права і свободи:

- право на життя;
- право не піддаватися тортурам та іншим видам жорстокого, нелюдяного або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;
- право на рівний захист відповідно до гуманітарних норм у період міжнародних та внутрішніх збройних конфліктів;
- право на свободу та особисту недоторканність;
- право не піддаватися дискримінації в будь-якій формі;
- право на рівний захист відповідно до закону та рівний захист перед судом;
- право на захист якнайкращих інтересів дитини;
- право на рівне становище в сім'ї;
- право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я;
- право на справедливі та сприятливі умови праці [5].

Кожна людина має право на життя, безпеку, гідність та свободу від жорстокого поводження. Домашнє насильство порушує ці базові права:

- Право на особисту недоторканність (ст. 3 Загальної декларації прав людини);
- Право на захист від катувань, жорстокого, нелюдського або принизливого поводження (ст. 5).
- Право на рівність і недискримінацію (ст. 2) [6].

Жертвами домашнього насильства можуть бути не лише жінки, як часто вважається, а й чоловіки та діти. Насильство не має статі чи віку – воно може торкнутися будь-кого незалежно від соціального статусу, освіти чи місця проживання. Чоловіки, які зазнають насильства, рідше звертаються по допомогу через страх осуду або уявлення про те, що «чоловік має терпіти». Це призводить до того, що проблема залишається невидимою для суспільства. Окрему категорію постраждалих становлять діти – вони можуть бути як безпосередніми жертвами фізичного, психологічного чи економічного насильства, так і свідками конфліктів між дорослими. У будь-якому випадку, навіть якщо дитина «лише бачить» прояви насильства, вона вже вважається постраждалою. Перебування в атмосфері страху, агресії та напруження завдає серйозної психологічної шкоди. Такі діти часто страждають на тривожність, порушення сну, проблеми з навчанням і поведінкою, а в майбутньому можуть або самі ставати жертвами, або наслідувати агресивну модель поведінки. Домашнє насильство формує в дитини викривлене уявлення про норми стосунків і роль сім'ї, що впливає на її розвиток, соціалізацію та здатність будувати здорові відносини у дорослому житті. Тому дуже важливо своєчасно виявляти такі ситуації, надавати психологічну підтримку дітям та забезпечувати їм безпечне середовище. Захист дитини від домашнього насильства – це не лише обов'язок батьків, а й відповідальність держави та суспільства в цілому.

У системі заходів, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству, важливу роль відіграють терміновий заборонний припис і обмежувальний припис. Ці правові механізми дозволяють забезпечити оперативний та ефективний захист постраждалих осіб, зменшуючи ризик повторного вчинення насильницьких дій з боку кривдника.

Терміновий заборонний припис стосовно кривдника/ці виноситься з метою одразу припинити вчинення домашнього насильства. Цей захід особливо важливий, щоб зменшити ризик загрози життю та здоров'ю людини, щодо якої насильство вчиняється. Терміновий заборонний припис може винести поліція безпосередньо на місці виклику. Обмежувальний припис стосовно кривдника/ці встановлюється з метою тимчасового обмеження права чи покладених обов'язків щодо кривдника/ці, аби забезпечити безпеку постраждалої особи. Такий припис встановлюється вже не органами поліції, а судом. Суд протягом 72 годин зобов'язаний винести обмежувальний припис [7].

Обидва приписи – терміновий заборонний та обмежувальний – виконують важливу функцію превентивного правового впливу, що полягає в запобіганні повторенню або ескалації насильницьких дій у сімейному середовищі. Вони спрямовані на оперативне реагування у ситуаціях, коли існує реальна загроза для життя, здоров'я чи психоемоційного стану постраждалої особи. Особливої актуальності ці інструменти набувають у контексті емоційної залежності, яка часто притаманна стосункам між кривдником і жертвою. Близькі особисті зв'язки, спільне проживання, наявність спільних дітей чи економічна взаємозалежність можуть суттєво ускладнювати можливість самостійного виходу жертви з ситуації насильства. У таких умовах превентивне втручання з боку держави є не лише необхідним, а й життєво важливим. Таким чином, обидва приписи відіграють ключову роль у захисті прав і свобод осіб, які зазнали домашнього насильства. Вони не лише знижують ризик повторення насильницьких дій, а й сприяють формуванню довіри до державних механізмів захисту, показуючи, що втручання можливе й ефективне. Це, у свою чергу, мотивує постраждалих звертатися по допомогу та долати страх, сором чи недовіру, що зазвичай супроводжують такі ситуації. У ширшому контексті ці інструменти також є складовою частиною формування системного, комплексного підходу до протидії домашньому насильству, що охоплює як правовий, так і соціальний аспекти реагування.

Отже домашнє насильство – це серйозне порушення прав людини, яке має негативні наслідки для фізичного, психологічного та соціального здоров'я постраждалих. Воно може проявлятися у формі фізичного побиття, емоційного приниження, сексуального насильства або економічного тиску і часто трапляється в місці, яке має бути найбезпечнішим – у власному домі. Це не є приватною справою, а злочином, який вимагає активного втручання з боку держави, правових органів, соціальних служб і суспільства загалом. Одним із головних факторів, що сприяє вчиненню насильства в сім'ї, є алкоголізм. Вживання алкоголю знижує самоконтроль, пригнічує здатність тверезо оцінювати ситуацію, провокує агресивну поведінку та загострює емоційні конфлікти. У стані сп'яніння люди частіше не відповідають за свої дії й не усвідомлюють наслідків, що робить насильство більш імовірним. Попри наявність законодавства, зокрема Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», проблема часто замовчується.

Постраждалі не завжди знають, як захистити себе, куди звертатися або бояться це робити через сором, страх чи недовіру до органів влади. Важливим засобом реагування на насильство є термінові заборонні приписи, які дозволяють оперативно відсторонити кривдника з місця проживання постраждалої особи та заборонити йому спілкування з нею. Обмежувальні приписи, що видаються судом, передбачають більш тривалі заборони, включаючи заборону на переслідування, спілкування та обов'язок пройти корекційні програми. Для ефективної протидії домашньому насильству необхідне не лише дієве законодавство, а й підвищення правової обізнаності громадян, створення доступної інфраструктури підтримки, зокрема притулків, кризових центрів, психологічної та юридичної допомоги. Важливу роль у подоланні

проблеми відіграє активна позиція свідків насильства, адже байдужість оточення лише поглиблює кризу. Люди повинні усвідомлювати, що вчасне повідомлення про насильство може врятувати життя. Лише об'єднання зусиль держави, громадських організацій і самих громадян дозволить ефективно боротися з домашнім насильством як небезпечним соціальним явищем.

Висновки. Подолання домашнього насильства можливе лише за умов активної правової, психологічної та суспільної підтримки постраждалих, ефективного застосування законодавства та формування культури нульової. Перспективи наукових досліджень у сфері протидії домашньому насильству 2026 рік мають бути спрямовані на оцінку реальних масштабів домашнього насильства, які не потрапляють у поліцейську статистику.

Список використаних джерел

1. Щирба М. Ю. Домашнє насильство: алкоголізм як причина і фактор поширення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Випуск 84, част. 1. С. 123–127. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.1.17>
2. Безоплатна правничка допомога Україні. Домашнє насильство як соціальна проблема суспільства. URL: <https://legalaid.gov.ua/novyny/domashnye-nasylstvo-soczialna-problema-suspilstva/>
3. Альошкін С. В., Даценко О. В., Бугайчук К. Л., Малиновська Т. М., Шеремет К. Ю. Протидія домашньому насильству органами Національної поліції : метод. посіб. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. 93 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d4d7b88e-daed-4790-b312-90acccc94749/content>
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4334>
6. Загальна декларація прав людини : міжнар. док. від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
7. Судова влада України. Печерський районний суд міста Києва : офіц. вебсайт. URL: <https://pc.ki.court.gov.ua/sud2606/gromadyanam/2/1706925/>

References

1. Shchyrba, M. Yu. (2024). Domashnie nasylstvo: alkoholizm yak prychyna i faktor poshyrennia [Domestic violence: Alcoholism as a cause and factor of spread]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University, Series: Pravo*, 84 (1), 123–127. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.1.17> [in Ukrainian].
2. Bezoplatna pravnycha dopomoha Ukrainy. Domashnie nasylstvo yak sotsialna problema suspilstva [Free Legal Aid Ukraine. (n.d.). Domestic violence as a social problem of society]. <https://legalaid.gov.ua/novyny/domashnye-nasylstvo-soczialna-problema-suspilstva/> [in Ukrainian].
3. Aloskin, S. V., Datsenko, O. V., Buhaichuk, K. L., Malynovska, T. M., & Sheremet, K. Yu. (2019). Protydiia domashnomu nasylstvu orhanamy Natsionalnoi politsii : metod. posib. [Counteracting domestic violence by the National Police: Methodical manual]. Kharkiv National University of Internal Affairs. <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d4d7b88e-daed-4790-b312-90acccc94749/conten> [in Ukrainian].
4. Pro zapobihannia ta protydiuu domashnomu nasylstvu : Zakon Ukrainy vid 07.12.2017 № 2229-VIII. [Law of Ukraine No. 2229-VIII. (2017, December 7). On prevention and counteraction to domestic violence]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> [in Ukrainian].
5. Konstytutsiia Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine. (1996, June 28.)] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4334>
6. Zahalna deklaratsiia prav liudyny : mizhnar. dok. vid 10.12.1948 [United Nations. (1948, December 10). Universal Declaration of Human Rights]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 [in Ukrainian].
7. Sudova vlada Ukrainy. Pecherskyi raionnyi sud mista Kyieva [Judiciary of Ukraine. (n.d.). Pecherskyi District Court of Kyiv]. <https://pc.ki.court.gov.ua/sud2606/gromadyanam/2/1706925/> [in Ukrainian].

Keidalyuk Volodymyr,

Doctor of Philosophy in Law,

Associate Professor at the Department of Administrative Activities of the Police Faculty of Training Specialists for Preventive Activities Units

(Odesa State University of Internal Affairs, Odesa)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7695-1174>

DOMESTIC VIOLENCE AS A VIOLATION OF HUMAN RIGHTS AND A SOCIAL PROBLEM

The article provides a comprehensive analysis of domestic violence as a serious violation of human rights and a profound social problem. Particular attention is paid to the fact that domestic violence is not only a private matter for individual families, but also a violation of fundamental rights and freedoms guaranteed by the Constitution of Ukraine and international law. The study examines how alcoholism significantly affects the dynamics of violent behavior, reducing self-control, provoking aggression, and creating danger in conditions of emotional intimacy within the family.

The authors highlight four main forms of domestic violence in accordance with current Ukrainian legislation: physical, sexual, psychological, and economic. The article describes in detail each type of violence, its manifestations, and consequences for victims. It also raises the issue of stereotypes that prevent society from adequately perceiving the problem of domestic violence, in particular regarding who can be a victim.

An important part of the article is devoted to the analysis of legal mechanisms for the protection of persons experiencing domestic violence. It examines the concept of an emergency restraining order issued by the police and a restrictive order issued by the court. It notes that these instruments are important preventive measures that allow for a rapid response to cases of violence and protect victims.

In conclusion, the authors emphasize that domestic violence can only be overcome with active legal, psychological, and social support for victims, effective enforcement of legislation, and the formation of a culture of zero tolerance for all forms of violence in the family.

Key words: domestic violence, human rights, alcoholism, psychological violence, physical violence, sexual violence, economic violence, legislation, victim protection, restraining order, restrictive order.

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 343.01:343.3/.7
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-16>

Красій Марія Омелянівна,

кандидат юридичних наук, доцент

(Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
м. Івано-Франківськ)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8752-7371>

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЗОВНІШНЬОЇ ТА ВНУТРІШНЬОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

Стаття присвячена дослідженню взаємозв'язку зовнішньої та внутрішньої кримінально-правової політики України в особливий період, що характеризується гібридною агресією та повномасштабним вторгненням російської федерації. Проаналізовано актуальні проблеми кримінально-правової політики в умовах війни. Особливу увагу приділено негативним тенденціям формування політики та їх впливу на міжнародну правову довіру. Обґрунтовано необхідність формування інтегрованої моделі політики, яка поєднує національну безпеку з євроінтеграційними зобов'язаннями, забезпечує баланс репресії і гуманізму та готується до післявоєнних викликів.

Ключові слова: кримінально-правова політика, особливий період, воєнний стан, національна безпека, Римський статут Міжнародного кримінального суду, євроінтеграція, колабораціонізм, воєнні злочини.

Постановка проблеми. Особливий період в українському правовому контексті, відповідно до Закону України «Про оборону України» [1] та «Про правовий режим воєнного стану» [2], охоплює час з моменту оголошення мобілізації або воєнного стану, що триває з 2014 року (початок гібридної агресії РФ), але набув максимальної інтенсивності з 24 лютого 2022 року (повномасштабне вторгнення). У цей період кримінально-правова політика України трансформується під впливом зовнішніх загроз, поєднуючи внутрішній (національний) і зовнішній (міжнародний) виміри. Взаємозв'язок цих двох складових проявляється в адаптації національного законодавства до воєнних реалій з одночасним виконанням міжнародних зобов'язань, що забезпечує баланс між державною безпекою, правами людини та євроінтеграційними прагненнями.

Визначаючи власну кримінально-правову політику, держава все частіше вимушена «оглядатись» на своїх партнерів по міжнародним організаціям, прислухатись до їх позицій, враховувати її. Зміни та доповнення до КК України, які відбулися за роки його існування, є наочним підтвердженням висловленої тези – більшість змін та доповнень були викликані зобов'язаннями, прийнятими на себе Україною при підписанні та ратифікації відповідних міжнародних угод, і належать до т.з. конвенційних норм [3, с. 89]. Таким чином, кримінально-правова політика України дедалі більше інтегрується в міжнародний правовий простір, що є невід'ємною складовою її євроінтеграційного курсу та міжнародних зобов'язань [4, с. 86].

Зовнішня кримінально-правова політика в особливий період орієнтована на гармонізацію з міжнародними

стандартами (Конвенції ООН, Ради Європи, Римський статут МКС, практика ЄСПЛ), тоді як внутрішня фокусується на оперативному реагуванні на воєнні злочини, злочини проти національної безпеки та гібридні загрози. Їх взаємозв'язок є діалектичним: зовнішні стандарти формують рамки для внутрішніх змін, а внутрішні виклики (війна) стимулюють посилення міжнародної співпраці. Однак цей зв'язок часто ускладнюється реактивністю, популізмом та ризиками порушення принципів пропорційності й гуманізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема зовнішньої та внутрішньої кримінально-правової політики України в особливий період отримала широке висвітлення у працях О. О. Кваши, А. А. Мацоли, О. В. Острогляда, Є. О. Письменського, П. Л. Фріса та інших дослідників. Водночас аспекти, що безпосередньо стосуються динаміки цієї взаємодії в особливий період, залишилися опрацьованими лише фрагментарно.

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, що забезпечили всебічний аналіз взаємозв'язку зовнішньої та внутрішньої кримінально-правової політики України в особливий період.

У межах дослідження використано діалектичний метод, який дозволив розглянути взаємозв'язок зовнішньої та внутрішньої кримінально-правової політики як динамічне, суперечливе явище, зумовлене зміною соціально-правового контексту в умовах повномасштабного вторгнення. Формально-юридичний (догматичний) метод застосовано для аналізу норм Кримінального кодексу України, а також міжнародних договорів з метою з'ясування змісту складів злочинів, механізмів універсаль-

ної юрисдикції, відповідальності командирів, строків давності та відповідності національного законодавства міжнародним стандартам. Системно-структурний метод забезпечив дослідження кримінально-правової політики як цілісної системи, що функціонує на національному, міжнародному та транзитивному (євроінтеграційному) рівнях. Порівняльно-правовий метод використано для зіставлення положень національного законодавства з міжнародними антивоєнними та антикорупційними стандартами щодо вимог пропорційності, гуманізму, правової визначеності, невідворотності покарання та заборони колективної відповідальності. Метод правового моделювання дозволив сформулювати концептуальні підходи до формування інтегрованої моделі кримінально-правової політики, яка поєднує національну безпеку з євроінтеграційними зобов'язаннями, забезпечує баланс репресії і гуманізму та враховує післявоєнні виклики.

Застосування зазначених методів у сукупності забезпечило комплексність дослідження та дозволило обґрунтувати необхідність формування інтегрованої моделі кримінально-правової політики України в особливий період.

Мета дослідження полягає у теоретичному осмисленні взаємозв'язку зовнішньої та внутрішньої кримінально-правової політики України в особливий період.

Виклад основного матеріалу. Через початок війни проти нашої держави РФ, виникло питання, як реагуватимуть положення діючого Кримінального кодексу України (далі КК – України) на ситуацію, що швидко змінюється, яка призводить до нових викликів і загроз? Зрозуміло, що в таких умовах багато суспільних процесів зупинилося, багато прискорилося, виникли нові виклики, на які потрібно реагувати. Саме тому багато акцентів змістилося в бік кримінально-правової політики [5, с. 287]. Йдеться не лише про посилення відповідальності або розширення переліку кримінальних караних діянь, а й про переосмислення ролі кримінального права як інструменту захисту державного суверенітету та конституційного ладу. Водночас така активізація кримінально-правового регулювання поставила питання про межі допустимої криміналізації, дотримання принципів правової визначеності, пропорційності та гуманізму в умовах воєнного стану. Саме в цей період особливо виразно проявився взаємозв'язок внутрішніх безпекових потреб із зовнішніми міжнародно-правовими зобов'язаннями України, що зумовлює необхідність комплексного та збалансованого підходу до формування кримінально-правової політики.

У контексті зовнішніх викликів – агресії, окупації, порушень міжнародного права – кримінально-правова політика України все частіше включає механізми міжнародного кримінального правосуддя, співпрацю з міжнародними організаціями, імплементацію міжнародних стандартів та норм. Це відбивається у законодавчих змінах, а також у прецедентній практиці судів та міжнародних трибуналів. Суспільна трансформація, яка супроводжується зміненими суспільними очікуваннями, оновленням системи цінностей, підвищенням уваги до прав людини, створює тиск на кримінально-правову політику, вимагаючи більшої прозорості, легітимності та балансу між каральним та превентивним її елементами [6, с. 143].

Актуальні проблеми кримінально-правової політики України, найбільш важливі в умовах війни, умовно можна поділяти на три групи: 1) традиційно пріоритетні («вічні»), актуальність яких лише посилилась у період війни (протидія корупції, тероризму, органі-

зованої злочинності тощо); 2) новітні, що набули своєї актуальності під час війни (протидія міжнародним і воєнним кримінальним правопорушенням, злочинам проти основ національної безпеки (проти держави), розширення переліку обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння); 3) прогнозовані, що передбачувано актуалізуються у післявоєнний період (підвищення рівня насильницької злочинності, суїцидів і правопорушень, пов'язаних із застосуванням зброї) [7, с. 45]. Таким чином, кримінально-правова політика України в особливий період функціонує в режимі багаторівневої адаптації: вона одночасно реагує на внутрішні безпекові виклики, інтегрується у міжнародний правовий простір та готується до майбутніх соціально-криміногенних трансформацій. Саме ця багатовекторність і визначає її сучасний характер та стратегічні напрями розвитку.

Євроінтеграційний курс України викликає необхідність глибокої гармонізації своєї кримінально-правової політики з *acquis communautaire* Європейського Союзу (далі – ЄС). Йдеться не лише про формальне приведення законодавства у відповідність до європейських стандартів, а й про системну адаптацію правозастосовної практики, інституційних механізмів і принципів кримінальної юстиції до вимог ЄС. Особливого значення набуває узгодження підходів у таких пріоритетних напрямках, як протидія корупції, забезпечення правового захисту жертв злочинів, протидія торгівлі людьми, організований злочинності та кіберзлочинності [8].

Гармонізація кримінально-правової політики вимагає не лише нормативного зближення, а й запровадження європейських принципів кримінальної політики, заснованих на верховенстві права, пропорційності відповідальності та невідворотності покарання. Водночас важливо забезпечити баланс між національними інтересами безпеки й дотриманням міжнародних стандартів прав людини, закріплених у практиці Європейського суду з прав людини та відповідних директивах ЄС. У перспективі така інтеграція сприятиме формуванню сучасної, орієнтованої на цінності людиноцентризму системи кримінального права, яка відповідатиме європейській моделі правосуддя та підвищить рівень довіри громадян до правової системи України [6, с. 145].

У процесі взаємодії зовнішньої та внутрішньої кримінально-правової політики в особливий період особливо виразно проявилися негативні тенденції, які суттєво ускладнюють ефективну реалізацію міжнародних зобов'язань та знижують якість правового захисту.

За оцінкою Є. О. Письменського, до основних негативних (шкідливих) тенденцій, що характеризують процес формування кримінально-правової політики в умовах викликів воєнного часу, належать:

1. Кримінально-правовий популізм як провідний тренд кримінально-правової політики.

2. Низька якість кримінального законодавства, порушення базових правових принципів при внесенні змін і доповнень до КК України.

3. Нездатність усунути явні прогалини та розв'язати давно наболілі проблеми кримінально-правового регулювання [9, с. 45–47].

Ці тенденції переважно формуються у внутрішньому вимірі, однак вони безпосередньо послаблюють зовнішню складову політики, оскільки:

- знижують якість імплементації міжнародних стандартів;
- ускладнюють виконання зобов'язань перед Радою Європи, ЄС та МКС;

– зменшують довіру міжнародних партнерів до української системи кримінальної юстиції.

Водночас наявність зазначених негативних тенденцій не нівелює системних трансформацій кримінального законодавства, спрямованих на посилення його відповідності міжнародним стандартам. Навпаки, саме в умовах підвищеного нормативного навантаження особливо чітко простежується взаємозалежність внутрішньої потреби захисту державності та зовнішніх зобов'язань України у сфері міжнародного кримінального правосуддя.

Практичним проявом взаємодії внутрішньої та зовнішньої кримінально-правової політики в особливий період стала, зокрема, криміналізація колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України, запроваджена Законом України від 03.03.2022 № 2108-IX [10]). Запровадження цієї норми було зумовлене необхідністю оперативного реагування на окупацію частини території України та факти добровільної співпраці з державою-агресором, що становили пряму загрозу основам національної безпеки. Водночас її застосування повинно узгоджуватися з міжнародними стандартами прав людини, зокрема принципом пропорційності відповідальності та заборонаю колективної відповідальності, виробленими у практиці Європейського суду з прав людини. Таким чином, внутрішня безпекова реакція держави перебуває під контролем зовнішніх правових рамок, які визначають допустимі межі криміналізації та покарання.

Найбільш системним і показовим проявом цієї трансформації став Закон України від 9.10.2024 року № 4012-IX [11], який набрав чинності 24 жовтня 2024 року і став завершальним етапом повноцінної імплементації Римського статуту після його ратифікації Законом від 21.08.2024 року № 3909-IX [12].

Цей закон безпосередньо демонструє діалектику взаємозв'язку: з одного боку, він задовольняє внутрішню потребу ефективного переслідування масових воєнних злочинів, скоєних державою-агресором; з іншого – виконує зовнішні зобов'язання України як держави-учасниці МКС. Серед ключових нововведень:

– запровадження універсальної юрисдикції над злочинами агресії, воєнними злочинами, геноцидом та злочинами проти людяності (нова ч. 2 ст. 8 КК України) для іноземців, які перебувають в Україні і не можуть бути видані;

– введення кримінальної відповідальності військових командирів та інших начальників за злочини підлеглих через нездійснення належного контролю (нова ст. 31-1 КК України), що відповідає ст. 28 Римського статуту;

– незастосування строків давності до злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (оновлені ч. 5 ст. 49, ч. 6 ст. 80 КК України);

– суттєве оновлення складів злочинів агресії (ст. 437 КК України), воєнних злочинів (ст. 438 КК України), ге-

ноциду (ст. 442 КК України) та введення нової ст. 442-1 КК України «Злочини проти людяності» з детальним визначенням діянь (депортація, сексуальне насильство, насильницьке зникнення, катування тощо).

У такий спосіб імплементація положень Римського статуту засвідчує перехід кримінально-правової політики України від фрагментарного врахування міжнародних стандартів до їх системного інкорпорування в національну правову систему. Взаємодія внутрішнього та зовнішнього вимірів набуває не декларативного, а інституційно закріпленого характеру. Міжнародні норми трансформуються у внутрішні механізми кримінальної відповідальності, тоді як національна практика стає складовою глобальної системи боротьби з найтяжчими міжнародними злочинами. Саме це дозволяє говорити про формування інтегрованої моделі кримінально-правової політики в умовах особливого періоду.

Водночас особливий період не може розглядатися виключно як фаза кризового реагування. Він формує передумови для довгострокової трансформації кримінально-правової політики України у післявоєнний період. Повернення до мирного функціонування правової системи вимагатиме ревізії тимчасових криміналізацій, переоцінки суворості санкцій, запроваджених у стані воєнної мобілізації правопорядку, а також розроблення механізмів перехідного правосуддя. Саме на цьому етапі стане очевидним, наскільки інтеграція міжнародних стандартів була не декларативною, а структурною. Від здатності держави поєднати відновлення правової стабільності, гарантії прав людини та ефективне переслідування міжнародних злочинів залежатиме не лише внутрішня легітимність кримінально-правової політики, а й рівень міжнародної довіри до України як до суб'єкта глобальної системи правосуддя.

Висновки. Таким чином, кримінально-правова політика України в умовах особливого періоду набуває якісно нових характеристик, що зумовлені одночасним впливом воєнних викликів, суспільної трансформації та міжнародно-правових зобов'язань держави. Її розвиток відбувається у площині поєднання внутрішніх потреб забезпечення національної безпеки та правопорядку із зовнішнім вектором інтеграції до європейського та глобального правового простору. Законодавчі зміни, пов'язані з криміналізацією нових форм протиправної поведінки, удосконаленням механізмів відповідальності за міжнародні злочини та імплементацією положень міжнародного кримінального права, свідчать про формування інтегрованої моделі кримінально-правової політики. Водночас збереження балансу між каральною ефективністю, гарантіями прав людини та принципом правової визначеності залишається ключовою умовою її легітимності та стійкості у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Про оборону України: Закон України від 6.06.1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення 12.02.2026).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 12.02.2026).
3. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України на шляху до євроінтеграції. *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 13-14 жовтня 2011 р.). Харків, 2011. С. 88–92.
4. Красій М. О. Зовнішня кримінально-правова політика України як складовий елемент політики у сфері боротьби із злочинністю. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 4. С. 84–89. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2024-89-84-89>
5. Острогляд О. В. Кримінально-правова політика в умовах війни: законодавчий аспект. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 1. С. 286–290. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.53>

6. Письменський Є. О. Формування кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану: дослідження негативних тенденцій. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2024. № 1. С. 43–52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-1-6>
7. Кваша О. О. Актуальні проблеми кримінально-правової політики України в умовах війни. *Альманах права*. 2023. Вип. 14. С. 41–47. DOI: <https://doi.org/10.33663/2524-017X-2023-14-41-47>
8. European Commission. EU Justice and Home Affairs Progress Report on Ukraine. Brussels, 2024. 78 p.
9. Мацола А. А. Кримінально-правова політика України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Вип. 91: ч. 4. С. 140–147. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.18>
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 3.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення 14.02.2026).
11. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 9.10.2024 р. № 4012-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#n2> (дата звернення 14.02.2026).
12. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 21.08.2024 р. № 3909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text> (дата звернення 14.02.2026).

References

1. Zakon Ukrainy «Pro oboronu Ukrainy» vid 06.12.1991 № 1932-XII. (1991, December 6; updated 2025). [Law of Ukraine «On Defense of Ukraine»]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy «Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu» vid 12.05.2015 № 389-VIII. (2015, May 12; updated 2025). [Law of Ukraine «On the Legal Regime of Martial Law»]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].
3. Fris, P. L. (2011). Kryminalno-pravova polityka Ukrainy na shliakhu do yevrointehratsii [Criminal law policy of Ukraine on the way to European integration]. In: 10 rokov chynnosti Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: problemy zastosuvannya, udoskonalennia ta podalshoi harmonizatsii iz zakonodavstvom yevropeiskykh krain: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kharkiv, 13–14 zhovtnia 2011 r.) [10 years of the Criminal Code of Ukraine: problems of application, improvement and further harmonization with the legislation of European countries: proceedings of the international scientific and practical conference (Kharkiv, October 13–14, 2011)]. Kharkiv. Pp. 88–92 [in Ukrainian].
4. Krasii, M. O. (2024). Zovnishnia kryminalno-pravova polityka Ukrainy yak skladovyi element polityky u sferi borotby iz zlochynnistiu [External criminal law policy of Ukraine as a component of crime fighting policy]. *Pravovyi chasopys Donbasu – Law Journal of Donbass*, 4, 84–89. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2024-89-84-89> [in Ukrainian].
5. Ostrohiad, O. V. (2022). Kryminalno-pravova polityka v umovakh viiny: zakonodavchyi aspekt [Criminal law policy in wartime: legislative aspect]. *Elektronne naukove vydannia «Analytychno-porivnialne pravoznavstvo» – Electronic Scientific Publication «Analytical-Comparative Jurisprudence»*, 1, 286–290. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.53> [in Ukrainian].
6. Pysmenkyi, Ye. O. (2024). Formuvannia kryminalno-pravovoi polityky Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: doslidzhenia nehatyvnykh tendentsii [Formation of criminal law policy of Ukraine under martial law: research of negative trends]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya yurydychna – Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Law Series*, 1, 43–52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-1-6> [in Ukrainian].
7. Kvasha, O. O. (2023). Aktualni problemy kryminalno-pravovoi polityky Ukrainy v umovakh viiny [Current problems of criminal law policy of Ukraine in wartime conditions]. *Almanakh prava – Almanac of Law*, 14, 41–47. DOI: <https://doi.org/10.33663/2524-017X-2023-14-41-47> [in Ukrainian].
8. European Commission. (2024). EU Justice and Home Affairs Progress Report on Ukraine. Brussels. 78 p. [in English].
9. Matsola, A. A. (2025). Kryminalno-pravova polityka Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Criminal law policy of Ukraine under martial law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*, vol. 91, part 4, pp. 140–147. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.18> [in Ukrainian].
10. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vstanovlennia kryminalnoi vidpovidalnosti za kolaboratsiinu diialnist» vid 03.03.2022 № 2108-IX. (2022, March 3; updated 2025). [Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Establishment of Criminal Liability for Collaborative Activities»]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> [in Ukrainian].
11. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy u zviazku z ratyfikatsiieiu Rym'skoho statutu Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu ta popravok do noho» vid 09.10.2024 № 4012-IX. (2024, October 9; updated 2025). [Law of Ukraine «On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine in Connection with the Ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court and Amendments Thereto»]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#n2> [in Ukrainian].
12. Zakon Ukrainy «Pro ratyfikatsiiu Rym'skoho statutu Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu ta popravok do noho» vid 21.08.2024 № 3909-IX. (2024, August 21; updated 2025). [Law of Ukraine «On Ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court and Amendments Thereto»]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text> [in Ukrainian].

Krasii Mariia,

Candidate of Law, Associate Professor

(Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8752-7371>

INTERCONNECTION BETWEEN FOREIGN AND DOMESTIC CRIMINAL AND LEGAL POLICY OF UKRAINE IN A SPECIAL PERIOD

The article is devoted to a comprehensive study of the relationship between the foreign and domestic criminal law policy of Ukraine in a special period (2014–2025), characterized by hybrid aggression and a full-scale invasion of the Russian Federation. The dialectical nature of this interaction is revealed: external international legal standards form a framework for internal transformations, while military challenges stimulate the strengthening of international cooperation and the implementation of obligations.

The current problems of criminal law policy in wartime are analyzed, conditionally divided into three groups: traditionally priority («eternal») areas, the relevance of which has increased (counteraction to corruption, terrorism, organized crime); new problems that have become acute during the war (counteraction to war crimes, crimes of aggression, crimes against the foundations of national security, expansion of circumstances that exclude criminal illegality, in particular combat immunity); predicted risks of the post-war period (growth of violent crime, suicides among veterans, offenses related to the use of weapons).

Particular attention is paid to negative trends in the formation of criminal and legal policy under martial law (criminal and legal populism, low quality of norms, violation of basic principles of law, inability to eliminate gaps) and their negative impact on international legal trust, the effectiveness of the implementation of standards and cooperation with international institutions.

Practical illustrations of interaction are the criminalization of collaborative activities (Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine, Law № 2108-IX of March 3, 2022) and the full implementation of the Rome Statute of the ICC by Law № 4012-IX of October 9, 2024, which introduced universal jurisdiction, command responsibility, non-application of statutes of limitations to the most serious crimes of an international nature, and new elements of crimes against humanity (Article 442-1 of the Criminal Code of Ukraine). The transition of criminal law policy from fragmentary consideration of international standards to their systematic incorporation into the national legal system, which forms a multi-level integrated model of criminal justice, is shown.

Key words: *criminal law policy, special period, martial law, national security, Rome Statute of the International Criminal Court, European integration, collaborationism, war crimes.*

Дата першого надходження статті до видання: 17.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 616.89-008.441.13:17:159.9:94
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-17>

Молчанова Оксана Миколаївна,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології, соціології та педагогіки

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3054-1126>

ІСТОРИЧНІ, ЕТИЧНІ, НЕЙРОБІОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОСОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ СТАВЛЕННЯ ДО АЛКОГОЛЬНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ: ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ І СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

У статті проаналізовано еволюцію ставлення до алкогольної залежності крізь призму історичних, етичних та психосоціальних трансформацій. Досліджено перехід від моральної моделі «гріха» до сучасної нейробіологічної концепції «хвороби мозку». Особливу увагу приділено специфіці алкоголізації в Україні та ролі поліції як агента профілактики й раннього втручання. Висвітлено біопсихосоціальні механізми адикції на основі теорії функціональних систем, що пояснюють формування «нового гомеостазу» та патологічного підкріплення. Окреслено руйнівний вплив стигматизації та самостигматизації на мотивацію до відновлення, а також обґрунтовано необхідність використання неклеюючої мови в науковому та правоохоронному дискурсах. Автором підкреслено важливість балансу між правопорядком і терапевтичними заходами для успішної інтеграції осіб із залежністю в суспільство.

Ключові слова: *алкогольна залежність, роль поліції, історичний аспект алкоголізації, нейробіологія адикції, психосоціальні теорії адикції, етика ставлення, стигматизація.*

Постановка проблеми. Проблема алкогольної залежності має глибоке історичне коріння та суттєві етичні виміри. Алкогольна залежність є складним біопсихосоціальним явищем, що протягом століть зазнавало різного трактування – від гріха і моральної вади до хронічного захворювання. Від давніх уявлень про пияцтво як про моральний дефект до сучасних медико-психологічних підходів, ставлення до алкогольної залежності трансформувалося під впливом науки, культури й етики. Наукові дослідження останніх десятиліть виявляють, що суспільні стереотипи, мовленнєві практики та етична позиція фахівців безпосередньо впливають на якість лікування та інтеграцію осіб із залежністю в суспільство.

Поліція виконує як регуляторну, так і профілактичну функцію у сфері алкоголю. Її роль охоплює декілька ключових аспектів:

– законодавче регулювання: поліція забезпечує дотримання законів, пов'язаних із продажем, розпиванням та вживанням алкоголю в громадських місцях. Це включає контроль за дотриманням вікових обмежень, заборону

продажу алкоголю у заборонені години та боротьбу з пияцтвом за кермом.

– профілактика та раннє втручання: поліція може бути ефективним агентом раннього виявлення проблеми алкоголю, взаємодіючи з громадськими службами охорони здоров'я та соціальними службами, перенаправляючи правопорушників з алкогольною проблемою на лікування, а не у кримінальну систему, зменшуючи ризик рецидиву;

– співпраця з громадськими службами та соціальною підтримкою: ефективні програми включають координацію поліції, медичних закладів та соціальних служб, що дозволяє знижувати соціальну стигму, забезпечувати доступ до лікування та підтримувати пацієнтів;

– етичні дилеми та ризики криміналізації: застосування суворих каральних заходів без підтримки лікування може посилювати стигму та соціальну ізоляцію осіб із залежністю. Тому сучасні підходи рекомендують баланс між правопорядком та терапевтичними заходами.

Поліція може виступати як агент профілактики та підтримки, якщо поєднує контроль за законом із перенаправленням осіб на лікування та соціальну допомогу. Такий підхід підвищує ефективність боротьби з алкогольною залежністю і знижує негативний соціальний вплив. Тому, розуміння різних аспектів ставлення до алкогольної залежності може покращити процес інтеграції осіб із залежністю в суспільство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ранній історії алкоголь відіграв ритуальну та соціальну функцію, проте зловживання ним часто трактували як гріх чи особисту моральну провину. Сучасні дослідники, зокрема П. Кортрайт, зазначають, що психоактивні речовини завжди були вплетені в соціальну ієрархію та релігійні практики [8].

В античних культурах алкоголь мав сакральне та соціальне значення. У Давній Греції культ Діоніса символізував екстаз і звільнення, однак надмірність засуджувалася як втрата самоконтролю. Філософи, зокрема Платон і Аристотель, наголошували на важливості поміркованості.

У Римській імперії вживання вина було нормою, але зловживання вважалося проявом моральної деградації. Таким чином, вже в античності формується подвійність ставлення: прийняття алкоголю як частини культури та осуд надмірності.

У середньовічній Європі алкоголь широко використовувався, зокрема в монастирях виробляли пиво та вино. Проте пияцтво трактувалося як гріх обжерливості. Церква засуджувала втрату контролю як моральну ваду. Таким чином, алкоголізм розглядався не як хвороба, а як духовна слабкість, що потребує покаяння, а не лікування.

З розвитком індустріального суспільства зростає рівень урбанізації та соціального стресу. Алкоголізм починають розглядати як соціальну проблему, пов'язану з бідністю та злочинністю.

У XIX столітті виникають товариства тверезості, які пропагують повну відмову від алкоголю. У США це призводить до введення «сухого закону» (1920–1933), який став прикладом правового вирішення проблеми шляхом. Цей період характеризується домінуванням моральної моделі – людина вважається відповідальною за власну залежність [8].

Історія алкоголізму в СРСР – це динаміка від ідеологічного засудження до повної залежності держави від «п'яних грошей» (до 20% бюджету) [1; 4]. У 1960–80-х роках масове пияцтво стало легальним способом втечі від ідеологічного тиску, побутової сірості та відсутності соціальної підтримки. Алкоголізація була формою пасивного протесту або засобом психологічного розвантаження в умовах тотального контролю. На відміну від західної моделі психотерапії (Анонімні Алкоголіки), у СРСР панував силовий підхід. Алкоголізм трактували не як хворобу, а як антисоціальну ваду. Лікувально-трудова профілактика (ЛТП) фактично були місцями позбавлення волі, де замість психологічної реабілітації застосовували примусову працю, що лише поглиблювало соціальну дезадаптацію. Спроба силового впровадження «тверезості як норми» призвела до зворотного ефекту. Різке обмеження доступу до спиртного без пропозиції альтернативних способів дозволило спричинити розквіт татксіманії та самогеноваріння. Це підірвало довіру до інститутів влади, хоча тимчасово покращило демографічні показники (зниження смертності). Історичний аспект алкоголізму в СРСР є унікальним прикладом того, як держава намагалася балансувати

між отриманням колосальних прибутків від горілчаної монополії та боротьбою з деградацією працездатного населення [1; 4].

Історичний аспект алкоголізації в Україні є багатшаровим: він поєднує автентичні народні традиції, колоніальну політику Російської імперії та СРСР, а також сучасні виклики незалежної держави [3]. У доіндустріальну епоху вживання алкоголю в Україні (медовуха, пиво, горілка) мало ритуальний і общинний характер, а пияцтво поза святами вважалося ганебним і каралося обмеженням прав у громаді. Право на продаж алкоголю належало феодалам або орендувалося, що створювало перші форми економічної експлуатації. З середини XIX століття Російська імперія монополізувала виробництво горілки та використовувала її для наповнення бюджету. У відповідь виникали товариства тверезості як форма соціального і релігійного спротиву. У СРСР алкоголь став головним джерелом державних доходів, традиційні обрядові форми споживання змінилися «радянською культурою пиття», що сприяло масовій алкоголізації, особливо в містах, та перетворило її на своєрідну «внутрішню еміграцію» від ідеологічного тиску [3].

Після 1991 року Україна зіткнулася з новими психосоціальними факторами: економічна криза призвела до сплеску споживання дешевого сурогатного алкоголю як способу адаптації до бідності; агресивний маркетинг алкогольних брендів у 2000-х роках призвів до зростання пивного алкоголізму, особливо серед молоді.

Сучасний етап характеризується ризиком «самолікування» алкоголем бойових і цивільних травм. Держава переорієнтовується на модель ментального здоров'я, де залежність розглядається як наслідок психологічної травми. Історично Україна пройшла шлях від традиційної поміркованості через імперське нав'язування алкоголю як джерела податків до сучасної проблеми «самолікування» стресу. Сьогодні ключовим аспектом є перехід від каральних методів до психологічної підтримки та дестигматизації звернень за допомогою.

Метою статті є комплексний аналіз алкогольної залежності як біопсихосоціального феномену крізь призму історичних, нейробіологічних, психосоціальних та етичних підходів, з'ясування впливу соціальних стереотипів і самостигматизації на перебіг розладу та ефективність лікування, а також обґрунтування необхідності гуманістичної, науково обґрунтованої та недискримінаційної моделі допомоги особам із розладами, пов'язаними з вживанням алкоголю.

Виклад основного матеріалу. Алкогольна залежність є складним біопсихосоціальним розладом, що формується під впливом нейробіологічних, психологічних і соціокультурних чинників. Історично ставлення до людей із залежністю коливалося між моральним осудом і медичною інтерпретацією. Сучасна наука визнає алкогольну залежність як психічний і поведінковий розлад, однак соціальні стереотипи залишаються потужним фактором, що впливає на якість життя та ефективність лікування.

Значну роль в розвитку алкогольної залежності відіграють психосоціальні аспекти. Наприклад, А. Бандура у теорії соціального научіння підкреслював роль моделювання поведінки, відзначаючи, що засвоєння поведінки алкогольного вживання відбувається через сімейні та культурні моделі; Р. Лазарус та С. Фолькман відзначали вплив на розвиток адиктивної поведінки стресу і неадаптивних копінг-стратегій; С. Коен, Т. Віллс доводили буферну роль соціальної підтримки у зниженні негативних наслідків стресу; Дж. Боулбі та А. Шиндлер зі спі-

авторами показали, що небезпечний тип прихильності підвищує ризик адиктивної поведінки через порушення емоційної регуляції (теорія прихильності); Т. Гірші та Е. Дюркгейм підкреслили роль соціальної інтеграції та норм у профілактиці девіантної поведінки. Соціальна ізоляція, на їх думку, значно збільшує ризик розвитку розладів, пов'язаних із вживанням алкоголю [4; 7].

Нейробіологічні дослідження демонструють роль дофамінової системи у формуванні залежності [14]. Сучасна нейронаука класифікує залежність як хронічне захворювання мозку, зумовлене генетичними та соціокультурними факторами. Основний механізм полягає у деформації нейронних ланцюгів, що відповідають за винагороду, самоконтроль та емоції. Формування адикції відбувається поетапно:

- стимуляція та «захоплення» винагород (психоактивні речовини викликають надпотужні сплески дофаміну в ядрі *accumbens*. Це активує «прямий шлях» (D1-рецептори) та блокує «непрямий» контроль (D2-рецептори), миттєво закріплюючи потяг до речовини на рівні інстинкту);

- нейропластична деформація (перебудова) (повторне вживання змінює глутаматергічну передачу в мозку. Мозок стає гіперчутливим до сигналів про наркотик, але втрачає здатність відчувати задоволення від природних стимулів (їжа, хобі), що призводить до звуження життєвих інтересів);

- втрата контролю та стресова вразливість (зміни в префронтальній корі послаблюють саморегуляцію, а амігдала стає надчутливою до стресу. Як наслідок, людина вживає речовину вже не для «кайфу», а щоб уникнути дисфорії та болюсного емоційного напруження).

Повторне введення психоактивних речовин викликає нейропластичні зміни глутаматергічних сигналів до дофамінових нейронів стріатуму та середнього мозку, посилюючи реакцію мозку на сигнали від наркотиків, знижуючи чутливість до винагород, не пов'язаних з наркотиками, послаблюючи саморегуляцію та підвищуючи чутливість до стресових подразників та дисфорії. Порушення, викликані психоактивними речовинами, є тривалими; таким чином, втручання, спрямовані на їх пом'якшення або навіть усунення, були б корисними для лікування залежності [14].

Згідно з теорією функціональних систем, розвиток адикції базується на патологічній зміні механізмів підкріплення [2]:

Заміщення підкріплення: психоактивні речовини стають «сурогатом» природних стимулів. Викликаючи емоційний стан позитивної модальності, вони закріплюють поведінку, спрямовану на пошук і вживання речовини.

Формування вторинного дефіциту: хронічне вживання психоактивних речовин знижує чутливість рецепторів (толерантність). Виникає «дефіцит підкріплення», який змушує збільшувати дозу для досягнення звичного ефекту.

Новий гомеостаз та абстиненція: регулярна інтоксикація перебудовує регуляторні системи організму, створюючи новий біологічний гомеостаз, де психоактивні речовини є необхідним елементом рівноваги. Раптове припинення вживання спричиняє системний зсув – синдром відміни (абстиненцію), що суб'єктивно сприймається як фізичний дискомфорт і стимулює рецидив [2].

Сучасне розуміння алкогольної залежності базується на біопсихосоціальній моделі, що враховує генетичні, нейрофізіологічні, психологічні та соціальні чинники. Такий підхід зменшує рівень морального осуду та сприяє комплексній реабілітації. Етична парадигма сього-

дення ґрунтується на принципах: гуманізму, недискримінації, поваги до гідності, наукової обґрунтованості втручання.

Стигма щодо людей із алкогольними розладами залишається серйозною перешкодою для лікування. Дослідження показують [6; 9], що навіть у XXI столітті рівень негативних стереотипів щодо осіб з алкогольними проблемами залишається високим: значна частина респондентів досліджень погоджується з тим, що алкогольна залежність – це слабкість характеру, а не захворювання, незважаючи на просування медичного погляду.

Історичне трактування алкоголізму як моральної вади сприяло формуванню негативних соціальних стереотипів, алкогольну залежність сприймають більш стигматично, ніж інші психічні розлади. Людей із цим порушенням частіше вважають відповідальними за свій стан порівняно з особами, що страждають на шизофренію чи інші серйозні розлади, і для них характерний вищий рівень соціального відторгнення. У багатьох наукових роботах досі вживається термін «алкоголік», який може підтримувати дискримінаційні уявлення. Стигма ускладнює звернення за допомогою, поглиблює ізоляцію та знижує ефективність лікування. Сучасний етичний підхід передбачає використання неклеїмучої мови («людина з алкогольною залежністю», а не «алкоголік») та визнання гідності кожної особи [6; 9].

Люди з алкогольною залежністю часто демонструють самостигматизацію (процес інтеріоризації суспільних негативних стереотипів). Людина починає сприймати себе через призму ярликів («я слабкий», «я безнадійний», «я винен»). Ряд авторів (М. Крозьє, М. Фарохнія, С. Перскі, Л. Леджо, Б. Кертіс) встановили, що рівень самостигматизації прямо пов'язаний із тяжкістю симптомів алкогольної залежності, частотою вживання та інтенсивністю потягу до алкоголю [9].

Самостигматизація корелює зі зниженням самооцінки, депресивними проявами та уникненням лікування. Психологічними наслідками такого ставлення часто стають знижений рівень самоповаги, внутрішній конфлікт між бажанням змін і відчуттям безсиля, почуття провини та сорому, соціальна ізоляція. Почуття сорому є особливо руйнівним чинником, оскільки воно спрямоване на особистість загалом («я поганий»), а не на поведінку («я зробив помилку»). Це зменшує мотивацію до відновлення та посилює ризик рецидиву [11; 12; 13].

Дискусійним залишається питання примусового лікування [10]. З одного боку, суспільство має захищати безпеку громадян; з іншого – необхідно поважати автономію особистості. Етична дилема пов'язана з балансом між захистом індивідуальної автономії та прагненням надати допомогу особам із важкими формами алкоголізму; між принципами благодіяння (допомоги) та поваги до самовизначення. Примусове лікування може суперечити принципу самовизначення, але інколи його розглядають як захід захисту від серйозної шкоди. Ці питання потребують уважної етичної рефлексії в кожному конкретному випадку.

Висновки. Історія ставлення до алкогольної залежності демонструє поступовий перехід від морального осуду до науково обґрунтованого медико-психологічного підходу.

Історичні моделі – моральна, каральна, медична – залишили слід у сучасній культурі. Навіть сьогодні суспільство часто поєднує медичне розуміння з прихованим осудом.

Історична пам'ять про «слабкість волі» трансформується у сучасні форми стигми. Саме тому етична

рефлексія повинна враховувати історичний контекст, який вплинув на формування суспільних стереотипів.

Сучасні етичні стандарти передбачають дотримання прав людини, мінімізацію стигматизації та забезпечення доступу до кваліфікованої допомоги.

Поєднання історичного аналізу та етичної рефлексії дозволяє формувати більш гуманну й ефективну систему підтримки осіб з алкогольною залежністю та сприяє підвищенню професійної культури фахівців психологічної та медичної сфери.

Список використаних джерел

1. Власюк І. М. Профілактичні заходи боротьби з пияцтвом та алкоголізмом у Житомирській області наприкінці 1970-х – в першій половині 1980-х рр. *Вісник гуманітарних наук*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15301396>.
2. Гавенко В. Л., Бітенський В. С., Абрамов В. А. та ін. Психіатрія і наркологія: підручник. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : ВСВ «Медицина», 2015. 512 с.
3. Лінський І. В., Мінко О. І. Основні проблеми, пов'язані з поширенням алкогольної залежності та наркоманії в Україні, та шляхи їх розв'язання. *Український вісник психоневрології*. 2005. Т. 13, № 4. С. 8–10.
4. Соціологія девіантної поведінки: навч. посіб. / за ред. І. С. Вередь. Донецьк : КПЦ, 2013. 192 с.
5. Сердюк І. Вживання алкоголю в суспільстві Гетьманщини XVIII століття як маркер якості життя. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. 2023. № 46. С. 20–26. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2023-46-20-26>
6. Clement S. What is the impact of mental health-related stigma on help-seeking? A systematic review of quantitative and qualitative studies. *Psychological Medicine*. 2015. Vol. 45, No. 1. P. 11–27. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0033291714000129>
7. Cohen S., Wills T. A. Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*. 1985. Vol. 98, No. 2. P. 310–357. DOI: <https://doi.org/10.1037/0033-2909.98.2.310>
8. Courtwright D. T. *Forces of Habit: Drugs and Making of the Modern World*. Cambridge: Harvard University Press, 2001. 288 p. <https://doi.org/10.13028/1395-6X33>
9. Crozier M. Relationship between self-stigma about alcohol dependence and severity of alcohol drinking and craving. *BMJ Mental Health*. 2023. Vol. 26, No. 1. DOI: <https://doi.org/10.1136/bmjment-2023-300852>
10. Martin G. W., Koski-Jannes A., Weber T. R. Rethinking the role of residential treatment for individuals with substance abuse problems. *Canadian Journal of Community Mental Health*. 1998. Vol. 17, No. 1. P. 61–77. DOI: <https://doi.org/10.7870/cjcmh-1998-0004>
11. Room R. Stigma, social inequality and alcohol and drug use. *Drug and Alcohol Review*. 2005. Vol. 24, No. 2. P. 143–155. DOI: <https://doi.org/10.1080/09595230500102434>
12. Schomerus G. Self-stigma in alcohol dependence: consequences for drinking-refusal self-efficacy. *Drug and Alcohol Dependence*. 2011. Vol. 114, No. 1. P. 12–17. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2010.08.013>
13. Schomerus G., Matschinger H., Angermeyer M. C. Attitudes towards alcohol dependence and affected individuals: persistence of negative stereotypes and illness beliefs between 1990 and 2011. *European Addiction Research*. 2014. Vol. 20, No. 6. P. 293–299. DOI: <https://doi.org/10.1159/000362407>
14. Volkow N. D., Morales M. The brain on drugs. *Cell*. 2015. Vol. 162, No. 4. P. 712–725. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cell.2015.07.045>
15. World Health Organization. International Classification of Diseases (ICD-11). URL: <https://icd.who.int/>

References

1. Vlasiuk, I. M. (2026). Profylaktychni zakhody borotby z pyiatstvom ta alkoholizmom u Zhytomyrskii oblasti naprykintsi 1970-kh – v pershii polovyni 1980-kh rr. [Preventive measures to combat drunkenness and alcoholism in the Zhytomyr Oblast in the late 1970s and early 1980s.]. *Visnyk humanitarnykh nauk*. DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15301396> [in Ukrainian]
2. Havenko, V. L., Bitenskyi, V. S., Abramov, V. A. ta in. (2015). *Psykhiiatriia i narkolohiia* [Psychiatry and Addiction Medicine]. 2-he vyd., pererobl. i dopov. Kyiv: VSV «Medytsyna». [in Ukrainian]
3. Linskyi, I. V., Mink, O. I. (2005). Osnovni problemy, poviazani z poshyrenniam alkoholnoi zalezhnosti ta narkomanii v Ukraini, ta shliakhy yikh rozv'iazannia. *Ukrainskyi visnyk psykhonevrolohii* [The main issues related to the spread of alcoholism and drug addiction in Ukraine, and ways to address them]. *Ukrainskyi visnyk psykhonevrolohii*, 13 (4), 8–10. [in Ukrainian]
4. Vered, I. S. (2013) *Sotsiolohiia deviantnoi povedinky* [The Sociology of Deviant Behavior]. Donetsk: KITs. [in Ukrainian]
5. Serdiuk, I. *Vzhyvannia alkoholii v suspilstvi Hetmanshchyny XVIII stolittia yak marker yakosti zhyttia* [Alcohol consumption in 18th-century Hetmanate society as an indicator of quality of life]. *Naukovi zapysky VDPUs imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Istorii*, 46. S. 20–26. [in Ukrainian] DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2023-46-20-26>
6. Clement, S. (2015). What is the impact of mental health-related stigma on help-seeking? A systematic review of quantitative and qualitative studies. *Psychological Medicine*, 45 (1), 11–27. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0033291714000129>
7. Cohen, S., Wills, T. A. (1985) Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98 (2), 310–357. DOI: <https://doi.org/10.1037/0033-2909.98.2.310>
8. Courtwright, D. T. (2001) *Forces of Habit: Drugs and Making of the Modern World*. Cambridge: Harvard University Press.
9. Crozier, M. (2023). Relationship between self-stigma about alcohol dependence and severity of alcohol drinking and craving. *BMJ Mental Health*. 26 (1). DOI: <https://doi.org/10.1136/bmjment-2023-300852>
10. Martin, G. W., Koski-Jannes A., Weber T. R. (1998). Rethinking the role of residential treatment for individuals with substance abuse problems. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 17 (1), 61–77. DOI: <https://doi.org/10.7870/cjcmh-1998-0004>
11. Room, R. (2005). Stigma, social inequality and alcohol and drug use. *Drug and Alcohol Review*, 24, (2), 143–155. DOI: <https://doi.org/10.1080/09595230500102434>

12. Schomerus, G. (2011). Self-stigma in alcohol dependence: consequences for drinking-refusal self-efficacy. *Drug and Alcohol Dependence*, 114, (1), 12–17. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2010.08.013>
13. Schomerus, G., Matschinger, H., Angermeyer, M. C. (2011). Attitudes towards alcohol dependence and affected individuals: persistence of negative stereotypes and illness beliefs between 1990 and 2011. *European Addiction Research*, 20 (6), 293–299. DOI: <https://doi.org/10.1159/000362407>
14. Volkow, N. D., Morales, M. (2015) The brain on drugs. *Cell*, 162 (4), 712–725. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cell.2015.07.045>
15. World Health Organization. International Classification of Diseases (ICD-11). (2026). URL: <https://icd.who.int/>

Molchanova Oksana,

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3054-1126>

**HISTORICAL, ETHICAL, NEUROBIOLOGICAL, AND PSYCHOSOCIAL ASPECTS
OF ATTITUDES TOWARD ALCOHOL DEPENDENCE: EVOLUTION OF APPROACHES
AND CURRENT CHALLENGES**

The article provides a comprehensive interdisciplinary analysis of the historical, ethical, and psychosocial aspects of attitudes toward alcohol dependence as a socially significant biopsychosocial phenomenon. It traces the evolution of approaches—from the religious and moral interpretation of drunkenness as a “sin” and personal flaw to the modern neurobiological concept of addiction as a chronic brain disorder formed under the influence of genetic, psychological, and sociocultural factors. Particular attention is paid to the specifics of the historical development of alcoholism in Ukraine: from traditional rituals and community control to imperial tax policy, the Soviet “vodka economy,” and contemporary challenges associated with socio-economic instability and the traumatic experience of war.

The psychosocial mechanisms of addiction formation are revealed through the prism of social learning theory, stress coping models, attachment theory, and the concept of social integration. At the neurobiological level, the role of the dopamine system, neuroplastic changes, and the formation of a “new homeostasis” that supports pathological reinforcement and causes relapses is described. The influence of stigmatization and self-stigmatization on reducing motivation for treatment is outlined, and the importance of using non-stigmatizing language in scientific, medical, and law enforcement discourses is emphasized.

The role of the police as an institutional entity for prevention and early intervention, capable of combining law enforcement functions with referring individuals to treatment and social support, is analyzed separately. The need for a balance between punitive measures and therapeutic approaches is justified. A conclusion is made about the expediency of a humanistic, scientifically based model of assistance aimed at destigmatization and social integration of persons with alcohol dependence.

Key words: alcohol dependence, role of the police, historical aspect of alcoholism, neurobiology of addiction, psychosocial theories of addiction, ethics of attitude, stigmatization.

Дата першого надходження статті до видання: 19.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 59.9:37.013.42:355.01
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-18>

Мухіна Галина Вікторівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри психології, соціології та педагогіки

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8866-794X>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

У статті проаналізовано вплив війни на психічне здоров'я учасників освітнього процесу закладів вищої освіти. Окреслено основні психоемоційні наслідки воєнних подій, зокрема зростання рівня тривожних і депресивних розладів. Розкрито сутність понять «життєздатність», визначено внутрішні та зовнішні ресурси особистості, що сприяють подоланню негативних наслідків стресу. Обґрунтовано необхідність створення комплексної системи психосоціальної підтримки в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання як важливого чинника збереження психічного здоров'я та професійної ефективності учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Ключові слова: соціальні фактори, педагогічні умови, психічне здоров'я, стрес, життєздатність, психосоціальна підтримка, ресурси особистості, заклади вищої освіти.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна в Україні спричинила глибокі трансформації у всіх сферах суспільного життя, зокрема в системі вищої освіти. Учасники освітнього процесу закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання (військові, правоохоронні, безпекові ЗВО) перебувають у ситуації подвійного психологічного навантаження: з одного боку – як громадяни держави, що зазнає збройної агресії, з іншого – як майбутні фахівці, діяльність яких безпосередньо пов'язана з ризиком, відповідальністю та функціонуванням у кризових умовах.

За оцінками Міністерства охорони здоров'я України, озвученими Міністром Віктором Ляшком, мільйони громадян потребуватимуть психологічної підтримки, а значна частина – спеціалізованої допомоги. Це зумовлює необхідність інтеграції психолого-педагогічних і соціально-профілактичних механізмів підтримки в освітній процес [1, с. 102].

Особливої актуальності проблема набуває в контексті: зростання рівня тривожних, депресивних і посттравматичних розладів; ментального виснаження учасників освітнього процесу; порушення адаптаційних механізмів і професійної мотивації; необхідності формування стресостійкості та життєздатності майбутніх фахівців сектору безпеки.

Таким чином, дослідження психолого-педагогічних і соціально-профілактичних аспектів впливу війни на психічне здоров'я є науково й соціально значущим, а також відповідає сучасним викликам освітньої політики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема збереження психічного здоров'я особистості в умовах війни та її психолого-педагогічного і соціально-профілактичного забезпечення посідає провідне місце в сучасному вітчизняному науковому дискурсі. Особливої значущості вона набуває в контексті функціонування закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, освітнє середовище яких поєднує академічну підготовку з елементами професійної діяльності підвищеного ризику. У працях із соціальної, військової та педагогічної психології вплив війни розглядається як комплексний стресогенний чинник, що зумовлює трансформацію ціннісно-сміслової сфери особистості, порушення адаптаційних механізмів, підвищення рівня тривожності та формування посттравматичних реакцій.

У наукових дослідженнях психічне здоров'я в умовах воєнного стану трактується не лише як відсутність психічних розладів, а як динамічний стан психологічного благополуччя, що передбачає здатність особистості до саморегуляції, збереження продуктивності діяльності та конструктивної соціальної взаємодії. У цьому контексті особливого значення набувають категорії стресостійкості, життєздатності, психологічних ресурсів і соціальної підтримки як системоутворювальних чинників подолання кризових впливів.

Теоретико-методологічні засади дослідження стресу та адаптації особистості були закладені у працях Ганса Сельє (Hans Selye), який обґрунтував концепцію загального адаптаційного синдрому, а також у межах

транзакційної моделі стресу Річарда Лазаруса (Richard Lazarus), де наголошується на когнітивній оцінці ситуації як ключовому механізмі реагування. Подальший розвиток проблематики психотравми та посттравматичних розладів пов'язаний із дослідженнями Джудіт Льюїс Герман (Judith Herman), яка розкрила специфіку впливу тривалих травматичних подій на особистість.

У вітчизняному науковому просторі питання психічного здоров'я та психологічної стійкості в умовах війни активно розробляються науковцями Інститут психології імені Г. Костюка НАПН України, де здійснюються комплексні дослідження адаптаційного потенціалу особистості, механізмів саморегуляції та психосоціальної підтримки. Зокрема, у працях С. Максименко психічне здоров'я розглядається крізь призму розвитку особистості та її суб'єктності, що забезпечує здатність до конструктивного подолання життєвих труднощів [2, с. 142].

Проблематика професійного стресу та профілактики емоційного вигорання в освітньому й організаційному середовищі ґрунтовно представлена у дослідженнях Л. Карамушки, яка акцентує увагу на ролі управлінських, мотиваційних і соціально-психологічних чинників збереження психологічного благополуччя фахівців, рівнях та формах психологічного втручання для підтримання та збереження психічного здоров'я в умовах війни та аналізує сутність психічного здоров'я особистості, його структуру та значення в умовах війни [3, с. 7–8]. У контексті військової та екстремальної психології значний внесок зроблено В. Осьодло, який досліджує психологічну готовність і стійкість особистості в умовах підвищеного ризику [4, с. 61].

Соціально-профілактичний вимір проблеми розкривається в дослідженнях психосоціальної підтримки населення в умовах криз, де наголошується на необхідності поєднання просвітницької діяльності, розвитку психологічної культури та впровадження програм формування навичок саморегуляції. У цьому контексті важливими є міждисциплінарні підходи, що інтегрують педагогічні технології, соціально-психологічні тренінги та організаційні механізми створення безпечного освітнього середовища.

Водночас аналіз наукових праць свідчить, на нашу думку, що попри значний доробок у сфері дослідження стресу, психотравми та професійної адаптації, питання системного поєднання психолого-педагогічних і соціально-профілактичних механізмів підтримки психічного здоров'я саме в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання в умовах повномасштабної війни потребує подальшого теоретичного осмислення та практичної апробації.

Метою статті є теоретичне обґрунтування психолого-педагогічних і соціально-профілактичних аспектів впливу війни на психічне здоров'я учасників освітнього процесу закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, а також визначення ефективних ресурсів, механізмів і напрямів профілактичної діяльності, спрямованої на збереження та зміцнення їхньої психологічної стійкості в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Війна має пролонгований вплив на психоемоційний стан особистості. Навіть ті громадяни, які демонстрували стійкість у перші місяці бойових дій, з часом можуть зазнавати ментального виснаження через хронічний стрес, невизначеність та постійну загрозу безпеці. Серед найпоширеніших наслідків – тривожні та депресивні розлади, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), порушення сну, психосоматичні захворювання. Доведено взаємозв'язок

психічних розладів із підвищеним ризиком розвитку серцево-судинних захворювань, діабету, онкопатологій, захворювань органів дихання [1, с. 102].

Міністр охорони здоров'я України Віктор Ляшко під час наради, присвяченої питанням збереження психічного здоров'я населення та розробленню відповідної Національної програми, що відбулася під головуванням Прем'єр-міністра України Дениса Шмигаль за участю першої леді, представників уряду та міжнародних організацій, акцентував увагу на необхідності комплексного підходу до розв'язання цієї проблеми. Він підкреслив, що результати попередніх досліджень і досвід держав, які пережили збройні конфлікти, свідчать: щонайменше кожна п'ята людина стикається з негативними наслідками для психічного здоров'я, а кожна десята – із розладами середнього або тяжкого ступеня.

За словами міністра, кількість осіб, які відчуватимуть психологічні наслідки війни, зростатиме щоденно. Навіть громадяни, які відносно стійко пережили початковий період повномасштабної агресії, можуть з часом зазнати ментального виснаження, адже тривале перебування в умовах постійної небезпеки та стресу негативно впливає на психоемоційний стан. За попередніми прогнозами, психологічної підтримки потребуватимуть близько 15 мільйонів українців, із яких приблизно 3–4 мільйони потребуватимуть медикаментозного лікування. Ці дані були оприлюднені під час представлення результатів експрес-аудиту послуг у сфері психічного здоров'я, що надаються органами державної влади.

До основних негативних наслідків війни для психічного здоров'я належать різноманітні психічні розлади, які сприяють зростанню серцево-судинних захворювань, діабету, артритів, астми та онкологічних патологій. Психоемоційні порушення ускладнюють перебіг хронічних хвороб і підвищують смертність, зокрема від онкологічних захворювань. Розлади сну нерідко провокують захворювання органів дихання. За наявності депресивних станів ризик смерті від раку, за даними МОЗ, може зростати на 50%. У осіб із посттравматичним стресовим розладом частіше діагностують гіпертонію, стенокардію, тахікардію, інші серцеві патології, а також виразкову хворобу, гастрит і артрит. Крім того, ПТСР може спричинити ризиковану поведінку, що проявляється у зловживанні алкоголем, наркотичними речовинами або інших деструктивних формах поведінки та їхніх негативних наслідках [5].

Особливої уваги потребують учасники освітнього процесу закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання (військові, правоохоронні, безпекові ЗВО), оскільки їхня професійна підготовка безпосередньо пов'язана з підвищеним рівнем стресу та відповідальності. Війна трансформувала систему цінностей, життєві пріоритети та уявлення про майбутнє як здобувачів освіти, так і науково-педагогічних працівників. У цих умовах відбувається переосмислення власної стресостійкості – як здатності адекватно оцінювати власні ресурси, ефективно діяти в екстремальних ситуаціях та зберігати психологічну рівновагу.

Відповідно до сучасних наукових підходів, представлених у фаховій літературі [6; 7; 8], управління стресом трактується як цілеспрямований процес формування індивідом психологічних механізмів стримування розвитку стресової реакції з метою запобігання її деструктивним наслідкам. Ключовим компонентом цього процесу є усвідомлення особистої відповідальності за власний психоемоційний стан без делегування її іншим суб'єктам соціальної взаємодії (членам родини,

друзям, керівникам, колегам, фахівцям медичної сфери тощо).

Л. Карамушка, аналізуючи основні аспекти психологічного здоров'я учасників освітнього процесу, висновкує, що екстраполяція зазначеного підходу на аналіз специфіки управління стресом особистості в умовах воєнного стану дозволяє виокремити низку концептуально значущих положень.

По-перше, визначальним чинником ефективного управління стресом є формування адекватного когнітивно-емоційного ставлення до базового стресора – військової агресії росії. Це передбачає: прийняття війни як об'єктивної реальності; мобілізацію внутрішніх і зовнішніх ресурсів для подолання кризової ситуації; готовність брати відповідальність за власне життя та безпеку близьких; активну участь у видах діяльності, пов'язаних із підтримкою та захистом України; усвідомлення фазовості перебігу війни та закономірностей власних емоційних реакцій; опанування навичок саморегуляції поведінки.

По-друге, важливим є ідентифікація додаткових стресогенних чинників, що актуалізуються в умовах війни. До них можуть належати: перебування в зоні активних бойових дій; втрата професійної зайнятості; неможливість долучитися до суспільно корисної діяльності; міжособистісні конфлікти в родині; обмеження або розрив комунікації з близькими, які перебувають за кордоном; взаємодія з особами, що чинять психологічно деструктивний вплив тощо.

Важливим етапом є прийняття вольового рішення щодо мінімізації або усунення впливу відповідних стресорів. Це може включати зміну місця проживання на більш безпечне, пошук нової роботи або додаткових джерел доходу, прийняття рішення про автономне проживання дорослих членів родини, залучення до волонтерської діяльності, підтримання стабільного інформаційного та емоційного зв'язку з близькими за допомогою цифрових засобів комунікації тощо.

По-третє, у ситуації, коли радикальна зміна обставин є неможливою, доцільним є укладання своєрідного «контракту із самим собою», що передбачає дотримання визначених правил життєорганізації для зниження інтенсивності стресового впливу. Такий підхід ґрунтується на принципах саморегуляції та структурованості повсякденної діяльності.

Практична реалізація цього передбачає: забезпечення базових життєвих потреб та належних побутових умов; встановлення й дотримання чіткого режиму дня; виконання діяльності відповідно до власної компетентності та максимальної суспільної користі; постановку реалістичних завдань у професійній і волонтерській сферах; раціональне чергування праці та відпочинку; підтримання позитивних соціальних контактів і формування нових зв'язків; урахування індивідуальних психологічних ресурсів та обмежень [3, с. 25].

Таким чином, управління стресом в умовах війни постає як системний, свідомий і відповідальний процес, спрямований на підтримання психічної стійкості, збереження функціональності особистості та її адаптаційного потенціалу.

Логічним продовженням цього положення є звернення до проблеми психологічних ресурсів, які забезпечують ефективність такого управління. У цьому контексті важливою складовою життєздатності особистості є наявність внутрішніх і зовнішніх чинників, що сприяють адаптації до стресових обставин. Життєздатність охоплює не лише здатність протистояти

руйнівним впливам, а й уміння вибудовувати повноцінне життя в складних умовах, планувати майбутнє та досягати визначених цілей. До дієвих ресурсів належать: організація особистого простору; ефективний тайм-менеджмент; підтримання фізичної активності; розвиток креативного мислення; професійна реалізація та волонтерська діяльність; соціальна підтримка й взаємодопомога [1, с. 103–104].

Конкретизацією зазначених ресурсів може слугувати модель подолання стресу BASIC Ph, запропонована Мулі Лаадом. Вона описує шість основних каналів психологічної стійкості: віра та цінності як джерело сенсу; усвідомлення й конструктивне вираження емоцій; соціальна підтримка; уява та позитивне бачення майбутнього; раціональне осмислення ситуації й планування дій; фізична активність і турбота про тілесне здоров'я [9, с. 58–59].

Отже, узагальнюючи викладене, зазначена модель інтегрує емоційний, соціальний, когнітивний, фізичний і духовний виміри подолання стресу, що робить її цілісним інструментом підтримки особистості в кризових умовах. Однак, розширюючи проблематику формування стресостійкості, окремі дослідники акцентують увагу на ролі духовного розвитку. Так, Жигайло Н. та Цимбалюк М. підкреслюють, що для забезпечення психічного й фізичного здоров'я здобувачів вищої освіти в умовах війни доцільним є впровадження програм розвитку духовних цінностей. Такі програми мають охоплювати концепцію «духовної особистості», її психологічну структуру, модель духовного становлення молоді, тренінгові модулі, критерії та джерела формування духовності [10, с. 133].

Водночас, узгоджуючись із важливістю духовного виміру, ми вважаємо, що не менш значущим чинником збереження цілісності особистості є креативне ставлення до життя. Саме воно забезпечує гнучкість мислення й поведінки, сприяє пошуку нових смислів у кризових обставинах. Додатковими умовами підтримки психічного благополуччя виступають психологічна компетентність, культура турботи про ментальне здоров'я, позитивне мислення, адекватна самооцінка, матеріальна стабільність і безпечні умови праці [11, с. 93].

Висновки. Повномасштабна війна в Україні зумовила системний і пролонгований вплив на психічне здоров'я населення, що особливо виразно проявляється в освітньому середовищі закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Учасники освітнього процесу таких ЗВО перебувають у ситуації подвійного стресового навантаження, що актуалізує необхідність цілеспрямованого психолого-педагогічного та соціально-профілактичного супроводу.

Для учасників освітнього процесу в ЗВО безпекового профілю особливого значення набуває формування адекватного ставлення до базового стресора – війни, своєчасна ідентифікація додаткових стресогенних чинників та прийняття рішень щодо мінімізації їхнього впливу. В умовах неможливості усунення стресорів ефективним є впровадження стратегій саморегуляції та структурованої організації життєдіяльності.

Ресурсний підхід є методологічно продуктивним для розроблення програм підтримки психічного здоров'я. До ключових ресурсів належать організація особистого простору, раціональне планування часу, фізична активність, професійна та волонтерська самореалізація, соціальна підтримка, розвиток креативності. Модель BASIC Ph інтегрує емоційний, соціальний, когнітивний, фізичний і духовний виміри подолання стресу та може

бути використана як концептуальна основа профілактичної роботи.

Перспективним напрямом є поєднання програм розвитку духовних цінностей із формуванням креативного ставлення до життя, психологічної компетентності та культури піклування про ментальне здоров'я. Комплексний характер таких заходів сприятиме збереженню цілісності особистості, підвищенню її адаптаційного потенціалу та професійної готовності до діяльності в умовах підвищеного ризику.

Отже, інтеграція психолого-педагогічних і соціально-профілактичних механізмів у систему підготовки фахівців сектору безпеки є необхідною умовою збереження їхнього психічного здоров'я, професійної ефективності та стійкості в умовах воєнного стану. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробленні та апробації комплексних програм підтримки психічного здоров'я з урахуванням специфіки освітнього середовища та актуальних викликів воєнного часу.

Список використаних джерел

1. Мухіна Г. В. Вплив війни на психічне здоров'я учасників освітнього процесу закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Виклики толерантності в умовах російської воєнної агресії* : матеріали Всеукраїнської науково-дискусійної платформи, яка приурочена до Міжнародного дня толерантності, Кропивницький, Донецький державний університет внутрішніх справ, 22 листопада 2024 року. Кропивницький : ДонДУВС, 2024. С. 102–105.
2. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості : К. : Видавництво ТОВ «КММ», 2006, 240 с.
3. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати : метод. рекомендації. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 52 с.
4. Осодло В. І. Вплив індивідуально-психологічних властивостей особистості на подолання стресових ситуацій. *Психологічний журнал*. 2019. Вип. 3. С. 71–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psj_2019_3_9 (дата звернення: 01.02.2026).
5. Ляшко В. Вплив війни на психічне здоров'я – колосальний. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vpliv-vijni-na-psi-hichne-zdorovya-kolosalnij-viktor-lyashko> (дата звернення: 01.10.2024).
6. Технології психотерапевтичної допомоги постраждалим у подоланні проявів посттравматичного стресового розладу: монографія / за ред. З. Г. Кісарчук. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 178 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/722181> (дата звернення: 01.02.2026).
7. Бояршинова К., Белінська М., Калениченко К., Лаптева Г., Марценковська Г., Парфенюк Т.: методичні рекомендації зі зміцнення резильєнтності. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2022. 30 с.
8. Карамушка Л. М. Психологічне здоров'я персоналу освітніх організацій: аналіз зарубіжних підходів. *Проблеми сучасної психології*. Запорізький національний університет. 2021. Вип. 3(22). С. 23–30. <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2021-3-3>
9. Психологія стресостійкості студентської молоді / за заг. ред. В. Шмаргуна. Київ : Видавничий центр НУБіП України, 2018. 198 с.
10. Жигайло Н., Цимбалюк М. Формування стресотійкості студентів в умовах війни для правового та євроінтеграційного процесів. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2022. Спецвипуск. С. 128–136. <https://doi.org/10.30970/PS.2022.spec.17>. URL: http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/spec_2022/17.pdf (дата звернення: 10.10.2024).
11. Мухіна Г. В. Особистісні ресурси – засіб нормалізації психоемоційного стану людини в умовах пандемії. *Психологічне здоров'я особистості в умовах пандемії: діагностика, консультування, терапія. Науковий часопис кафедри практичної психології*. 2021. С. 86–91.

References

1. Mukhina, H. V. (2024). Vplyv viiny na psykhychne zdorovia uchashnykiv osvithnoho protsesu zakladiv vyshchoi osvity zi spetsyfichnymy umovamy navchannia [The impact of war on the mental health of participants in the educational process of higher education institutions with specific training conditions]. In *Vyklyky tolerantnosti v umovakh rosiiskoi voiennoi ahresii: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Discussion Platform dedicated to the International Day for Tolerance* (Kropyvnytskyi, November 22, 2024) (pp. 102–105). Kropyvnytskyi: Donetsk State University of Internal Affairs.
2. Maksymenko, S. D. (2006). *Geneza zdiisnennia osobystosti* [Genesis of personality realization]. Kyiv: TOV “KMM” Publishing.
3. Karamushka, L. M. (2022). *Psykhychne zdorovia osobystosti pid chas viiny: yak yoho zberehty ta pidtrymaty* [Mental health of the individual during war: How to preserve and maintain it]. Kyiv: H. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.
4. Osodlo, V. I. (2019). Vplyv indyvidualno-psykholohichnykh vlastyvostei osobystosti na podolannia stresovykh sytuatsii [The influence of individual psychological characteristics on coping with stressful situations]. *Psykholohichnyi zhurnal*, 3, 71–83. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/psj_2019_3_9 (accessed February 1, 2026).
5. Liashko, V. (2024). Vplyv viiny na psykhychne zdorovia – kolosalnyi [The impact of war on mental health is enormous]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/vpliv-vijni-na-psi-hichne-zdorovya-kolosalnij-viktor-lyashko> (accessed October 1, 2024).
6. Kisarchuk, Z. H. (Ed.). (2020). *Tekhnolohii psykhoterapevtychnoi dopomohy postrazhdalym u podolanni proiaviv post-travmatychnoho stresovoho rozladu* [Technologies of psychotherapeutic assistance in overcoming manifestations of post-traumatic stress disorder]. Kyiv: Vydavnychi Dim “Slovo”. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/722181> (accessed February 1, 2026).
7. Boiarshynova, K., Bielinska, M., Kalenychenko, K., Laptieva, H., Martsenskivska, H., & Parfeniuk, T. (2022). *Metodychni rekomendatsii zi zmitsnennia rezylentnosti* [Methodological recommendations for strengthening resilience]. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv.
8. Karamushka, L. M. (2021). *Psykholohichne zdorovia personalu osvithnikh orhanizatsii: analiz zarubizhnykh pidkhodiv* [Psychological health of educational organization staff: Analysis of foreign approaches]. *Problemy suchasnoi psykholohii*, 3(22), 23–30. <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2021-3-3>

9. Shmarhun, V. (Ed.). (2018). *Psykhohohiia stresostiikosti studentskoi molodi* [Psychology of stress resilience of student youth]. Kyiv: Publishing Center of NULES of Ukraine.

10. Zhyhailo, N., & Tymbaliuk, M. (2022). Formuvannia stresostiikosti studentiv v umovakh viiny dlia pravovoho ta yevro-intehratsiinoho protsesiv [Formation of students' stress resilience in wartime for legal and European integration processes]. *Visnyk of Lviv University. Series Psychological Sciences, Special Issue*, 128–136. <https://doi.org/10.30970/PS.2022.spec.17>

11. Mukhina, H. V. (2021). Osobystisni resursy – zasib normalizatsii psykhoemotsiinoho stanu liudyny v umovakh pandemii [Personal resources as a means of normalizing psycho-emotional state during a pandemic]. In *Psykhohichne zdorovia osobystosti v umovakh pandemii: diahnostyka, konsultuvannia, terapiia* (pp. 86–91). Scientific Journal of the Department of Practical Psychology.

Mukhina Galina,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Psychology, Sociology, and Pedagogy,

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8866-794X>

PSYCHO-PEDAGOGICAL AND SOCIAL-PREVENTIVE IMPACT OF WAR ON THE MENTAL HEALTH OF STAKEHOLDERS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS WITH SPECIFIC LEARNING CONDITIONS

The full-scale war in Ukraine has caused profound transformations in all spheres of social life, including the higher education system. Participants in the educational process of higher education institutions with specific training conditions (military, law enforcement, and security-oriented institutions) experience a dual psychological burden: as citizens of a country subjected to armed aggression and as future professionals whose activities are inherently associated with risk, responsibility, and functioning in crisis situations. According to the Ministry of Health of Ukraine, millions of citizens will require psychological support, and a significant proportion will need specialized mental health care. This situation highlights the urgent necessity of integrating psychological-pedagogical and socio-preventive support mechanisms into the educational environment.

The purpose of this article is to provide a theoretical substantiation of the psychological, pedagogical, and socio-preventive aspects of the war's impact on the mental health of participants in higher education institutions with specific training conditions, as well as to identify effective resources, mechanisms, and preventive strategies aimed at strengthening psychological resilience under martial law.

The study is grounded in contemporary theoretical approaches to stress and adaptation, including Hans Selye's concept of the general adaptation syndrome, Richard Lazarus's transactional model of stress emphasizing cognitive appraisal, and Judith Herman's research on trauma and post-traumatic stress disorder. Ukrainian scholars have further developed these perspectives, focusing on psychological resilience, adaptive potential, professional stress, and burnout prevention within educational and security-related contexts.

The findings demonstrate that war exerts a prolonged impact on psycho-emotional well-being, contributing to anxiety, depression, PTSD, sleep disturbances, psychosomatic disorders, and increased risks of chronic physical illnesses. In this context, mental health is conceptualized not merely as the absence of disorders but as a dynamic state of psychological well-being that includes self-regulation, productivity, and constructive social interaction. Particular attention is given to stress management as a conscious and responsible process that involves personal accountability, adequate cognitive-emotional appraisal of war-related stressors, identification of additional stress factors, and implementation of self-regulation strategies.

A resource-based approach is substantiated as a productive framework for preventive interventions. Key resources include structured daily routines, time management, physical activity, professional and volunteer engagement, social support, and the development of creative thinking. The BASIC Ph model is highlighted as an integrative tool encompassing emotional, social, cognitive, physical, and spiritual dimensions of coping. Furthermore, the role of spiritual development and value-based education is emphasized as an important component of resilience formation.

The article concludes that the systematic integration of psychological-pedagogical and socio-preventive mechanisms into the training of future security sector professionals is essential for preserving mental health, enhancing adaptive capacity, and ensuring professional readiness in conditions of prolonged armed conflict.

Key words: social factors, pedagogical conditions, mental health, stress, vitality, psychosocial support, personal resources, higher education institutions.

Дата першого надходження статті до видання: 13.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 159.9:343.54:355.01
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-19>

Цумарева Наталя Вікторівна,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології, соціології та педагогіки

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4005-0745>

ПСИХОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАГУВАННЯ НА ВИПАДКИ ДОМАШНЬОГО ТА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА, ВЧИНЕНОГО КРИВДНИКАМИ З БОЙОВИМ ДОСВІДОМ

У статті проаналізовано психолого-правові чинники домашнього та гендерно зумовленого насильства в умовах війни. Проаналізовано структуру насильства. Доведено, що бойовий досвід є каталізатором агресії через ПТСР та дезадаптацію. Розкрито роль соціальної стигми та механізми правового регулювання. Зроблено аналіз законодавства, що регулює питання реагування на випадки ГЗН. Запропоновано принципи взаємодії з військовими та ветеранами-кривдниками. Обґрунтовано інтегрований підхід, що поєднує відповідальність і реабілітацію задля збереження інституту сім'ї та національної безпеки.

Ключові слова: домашнє насильство, гендерно зумовлене насильство, кривдники з бойовим досвідом, правове реагування, принципи психологічної допомоги.

Постановка проблеми. У контексті тривалої збройної агресії проти України проблема домашнього та гендерно зумовленого насильства (ГЗН) набула специфічних рис. За даними Національної поліції України, у 2025 році зафіксовано понад 103 тисячі повідомлень про насильство, з яких близько 4 тисяч надійшли від дітей. У порівнянні з попередніми роками кількість кримінальних проваджень щодо домашнього насильства в країні зменшилася на чверть. Водночас 79% цих справ передаються на розгляд до суду. Проте кількість неофіційних звернень на Національну гарячу лінію з питань попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної зросла на 9%. (понад 32 тисячі звернень за рік). Основну частину заяв подають жінки, літні люди і діти. Щодо видів насильства, приблизно половина звернень стосується психологічного насильства, третина викликана фізичним насильством, 17% заяв стосуються економічного насильства, а 1,6% – сексуального [1].

Хоча державні та громадські організації розбудовують систему попередження насильства, роблять значні кроки у сфері змін правового реагування на випадки насильства, проте, кількість офіційних звернень постраждалих є набагато меншою реальної картини. До того ж, складно виявляти, фіксувати та допомагати постраждалим в умовах війни, постійного переміщення населення як в середині країни, так і за кордон, в зонах бойових дій та на окупованих територіях. Особливої уваги потребують випадки, де кривдниками виступають особи з бойовим досвідом. Але це не означає, що кожен ветеран є потенційним агресором, проте специфіка бойової травми, ПТСР та складнощі ресоціалізації об'єк-

тивно підвищують ризики деструктивної поведінки, як в сім'ї, так і в суспільній сфері.

Таким чином, **актуальність** дослідження психолого-правових аспектів реагування на випадки домашнього та гендерно зумовленого насильства, вчиненого кривдниками з бойовим досвідом є не лише окремим викликом для надавачів послуг як для постраждалих, так і для кривдників, але й зумовлена необхідністю розробки комплексного підходу, який би поєднував правове реагування на факти насильства з фаховою медичною, соціальною та психологічною підтримкою. Адаптація правоохоронної та соціально-психологічної складової є критичною для збереження інституту сім'ї та національної безпеки в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема реагування на домашнє та гендерно зумовлене насильство, вчинене кривдниками, які мають бойовий досвід, на даний час є однією з найбільш гострих та складних у сучасному науковому дискурсі права, психології, медицини, соціології, соціальної роботи, педагогіки, та державного управління. Домашнє та ГЗН стрімко зростає і перетворюється на серйозну проблему для всього суспільства, що вказує на недосконалість окремих аспектів правового регулювання захисту особи від цих правопорушень, а також на необхідність посилення державної політики у сфері запобігання та боротьби з таким явищем.

Серед сучасних науковців підвалини до дослідження проблеми правових аспектів реагування на випадки домашнього та гендерно зумовленого насильства, вчиненого кривдниками з бойовим досвідом заклали К. Бу-

ряк, А. Притула, М. Чорна, А. Пишна, А. Долгов [2], В. Гришко та В. Голуб [3], А. Грищенко [4], які провели емпіричний аналіз правового регулювання домашнього та ГЗН під час воєнного часу в Україні, Л. Барбарош [5] розкриває питання запобігання домашньому насильству над дітьми, Н. Дроздович та О. Червінський [6] провели порівняльний аналіз притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства в мирний час та період воєнного стану.

В працях М. Клейкамп, Д. Швам, Г. Веніг [7], Д. Тичини [8] К. Горват [9] представлені психологічні аспекти прояву домашнього та ГЗН під час війни, зокрема приділено увагу результатам репрезентативного опитування постраждалих від домашнього насильства, коли кривдником є ветеран. Щодо питання дієвих інструментів протидії домашнього та ГЗН під час повномасштабної війни, зокрема, коли кривдником є особа з бойовим досвідом, то слід відмітити, що воно розкрито недостатньо в наукових джерелах.

Метою статті є аналіз теоретичних підходів та результати наявних досліджень щодо психолого-правових аспектів реагування на випадки домашнього та гендерно зумовленого насильства, вчиненого кривдниками з бойовим досвідом.

Виклад основного матеріалу. Працюючи із постраждалими від домашнього та гендерно зумовленого насильства в мобільній бригаді соціально-психологічної допомоги фонду UNFPA (Фонд ООН в галузі народонаселення) в якості психолога, ми можемо відмітити, що випадки, коли кривдником були особи, які мали бойовий досвід є непоодинокими. Проте вони не становили більшу частку офіційно зареєстрованих нами звернень в Кіровоградській області протягом 2022–2024 років.

Ми помітили, що для всіх випадків домашнього та гендерно зумовленого насильства характерні такі спільні ознаки як: прагнення контролю і влади над постраждалою, фізичний, психологічний, економічний або сексуальний примус, маніпуляції, залякування і типовий цикл насильства. Проте, постраждалі відмічали, що кривдники з бойовим досвідом мають тригери, які викликають неконтрольовані спалахи гніву, а реакція на стрес може бути спотвореною: навіть дрібниці сприймаються як загроза.

За нашими спостереженнями, кривдники є особами, які схильні долати життєві труднощі через застосування агресії, що, насправді, слугує маскуванню глибокої невпевненості, тривоги та страху. Часто їхня поведінка базується на принципі: прагнення завдати шкоди іншим, щоб уникнути власної вразливості. Самооцінка таких індивідів може бути як завищеною, так і приховано заниженою на тлі прагнення досягти уявного почуття власної значущості. Вони демонструють втрату довіри до близьких людей та надмірну впевненість у власних силах. Насильницькі дії спрямовані на штучне підвищення власної самооцінки за рахунок приниження інших. Така деструктивна поведінка зазвичай пов'язана зі спотвореними спробами опрацювання незавершених дитячих психологічних травм і позбавлення від внутрішніх психологічних страждань. Часто самі кривдники в дитячому віці зазнавали булінгу та домашнього насильства.

Як ми вже зазначали вище, не всі особи з бойовим досвідом можуть стати кривдниками в ситуації домашнього та гендерно зумовленого насильства. Проте, деякі індивідуально-психологічні риси, так як посттравматичні стресові реакції, гіперзбудливість, підвищена реактивність, труднощі емоційної регуляції, імпульсивність, ригідність поведінкових стратегій, сформованих у бойо-

вих умовах, можуть стати факторами ризику виникнення насильницької поведінки. Так, бойове середовище передбачає адаптацію до постійної загрози, чітку ієрархію, швидке прийняття рішень і допустимість сили як інструменту виживання. Після повернення до цивільного життя такі механізми можуть виявитися дезадаптивними у сімейній взаємодії і перетворитися на насильство.

Також важливу роль відіграють складнощі реінтеграції в мирне життя, втрата соціального статусу, економічна нестабільність, сімейні конфлікти, пов'язані з тривалою розлукою, ситуації розлучення, недостатність системної підтримки ветеранів, а також гендерні стереотипи щодо «силової» моделі маскулітності. Накладання психологічних труднощів на соціальні стреси підвищує ймовірність конфліктної поведінки [10].

Працюючи з домашнім насильством, ми відмічаємо також той факт, що після повернення з фронту можуть відбуватися зміна ролей у сім'ї. Партнерка/партнер часто бере на себе функції лідера та відповідального за побут і фінанси. Відновлення балансу влади може супроводжуватися напруженням, ревнощами, почуттям втрати контролю. Насильницька поведінка в таких випадках не є прямим наслідком бойового досвіду, а виникає на перетині психотравматичних реакцій, порушених комунікативних навичок, дефіциту підтримки, наявності різних видів залежностей (в основному алкогольної, наркотичної та ігрової), психічних захворювань, суїцидальних думок та усталених ще до війни дисфункційних моделей взаємодії.

Характерними особливостями стану постраждалих у подібних ситуаціях є те, що вони мають відчуття страху за власне життя, пов'язаного з тим, що кривдник має військову підготовку та демонструє потенційну непередбачуваність у своїх діях. Часто в таких сім'ях відмічаються різноманітні форми залежності: фінансова, психологічна чи соціальна, що обмежують здатність до самостійного прийняття рішень або пошуку допомоги. Також існує проблема стигматизації, зумовлена суспільними уявленнями, які часто схильються до виправдання дій кривдника через його соціальний статус військового або минулі заслуги. Часто постраждалі демонструють глибокі почуття провини, які знаходять відображення у думках на кшталт «він таким став через війну» або «це мій обов'язок усе терпіти».

Слід зауважити також, що в суспільстві є стереотипи пов'язані безпосередньо зі статусом ветерана і стосуються переважно характеристик, які сформувалися як результат військової служби і бойового досвіду. Так, серед таких негативних узагальнень є стереотипи щодо підвищеної агресивності, психічної нестабільності, девіантності, відсутності у них страху та схильності до домашнього та гендерно зумовленого насильства [7].

Загальносоціальні заходи щодо запобігання домашньому та ГЗН представляють собою сукупність організаційних, правових, медичних, соціальних, психологічних, технічних, фінансових та інших дій. Вони спрямовані на усунення, блокування та нейтралізацію чинників, які спричиняють або сприяють виникненню незаконної поведінки кривдника в сімейно-побутовій сфері. Формування нормативно-правової бази для захисту особи від правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством в Україні, відбувалося в основному під впливом положень міжнародного законодавства [11; 12].

Ефективне реагування на випадки домашнього та ГЗН включає взаємодію як державних, так і громадських організацій. Так, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів,

що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» від 22 серпня 2018 р. № 658. встановлює механізм координації дій між відповідними суб'єктами, які працюють у сфері протидії насильству. Метою є забезпечення комплексного підходу до подолання цього явища та реалізація прав постраждалих. Це досягається через запобігання випадкам насильства, оперативне реагування на них, надання допомоги і захисту жертвам, забезпечення відшкодування завданої шкоди, проведення належного розслідування та притягнення винних до відповідальності відповідно до закону [13].

Н. Дроздович, О. Червінський В. відмічають, що «Принципові зміни професійної складової в кримінологічних показниках цього виду злочинності відстежені лише в частині професійної складової з огляду на появу та збільшення фактів вчинення домашнього насильства зі сторони військовослужбовців. Цей факт є закономірним, оскільки у зв'язку з воєнними подіями військовослужбовцями стала значна частина населення» [6, с. 132].

А. Грищенко, беручи до уваги досвід зарубіжних держав, до пріоритетних напрямів удосконалення правового регулювання захисту особи від правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, відносить: запровадження контролю за взаємовідносинами між постраждалим та кривдником у випадках їхньої комунікації чи особистих зустрічей; розробка охоронних документів, спрямованих на обмеження дій особи, яка вчиняє домашнє насильство; розширення переліку правових заборон для кривдників (заборона доступу до спільного житла, встановлення мінімальної відстані, дозволеної для перебування кривдника поруч із житлом потерпілої особи, обмеження контактів із дітьми або іншими постраждалими, заборона наближатися до потерпілих, а також будь-які спроби встановлення контакту з ними, зокрема через мобільний або інший зв'язок). Крім того, важливим напрямом є впровадження електронних засобів для моніторингу дій і місцезнаходження як постраждалих, так і кривдників. Додатково доцільним є передбачення можливості примусового виселення особи-аг्रेसора із помешкання, яке вона спільно займає з потерпілим, на визначений строк у рамках судових рішень. Такий комплекс заходів сприятиме підвищенню ефективності правового захисту осіб, що зазнали домашнього насильства, та створенню умов для реабілітації та безпеки потерпілих [4].

Судова практика у справах про домашнє та ГЗН виступає важливим інструментом, що відображає актуальні тенденції у сфері запобігання та боротьби з цим явищем. З метою вдосконалення діючої системи запобігання та реагування на випадки домашнього та ГЗН, Д. Тичина пропонує прийняти Концепцію, метою якої є визначення основних напрямів забезпечення ефективного запобігання домашньому насильству шляхом формування дієвої системи заходів щодо реагування на будь-які його прояви (у тому числі у справах про адміністративні правопорушення). Зокрема, «слід консолідувати зусилля державних органів із запобігання домашньому насильству, вдосконалення законодавчого та інституційного забезпечення такого запобігання, налагодження дієвої взаємодії та координації, а також нейтралізації порушень конституційних прав і свобод громадян та правопорядку як гарантії соціально-політичної стабільності в державі; поліпшення умов життя всіх членів суспільства та створення атмосфери спокою і безпеки в морально-психологічному плані; усебічного сприяння розвитку громадянського суспільства та всіх його інститутів» [8, с. 282].

При роботі з кривдниками-військовослужбовцями або ветеранами, О. Гелюх зазначає, що фахівець має діяти відповідно до законодавства та процедур реагування, не допускаючи емоційного упередження. З метою створення для постраждалої особи безпечного простору слід звернути особливу увагу на такі фактори як наявність зброї чи легкий доступ до неї, бойовий досвід і навички ведення бою, можливі симптоми ПТСР (гіпернастороженість, безсоння, вибухи гніву, спалахи паніки) та вживання алкоголю або психоактивних речовин. Якщо були виявленні ознаки загрози життю чи здоров'ю, слід негайно залучати поліцію [14].

Часто бойовий досвід залишає глибокий травматичний слід, який може проявлятися через підвищену агресивність, прагнення до надмірного контролю, емоційну відчуженість або постійну потребу домінувати. На війні все підпорядковано ієрархії – у сім'ї це зникає. Побутові конфлікти розглядаються як виклики, які нерідко спричиняють гнів та прояви агресії. Важливо пам'ятати, що травма не звільняє від відповідальності. Зокрема, підхід до ветеранів-кривдників має бути зосередженим на двох важливих аспектах: з одного боку, особа може гостро потребувати психотерапевтичної чи психіатричної допомоги для роботи з наслідками травматичного досвіду, а з іншого боку, вона має усвідомлювати власну відповідальність за вчинені дії. Такий комплексний підхід сприяє зменшенню стигматизації ветеранів [15].

Відповідальність за статтею 126-1 Кримінального Кодексу України стосовно домашнього насильства у період дії воєнного стану не зазнала змін. Так, передбачено громадські роботи на строк від 150 до 240 годин, арешт на строк до шести місяців та обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на строк до двох років. Проте, в умовах воєнного стану, є одна особливість застосування цієї статті – вчинення особою будь-якого виду насильства з використанням умов воєнного стану виступає обтяжувальною обставиною. Тобто суд має право призначити суворіше покарання і воно буде набігненим до максимальної межі, передбаченої санкцією відповідної статті КК України [16].

Кривдники з бойовим досвідом дуже часто чутливо сприймають тиск, навіть якщо він проявляється тільки в словах чи інтонації. Тому важливо, щоб професійне спілкування базувалося на чітко сформованих принципах:

1. Спокій і чіткість – розмовляти потрібно рівномірно, уникаючи оцінок і повчального тону, використовуючи короткі інструкції без складних формулювань.
2. Опора на факти – замість узагальнень по типу «Ви агресивні», необхідно фокусуватися на діях: «Ви підвищили голос», «Ви кинули предмет».
3. Комунікація з повагою – не демонструвати зверхність чи «позицію влади», дотримуватися нейтральності та професійної віддаленості.
4. Особиста безпека та професійні межі – як і у взаємодії з постраждалими, так і з кривдниками, важливо уникати невинного наближення, дотиків без дозволу та зберігати контроль над простором.
5. Стабілізація замість заспокоєння – фрази типу «Заспокойтесь!» чи «Візьміть себе в руки!» можуть мати зворотний ефект. При ознаках дестабілізації (гнів, розгубленість, сильне напруження) можна застосовувати прості методи для відновлення рівноваги по типу дихання та «заземлення».
6. Пауза та дихання – у моменти емоційного піку кривдника, фахівцю слід уповільнити ритм, вводити паузи й зменшувати інтенсивність розмови.

7. Якщо у військовослужбовця виявляються ознаки наслідків психотравми, депресії, ПТСР, інші психічні розлади чи втрата емоційного контролю, то слід за згодою людини або відповідно до чинного законодавства повідомити відповідні служби, залучити військового психолога чи інформувати командування та надати контакти кризових центрів або ветеранських організацій для отримання підтримки [17, с. 232].

Висновки. Провівши аналіз літератури з тематики, ми не віднайшли достатньо статистичних даних, які б дозволяли стверджувати, що саме бойовий досвід є суттєвими детермінантами домашнього насильства як кримінологічного явища. Так, воєнні події визначають негативні зміни в структурі злочинності цього виду посягань, проте є лише умовами такого кримінального правопорушення. Насильницька поведінка в подібних випадках не є безпосереднім результатом бойового досвіду, а формується внаслідок поєднання психотравматичних реакцій, порушення комунікативних навичок, браку підтримки, наявності різних форм залежності та дисфункціональних моделей взаємодії, які могли існувати ще до війни.

Проте, вчинення домашнього чи ГЗН з боку військовослужбовця або ветерана часто є більш небезпечним через наявність бойового досвіду та навичок насильства, травматичні переживання, ПТСР, емоційну нестабільність, залежності, наявність та доступ до зброї, можливе використання бойових технік залякування. Це вимагає особливого підходу до роботи з постраждалими і кривдниками та залучення спеціалізованих фахівців.

Перспективами подальших наукових розвідок з проблеми психолого-правових аспектів реагування на випадки домашнього та гендерно зумовленого насильства, вчиненого кривдниками з бойовим досвідом є зміщення фокусу досліджень від загальної превенції до розробки специфічних протоколів, що враховують не тільки фізичне й психічне травмування, наявність різного роду залежностей як у кривдників, так і у постраждалих, складність прямого впливу на кривдників під час несення ними військової служби, ротаций, лікування, реабілітації. Крім того, вимагають уваги випадки СЗЧ кривдниками, різна тривалість перебування в зоні бойових дій, наявність досвіду тортур і полону, незаконного зберігання зброї та боєприпасів.

Список використаних джерел

1. Кількість справ про домашнє насильство станом на грудень 2025 р. URL: <https://surl.li/taglwi> (дата звернення: 27.02.2026).
2. Buriak K., Prytula A., Chorna M., Pyshna A., Dolhov A. Empirical analysis of legal regulations on family violence during wartime in Ukraine: a comprehensive examination. *Jurnal Hukum dan Pemikiran*. 2023. Vol. 23, No. 2. P. 267–280. DOI: <https://doi.org/10.18592/sjhp.v23i2.12390>.
3. Гришко В. І., Голуб В. В. Домашнє насильство в Україні: сучасний стан, проблеми правозастосування та шляхи їх подолання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 6, ч. 1. С. 30–36. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.4>.
4. Грищенко А. Л. Теоретичні основи кримінально-правової охорони особи від домашнього насильства. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2023. Т. 34 (73), № 1. С. 136–140. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.2/22>.
5. Барбарош Л. М. Проблеми запобігання домашньому насильству над дітьми в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 238–243.
6. Дроздович Н. Л., Червінський О. В. Порівняльний аналіз притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства в мирний час та період воєнного стану. *Часопис Київського університету права*. 2025. № 1. С. 128–135. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2025.20>.
7. Kleykamp M., Schwam D., Wenig G. What Americans think about veterans and military service: findings from a nationally representative survey. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2023. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA1363-7.html (дата звернення: 27.02.2026).
8. Тичина Д. М. Загальносоціальні заходи запобігання домашньому насильству в умовах війни. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 278–284. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2022.3.42>.
9. Горват К. Гендерно зумовлене та домашнє насильство під час повномасштабної війни: основні виклики та потужні інструменти протидії. *Ла Страда – Україна*. URL: <https://la-strada.org.ua/articles/genderno-zumovlene-ta-domashnye-nasylstvo-pid-chasovnomasshtabnoyi-vijny.html> (дата звернення: 27.02.2026).
10. Цумарева Н. В. Гендерні стереотипи як причина гендерно зумовленого насильства та шляхи їх подолання в умовах війни. *Гуманітарна політика в умовах війни*: матеріали Всеукраїнської науково-дискусійної платформи (Кропивницький, 21 листопада 2025 р.). Кропивницький, 2025. С. 321–323. URL: <https://share.google/pvKhpzIYzizipgdNg> (дата звернення: 27.02.2026).
11. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII: станом на 27.02.2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 27.02.2026).
12. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 22.05.2024 № 3733-IX: станом на 27.02.2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3733-20#Text> (дата звернення: 27.02.2026).
13. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.02.2026).
14. Що таке сексуальне насильство, пов'язане з війною, та як працювати із його наслідками? UNFPA Україна. URL: https://ukraine.unfpa.org/uk/crsv_general (дата звернення: 27.02.2026).
15. Стигматизація ветеранів і ветеранок: ситуація в Україні та досвід США. Київ: Український ветеранський фонд, [б. р.]. 128 с. URL: <https://share.google/p0Y0gyipjFoWETi1b> (дата звернення: 27.02.2026).

16. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 27.02.2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.02.2026).

17. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують типову програму для кривдників: теоретична частина / упоряд. О. Степанюк, О. Мельниченко. Київ, 2020. 316 с. URL: <https://share.google/BPcR3heZrDQsE7SWp> (дата звернення: 27.02.2026).

References

1. Killist sprav pro domashnie nasytstvo stanom na hruden 2025 roku [Number of domestic violence cases as of December 2025]. (2025). URL: <https://surl.li/taglwi> (date of access: 27.02.2026). [in Ukrainian].

2. Buriak, K., Prytula, A., Chorna, M., Pyshna, A., & Dolhov, A. (2023). Empirical analysis of legal regulations on family violence during wartime in Ukraine: A comprehensive examination. *Jurnal Hukum dan Pemikiran*, 23(2), 267–280. DOI: <https://doi.org/10.18592/sjhp.v23i2.12390>

3. Hryshko, V. I., & Holub, V. V. (2025). Domashnie nasytstvo v Ukraini: suchasnyi stan, problemy pravozastosuvannya ta shliakhy yikh podolannya [Domestic violence in Ukraine: Current state, problems of law enforcement and ways to overcome them]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo* [Analytical and Comparative Jurisprudence], (6), 30–36. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.4>. [in Ukrainian].

4. Hryshchenko, A. L. (2023). Teoretychni osnovy kryminalno-pravovoi okhorony osoby vid domashnoho nasytstva [Theoretical foundations of criminal law protection of a person from domestic violence]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriya Yurydychni nauky* [Scientific Notes of Tavria National University named after V. I. Vernadsky. Series Legal Sciences], 34(1), 136–140. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.2/22> [in Ukrainian].

5. Barbarosh, L. M. (2021). Problemy zapobihannya domashnomu nasytstvu nad ditmy v Ukraini [Problems of preventing domestic violence against children in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav* [Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs], (3), 238–243. [in Ukrainian].

6. Drozdovych, N. L., & Chervinskyi, O. V. (2025). Porivnialnyi analiz prytyahennia do kryminalnoi vidpovidalnosti za vchynennia domashnoho nasytstva v myrnyi chas ta period voiennoho stanu [Comparative analysis of criminal liability for domestic violence in peacetime and during martial law]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava* [Journal of Kyiv University of Law], (1), 128–135. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2025.20> [in Ukrainian].

7. Kleykamp, M., Schwam, D., & Wenig, G. (2023). *What Americans think about veterans and military service: Findings from a nationally representative survey*. RAND Corporation. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA1363-7.html (date of access: 27.02.2026). [in English].

8. Tychna, D. M. (2022). Zahalnosotsialni zakhody zapobihannya domashnomu nasytstvu v umovakh viiny [General social measures for preventing domestic violence in wartime]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia* [Law and Public Administration], (3), 278–284. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2022.3.42>. [in Ukrainian].

9. Horvat, K. (n.d.). Genderno zumovlene ta domashnie nasytstvo pid chas povnomasshtabnoi viiny: osnovni vyklyky ta potuzhni instrumenty protydii [Gender-based and domestic violence during the full-scale war: Key challenges and effective response tools]. *La Strada – Ukraina* [La Strada – Ukraine]. URL: <https://la-strada.org.ua/articles/genderno-zumovlene-ta-domashnye-nasytstvo-pid-chaspovnomasshtabnoyi-vijny.html> (date of access: 27.02.2026) [in Ukrainian].

10. Tsumarieva, N. V. (2025). Henderni stereotypy yak prychna henderno zumovlenoho nasytstva ta shliakhy yikh podolannya v umovakh viiny [Gender stereotypes as a cause of gender-based violence and ways to overcome them during war]. In *Humanitarna polityka v umovakh viiny* [Humanitarian policy in wartime] (pp. 321–323). Kropyvnytskyi. URL: <https://share.google/nvKhpZlYzizipgdNr> (date of access: 27.02.2026). [in Ukrainian].

11. Pro zapobihannya ta protydiiu domashnomu nasytstvu: Zakon Ukrainy vid 7 hrudnia 2017 roku No. 2229-8 [On Prevention and Counteraction to Domestic Violence: Law of Ukraine of December 7, 2017 No. 2229-8]. (2017, December 7). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (date of access: 27.02.2026). [in Ukrainian].

12. Pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia ta inshykh zakoniv Ukrainy u zviazku z ratyfikatsiieiu Konventsii Rady Yevropy pro zapobihannya nasytstvu stosovno zhinok i domashnomu nasytstvu ta borotbu z tsymy yavyschchamy: Zakon Ukrainy vid 22 travnia 2024 roku No. 3733-9 [Law of Ukraine on amendments related to ratification of the Council of Europe Convention on preventing violence against women and domestic violence of May 22, 2024 No. 3733-9]. (2024, May 22). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3733-20#Text> (date of access: 27.02.2026). [in Ukrainian]

13. Pro zatverdzhennia Poriadku vzaiemodii subiektiv, shcho zdiisniuiut zakhody u sferi zapobihannya ta protydii domashnomu nasytstvu i nasytstvu za oznakoiu stati: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22 serpnia 2018 roku No. 658 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 658 of August 22, 2018 on approval of interaction procedure in the field of preventing and combating domestic and gender-based violence]. (2018, August 22). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-p#Text> (date of access: 27.02.2026). [in Ukrainian]

14. Shcho take seksualne nasytstvo, poviazane z viinoiu, ta yak pratsiuvaty iz yoho naslidkamy? [What is conflict-related sexual violence and how to address its consequences?]. UNFPA Ukraina. (n.d.). URL: https://ukraine.unfpa.org/uk/crsv_general (date of access: 27.02.2026). [in Ukrainian].

15. *Styhmazyatsiia veteraniv i veterannok: sytuatsiia v Ukraini ta dosvid SShA* [Stigmatization of veterans: The situation in Ukraine and the U.S. experience]. Ukrainyskyi veteranskyi fond. (n.d.). Kyiv. URL: <https://share.google/p0Y0gyipjFoWETi1b> (date of access: 27.02.2026). [in Ukrainian].

16. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku No. 2341-14 [Criminal Code of Ukraine of April 5, 2001 No. 2341-14]. (2001, April 5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (date of access: 27.02.2026). [in Ukrainian].

17. *Metodychnyi posibnyk dlia fakhivtsiv, yaki vprovadzhuut tyrovu prohramu dlia kryvdnykiv: teoretychna chastyna* [Methodological manual for specialists implementing a standard program for offenders: Theoretical part] / Stepaniuk, O., & Melnychenko, O. (Eds.). (2020). Kyiv. URL: <https://share.google/BPcR3heZrDQsE7SWp> (date of access: 27.02.2026). [in Ukrainian].

Tsumarieva Natalia,

PhD in Psychology, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Psychology, Sociology and Pedagogy

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4005-0745>

**PSYCHOLOGICAL AND LEGAL ASPECTS OF RESPONDING TO CASES
OF DOMESTIC AND GENDER-BASED VIOLENCE PERPETRATED
BY OFFENDERS WITH COMBAT EXPERIENCE**

The article provides a comprehensive analysis of the psychological and legal factors determining the specifics of domestic and gender-based violence in the context of prolonged armed aggression against Ukraine. The paper analyzes the structure of violence, where psychological pressure, physical coercion, and economic exploitation predominate. Special attention is paid to the categories of victims, among whom women, children, and the elderly are the most prevalent. Based on empirical observations, the author demonstrates that combat experience is not a direct determinant of aggression but acts as a powerful catalyst for destructive behavior in the presence of PTSD, addictions, and resocialization challenges.

The article reveals the mechanisms of transforming combat adaptation strategies into maladaptive family models. It describes specific triggers for veterans that cause outbursts of anger and a «distorted stress response,» where minor domestic conflicts are perceived as a threat to life. The study highlights the issue of shifting family roles after a combatant's return, which often leads to crises of control and power. The role of social stigma is particularly emphasized: victims often justify the offender based on their service to the state, which deepens the victims' psychological vulnerability.

The legal aspect of the research focuses on the implementation of international standards and the analysis of Ukrainian legislation. The author emphasizes that committing violence under martial law is an aggravating circumstance, allowing courts to impose penalties close to the maximum limit. Proposals for improving legislation are considered, including the implementation of electronic monitoring of offenders and expanding the list of restrictive orders.

The author proposes key principles for interacting with offenders who have combat experience: from relying on facts and «grounding» techniques to involving military psychologists. The conclusions confirm the need for an integrated approach that combines a strict legal response with professional medical and psychological rehabilitation. The article stresses that trauma does not excuse responsibility, and systematic work with veteran offenders is critical for national security and the preservation of the family institution in Ukraine.

Key words: domestic violence, gender-based violence, perpetrators with combat experience, legal response, principles of psychological support.

Дата першого надходження статті до видання: 02.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 349.3:355.1(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-20>

Шульга Андрій Олександрович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6600-2904>

Озерна Ірина Вікторівна,

кандидат юридичних наук
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6106-3860>

**ПРОБЛЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ В УКРАЇНІ
ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ЦИХ ПРОБЛЕМ: ПРАВОВИЙ,
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА КОМПАРАТИВІСТСЬКИЙ АСПЕКТИ**

Стаття досліджує систему пенсійного забезпечення військовослужбовців України в умовах воєнного стану. Розглянуто колізії Закону № 2262-ХІІ, проблему «пенсійних ножиць», включення «бойових» виплат до бази нарахування пенсій та еволюцію позицій Великої Палати Верховного Суду (2018–2025). Оцінено вплив Постанови КМУ № 1 (2025) на соціальний захист ветеранів. Через порівняння з системами США та Польщі виявлено вади вітчизняного законодавства й обґрунтовано перехід до автоматизованого перерахунку пенсій.

Ключові слова: пенсійне забезпечення військовослужбовців, Закон № 2262-ХІІ, перерахунок пенсії, додаткова винагорода, судова практика, бюджетні обмеження, правова визначеність, стандарти НАТО, Blended Retirement System, соціальний контракт.

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної агресії Російської Федерації проти України та докорінної трансформації сектору безпеки і оборони, питання належного соціального захисту військовослужбовців виходить далеко за межі класичного розуміння соціальної політики. Воно набуває характеру екзистенційного виклику для української державності. Пенсійне забезпечення осіб, які присвятили своє життя захисту суверенітету, є матеріальним вираженням «соціального контракту» між державою та її захисником. Порушення цього контракту, виражене у знеціненні пенсійних виплат або створенні штучних бюрократичних перепон для їх отримання, прямо впливає на моральний дух діючої армії, мотивацію мобілізаційного резерву та, зрештою, на обороноздатність країни.

Реалії 2023–2025 років демонструють небезпечну тенденцію загострення протиріч між задекларованими конституційними гарантіями (стаття 17 Конституції України) та реальними фінансовими можливостями бюджету воюючої країни. Спроби виконавчої влади оптимізувати видатки шляхом введення «понижуючих коефіцієнтів», «заморожування» прожиткових мінімумів для розрахунку спеціальних пенсій та ігнорування судових рішень призвели до колапсу довіри у ветеранському середовищі. Сьогодні суди адміністративної юрисдикції перевантажені тисячами позовів військових пенсіонерів, що свідчить про системну дисфункцію механізму соціального захисту [1]. У цьому контексті глибокий науковий аналіз правових колізій та пошук ефективних, економіч-

но обґрунтованих шляхів їх вирішення є нагальним завданням юридичної науки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема соціального забезпечення військовослужбовців перебувала у фокусі досліджень багатьох вітчизняних вчених. Фундаментальні теоретичні засади права соціального забезпечення у контексті спеціальних суб'єктів розробляли такі відомі правники, як Н.Б. Болотіна, С.М. Прилипка, Б.І. Сташків, О.П. Світличний, І.М. Сирота, М. Стецьків, В.В. Фролов, М.М. Шумило та інші. Водночас, динамічні зміни законодавства у 2024–2025 роках, зокрема прийняття бюджетних обмежень та формування нової, часом суперечливої практики Верховного Суду щодо статусу «бойових» виплат, потребують актуалізації досліджень. Більшість існуючих праць не враховують новітній досвід імплементації стандартів НАТО (зокрема, американської системи BRS) в українські реалії, що робить дане дослідження своєчасним та необхідним.

Метою статті є комплексний аналіз проблем правового регулювання та правозастосування у сфері пенсійного забезпечення військовослужбовців, оцінка конституційності бюджетних обмежень 2025 року крізь призму рішень Конституційного Суду та Верховного Суду, а також обґрунтування концептуальних пропозицій щодо реформування системи на основі кращих практик країн-членів НАТО.

Виклад основного матеріалу. Основним нормативно-правовим актом, що регулює дану сферу, залишається Закон України від 09.04.1992 № 2262-ХІІ «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» (далі – Закон № 2262). Прийнятий на зорі незалежності, цей закон заклав радянську модель солідарної пенсійної системи, де розмір пенсії жорстко прив'язаний до грошового забезпечення діючих військовослужбовців. Ключовою гарантією, закріпленою у статті 63 Закону № 2262, є обов'язок держави здійснювати перерахунок раніше призначених пенсій у разі підвищення грошового забезпечення відповідних категорій діючих військовослужбовців. Саме ця норма стала каменем спотикання у відносинах між державою та пенсіонерами [2].

Проблема, відома як «пенсійні ножиці», виникла через те, що уряд, намагаючись уникнути лавиноподібного зростання видатків Пенсійного фонду, почав запроваджувати нові види грошового забезпечення (преміювання, надбавки за особливості проходження служби), які формально не входили до структури окладів, що підлягають перерахунку. Апогеєм цієї політики стала Постанова КМУ № 103 від 21.02.2018, яка спробувала штучно зв'язати складові пенсії до трьох елементів: посадового окладу, окладу за званням та вислуги років [3]. Хоча суди згодом визнали такі обмеження протиправними (рішення Окружного адміністративного суду м. Києва у справі № 826/3858/18 від 12.12.2018 р) [4], наслідки цього рішення долаються досі. Тисячі пенсіонерів змушені в індивідуальному порядку доводити своє право на врахування додаткових видів грошового забезпечення, які складала до 50% їхнього реального доходу під час служби.

Далі розглянемо такий собі феномен «додаткової винагороди» в умовах воєнного стану як правова дилема. А саме, з початком повномасштабного вторгнення у 2022 році, Кабінет Міністрів України запровадив додаткову винагороду для військовослужбовців (відомі як «30 тисяч» та «100 тисяч») згідно з Постановою КМУ № 168 від 28.02.2022 р. Питання деяких виплат вій-

ськовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану [5]. Для багатьох військових ця виплата стала основною частиною доходу, що значно перевищувала базові оклади. Логічним постало питання: чи має ця сума враховуватися при розрахунку пенсії, особливо для тих, хто отримав інвалідність внаслідок бойових дій?

Правова позиція Верховного Суду з цього питання, що остаточно сформувалася у 2024–2025 роках, виявилася невтішною для ветеранів. У постанові Касаційного адміністративного суду від 10.12.2024 у справі № 580/9551/23 суд дійшов висновку, що додаткова винагорода, передбачена Постановою № 168, має тимчасовий характер, обумовлений введенням воєнного стану, і не є постійною складовою грошового забезпечення у розумінні статті 43 Закону № 2262 [6, с. 45–48]. Суд аргументував це тим, що пенсія за вислугу років має розраховуватися виходячи з тих виплат, які мають систематичний характер. Включення тимчасових «бойових» виплат до бази пенсії, на думку суду, створило б непомірне навантаження на солідарну систему у майбутньому. Водночас така позиція викликає справедливу критику з боку правозахисників. Військовослужбовець, який ризикував життям і отримував високий дохід, при виході на пенсію (наприклад, по інвалідності) отримує виплату, розраховану лише з «голих» окладів, що призводить до падіння рівня його життя у 5–10 разів. Це порушує принцип еквівалентності внеску та соціальної віддачі.

Далі розглянемо проблему «бюджетного федералізму», який на нашу думку суттєво спотворює конституційну засаду верховенства права. Болюче ця проблема впливала саме в 2025 році, і на нашу думку може вважатися кризою цього року. Так, 2025 рік ознаменувався новим етапом протистояння між фіскальною політикою та соціальними правами. Законом України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» та Постановою КМУ № 1 від 03.01.2025 «Про визначення порядку виплати пенсій деяким категоріям осіб» було запроваджено механізм «понижуючих коефіцієнтів». Суть нововведення полягала у тому, що суми пенсій, які перевищують 10 прожиткових мінімумів (23 610 грн), підлягали виплаті не у повному обсязі. Для суми перевищення застосовувалися коефіцієнти від 0.5 до 0.1, фактично конфіскуючи частину заробленої пенсії [7, с. 2].

Цей крок був продиктований дефіцитом бюджету, який сягнув критичних позначок. Однак, з правової точки зору, він прямо суперечить статті 22 Конституції України (недопустимість звуження змісту та обсягу існуючих прав). Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 20.12.2016 № 7-рп/2016 чітко вказав: обмеження максимального розміру пенсії для військовослужбовців є неконституційним, оскільки нівелює саму суть спеціального статусу військового. Верховний Суд у 2025 році підтвердив цю позицію. У серії постанов (наприклад, від жовтня 2025 року) КАС ВС зазначив, що застосування коефіцієнтів на підставі підзаконного акту або навіть бюджетного закону (який діє лише рік) не може змінювати гарантії, встановлені профільним законом. Суд наголосив: «Соціальний захист військовослужбовців не може ставитися в залежність від наявності бюджетних асигнувань» [8, с. 1]. Таким чином, створилася парадоксальна ситуація: Пенсійний фонд змушений виконувати постанову Уряду про обмеження виплат, а суди масово скасовують ці дії, стягуючи з держави не лише недоплачені суми, а й судові витрати. Це вважаємо ми виглядає, як «біг по колу» і суттєво виснажує і судову систему, і самих воєнних пенсіонерів.

З метою відшукування шляхів подолання вищезазначених проблем звернемося з вами до практики наших партнерів, а саме країн НАТО. Наприклад, наліз пенсійних систем США та Польщі демонструє принципово інші підходи до забезпечення пенсійними виплатами своїх ветеранів. Так, до 2018 року в США діяла система, схожа на українську (High-3), де право на пенсію виникало лише після 20 років служби (принцип «все або нічого»). З 2018 року впроваджено Blended Retirement System (Змішану систему) [9, с. 23–25; 10, с. 1]. Особливість цієї змішаної системи в тому, що в даному випадку відбувається поєднання солідарної та накопичувальної частин пенсій. Військовий отримує меншу гарантовану державну пенсію (множник 2.0% замість 2.5% за рік служби), але держава робить внески на його особистий інвестиційний рахунок (Thrift Savings Plan) – 1% автоматично плюс до 4% матчингу (співфінансування). Іншою досить, як на нас цікавою особливістю у призначенні пенсій в державах НАТО є така засада, як портативність. Особливість цієї засади в тому, що, якщо Навіть якщо військовий не прослужив 20 років, він забирає з собою накопичені на рахунку кошти. В Україні ж людина, яка прослужила 15 років, не отримує військової пенсії взагалі. Досить цікавим є такий собі мотиваційний бонус щодо продовження служби для потенційних пенсіонерів. Називається він Continuation Pay (одноразова виплата, бонус посеред кар'єри на 8–12 році служби, як стимул продовжити контракт) [10, с. 12].

Отже вважаємо, що в національній пенсійній системі для військових, така модель дозволила б знизити як навантаження на державний бюджет у довгостроковій перспективі, так дала б військовому почуття впевненості на свої пенсійні накопичення.

Досить, як на нас цікавим, є досвід Польщі щодо пенсійного забезпечення військових. Ця система побудована на прозорості та автоматизмі (участь програмного забезпечення і навіть штучного інтелекту у нарахуванні пенсійних виплат військовим). Прозорість та автоматизм. Пенсійна система Польщі для військових (zaopatrzenie emerytalne żołnierzy) є прикладом стабільності моделі defined benefit [11, с. 32].

Отже, вказані особливості пенсійного забезпечення військових у державах партнерах дають нам підставу відокремити наступні ключові відмінності від пенсійної системи військових в Україні, а саме: по-перше, це високий поріг входу, але прозорі умови (право на пенсію виникає після 15 років для тих, хто вступив на службу до 2013 або 25 років служби); по-друге, пенсія у партнерів розраховується від останньої зарплати (або середньої за 10 обраних років), що виключає проблему інфляційного знецінення; по-третє, у партнерів існує повна інтеграція надбавок, тобто усі постійні надбавки та премії автоматично включаються до бази розрахунку. Немає потреби судитися за включення премії в пенсію; по-четверте, після 25 років служби у військових структурах НАТО пенсія складає 60% від бази, зростаючи на 3% за кожен

додатковий рік (максимум 75%), ну і по-п'яте, в державах НАТО існує така собі автоматична індексація. Наприклад, польські військові пенсії індексуються автоматично разом із цивільними, або ж перераховуються при підвищенні зарплат діючим військовим без необхідності збирати довідки.

Висновки. На основі проведеного нами аналізу можна виокремити комплекс заходів, які можуть виявитися конче необхідними для ефективного процесу справедливого призначення пенсій військовим. На нашу думку, такими заходами можуть бути: *по-перше*, скасування інституту паперових довідок. Вважаємо, що для цього необхідно внести зміни до чинного законодавства, зокрема переглянути порядок призначення та перерахунку військових пенсій, виключивши з нього вимогу подання паперових довідок як підставу для здійснення виплат; *по-друге*, пропонуємо запровадити автоматичний обмін даними між базами персоналу Міноборони та реєстром застрахованих осіб Пенсійного фонду. А сам перерахунок пенсій має відбуватися за фактом прийняття рішення про підвищення грошового забезпечення (наказу Міністра оборони), а не за заявою пенсіонера; *по третє*, вважаємо за необхідне забезпечити виконання рішень Конституційного Суду України. Для цього, на нашу думку, Верховна Рада має вилучити зі статті 43 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» норму, яка обмежує максимальний розмір пенсії. Адже, як було встановлено в ході аналізу практики Конституційного Суду України, будь-яке законодавче обмеження максимального розміру пенсії для військовослужбовців суперечить Конституції України, оскільки нівелює сутність спеціального соціального захисту цієї категорії осіб; *по-четверте*, вважаємо, що необхідна легалізація статусу «бойових» виплат. Так, для осіб, які отримали інвалідність безпосередньо внаслідок бойових дій, «бойова» винагорода має бути включена до розрахунку пенсії із застосуванням спеціального коефіцієнта (наприклад, усереднення за період участі у бойових діях); *по-п'яте*, вважаємо, що в Україні в умовах війни назріла необхідність щодо перехід до змішаної системи пенсійного забезпечення для військових. Таким, на нашу думку може стати накопичувальна система пенсійного забезпечення для військовослужбовців, які укладають перші контракти після 2026 року. А також створення спеціалізованого Державного військового пенсійного фонду або окремої програми в рамках існуючої накопичувальної системи; *по-шосте*, створення уніфікованого законодавства шляхом прийняття «Військового пенсійного кодексу», який би об'єднав норми розрізних законів та постанов, усунувши колізії між ними; і наостанок, *по-сьоме*, це впровадження монетизації пільг. Заміна частини натуральних пільг та складних надбавок на підвищення базових окладів, що зробить структуру грошового забезпечення (а отже, і пенсії) прозорою та прогнозованою.

Список використаних джерел

1. Аналіз стану здійснення правосуддя Касаційним адміністративним судом у складі Верховного Суду у 2024 році. *Верховний Суд*. Київ, 2025. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/rizne/Analiz_KAS_2024.pdf
2. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-ХІІ. Редакція від 01.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2262-12>
3. Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб: Постанова КМУ від 21.02.2018 р. №103. Редакція від 20.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103-2018-%D0%BF#Text>

4. Рішення Окружного Адміністративного суду міста Києва від 12 грудня 2018 року № 826/3858/18 (резолютивна частина). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v3858805-18#Text>
5. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану: Постанова КМУ від 28.02.2022 р. № 168. Редакція від 18.12.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text>
6. КАС ВС висловився щодо можливості включення суми додаткової грошової винагороди до довідки для обчислення пенсії. *Судова влада України. П'ятий апеляційний адміністративний суд*: офіційний вебпортал. 30 січня 2025. URL: <https://5aa.court.gov.ua/sud4854/pres-centr/news/1753804/>
7. Порошук Н. Уряд обмежив виплату спецпенсій на період воєнного стану у 2025 році. *Главлком*. 2025. 3 січня. URL: <https://glavcom.ua/economics/personal-money/urjad-obmezhev-viplatu-spetspensij-na-period-vojennoho-stanu-u-2025-rotsi-1038915.html>
8. Застосування коефіцієнтів до пенсій військовослужбовців на підставі Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» є протиправним – КАС ВС. *Судова влада України. П'ятий апеляційний адміністративний суд*: офіційний вебпортал. 07 жовтня 2025. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1891890/>
9. Military Compensation and Retirement Modernization Commission. Final Report of the Military Compensation and Retirement Modernization Commission. Arlington, 2015. 300 p. URL: <https://docs.house.gov/meetings/AS/AS00/20150204/102859/HHRG-114-AS00-20150204-SD001.pdf>
10. Kamarck K. N. Military Retirement: Background and Recent Reforms. Washington : Congressional Research Service, 2019. 25 p. (CRS Report ; no. RL34751). URL: <https://www.congress.gov/crs-product/RL34751>
11. Ustawa z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin. *Dziennik Ustaw*. 2024. Poz. 242. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19940100036>

References

1. Analiz stanu zdiisnennia pravosuddia Kasatsiinym administratyvnym sudom u skladi Verkhovnoho Sudu u 2024 rotsi. [Analysis of the state of justice administration by the Administrative Cassation Court within the Supreme Court in 2024]. (2025). *Verkhovnyi Sud*. Kyiv. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/rizne/Analiz_KAS_2024.pdf [in Ukrainian].
2. Pro pensiine zabezpechennia osib, zvilnenykh z viiskovoi sluzhby, ta deiakykh inshykh osib [On Pension Provision for Persons Discharged from Military Service, and Certain Other Persons] : Zakon Ukrainy vid 09.04.1992 r. № 2262-XII. Redaktsiia vid 01.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2262-12> [in Ukrainian].
3. Pro prerakhunok pensii osobam, yaki zvilneni z viiskovoi sluzhby, ta deiakym inshym katehoriiam osib [On Pension Provision for Persons Discharged from Military Service, and Certain Other Persons] : Postanova KМУ vid 21.02.2018 r. №103. Redaktsiia vid 20.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
4. Rishennia Okruzhnoho Administratyvnoho sudu mista Kyieva vid 12 hrudnia 2018 roku № 826/3858/18 (rezoliutyvna chastyna) [Decision of the District Administrative Court of Kyiv dated December 12, 2018 No. 826/3858/18 (resolutive part)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v3858805-18#Text> [in Ukrainian].
5. Pytannia deiakykh vyplat viiskovosluzhbovtciam, osobam riadovoho i nachalnytskoho skladu, politseiskym ta yikh simiam pid chas dii voiennoho stanu [The issue of certain payments to military personnel, private and commanding officers, police officers and their families during martial law] : Postanova KМУ vid 28.02.2022 r. № 168. Redaktsiia vid 18.12.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
6. KAS VS vyslovyvsia shchodo mozhlyvosti vkluchennia sumy dodatkovoi hroshovoi vynahorody do dovidky dlia obchyslennia pensii [The CAS of the Supreme Court expressed its opinion on the possibility of including the amount of additional monetary remuneration in the certificate for calculating the pension]. (2025). *Sudova vlada Ukrainy. Piaty apeliatsiinyi administratyvnyi sud*: ofitsiinyi vebportal. URL: <https://5aa.court.gov.ua/sud4854/pres-centr/news/1753804/> [in Ukrainian].
7. Poroshchuk, N. (2025). Uriad obmezhyv vyplatu spetspensii na period voiennoho stanu u 2025 rotsi. [The government has limited the payment of special pensions for the period of martial law in 2025]. *Hlavkom*. 3 sichnia. URL: <https://glavcom.ua/economics/personal-money/urjad-obmezhev-viplatu-spetspensij-na-period-vojennoho-stanu-u-2025-rotsi-1038915.html> [in Ukrainian].
8. Zastosuvannia koefitsientiv do pensii viiskovosluzhbovtziv na pidstavi Zakonu Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzhzet Ukrainy na 2025 rik» ye protypravnym – KAS VS. [The application of coefficients to military pensions based on the Law of Ukraine “On the State Budget of Ukraine for 2025” is unlawful – CAS of the Supreme Court]. (2025). *Sudova vlada Ukrainy. Piaty apeliatsiinyi administratyvnyi sud*: ofitsiinyi vebportal. 07 zhovtnia. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1891890/> [in Ukrainian].
9. Military Compensation and Retirement Modernization Commission. Final Report of the Military Compensation and Retirement Modernization Commission. (2015). Arlington. URL: <https://docs.house.gov/meetings/AS/AS00/20150204/102859/HHRG-114-AS00-20150204-SD001.pdf> [in English].
10. Kamarck, K. N. (2019). Military Retirement: Background and Recent Reforms. Washington : Congressional Research Service. (CRS Report ; no. RL34751). URL: <https://www.congress.gov/crs-product/RL34751> [in English].
11. Ustawa z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin. [Act of December 10, 1993, on retirement provision for professional soldiers and their families]. (2024). *Dziennik Ustaw*. Poz. 242. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19940100036> [in Polish].

Shulha Andriy,

Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of State and Legal Disciplines of the Educational
and Scientific Institute of Law and Social Management
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6600-2904>

Ozerna Iryna,

Candidate of Law
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6106-3860>

**PROBLEMS OF MILITARY PENSION PROVISION IN UKRAINE
AND WAYS TO SOLVE THEM: LEGAL, SOCIO-ECONOMIC AND COMPARATIVE ASPECTS**

The article provides a comprehensive and in-depth scientific and legal analysis of the current state of the pension provision system for military personnel in Ukraine, operating under the extraordinary challenges of martial law and permanent financial and economic instability. The subject of the research is the deep-seated law enforcement collisions arising from the implementation of the Law of Ukraine No. 2262-XII «On Pension Provision of Persons Discharged from Military Service and Certain Other Persons.» Particular emphasis is placed on the problem of «pension scissors» – the disparity in payments between pensioners discharged in different years – as well as the acute debates regarding the inclusion of additional monetary allowances, specifically «combat» payments under Cabinet Resolution No. 168, in the pension calculation base. The author analyzes the evolution of legal positions of the Grand Chamber of the Supreme Court during 2018–2025, particularly in cases concerning the unlawfulness of applying «reduction coefficients» and limiting the maximum pension amount. The impact of government initiatives (specifically Cabinet of Ministers Resolution No. 1 of 2025) on the level of social protection for veterans and their compliance with constitutional guarantees is critically assessed. Significant attention is paid to comparative analysis. By comparing the Ukrainian solidarity model with the pension systems of NATO member states (specifically the Blended Retirement System in the USA and the defined benefit model in Poland), conceptual flaws in domestic legislation are identified. The necessity of abandoning «manual» regulation of pension recalculation in favor of automated algorithms is argued. Based on the research results, a concept of legislative changes aimed at restoring trust in state institutions and ensuring the principle of legal certainty is developed.

Key words: pension provision of military personnel, Law No. 2262-XII, pension recalculation, additional remuneration, judicial practice, budget restrictions, legal certainty, NATO standards, Blended Retirement System, social contract.

Дата першого надходження статті до видання: 18.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

УДК 004.056

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-21>

Зеленський Сергій Миколайович,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки

Навчально-наукового інституту підготовки фахівців

для підрозділів кримінальної поліції імені Е. О. Дідоренка

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0945-4485>

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

Ця стаття присвячена аналізу кіберзлочинності, яка виступає серйозною загрозою для інформаційної безпеки держави в умовах активної цифровізації та зростаючої залежності від інформаційних комунікаційних технологій.

Автор доводить, що сучасна кіберзлочинність виходить за межі традиційного кримінально-правового феномена, перетворюючись на системну загрозу національній та інформаційній безпеці. Це явище значно впливає на функціонування державних установ, економічну стабільність, критично важливу інформаційну інфраструктуру, а також на реалізацію конституційних прав громадян.

У статті розглядаються сучасні тенденції розвитку кіберзлочинності, такі як зростання кількості й складності кібератак, застосування шкідливих програм, фішингових атак, програм-вимагачів, атак типу DDoS і методів соціальної інженерії. Особливу увагу приділяється транснаціональному характеру кіберзлочинів, їх високій латентності, а також труднощам, які виникають під час їх виявлення, розкриття та розслідування.

Наголошується на збільшенні кіберзагроз у контексті гібридних конфліктів і воєнного стану, коли кіберпростір використовується для дестабілізації держави, впливу на інформаційний простір та підризу її інформаційного суверенітету. Визначено основні виклики у протидії кіберзлочинності, серед яких виділяються недосконалі законодавча база, недостатня координація між державними органами та міжнародними партнерами, дефіцит кваліфікованих кадрів і швидкий розвиток цифрових технологій, який випереджає можливості правоохоронних структур. У висновках підкреслюється необхідність впровадження комплексного підходу до боротьби з кіберзлочинністю. Це розглядається як ключовий фактор для забезпечення належного рівня інформаційної безпеки країни і зміцнення загальної національної безпеки.

Ключові слова: кіберзлочинність, інформаційна безпека, кібербезпека, національна безпека, кіберзагрози, цифровізація, інформаційні комунікаційні технології.

Постановка проблеми. Стрімка цифровізація суспільних відносин, активне впровадження інформаційних комунікаційних технологій у діяльність державних органів влади, сектору безпеки, фінансових установ та критичної інфраструктури призвели до значної залежності держави від стабільного функціонування інформаційного простору. Водночас це створює нові вразливості, які використовуються кіберзлочинцями – складні та динамічні форми протиправної діяльності в цифровому

середовищі, що становлять серйозну загрозу національній інформаційній безпеці.

Кіберзлочинність набуває глобального масштабу, трансформуючись із сегментованих епізодичних правопорушень у системний, транснаціональний виклик з високим рівнем техногенності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основні ознаки та напрями протидії кіберзлочинності, як загрози інформаційній безпеці, досліджували науковці

В.М. Бутузов, Д.О. Грицишен, О.Д. Довгань, О.Ю. До-
вженко, Б.А. Кормич, А.І. Марушак, В.Г. Хахановський,
В.С. Цимбалюк та інші.

Метою наукового пошуку у даному напрямі постав-
лено виявлення сучасних тенденцій і викликів кіберзлочинності, як загрози інформаційній безпеці держави, а завданням – визначення шляхів протидії цьому явищу.

Вклад основного матеріалу. Ю.М. Якименко, В.А. Савченко, С.В. Легомінова представили системний аналіз інформаційної безпеки, а саме використання різних методологічних підходів для створення систем управління інформаційною безпекою, зокрема щодо захисту даних, управління інформаційною безпекою, реагування на інциденти та оцінки ризиків у цій сфері, показано практичний досвід проведення перевірки відповідності системи управління інформаційною безпекою вимогам міжнародних і національних стандартів. Також розкрито застосування методів системного аналізу для оцінки інформаційної безпеки, таких як аналіз інформаційних систем, дослідження організацій через аналіз і синтез, метод аналізу ієрархій та мережеве планування. Визначено порядок оцінки стану інформаційної безпеки в організації, включно з аналізом економічної безпеки підприємства, моніторингом та аудитом системи інформаційної безпеки [1].

За оцінками провідних дослідників у галузі інформаційної безпеки, зокрема О.Д. Довгань, Т.Ю. Ткачук, інформаційну безпеку України визначено як стан, у контексті наявних і потенційних загроз, при якому забезпечується збереження, стабільний та поступовий розвиток інформаційної сфери, включаючи захист інформаційної інфраструктури, інформаційного простору, ресурсів, процесів та їх учасників. Це також охоплює досягнення відповідних національних цілей та реалізацію національних інтересів у цій сфері. Зокрема, забезпечення інформаційної безпеки держави варто розглядати як постійний процес діяльності правоохоронних органів, спрямований на запобігання та протидію загрозам в інформаційній сфері, використання активних заходів впливу. Сучасні кібератаки спрямовані на критично важливі інформаційні ресурси держав, що призводить до потенційного порушення функціонування державних інституцій, економічних систем та інфраструктури [2].

Вчені вказують на міждисциплінарний характер взаємодії криміналістичних, кримінально правових, кримінальних процесуальних, кримінологічних методів вивчення загроз інформаційній безпеці, що в поєднанні з узагальненим досвідом правоохоронної практики постають критично важливими для глибокого розуміння та ефективної протидії кіберзлочинності. Вітчизняні експерти, розкривають правові аспекти протидії кіберзлочинності та наголошують на необхідності вдосконалення правової бази для ефективного реагування на загрози цифровому комунікативному середовищу. Кібератаки включають умисний несанкціонований доступ, використання, маніпулювання, переривання або знищення (за допомогою електронних засобів) електронної інформації та/або електронної інфраструктури і технічних пристроїв, що використовуються для обробки, зв'язку та/або в якості баз даних [2]. Водночас рівень кібербезпеки визначається рівнем шкоди, яку може завдати кібератака.

Сучасні тенденції розвитку кіберзлочинності також відображені в роботах міжнародних дослідників, які аналізують глобальні тенденції кіберзлочинності, поширення кібератак та формування національних стратегій кібербезпеки. Крім того, у сфері кібербезпеки та протидії кіберзлочинності особлива увага приділяється

питанням цифрової криміналістики та розслідування злочинів, які висвітлюють сучасні підходи до вивчення кіберзлочинності.

Проблема стає особливо актуальною в контексті гібридних загроз та інформаційних війн, де кіберзлочинність перетинається з елементами кібертероризму та кібердиверсій. Дослідження С.О. Гнатюка висвітлюють розвиток кібертерористичних загроз та можливості протидії їм у сучасному інформаційному суспільстві [3, с. 122]. Незважаючи на наявність нормативно-правових актів і стратегічних документів у сфері кібербезпеки, практика демонструє низку проблем: фрагментарність правового регулювання, недостатню координацію між відповідальними суб'єктами, дефіцит кваліфікованих фахівців, технологічну відсталість частини правоохоронних органів від актуальних загроз. Це зумовлює нагальну потребу в комплексному науковому аналізі сучасних тенденцій кіберзлочинності та викликів, які вона становить для забезпечення інформаційної безпеки держави з метою формування дієвих механізмів запобігання, виявлення й протидії цим загрозам.

Кібербезпека, відповідно п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», – це захист життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, що забезпечує сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію реальних і потенційних загроз національній безпеці України в кіберпросторі. Однак, слід зазначити, що цей Закон не містить правових інструментів для його практичного застосування під час кібератак [3].

Термін «кіберзлочинність» є відносно новим для науки кримінального права, утворений шляхом поєднання двох слів: «кібер» (розуміється як «кіберпростір», «віртуальний світ», «інформаційний простір») та «злочинність». Поняття «кіберзлочинність» слід розуміти як соціальне явище, що являє собою навмисне мотивоване суспільно небезпечне посягання з використанням мережі Інтернет на інформацію в комп'ютерній системі, програми чи дані, скоєне окремою особою або групою, що становить загрозу для суспільного ладу України, політичної та економічної системи держави, майнових, особистих, політичних, трудових, майнових та інших прав і свобод громадян [4, с. 106].

Важливим аспектом правопорушень у кіберпросторі є їх глобальний характер, що створює серйозні проблеми для правоохоронних органів, оскільки національні злочини, які раніше мали локальне значення, тепер вимагають міжнародної співпраці. Тому більшість держав зацікавлені у припиненні дій, пов'язаних з витоком персональних даних своїх громадян в Інтернет, та зменшенні кібератак, що перешкоджають роботі державних органів, підприємств, установ, організацій, банків тощо. Нормативно-правовою основою боротьби з кіберзлочинністю в Україні є: Конституція України, Кримінальний кодекс України, Закони України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» тощо, Доктрина інформаційної безпеки України 2017 року, Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність, Додатковий протокол до неї та інші міжнародні договори, згода на які надана Верховною Радою України. 7 вересня 2005 року Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про кіберзлочинність, яка була прийнята з метою співпраці та координації

правоохоронних органів різних держав у сфері боротьби з комп'ютерними злочинами.

Конвенція визначає чотири групи злочинів, пов'язаних з використанням комп'ютерних технологій. До першої групи належать правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем, зокрема: – незаконний доступ – навмисний доступ до всієї комп'ютерної системи або її частини без права на це з метою отримання комп'ютерних даних або з іншою протиправною метою (стаття 2 Конвенції); – нелегальне перехоплення – незаконне перехоплення комп'ютерних даних технічними засобами (стаття 3 Конвенції); – втручання в дані – навмисне пошкодження, знищення, псування, зміна або приховування комп'ютерної інформації без права на це (стаття 4 Конвенції); – втручання в систему – навмисне серйозне втручання у функціонування комп'ютерної системи шляхом введення, передачі, пошкодження, знищення, псування, заміни або приховування комп'ютерних даних без права на це (стаття 5 Конвенції); – зловживання пристроями, а саме: їх виготовлення, продаж, придбання для використання, розповсюдження або надання для використання іншим способом (стаття 6 Конвенції) [5].

До другої групи належать правопорушення, пов'язані з використанням комп'ютерів, зокрема підробка та шахрайство: – підробка, пов'язана з комп'ютерами – введення, зміна, знищення або приховування комп'ютерних даних, що призводить до створення недійсних даних з метою надання їм вигляду справжніх, незалежно від того, чи можна їх прочитати або зрозуміти (стаття 7 Конвенції); – шахрайство, пов'язане з комп'ютерами – позбавлення іншої особи її майна шляхом введення, зміни, знищення або приховування комп'ютерних даних або втручання у функціонування комп'ютерної системи (стаття 8 Конвенції). До третьої групи належать правопорушення, пов'язані з контентом (інформацією), зокрема, дитяча порнографія (стаття 9 Конвенції), акти расизму та ксенофобії (стаття 3 Додаткового протоколу до Конвенції) [6, с. 813]. Четверта група, у свою чергу, включає правопорушення, пов'язані з порушенням авторського права та суміжних прав відповідно до чинного законодавства.

Кіберзлочинність як соціально-правове явище є складною формою протиправної діяльності, що реалізується з використанням інформаційних комунікаційних технологій і спрямована на порушення конфіденційності, цілісності та доступності інформації. У науковій літературі кіберзлочинність розглядається як один із ключових дестабілізуючих факторів інформаційної безпеки держави, оскільки її наслідки виходять за межі окремих правопорушень і можуть впливати на функціонування суспільства, економіки та державних інституцій загалом.

Сучасні тенденції розвитку кіберзлочинності характеризуються зростанням її організованості, професіоналізації та транснаціонального характеру. Злочинна діяльність у кіберпросторі дедалі частіше створюється організованими групами, які забезпечують складні технічні засоби, шифрування даних, анонімні мережі та криптовалюти для приховування своєї діяльності. Такі обставини суттєво вдосконалюють виявлення, документування та розслідування кіберзлочинів, а також притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Однією з найбільш небезпечних тенденцій є спрямування кіберзлочинних посягань на об'єкти критичної інформаційної інфраструктури держави. Кібератаки на енергетичні системи, фінансові установи, транспортні

мережі, державні реєстри та інформаційні ресурси органів влади здатні призвести до масштабних порушень життєдіяльності суспільства, значних економічних збитків і підриву національної безпеки. У цьому контексті кіберзлочинність виходить за межі традиційного кримінального явища та набуває ознак загрози стратегічного рівня [7].

Особливу увагу слід приділити взаємозв'язку кіберзлочинності з гібридними загрозами та інформаційними війнами. У сучасних умовах кіберпростір використовується не тільки для вчинення злочинів, а й як інструмент політичного, військового та інформаційного впливу [8, с. 186]. Кібератаки можуть супроводжуватися кампаніями дезінформації, втручанням у роботу державних інформаційних систем і спробами дестабілізації суспільної свідомості. В умовах воєнного стану такі дії викликають особливу небезпеку, спрямовану на послаблення обороноздатності держави та зниження довіри громадян до органів публічної влади. Науковці справедливо наголошують, що ефективна протидія кіберзлочинності неможлива без належного нормативно-правового забезпечення. В Україні сформовано базові законодавчі та стратегічні засади у сфері кібер- та інформаційної безпеки, однак правозастосовна практика виявляє низку проблем [9, с. 86]. Серед них – фрагментарність кримінально-правових норм, складність кваліфікації окремих видів кіберзлочинів, а також обмежені процесуальні можливості правоохоронних органів щодо збору цифрових доказів та міжнародного співробітництва.

Не менш важливим викликом є кадрове та технічне забезпечення протидії кіберзлочинності. Стрімкий розвиток цифрових технологій створює постійну потребу у спеціалістах, які володіють не лише юридичними знаннями, а й спеціальними навичками в галузі інформаційних технологій та цифрової криміналістики. Відсутність достатньої кількості таких спеціалістів негативно впливає на ефективність діяльності правоохоронних органів та судової системи [10].

Висновки. Підсумовуючи вищесказане слід зазначити, що кіберзлочинність у сучасних умовах є багатовимірною загрозою інформаційній безпеці держави, яка поєднує кримінально-правові, організаційні, технічні та безпекові аспекти. Її протидія вимагає комплексного підходу, що включає вдосконалення законодавства, розвиток інституційної спроможності державних органів, посилення міжвідомчої та міжнародної співпраці, а також формування належного рівня кіберкультури в суспільстві.

В результаті дослідження було встановлено, що кіберзлочинність у сучасних умовах стала однією з ключових загроз інформаційній безпеці держави, яка має системний, транснаціональний та високотехнологічний характер. Її небезпека зумовлена не лише масштабом та динамічністю, але й здатністю впливати на функціонування державних інституцій, критичну інформаційну інфраструктуру, економічну стабільність та громадську безпеку загалом.

Встановлено, що сучасні тенденції розвитку кіберзлочинності пов'язані з активним використанням складних технічних засобів, анонімних мереж, шифрування даних та криптовалют, що значно ускладнює процеси виявлення, документування та розслідування кіберзлочинів. Особливу загрозу становлять кібератаки на державні інформаційні ресурси та об'єкти критичної інфраструктури, результатом яких може бути дестабілізація соціально-політичної ситуації та підрив національної безпеки.

Обґрунтовано, що в умовах гібридних загроз та воєнного стану кіберзлочинність тісно переплітається з елементами інформаційної війни, кібертероризму та кібердиверсій, що вимагає комплексної та скоординованої відповіді з боку держави. Водночас, аналіз правоохоронної практики свідчить про наявність низки проблем у сфері протидії кіберзлочинності, зокрема, фрагментарність нормативно-правового регулювання, недостатній рівень міжвідомчої взаємодії, кадрові та технічні обмеження суб'єктів забезпечення кібербезпеки. Зроблено висновок, що ефективна протидія кіберзлочинності як

загрози інформаційній безпеці держави, можлива лише за умови реалізації комплексного підходу, який поєднує вдосконалення законодавства, розвиток інституційної спроможності правоохоронних органів, посилення міжнародного співробітництва, впровадження сучасних технологічних рішень та підвищення рівня кіберграмотності суспільства. Подальші наукові дослідження у цій галузі мають бути спрямовані на розробку ефективних механізмів запобігання та мінімізації кіберзагроз з урахуванням сучасних викликів національній безпеці України.

Список використаних джерел

1. Якименко Ю. М., Савченко В. А., Легомінова С. В. Системний аналіз інформаційної безпеки: сучасні методи управління : підручник. Київ : Державний університет телекомунікацій, 2022. 308 с. URL: https://www.dut.edu.ua/uploads/1_2230_88161692.pdf
2. Довгань О. Д., Ткачук Т. Ю. Концептуальні засади законодавчого забезпечення інформаційної безпеки України. *Інформація і право*. 2019. № 1. С. 86–99. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2019.1\(28\).221314](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2019.1(28).221314).
3. Гнатюк С. Кібертероризм: історія розвитку, сучасні тенденції та контрзаходи. *Безпека інформації*. 2013. Т. 19, № 2. С. 118–129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bezin_2013_19_2_8
4. Рафальський І., Соха С., Савчук С., Здібель Р. Сучасний стан наукових досліджень з проблем державної кримінально-правової політики протидії кіберзлочинності / І. Рафальський, С. Соха, С. Савчук, Р. Здібель. *Society and Security*. 2024. № 6. С. 103–115. DOI: [10.26642/sas-2024-6\(6\)-103-115](https://doi.org/10.26642/sas-2024-6(6)-103-115).
5. Поліщук В. Кіберзлочини та кібербезпека: боротьба з комп'ютерними злочинами і кібератаками. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2023. № 3. С. 44–47. DOI: [10.32689/2522-4603.2023.3.7](https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.3.7).
6. Галушко П. П. Кіберзлочинність: поняття та соціально-правова природа. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2026. № 34. С. 808–817. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.66>
7. Lukashevych S., Palkova K. Cybersecurity of the information space of a higher education institution. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 2024. Vol. 10, № 2. С. 60–71. DOI: [10.32353/acfs.10.2024.02](https://doi.org/10.32353/acfs.10.2024.02).
8. Якимчук М. Особливості правового регулювання протидії кіберзлочинності в Україні: порівняльно-правовий аспект. *Нове українське право*. 2021. № 4. С. 182–186. DOI: [10.51989/NUL.2021.4.27](https://doi.org/10.51989/NUL.2021.4.27).
9. Гребенюк А. М. Кіберзлочинність в Україні. *Економічна та інформаційна безпека: актуальні питання та інновації* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 4 листопада 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 85–88. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/8596>
10. Льєнко А., Телющенко В., Дубчак О. Сучасні кіберзагрози критичної інфраструктури України та світу. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. 2025. № 3. С. 150–164. DOI: [10.28925/2663-4023.2023.27.719](https://doi.org/10.28925/2663-4023.2023.27.719).

References

1. Yakymenko, Yu. M., Savchenko, V. A., & Lehominova, S. V. (2022). *Systemnyi analiz informatsiinoi bezpeky: suchasni metody upravlinnia* [Systems analysis of information security: modern management methods] [Textbook]. State University of Telecommunications. https://www.dut.edu.ua/uploads/1_2230_88161692.pdf [in Ukrainian].
2. Dovhan, O. D., & Tkachuk, T. Yu. (2019). Kontseptualni zasady zakonodavchoho zabezpechennia informatsiinoi bezpeky Ukrainy [Conceptual foundations of legislative support for information security of Ukraine]. *Informatsiia i pravo*, (1), 86–99. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2019.1\(28\).221314](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2019.1(28).221314) [in Ukrainian].
3. Hnatiuk, S. (2013). Kiberterrorizm: istoriia rozvytku, suchasni tendentsii ta kontrzakhody [Cyberterrorism: history of development, current trends and countermeasures]. *Bezpeka informatsii*, 19(2), 118–129. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bezin_2013_19_2_8 [in Ukrainian].
4. Rafalskyi, I., Sokha, S., Savchuk, S., & Zdibel, R. (2024). Suchasnyi stan naukovykh doslidzhen z problem derzhavnoi kryminalno-pravovoi polityky protydii kiberzlochynnosti [Current state of scientific research on the problems of state criminal law policy to combat cybercrime]. *Society and Security*, (6), 103–115. [https://doi.org/10.26642/sas-2024-6\(6\)-103-115](https://doi.org/10.26642/sas-2024-6(6)-103-115) [in Ukrainian].
5. Polishchuk, V. (2023). Kiberzlochyny ta kiberbezpeka: borotba z kompiuternymy zlochynamy i kiberatakamy [Cybercrimes and cybersecurity: the fight against computer crimes and cyberattacks]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Yurydychni nauky*, (3), 44–47. <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.3.7> [in Ukrainian].
6. Halushko, P. P. (2026). Kiberzlochynnist: poniattia ta sotsialno-pravova pryroda [Cybercrime: concept and socio-legal nature]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, (34), 808–817. <https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.66> [in Ukrainian].
7. Lukashevych, S., & Palkova, K. (2024). Cybersecurity of the information space of a higher education institution. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*, 10(2), 60–71. <https://doi.org/10.32353/acfs.10.2024.02> [in English].
8. Yakymchuk, M. (2021). Osoblyvosti pravovoho rehulivannia protydii kiberzlochynnosti v Ukraini: porivnialno-pravovyi aspekt [Features of legal regulation of combating cybercrime in Ukraine: comparative legal aspect]. *Nove ukrainske pravo*, (4), 182–186. <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.4.27> [in Ukrainian].
9. Hrebenuk, A. M. (2021, November 4). *Kiberzlochynnist v Ukraini* [Cybercrime in Ukraine] [Conference presentation]. Mizhnar. nauk.-prakt. conf. «Ekonomiczna ta informatsiina bezpeka: aktualni pytannia ta innovatsii», Dnipro, Ukraine. <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/8596> [in Ukrainian].
10. Lilenko, A., Teliushchenko, V., & Dubchak, O. (2025). Suchasni kiberzahrozy krytychnoi infrastruktury Ukrainy ta svitu [Modern cyber threats to critical infrastructure of Ukraine and the world]. *Kiberbezpeka: osvita, nauka, tekhnika*, (3), 150–164. <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2023.27.719> [in Ukrainian].

Zelenskyi Serhii,

Candidate of Law, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Operational and Investigative Activities

and Information Security of the Educational and Scientific Institute for Training Specialists for Criminal Police Units named after E. O. Didorenko

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0945-4485>

**CYBERCRIME AS A THREAT TO THE INFORMATION SECURITY OF THE STATE:
CURRENT TRENDS AND CHALLENGES**

This article is devoted to the analysis of cybercrime, which poses a serious threat to the information security of the state in the context of active digitalization and growing dependence on information and communication technologies.

The author proves that modern cybercrime goes beyond the traditional criminal and legal phenomenon, turning into a systemic threat to national and information security. This phenomenon significantly affects the functioning of state institutions, economic stability, critical information infrastructure, as well as the implementation of the constitutional rights of citizens.

The article examines modern trends in the development of cybercrime, such as the growth in the number and complexity of cyberattacks, the use of malicious programs, phishing attacks, ransomware, DDoS attacks and social engineering methods. Special attention is paid to the transnational nature of cybercrimes, their high latency, as well as the difficulties that arise during their detection, disclosure and investigation.

The increase in cyber threats in the context of hybrid conflicts and martial law is emphasized, when cyberspace is used to destabilize the state, influence the information space and undermine its information sovereignty. The main challenges in combating cybercrime are identified, including an imperfect legislative framework, insufficient coordination between state bodies and international partners, a shortage of qualified personnel and the rapid development of digital technologies, which is ahead of the capabilities of law enforcement agencies. The conclusions emphasize the need to implement a comprehensive approach to combating cybercrime. This is considered a key factor in ensuring the proper level of information security of the country and strengthening overall national security.

Key words: *cybercrime, information security, cybersecurity, national security, cyber threats, digitalization, information communication technologies.*

Дата першого надходження статті до видання: 18.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 342.951
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-22>

Ковальова Ольга Вікторівна,

доктор юридичних наук, доцент,

помічник ректора

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4555-0172>

Батрак Костянтин Миколайович,

аспірант науково-дослідної лабораторії

з проблем запобігання кримінальним правопорушенням

Навчально-наукового інституту підготовки фахівців

для підрозділів кримінальної поліції імені Е. О. Дідоренка

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4071-4321>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті здійснено комплексний аналіз міжнародно-правових засад інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні в контексті цифрової трансформації публічного управління та зростання транснаціональних загроз безпеці. Проаналізовано роль інформаційного забезпечення як ключового елементу управління в правоохоронних органах та його значення для реалізації стратегічних завдань реформування сектору безпеки і оборони України, орієнтованих на забезпечення безпеки людини, дотримання прав і свобод та підвищення довіри до державних інституцій. Значну увагу приділено аналізу міжнародного досвіду правового регулювання інформаційних відносин. Зроблено висновок, що адаптація міжнародних та європейських стандартів інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності є необхідною умовою подальшої цифрової трансформації України, підвищення ефективності правоохоронної діяльності та інтеграції національної правової системи до європейського правового та інформаційного простору.

Ключові слова: правоохоронні органи, інформаційне забезпечення, правоохоронна діяльність, міжнародно-правові засади, європейські стандарти, нормативно-правові акти, міжнародне співробітництво, євроінтеграція.

Постановка проблеми. У сучасному світі, що характеризується глобалізацією, інформація є ключовим фактором у забезпеченні ефективної правоохоронної діяльності. В умовах поширення транснаціональної злочинності, загроз в кіберпросторі, тероризму та інших викликів міжнародного масштабу, критично важливим є створення правових механізмів, що сприяють належному обміну, обробці та захисту інформації між правоохоронними органами України та міжнародними партнерами. Співпраця в галузі інформаційного забезпечення правопорядку будується на міжнародних правових принципах, які регулюють доступ до інформаційних ресурсів, їх обмін та використання відповідно до прин-

ципів прав людини, державного суверенітету та міжнародної безпеки.

Україна, як активний гравець на міжнародній арені, дотримується основних принципів міжнародного права в сфері інформаційного забезпечення роботи правоохоронних органів, що включає імплементацію міжнародних норм та стандартів, співробітництво з такими організаціями, як Інтерпол, Європол, ООН, Рада Європи та Європейський Союз. Зокрема, важливими аспектами є забезпечення кібербезпеки, боротьба з організованою злочинністю, протидія корупції та обмін оперативною інформацією в рамках двосторонніх та багатосторонніх угод. Ключову роль у цьому процесі відіграють між-

народні правові акти, зокрема Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000), Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність (2001), Глобальний антитерористичний стратегічний документ ООН, а також нормативні документи Європейського Союзу. Україна також активно працює над удосконаленням нормативно-правової бази для інтеграції в європейську систему безпеки, що є важливим етапом на шляху до євроінтеграції.

Окрім міжнародних зобов'язань, актуальним залишається питання національного регулювання інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності, що охоплює законодавчі акти щодо доступу до інформації, її захисту, персональних даних, а також спеціальні нормативні документи, які визначають діяльність Національної поліції, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань та інших органів.

Таким чином, дослідження міжнародно-правових основ інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів в Україні є важливим як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Воно дозволяє оцінити ступінь інтеграції національного законодавства в глобальну систему правових норм, визначити ключові проблеми та перспективи розвитку ефективної співпраці між правоохоронними органами України та міжнародними організаціями в сфері інформаційного обміну та безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових робіт присвячених інформаційному забезпеченню правоохоронної діяльності варто виділити наукові доробки Ю. Битяка, В. Білоуса, О. Безпалової, С. Брателя, С. Гречанюка, Р. Калужного, В. Колпакова, Т. Коломоєць, М. Лошицького, Є. Соболя, О. Фролової та ін. Водночас, в умовах євроінтеграції та модернізації правоохоронного сектору, вельми актуальним питанням постало дослідження міжнародно-правових засад інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні

Виклад основного матеріалу. Сьогодні наша країна переживає епоху активного використання інтернету, а перехід до електронних інформаційних систем суттєво сприяє розвитку держави. Разом з цим, виникають негативні явища, такі як кіберзлочинність, включаючи (крадіжки з банкоматів шляхом встановлення спеціальних накладок, несанкціоноване списання коштів з банківських рахунків через системи дистанційного банківського обслуговування, шахрайство через інтернет-аукціони, інтернет-магазини та сайти, а також протиправний контент, що пропагує екстремізм, тероризм, наркоманію та культ насильства) [1].

У багатьох випадках пріоритетна роль інформаційного забезпечення у процесі здійснення ефективного управління в органах Національної поліції та функціонування усєї правоохоронної системи підтверджується на практиці боротьби зі злочинністю. Важлива роль системи інформаційного забезпечення управління в правоохоронних органах підтверджується на нормативному рівні, зокрема наказами та розпорядженнями МВС України [2, с. 55].

Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023 було схвалено Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки [3], в якому закріплено цифровізацію як один із ключових векторів модернізації правоохоронної системи та реагування на виклики воєнного часу й післявоєнної відбудови. Змістовно інформаційний блок реформ

сконцентрований у напрямі «Комплексна цифрова трансформація», який передбачає: (1) консолідовану поетапну цифрову трансформацію органів правопорядку та прокуратури на основі інструментів стратегічного менеджменту й кращих практик Європейського Союзу; (2) впровадження інноваційних технологічних рішень для гнучкості процесів та цифрової спроможності реагування; (3) поетапне запровадження електронної системи управління кримінальними провадженнями із модернізацією обладнання, забезпеченням сумісності IT-систем, безперебійності роботи, інтероперабельності та доступу всіх учасників кримінального провадження; (4) підвищення ефективності через «більшу доступність і повноту інформації» та розвиток сервісів на Єдиному державному веб-порталі електронних послуг.

Водночас реалізація зазначених орієнтирів висвітлює низку проблемних аспектів інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності. По-перше, «консолідована» цифрова трансформація вимагає подолання фрагментарності відомчих IT-ландшафтів, уніфікації довідників/класифікаторів, стандартизації даних та усунення дублювання інформаційних потоків; без цього ризики «несумісності» систем і низької якості даних можуть нівелювати очікуваний ефект від електронного управління кримінальними провадженнями. По-друге, розширення доступу до державних реєстрів і баз даних потребує чіткого правового режиму: визначення підстав, меж, процедур аудиту доступів, пропорційності втручання у приватність, а також належної відповідальності за порушення режиму інформації. Поставлене Планом завдання імплементації стандартів Європейського Союзу щодо захисту персональних даних актуалізує проблему балансу між ефективністю розслідування та гарантіями прав людини. По-третє, впровадження біометричної ідентифікації, штучного інтелекту та хмарних рішень підвищує вимоги до кіберстійкості, управління ризиками, прозорості алгоритмічних рішень і запобігання дискримінаційним ефектам, що вимагає як технічних, так і процедурних запобіжників у діяльності органів правопорядку.

Зазначені процеси цифровізації та впровадження електронних інформаційних систем, з одного боку, істотно підвищують ефективність функціонування правоохоронних органів, а з іншого – зумовлюють появу нових форм і способів злочинної діяльності, які за своїм характером дедалі частіше виходять за межі національної юрисдикції. Кіберзлочинність, транснаціональні фінансові махінації, поширення протиправного контенту та використання мережевих технологій у терористичній діяльності об'єктивно потребують не лише вдосконалення внутрішніх механізмів інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності, а й активної міжнародної взаємодії у сфері обміну, обробки та захисту інформації.

Водночас реалізація стратегічних завдань реформування органів правопорядку, орієнтованих на забезпечення безпеки людини, підвищення рівня довіри до державних інституцій і дотримання стандартів верховенства права, неможлива без урахування міжнародно-правових зобов'язань України та імплементації загальновизнаних міжнародних стандартів у сфері інформаційної безпеки та правоохоронної діяльності. Саме міжнародне право формує універсальні підходи до регламентації доступу до інформації, транскордонного інформаційного обміну, захисту персональних даних і координації дій правоохоронних органів у протидії сучасним загрозам.

У зв'язку з цим логічним і необхідним є звернення до аналізу міжнародно-правових засад інформаційного

забезпечення правоохоронної діяльності, які визначають правові рамки співробітництва держав, міжнародних організацій та правоохоронних інституцій у сфері забезпечення правопорядку в умовах цифрової трансформації та глобалізації злочинності.

На теперішній час, на рівні органів публічного управління України відбувається процес упровадження цифрових технологій, однак, як зазначає С. А. Квітка «...у сьогоdnішньому вигляді структурні підрозділи (відділи, управління, сектори) нездатні задовольнити сучасні потреби щодо інформатизації органів влади та запровадження «електронного урядування» [4]. Тому, шлях України у Європейське інформаційне суспільство має супроводжуватись, на нашу думку, пошуком найкращих практик цифрової трансформації публічного управління у Європейському Союзі та адаптації його до вимог українського суспільства.

Одними із перших кроків цифрової трансформації публічного управління спрямованим на окреслення інформації як сучасного ресурсу сталого розвитку в Європейському Союзі були:

– затвердження Директиви 95/46/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європи від 24 жовтня 1995 року «Про захист фізичних осіб щодо обробки персональних даних та про вільний рух таких даних» [5];

– затвердження Директиви 97/66/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європи від 15 грудня 1997 року «Про обробку персональних даних та захист конфіденційності в телекомунікаційному секторі» [6].

Директива 95/46/ЄС була видана для ліквідації бар'єрів на шляху вільного потоку інформації, приведення до спільного знаменника національних норм у цій сфері та забезпечення однакового захисту прав громадян у межах Співтовариства. Ця Директива охоплює «будь-яку дію чи серію дій, які здійснюються з використанням особистих даних», що позначається терміном «обробка» даних. До таких дій відносяться: збирання особистої інформації; її збереження; розголошення; та інше. Цей акт застосовується до інформації, яка обробляється автоматизованими засобами (наприклад, комп'ютерною базою клієнтів), а також до відомостей, що становлять частину неавтоматизованих «систем подачі заявок» або призначені бути ними. Доступ до таких систем може бути різним, наприклад, система подачі може містити традиційні паперові картки з інформацією, впорядкованою за алфавітом. Ця Директива не поширюється на дані, оброблені винятково з особистих міркувань чи у побутових цілях (наприклад, електронний щоденник чи файл з даними про сім'ю та друзів).

Директива 97/66/ЄС стосується захисту приватності інформації в телекомунікаціях. У цій Директиві вказано, що країни-члени повинні гарантувати секретність спілкування шляхом відповідних національних законів. Будь-яке несанкціоноване підслуховування, перехоплення або моніторинг телекомунікаційних розмов є незаконним. Також Директива встановлює, що у випадках, коли існують друковані або електронні каталоги телекомунікацій, особи мають, в принципі, право безкоштовно видаляти свою інформацію зі списку.

На додачу, 12 липня 1999 року Рішенням № 1719/1999/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європи «Щодо низки вказівок, які включають визначення проєктів, що становлять спільний інтерес, для транс'європейських мереж електронного обміну даними між адміністраціями» [7].

У статті 1 цього документу зазначено наступні цілі:

– забезпечення високого рівня взаємодії між телематичними мережами, що створені державами-членами,

а також між Співтовариством та державами-членами у різних адміністративних сферах і, за потреби, з приватним сектором. Мета полягає у підтримці розбудови економічного та валютного союзу;

– узгодження зазначених мереж із загальним телематичним інтерфейсом між Співтовариством та державами-членами;

– надання значних переваг для адміністрацій держав-членів та Співтовариства завдяки оптимізації операцій, зменшенню витрат на обслуговування, прискоренню впровадження нових мереж та покращень, а також досягнення спільного безпечного та надійного обміну даними;

– поширення переваг таких мереж на промисловість Співтовариства та громадян Європейського Союзу;

– сприяння поширенню кращого досвіду та стимулювання розробки інноваційних телематичних рішень в адміністраціях.

Заходи, визначені у рішенні № 1720/1999/ЄС, спрямовані на:

– визначення технічних вимог та загальних послуг для галузевих мереж, які мають відповідати вимогам користувачів Співтовариства (стаття 4);

– забезпечення скорочення витрат на прикладні програми галузевих мереж, оптимізацію та вдосконалення технічних рішень, скорочення часу, необхідного для впровадження операційних систем, а також раціоналізацію системного обслуговування (стаття 5);

– забезпечення сумісності щодо контенту інформації, якою обмінюються в адміністративних секторах та між ними, а також із приватним сектором (стаття 6).

Стрімкий прогрес цифрових технологій і поява нових проблем у сфері інформаційної безпеки викликали потребу у модернізації законодавства у сфері інформаційного забезпечення публічних адміністрацій. Відтак, 25 травня 2018 року набрав чинності Загальний регламент про захист даних (далі – GDPR, Регламент) [8].

У першому пункті цього документа викладено такі завдання:

– Досягти значного рівня взаємодії між телематичними мережами, розгорнутими в країнах-учасниках, у різних адміністративних галузях, та, за потреби, з приватним сектором; а також між Співтовариством та країнами-учасниками для підтримки розбудови економічного та валютного союзу.

– Спрямувати ці мережі до спільного телематичного інтерфейсу між Співтовариством та країнами-учасниками.

– Забезпечити значні переваги для державних адміністрацій країн-учасниць та Співтовариства шляхом оптимізації операцій, мінімізації обслуговування, прискорення впровадження нових мереж та вдосконалень, та досягнення загального безпечного та надійного обміну даними.

– Поширити переваги таких мереж на промисловість Співтовариства та громадян Європейського Союзу.

– Сприяти розповсюдженню найкращих практик та заохочувати розробку інноваційних телематичних рішень в адміністративних структурах.

Заходи, передбачені у рішенні № 1720/1999/ЄС, зосереджені:

– На визначенні технічних вимог та загальних послуг галузевих мереж, які повинні відповідати потребам користувачів Співтовариства (стаття 4);

– На забезпеченні зменшення витрат на застосування галузевих мереж, раціоналізації та покращенні технічних рішень, скороченні часу на впровадження операцій-

них систем та оптимізації системного обслуговування (стаття 5);

– На забезпеченні сумісності в контексті інформації, якою обмінюються в адміністративних галузях та між ними, а також з приватним сектором (стаття 6).

Динамічний розвиток цифрових технологій та виникнення нових викликів у сфері інформаційної безпеки обумовили необхідність оновлення законодавства у сфері інформаційного забезпечення державних адміністрацій. Отже, 25 травня 2018 року набув чинності Загальний регламент про захист даних (далі – GDPR, Регламент) [9], що замінив Директиву 95/46/ЄС [10] та запровадив більш жорсткі норми обробки персональних даних. GDPR має безпосередню дію в усіх країнах-членах Європейського Союзу та поширюється на обробку персональних даних громадян і резидентів Європейського Союзу незалежно від локації оператора. Документ суттєво розширив права суб'єктів даних, закріпив у ст. 25 принцип «конфіденційність за призначенням» та посилив санкції за порушення вимог захисту персональних даних. Згідно зі ст. 5 Регламенту, основоположними принципами обробки персональних даних визначено: законність, справедливість і прозорість; цільове обмеження; мінімізацію даних; точність; обмеження зберігання; цілісність і конфіденційність. У розділі 3 GDPR також закріплює низку прав суб'єктів даних: доступ до інформації, виправлення, видалення («право бути забутим»), обмеження обробки, перенесення даних і заперечення проти обробки. Документ встановлює суворі вимоги до згоди на обробку персональних даних, яка має бути добровільною, конкретною, інформованою та недвозначною [11]. Ключовим новаторством GDPR є поява посади уповноваженого із захисту даних (далі – DPO) для організацій, котрі здійснюють широкомасштабну обробку особистої інформації. DPO наглядає за дотриманням вимог Регламенту, надає консультації з питань захисту даних та взаємодіє з контролюючими органами. Також GDPR передбачає створення Європейської ради із захисту даних (European Data Protection Board) для забезпечення однакового застосування Регламенту в усіх державах-членах Європейського Союзу. Система захисту персональних даних спирається не лише на GDPR, але й на інші нормативно-правові акти. Серед них значну роль відіграє Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних [12], прийнята Радою Європи у 1981 році. Конвенція встановлює міжнародні стандарти захисту персональних даних та сприяє гармонізації законодавства європейських країн. Її модернізована версія адаптувала принципи захисту даних до сучасних технологічних викликів.

Міжнародний досвід, зокрема досвід Європейського Союзу, демонструє, що успішна цифрова трансформація можлива за умови системного підходу, який включає в себе розробку чіткої стратегії, створення необхідної законодавчої бази, інвестиції в розвиток інфраструктури

та людських ресурсів, а також тісну співпрацю з міжнародними партнерами. Україна може скористатися цим досвідом для прискорення своєї цифрової трансформації та наближення до європейських стандартів.

Висновки. Таким чином, інформаційне забезпечення правоохоронної діяльності в сучасних умовах цифровізації набуває стратегічного значення для ефективного функціонування системи правопорядку та забезпечення безпеки людини, суспільства і держави. Активне впровадження електронних інформаційних систем істотно підвищує управлінські та оперативні можливості правоохоронних органів, водночас породжуючи нові виклики, пов'язані з кіберзлочинністю, транснаціональними фінансовими правопорушеннями та поширенням протиправного контенту. Такі загрози за своєю природою виходять за межі національної юрисдикції, що зумовлює об'єктивну потребу у формуванні ефективних міжнародно-правових механізмів інформаційної взаємодії правоохоронних органів. Саме міжнародне право відіграє ключову роль у встановленні універсальних стандартів доступу до інформації, транскордонного обміну даними, захисту персональної інформації та забезпечення інформаційної безпеки.

Аналіз нормативно-правових актів Європейського Союзу засвідчив, що європейська модель інформаційного забезпечення публічних адміністрацій і правоохоронних органів базується на поєднанні технологічної інтеграції, високого рівня сумісності інформаційних систем та жорстких гарантій захисту прав людини, насамперед права на приватність і захист персональних даних. Директиви ЄС, рішення щодо транс'європейських мереж електронного обміну даними, а також Загальний регламент про захист даних (GDPR) сформували комплексну правову основу, яка забезпечує баланс між потребами безпеки та дотриманням демократичних стандартів.

Імплементация міжнародних стандартів у сфері інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності є важливою складовою цифрової трансформації публічного управління в Україні та реалізації стратегічних завдань реформування сектору безпеки і оборони. Водночас національна практика свідчить про наявність інституційних і організаційних проблем, зокрема недостатню адаптованість існуючих структур до сучасних вимог інформатизації та електронного урядування. Відтак, подальший розвиток інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні має ґрунтуватися на системному запозиченні та адаптації кращих міжнародних практик, удосконаленні нормативно-правової бази, підвищенні рівня міжвідомчої та міжнародної координації, а також забезпеченні реального захисту прав і свобод людини в інформаційній сфері. Реалізація цих завдань сприятиме підвищенню ефективності правоохоронної діяльності, зміцненню довіри суспільства до державних інституцій та наближенню України до європейського інформаційного простору.

Список використаних джерел

1. Що таке кіберполіція? *Трибуна*. 2019. URL: <https://tribuna.pl.ua/news/shho-take-kiberpolitsiya/>
2. Фролова О. Г. Проблеми правового регулювання інформаційно-методичного управління в органах внутрішніх справ. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2002. № 1. С. 53–62.
3. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Указ президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2732023-46733>
4. Квітка С. А. Державне управління формуванням партнерських відносин між владою та бізнесом у умовах соціальних перетворень. Дніпро: Грані, 2017. 268 с.

5. Directive 95/46/EC on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data. *European Parliament and the Council*. Official Journal. URL: <https://eur-lex.europa.eu/>
6. Directive 97/66/EC on the processing of personal data and the protection of privacy in the telecommunications sector (European Parliament and the Council). Official Journal. URL: <https://eur-lex.europa.eu/>
7. 1719/1999/EC: Decision on a series of guidelines, including the identification of projects of common interest, for trans-European networks for the electronic interchange of data between administrations (IDA). *European Parliament and the Council*. Official Journal. URL: <https://eur-lex.europa.eu/>
8. 1720/1999/EC: Decision adopting a series of actions and measures in order to ensure interoperability of and access to trans-European networks for the electronic interchange of data between administrations (IDA) (European Parliament and the Council). Official Journal. URL: <https://eur-lex.europa.eu/>
9. General Data Protection Regulation : Regulation (EU) of 25.05.2018 no. 2016/679. URL: <https://gdpr-info.eu/>
10. Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» : Директива Європейського Союзу від 24.10.1995 р. № 95/46/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_242#Text
11. General Data Protection Regulation : Regulation (EU) of 25.05.2018 no. 2016/679. URL: <https://gdpr-info.eu/>
12. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28.01.1981 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text

References

1. Shcho take kiberpolitsiia? [What is cyberpolice?] *Trybuna*. 2019. URL: <https://tribuna.pl.ua/news/shho-take-kiberpolitsiia/> [in Ukrainian]
2. Frolova, O. H. (2002). Problemy pravovoho rehulivannia informatsiino-metodychnoho upravlinnia v orhanakh vnutrishnikh sprav. [Problems of legal regulation of information and methodological management in internal affairs bodies]. *Problemy pravoznavstva ta pravookhoronnoi diialnosti*. № 1. S. 53–62 [in Ukrainian].
3. Pro Kompleksnyi stratehichniy plan reformuvannia orhaniv pravoporiadku yak chastyny sektoru bezpeky i oborony Ukrainy na 2023–2027 roky [On the Comprehensive Strategic Plan for Reforming Law Enforcement Agencies as Part of the Security and Defense Sector of Ukraine for 2023–2027] : Ukaz prezydenta Ukrainy vid 11.05.2023 r. № 273/2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2732023-46733> [in Ukrainian].
4. Kvitka, S. A. (2017). Derzhavne upravlinnia formuvanniam partnerskykh vidnosyn mizh vladoiu ta biznesom u umovakh sotsialnykh peretvoren. [State management of the formation of partnership relations between government and business in the context of social transformations]. Dnipro: Hrani [in Ukrainian].
5. Directive 95/46/EC on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data. *European Parliament and the Council*. Official Journal. URL: <https://eur-lex.europa.eu/>
6. Directive 97/66/EC on the processing of personal data and the protection of privacy in the telecommunications sector (European Parliament and the Council). Official Journal. URL: <https://eur-lex.europa.eu/>
7. 1719/1999/EC: Decision on a series of guidelines, including the identification of projects of common interest, for trans-European networks for the electronic interchange of data between administrations (IDA). *European Parliament and the Council*. Official Journal. URL: <https://eur-lex.europa.eu/>
8. 1720/1999/EC: Decision adopting a series of actions and measures in order to ensure interoperability of and access to trans-European networks for the electronic interchange of data between administrations (IDA) (European Parliament and the Council). Official Journal. URL: <https://eur-lex.europa.eu/>
9. General Data Protection Regulation : Regulation (EU) of 25.05.2018 no. 2016/679. URL: <https://gdpr-info.eu/>
10. Dyrektyva 95/46/ІєS Yevropeiskoho Parlamentu i Rady «Pro zakhyst fizychnykh osib pry obrobsi personalnykh danykh i pro vilne peremishchennia takykh danykh»: Dyrektyva Yevropeiskoho Soiuzu vid 24.10.1995 r. № 95/46/ІєS. [Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council “On the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data”: European Union Directive of 24.10.1995 No. 95/46/EC]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_242#Text [in Ukrainian].
11. General Data Protection Regulation : Regulation (EU) of 25.05.2018 no. 2016/679. URL: <https://gdpr-info.eu/>
12. Konventsiiia pro zakhyst osib u zviazku z avtomatyzovanoi obrobkoiu personalnykh danykh vid 28.01.1981 r. [Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data of 28.01.1981]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text [in Ukrainian].

Kovalova Olha,

Doctor of Law, Associate Professor,
Rector Assistant

(*Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi*)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4555-0172>

Batrak Kostiantyn,

Postgraduate Student at the Research Laboratory on the Problems
of Preventing Criminal Offenses,

Educational and Scientific Institute for Training Specialists for Criminal Police Units named after E. O. Didorenko

(*Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi*)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4071-4321>

INTERNATIONAL LEGAL PRINCIPLES OF INFORMATION SUPPORT OF LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES IN UKRAINE

The article provides a comprehensive analysis of the international legal principles of information support of law enforcement activities in Ukraine in the context of the digital transformation of public administration and the growth of transnational security threats. The emphasis is on the fact that the active implementation of electronic information systems and the development of Internet technologies significantly increase the efficiency of law enforcement agencies, while at the same time causing the emergence of new forms of crime, in particular cybercrimes, cross-border financial offenses, the use of information resources in terrorist and extremist activities.

The role of information support as a key element of management in law enforcement agencies and its importance for the implementation of strategic tasks of reforming the security and defense sector of Ukraine, focused on ensuring human security, respecting rights and freedoms, and increasing trust in state institutions, is analyzed. It is substantiated that effective counteraction to modern threats requires not only the improvement of national information mechanisms, but also active international interaction in the field of information exchange, processing and protection.

Considerable attention is paid to the analysis of international experience in the legal regulation of information relations, in particular, the regulatory legal acts of the European Union in the field of personal data protection, telecommunications and electronic exchange of information between public administrations. The evolution of legal regulation from the European Union directives to the implementation of the General Data Protection Regulation (GDPR), which established enhanced guarantees of the rights of personal data subjects, the principles of confidentiality and liability for their violation, is revealed. The significance of the Council of Europe Convention as a universal international legal instrument for the harmonization of legislation in the field of personal data protection is separately analyzed.

It is concluded that the adaptation of international and European standards for information support for law enforcement activities is a necessary condition for the further digital transformation of Ukraine, increasing the efficiency of law enforcement activities and integrating the national legal system into the European legal and information space.

Key words: law enforcement agencies, information support, law enforcement activities, international legal principles, European standards, regulatory legal acts, international cooperation, European integration.

Дата першого надходження статті до видання: 26.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 343.985
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-23>

Негребецький Владислав Валерійович,

кандидат юридичних наук, доцент

(Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0478-6533>

РОЛЬ ТЕХНОЛОГІЙ ВІДЕОМОНІТОРИНГУ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ НІМЕЧЧИНИ

Стаття присвячена вивченню можливостей використання інтелектуальних технологій відеомоніторингу в діяльності правоохоронних органів України. Розглянуто актуальність впровадження систем відеомоніторингу в правоохоронну діяльність України з урахуванням досвіду провідних країн, зокрема Німеччини. Підкреслено важливість гармонізації національного законодавства з європейськими нормами та інтеграції інноваційних технологій у діяльність правоохоронних органів. Існує необхідність імплементації в законодавство України Загального регламенту захисту персональних даних GDPR (General Data Protection Regulation).

Ключові слова: відеомоніторинг, біометричні технології, загальний регламент захисту даних (GDPR), інновації, інформаційно-аналітичні технології, кримінальне провадження, цифрова трансформація, штучний інтелект.

Постановка проблеми. Інтелектуальні системи відеомоніторингу, доповнені алгоритмами автоматичного розпізнавання подій, об'єктів і поведінки, дозволяють оперативне виявляти потенційні правопорушення, підвищувати точність реагування та оптимізувати використання ресурсів правоохоронних органів. Впровадження таких систем у діяльність Національної поліції України є важливим елементом модернізації механізмів превентивної діяльності і ключовим чинником підвищення ефективності правоохоронної діяльності та забезпечення публічної безпеки.

Україна активно впроваджує біометричні системи відеоспостереження в правоохоронну діяльність. Так, Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023 було схвалено Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки [1]. У лютому 2024 року народними депутатами України було подано та зареєстровано проект Закону України «Про єдину систему відеомоніторингу стану публічної безпеки» (реєстр. № 11031) [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням застосування інформаційних технологій для попередження і розслідування кримінальних правопорушень присвятили свої наукові праці багато відомих українських науковців, зокрема Г.К. Авдеева, В. С. Батиргареева, В. І. Борисов, Т. Я. Гнідець, Ю. І. Дмитрик, К.В. Дубонос, Н. М. Дяченко, В. А. Журавель, В. П. Захаров, А. О. Ігнатівич, Р. С. Козьяков, В.О. Коновалова, Т. М. Лемеха, А.М. Лисенко, О. С. Мельник, А. О. Мороз, І. В. Олешко, Ю. В. Осадча, О. В. Рибаль-

ський, В. І. Рудешко, В. І. Соловійов, Л. І. Сопільник, І. О. Супрун, В. В. Топчій, А. О. Фесенко, В. Г. Хахановський, Л. М. Хмельничий, Р. Ю. Царьов, В. А. Швець, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько, й інші [3; 4]. Питанням розвитку впровадження систем відеоспостереження в діяльність правоохоронних органів були присвячені роботи багатьох, в тому числі іноземних вчених. Так, в роботі Левенте Тот, було проведено системний аналіз еволюції і розвитку систем відеоспостереження в країнах Європи з початку їх використання і до теперішнього часу [5]. Дослідження О.В. Буренко було присвячено вивченню міжнародного досвіду впровадження та застосування систем відеоспостереження у діяльність правоохоронних органів країн-лідерів, визначенню ефективних практик та можливостей їх адаптації для підвищення безпеки й ефективності роботи правоохоронних структур в Україні [6]. Як бачимо, в роботах вітчизняних вчених висловлена рекомендація щодо прийняття спеціального закону, який би регулював використання систем відеоспостереження на національному рівні і при цьому захищав би права особи щодо захисту персональних даних з урахуванням досвіду впровадження таких систем в інших країнах Європи та всього світу. Системи відеоспостереження пройшли шлях еволюції від простих відеореєстраторів з передачею відео на монітор до сучасних систем на основі нейронних мереж і штучного інтелекту з можливістю автоматичного розпізнавання особи та поведінки [7].

Вважаємо за доцільне дослідити практику розвитку і застосування в правоохоронній діяльності саме інтелектуальних систем відеоспостереження на прикладі

саме Німеччини. Німеччина є однією з країн Європи з найкращим законодавством в галузі захисту персональних даних і інноваційними підходами щодо застосування новітніх інформаційних технологій в правоохоронній діяльності. Тому досвід цієї країни в галузі нормативного регулювання відеомоніторингу з огляду на захист персональних даних і дотримання прав людини може бути використаний в Україні. Також у зв'язку з війною в Україні вкрай актуальним становиться питання використання правоохоронними органами можливостей технологій відеоспостереження для підвищення можливостей оперативного реагування, превентивної діяльності і документування кримінальних та інших правопорушень.

Метою статті є проаналізувати актуальний стан правового регулювання відеомоніторингу у поліцейській діяльності Німеччини станом на 2024–2026 рр., окреслити вплив конституційного захисту на допустимі межі втручання у приватність, а також здійснити порівняльно-правове зіставлення з українськими підходами, також потреб удосконалення нормативного регулювання з метою підвищення рівня технологізації правоохоронної діяльності, відповідності світовим тенденціям цифрової трансформації¹. Методологія включає порівняльно-правовий метод, аналіз нормативно-правових актів (федеральних і земельних), судової практики Федерального конституційного суду (рішення 2024–2025 рр.) і емпірично-аналітичних матеріалів (зокрема «Surveillance Barometer» Інституту Макса Планка).

Виклад основного матеріалу. Впровадження систем відеоспостереження є частиною реформ органів правопорядку на період 2023–2027 років. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 р. № 792-р було затверджено «План заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки» [8].

В Україні законодавчу основу відеомоніторингу становлять Конституція України, Кодекс цивільного захисту України, закони України «Про національну безпеку України», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», «Про електронні комунікації», «Про критичну інфраструктуру», «Про об'єкти підвищеної небезпеки», «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Службу безпеки України», «Про контррозвідувальну діяльність», Рекомендації щодо дотримання права на приватність під час встановлення та використання систем відеоспостереження у громадських місцях» (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, 2021) [9], Кримінально-процесуальний кодекс, Постанова Кабінету Міністрів України «Про функціонування системи фіксації адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі» від 10.11.2017 № 833, Інструкція із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису (Наказ МВС № 1026 від 18.12.2018), Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні

(наказ Ген. прокуратури України, МВС України, СБУ, Адміністрації Держ. прикордон. служби України, Міністерства фінансів України, Мінюсту від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5), інші підзаконні нормативні акти.

Водночас ці процеси супроводжуються суттєвими ризиками порушення права на приватність та захист персональних даних. В Україні правові засади захисту персональних даних визначені Законом «Про захист персональних даних» [10], а також міжнародними актами, ратифікованими державою, зокрема Конвенцією про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних [11] та Додатковим протоколом до неї [12]. Однак сучасні технологічні виклики, пов'язані з інтеграцією систем відеоспостереження у єдиний інформаційний простір, вимагають гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами, закріпленими у Загальному регламенті захисту даних (GDPR) [13]. В Законі України «Про захист персональних даних» не передбачений захист таких даних, як зображення облич, автоматично зібраних камерами відеоспостереження. Існує необхідність імплементації положень Загального регламенту Європейського Союзу про захист даних (General Data Protection Regulation, GDPR) в законодавство України [14].

Вирішення проблеми захисту персональних даних у системах відеомоніторингу потребує комплексного підходу. По-перше, необхідно гармонізувати національне законодавство з положеннями GDPR, включаючи запровадження інституту незалежного контролюючого органу, який здійснюватиме нагляд за дотриманням правил обробки даних. По-друге, слід передбачити обов'язкове призначення фахівців із захисту даних у органах державної влади та приватних структурах, що експлуатують системи відеоспостереження. По-третє, важливим є впровадження технічних і організаційних заходів безпеки, таких як шифрування, анонімізація та обмеження доступу до інформації. Нарешті, необхідно встановити дієві санкції за порушення правил обробки персональних даних, що відповідатимуть європейським стандартам і забезпечуватимуть реальний превентивний ефект [15].

Німеччина є високотехнологічною країною. У 1956 році поліція Гамбургу запустила першу систему вуличних камер, яка перебувала в випробувальному режимі. Хоча пристрої встановлювалися не з міркувань громадської безпеки, а радше для моніторингу збільшення потоку транспорту [5, с. 194]. У 1959 році Ганновер регулярно використовував систему відеоспостереження лише під час щорічного промислового ярмарку. Для передачі зображень використовувалася радіочастота. У 1960-х роках поліцейська практика, пов'язана з відеонаглядом, почала змінюватися. Камери більше не були виключно інструментами для моніторингу потоку транспорту, а й виконували функції громадського спостереження та правоохоронних органів. У 1960 році поліція Франкфурта запровадила перше «фотографічне та автоматичне спостереження за проїздом на червоне світло» для доведення порушень правил дорожнього руху.

У грудні 1976 року поліція Ганновера, маючи багаторічний досвід у сфері систем спостереження за ярмарками, створила найсучаснішу та найбільшу на той час систему спостереження в Німеччині, використовуючи дев'ятнадцять камер відеоспостереження для моніторингу центру міста [5, с. 200]. Зображення з камер Bosch передавались через дротову мережу до центру спостереження, розташованого в будівлі штаб-квартири поліції.

¹ Примітка. Стаття написана у межах розробки фундаментальної теми «Пріоритетизація та технологізація у кримінальному провадженні у воєнний та повоєнний час», яка досліджується фахівцями НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (Державний реєстраційний номер: 0124U005212).

Зображення з камер системи спостереження покращувались за допомогою підсилювачів, тому зображення вночі іноді були краще за оригінал.

Навіть попри те, що перша система відеоспостереження замкнутого контуру, оснащена камерами з електронним скануванням, була встановлена саме в Німеччині, темпи розвитку системи громадських камер у країні в 1980-х і 1990-х роках значно відставали від темпів розвитку в інших країнах Європи, зокрема у Великій Британії. Натомість у Німеччині Конституційний суд ще в 1983 році заявив, що «для демократичного суспільства та автономії громадян принципово важливо усвідомлювати, що вони перебувають під наглядом, а також чому і ким» [5, с. 195]. Тому у Німеччині відеоспостереження завжди проводиться з дозволу, в протилежному випадку судова практика розглядає його як порушення прав особи. З цієї причини більшість федеральних земель запровадили законодавство, яке дозволяє поліції проводити спостереження та запис у різних (широко визначених) географічних районах, де фактичні ознаки обґрунтовують припущення, що в цьому типі місця або на об'єктах такого типу будуть скоєні правопорушення, які загрожують особам, об'єктам або майну (так звані *Vermögenswerte*) [16, с. 221]. Саме таке право мають поліцейські Саксонії відповідно до § 38 (2) Закону про поліцію Саксонії [17].

У 2024 році Шлезвіг-Гольштейн ухвалив зміни до законодавства, які дозволили використання боді-камер у приватних житлових приміщеннях за наявності конкретної небезпеки для життя, здоров'я, свободи або сексуальної самостійності особи. Закон також запроваджує додаткові гарантії захисту приватного життя, зокрема суворі умови фіксації та збереження даних, а також регулює застосування функції попереднього буферного запису (*pre-event buffer*), що дозволяє зберігати короткий фрагмент подій до моменту активації камери. Таке розширення повноважень відображає тенденцію до використання боді-камер у контексті домашнього насильства та інших високоризикових інцидентів, де поліцейське втручання потребує документування й додаткових механізмів безпеки.

Правову основу відеомоніторингу державними органами (в тому числі поліцією) становлять *Datenschutz-Grundverordnung (DSGVO)*, тобто Загальний регламент Європейського Союзу про захист даних (*General Data Protection Regulation – GDPR*) та *Bundesdatenschutzgesetz (BDSG)*, тобто Федеральний закон Німеччини про захист даних, § 4 якого прямо регулює відеоспостереження у публічно доступних місцях [18]. Відеоспостереження може застосовуватися лише за наявності чітко визначеної мети, з дотриманням принципу пропорційності та належного інформування суб'єктів (зокрема щодо факту відеоспостереження та контактних даних відповідального контролера). Зібрані дані мають бути негайно видалені після досягнення мети їх обробки. Використання відеоспостереження допускається у великих загальнодоступних місцях публічного користування (на транспорті, автостоянках, у спортивних, торговельних та розважальних центрах), де пріоритетом є забезпечення життя та безпеки людей.

Після 2022 р. у ФРН на рівні законодавчої політики посилилася увага до «розумних» систем нагляду (*Smart Surveillance*), що поєднують стаціонарне відеоспостереження, боді-камери, мобільні сенсори (у т.ч. дрони) та автоматизовану аналітику даних, включно з елементами біометричного розпізнавання. Аналітичне дослідження «*Surveillance Barometer*» (2025) Інституту Макса План-

ка підтверджує широкий спектр правових підстав для нагляду у ФРН, водночас наголошуючи на складності й фрагментованості масиву норм та необхідності кращих статистичних звітностей від органів правопорядку [19].

Система нагляду за відеоспостереженням у Німеччині є багаторівневою та ґрунтується на поєднанні федеральних, земельних і наднаціональних механізмів контролю. На загальнонаціональному рівні контроль забезпечує Федеральний уповноважений із захисту даних і свободи інформації (*Bundesbeauftragter für den Datenschutz und die Informationsfreiheit – BfDI*) [20]. Кожна із 16 федеральних земель має власного Уповноваженого із захисту даних (*Landesdatenschutzbeauftragte*), який контролює використання відеоспостереження поліцією земель, муніципальними органами та приватним сектором. Ці органи здійснюють розгляд скарг, проводять перевірки та можуть накладати санкції за порушення правил приватності. На загальноєвропейському рівні діє Європейська рада із захисту даних (*European Data Protection Board – EDPB*), яка встановлює спільні стандарти та координує діяльність наглядових органів ЄС, зокрема в частині відеоспостереження та обробки даних.

У 2024–2025 рр. уряд ініціював глибоку модернізацію Федерального закону Німеччини про Федеральну поліцію (*Bundespolizeigesetz*, скорочено – *BPolG*). Нововведеннями було розширення превентивних повноважень щодо телекомунікаційного моніторингу в тому числі превентивне спостереження за телекомунікаціями, застосування БПЛА з сенсорами, детекція та протидія БПЛА, що становлять небезпеку, запровадження системи рекрутінгу та перевірки персоналу для захисту кадрів, імплементація конституційних вимоги та вимог ЄС щодо захисту персональних даних [21]. Ці новели спрямовані на узгодження інструментарію Федеральної поліції з сучасними загрозами безпеці [22].

У серпні 2025 р. Федеральний конституційний суд Німеччини в порядку оскарження положень Закону про поліцію Північного Рейну-Вестфалії виніс два основоположні рішення, які накладають суттєві обмеження на розгортання державного програмного забезпечення для спостереження, яке зазвичай називають – «*Staatstrojaner*», водночас широко підтверджуючи законність законодавчих положень, що регулюють цифровий моніторинг з боку поліції та прокуратури. Рішення, позначені як «*Trojaner I*» і «*Trojaner II*», підтверджують конституційність більшості оскаржуваних нормативних актів, хоча ряд положень було визнано несумісними з Основним законом [23].

В Німеччині на федеральному рівні інтелектуальне відеоспостереження було протестовано в 2017 році в ході так званого пілотного проекту «*Sicherheitsbahnhof*» Федеральною поліцією Німеччини у співпраці з німецької залізничної компанією на залізничній станції «Зюдкройц» в Берліні [24]. Захід був пілотним проектом. Подія була пов'язана з резонансним злочиним.

4 грудня 2025 року парламент Берліну ухвалив найбільш масштабну за десятиліття реформу Закону про загальну безпеку і громадський порядок (*Allgemeines Sicherheits- und Ordnungsgesetz – ASOG*), яка радикально розширила повноваження поліції у сфері: відеомоніторингу «криміногенних місць», цифрового стеження, таємних (негласних) дій у приватних домоволодіннях, збору телекомунікаційних і біометричних даних, використання штучного інтелекту у поліцейських системах, використання систем автоматичного розпізнавання номерних знаків, подальшу обробку персональних даних для «навчання та тестування систем штучного інтелек-

ту» [25]. Віднині поліцейським дозволено активувати камери в приватних будинках та інших негромадських місцях, якщо є конкретні ознаки небезпеки для життя чи здоров'я. При цьому запроваджено право знімати поліцейських у публічному просторі (без перешкоджання) [26].

У Берліні з 2022 року автопарк BVG, а також усі станції метро повністю перебувають під відеоспостереженням [27]. Використовуються майже 7000 камер відеоспостереження, які працюють цілодобово. Як державна компанія, BVG підпадає під

дію Берлінського закону про захист даних (Berliner Datenschutzgesetz – BInDSG) [28]. Якщо відеодані будуть потрібні у зв'язку зі злочинном, про інцидент необхідно спочатку повідомити поліцію, яка потім повідомити компанію BVG про інцидент та чітко зазначити, що відеодані потрібні для кримінального розслідування [29]. В разі відсутності запиту відеоматеріали видаляються через 72 години.

Результати порівняльного аналізу нормативного регулювання відеоспостереження Україна – Німеччина за ключовими параметрами наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняння «Україна – Німеччина» (ключові параметри відеомоніторингу)

Критерій	Україна (узагальнено)	Німеччина (федеральні та земельні норми)
Нормативно-правова база	Конституція, Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, профільні закони, відомчі нормативні акти, рекомендації.	Конституція, Федеральний закон Німеччини про захист даних, GDPR, Закон про Федеральну поліцію, земельні поліцейські закони з високими вимогами прозорості, пропорційності діяльності, регламентація строків зберігання даних.
Стаціонарне відеоспостереження в публічних місцях	Дозволене за наявності законної мети безпеки, строки зберігання зазвичай лімітуються підзаконними актами.	Дозволене лише за чіткої мети й переваги інтересу, обов'язкове інформування, стислий строк зберігання; застосування на об'єктах інфраструктури (транспорт, стадіони...)
Боді-камери	Широке впровадження Нацполіцією; застосування в житлі окремо не регулюється.	Земельне регулювання; зокрема у Шлезвіг-Гольштейні (2024) дозволено в житлі при серйозній загрозі за умов дотримання гарантій приватного життя.
Аналітика / біометрія	Пілотні проекти, поступова стандартизація.	Берлін (2025): біометричний пошук, аналітичні системи з можливістю самонавчання; критикується за ризики для прав людини, можливе Конституційне оскарження.
Прозорість і права громадян	Право фіксувати поліцію – на практиці реалізується з застереженнями.	Берлін (2025): кодифіковане право знімати поліцію у публічному просторі (без перешкоджання).
Контролюючі органи	Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.	Європейська рада із захисту даних, Федеральний уповноважений із захисту даних і свободи інформації, Уповноважені із захисту даних кожної з 16 земель.
Чи проводилось комплексне дослідження	Ні.	MPI «Surveillance Barometer» (2025).

Висновки. У 2024–2026 рр. ФРН значною мірою модернізує поліцейські повноваження у сфері відеомоніторингу, орієнтуючись на розширення засобів стаціонарного і мобільного спостереження і аналітики.

Загальний регламент Європейського Союзу про захист даних та Федеральний закон Німеччини про захист даних формують високі стандарти правомірності та прозорості, що мають застосовуватися як до стаціонарного, так і мобільного відео спостереження.

Україна має орієнтуватися на досвід Німеччини щодо дотримання принципів чітко визначеної мети, пропорційності, належного інформування суб'єктів

(зокрема щодо факту відеоспостереження та контактних даних відповідального контролера), незалежного аудиту, підзвітності та запровадження інституту уповноваженого із захисту даних і свободи інформації, адаптуючи цей досвід до власних правових і соціальних реалій. Це потребує комплексного підходу, що поєднує технологічні рішення, правові гарантії та суспільний консенсус.

Вважаємо перспективним в подальшому у напрямку орієнтувати розглянути досвід впровадження системи відеомоніторингу на прикладі інших провідних європейських країн, таких як Велика Британія.

Список використаних джерел

1. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023 – 2027 роки: Указ президента України від 11.05.2023 №273/2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2732023-46733> (дата звернення: 23.02.2026).
2. Про єдину систему відеомоніторингу стану публічної безпеки: проект Закону від 20.02.2024 р. № 11031. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43733> (дата звернення: 23.02.2026).
3. *Трансформація завдань криміналістики в умовах воєнного стану та євроінтеграційних процесів* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. присвяч. пам'яті д-ра юрид. наук, проф. В.О. Коновалової, м. Харків, 28 берез. 2024 р. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. криміналістики ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В.В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України. Харків: Право, 2024. 148 с. URL: <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2024/09/> (дата звернення: 23.02.2026).

4. *Методологічні засади криміналістики: традиції та новації* : зб. матеріалів Криміналістичних читань, присвяч. пам'яті акад. В. О. Коновалової, м. Харків, 28 берез. 2025 р. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. криміналістики; Нац. акад. прав. наук України; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України. Харків: Право, 2025. 276 с. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2025/04/Kryminalistychni_chytannia_Konovalova_28.03.2025.pdf (дата звернення: 23.02.2026).
5. Tóth L. The Evolution of Public Surveillance Systems in Europe. *Magyar Rendészet*. 2023. Т. 23, № 1. С. 191–204. DOI: <https://doi.org/10.32577/mr.2023.1.12> (дата звернення: 23.02.2026).
6. Буренко О.В. Зарубіжний досвід використання правоохоронними органами систем відеоспостереження у протидії злочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2025. Вип. 88. Ч. 3, С. 204–209. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.30>
7. Головін О. М., Сапунова Н. О. Еволюція систем відеоспостереження: від аналогових камер до інтелектуальних систем відеоаналітики на основі граничних обчислень. *Information Technologies and Systems* (Інформаційні технології та системи). 2025. Т. 3, № 3. С. 56–75. DOI: <https://doi.org/10.15407/intechsys.2025.03.056>.
8. Про затвердження плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 23.08.2024 № 792-р : станом на 15 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-p#Text> (дата звернення: 27.02.2026).
9. Рекомендації Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо дотримання права на приватність під час встановлення і використання систем відеоспостереження у громадських місцях. Київ, 2021. 24 с. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/ЗПД/Рекомендації%20щодо%20дотримання%20права%20на%20приватність.pdf>
10. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI : станом на 14 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 23.02.2026).
11. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних. Страсбург. 28.01.1981. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text (дата звернення: 23.02.2026).
12. Додатковий протокол до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних. Страсбург. 08.11.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_363#Text (дата звернення: 23.02.2026).
13. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних), Регламент Європейського Союзу № 2016/679 (2016). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 23.02.2026).
14. Відмінності між новою українською редакцією Закону про захист персональних даних і GDPR. *Юридична газета*. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/vidminnosti-mizh-novoyu-ukrayinskoju-redakcieyu-zakonu-pro-zahist-personalnih-danih-i-gdpr.html> (дата звернення: 23.02.2026).
15. Овчаренко Я.О. Регламент захисту персональних даних європейського союзу (GDPR) та можливість його застосування на території України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. №3. С. 236–239. URL: http://lsej.org.ua/3_2018/68.pdf
16. Gras M. L. The Legal Regulation of CCTV in Europe. *Surveillance & Society*. 2002. Т. 2, № 2/3. pp. 216–229. DOI: <https://doi.org/10.24908/ss.v2i2/3.3375> (дата звернення: 23.02.2026).
17. Freistaat Sachsen. Polizeigesetz des Freistaates Sachsen (SächsPolG). REVOSax – Rechts- und Vorschriftensystem Sachsen. URL: <https://www.revosax.sachsen.de/vorschrift/3189-SaechsPolG> (дата звернення: 18.03.2026).
18. Intersoft Consulting. Datenschutz-Grundverordnung / BDSG. § 4 BDSG – Videoüberwachung öffentlich zugänglicher Räume. URL: <https://dsgvo-gesetz.de/bdsg/4-bdsg/> (дата звернення: 18.03.2026).
19. Max-Planck-Institut zur Erforschung von Kriminalität, Sicherheit und Recht. What is the Current State of Germany's Security Laws? 05.05.2025. URL: <https://csl.mpg.de/815178/what-is-the-current-state-of-germany-s-security-laws>. (дата звернення: 18.03.2026).
20. Bundesbeauftragter für den Datenschutz und die Informationsfreiheit (BfDI). Videoüberwachung – Basiswissen zum Datenschutz. URL: <https://www.bfdi.bund.de/DE/Buerger/Inhalte/Allgemein/Datenschutz/Videoeberwachung.html> (дата звернення: 18.03.2026).
21. Bundesministerium des Innern und für Heimat (Федеральне міністерство внутрішніх справ та громад). Gesetz zur Modernisierung des Bundespolizeigesetzes (Закон про модернізацію федеральної поліції). Офіційний вебсайт Федерального міністерства внутрішніх справ та громад Німеччини (БМІ), 08.10.2025. URL: <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/gesetzgebungsverfahren/DE/B1/2025-BPolG.htm> (дата звернення: 18.03.2026)
22. Deutscher Bundestag. Bundespolizeigesetz soll neu strukturiert werden (Закон про федеральну поліцію буде реструктуризовано). Kurzmeldung (hib 114/2024), 26.02.2024. URL: <https://www.bundestag.de/presse/hib/kurzmeldungen-991520> (дата звернення: 18.03.2026)
23. Bundesverfassungsgericht. Rules on preventative and criminal procedural (source) telecommunications surveillance and criminal procedural remote searches are constitutional for the most part. Pressemitteilung Nr. 69/2025, 24.06–07.08.2025. URL: <https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/EN/2025/bvg25-069.html> (дата звернення: 18.03.2026)
24. Nasr J. German police test facial recognition cameras at Berlin station. Reuters. (2017). <https://www.reuters.com/article/world/german-police-test-facial-recognition-cameras-at-berlin-station-idUSKBN1AH4VS/> (дата звернення: 23.02.2026).
25. Berlin. Allgemeines Gesetz zum Schutz der öffentlichen Sicherheit und Ordnung in Berlin (Allgemeines Sicherheits- und Ordnungsgesetz – ASOG Bln). Офіційна правова база Берліна Gesetze Berlin. URL: <https://gesetze.berlin.de/bsbe/document/jlr-ASOGBE2006rahmen> (дата звернення: 23.02.2026).
26. Abgeordnetenhaushaus Berlin. Recht auf Filmen von Polizeieinsätzen klarstellen. Drucksache 19/2350, 01.04.2025. URL: <https://www.parlament-berlin.de/ados/19/Haupt/vorgang/h19-2355-v.pdf> (дата звернення: 23.02.2026).

27. Video surveillance – #nachgefragtabgehakt. #nachgefragtabgehakt (2025). URL: <https://nachgefragt.bvg.de/video-surveillance/> (дата звернення: 23.02.2026).
28. Berliner Beauftragte für Datenschutz und Informationsfreiheit. Berliner Datenschutzgesetz (BlnDSG). URL: <https://www.datenschutz-berlin.de/datenschutz/rechtliche-grundlagen/berliner-datenschutzgesetz/> (дата звернення: 18.03.2026).
29. Datenschutz bei Videoüberwachung in BVG-Fahrzeugen | BVG. Berliner Verkehrsbetriebe. URL: <https://www.bvg.de/de/service-und-kontakt/video> (дата звернення: 23.02.2026).

References

1. *Pro Kompleksnyi stratehichnyi plan reformuvannia orhaniv pravoporiadku yak chastyny sektoru bezpeky i oborony Ukrainy na 2023-2027 roky* [On the Comprehensive Strategic Plan for Reforming Law Enforcement Agencies as Part of the Security and Defense Sector of Ukraine for 2023-2027], Ukaz Prezydenta Ukrainy № 273/2023 (2023) (Ukraine). Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> [in Ukrainian].
2. *Pro yedynu systemu videomonitorynhu stanu publichnoi bezpeky*: proekt Zakonu [On a unified system of video monitoring of the state of public safety: draft Law] vid 20.02.2024 r. № 11031]. Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43733> [in Ukrainian].
3. Natsionalnyi yurydychnyi universytet imeni Yaroslava Mudroho, Kafedra kryminalistyky, Natsionalna akademiia pravovykh nauk Ukrainy, & Naukovo-doslidnyi instytut vyvchennia problem zlochynnosti imeni akademika V. V. Stashysa Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy. (2024). *Transformatsiia zavdan kryminalistyky v umovakh voiennoho stanu ta yevrointehratsiinykh protsesiv* [Transformation of the tasks of forensic science in the conditions of martial law and European integration processes]: Zbirnyk materialiv nauk.-prakt. konf., prysviachenoi pamiaty d-ra yuryd. nauk, prof. V. O. Konovalovoi (Kharkiv, 28 bereznia 2024 r.). Pravo. Retrieved from: <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2024/09/> [in Ukrainian].
4. Natsionalnyi yurydychnyi universytet imeni Yaroslava Mudroho, Kafedra kryminalistyky, Natsionalna akademiia pravovykh nauk Ukrainy, & Naukovo-doslidnyi instytut vyvchennia problem zlochynnosti imeni akad. V. V. Stashysa Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy. (2025). *Metodolohichni zasady kryminalistyky: tradytsii ta novatsii* [Methodological principles of forensics: traditions and innovations]: Zbirnyk materialiv Kryminalistychnykh chytan, prysviachenykh pamiaty akad. V. O. Konovalovoi (Kharkiv, 28 bereznia 2025 r.). Pravo. Retrieved from: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2025/04/Kryminalistychni_chytannia_Konovalova_28.03.2025.pdf [in Ukrainian].
5. Tóth, L. (2023). The Evolution of Public Surveillance Systems in Europe. *Magyar Rendészet*, 23(1), 191–204. <https://doi.org/10.32577/mr.2023.1.12> [in English].
6. Burenko, O. V. (2025). Zarubizhnyi dosvid vykorystannia pravookhoronnymy orhanamy system videosposterezhennia u protyidii zlochynnosti [Foreign experience of using video surveillance systems by law enforcement agencies in combating crime]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Serii Pravo, [Uzhhorod National University Herald. Series: Law], (88. Ch. 3), 204–209. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.30> [in Ukrainian].
7. Holovin, O. M., & Sapunova, N. O. (2025). Evoliutsiia system videosposterezhennia: vid analogovykh kamer do intelektualnykh system videoanalitiki na osnovi hranychnykh obchyslen. [Evolution of video surveillance systems: from analog cameras to intellectual video analytics systems based on edge computing]. *Informatsiini tekhnolohii ta systemy* [Information technology and systems], 3 (3), 56–75. <https://doi.org/10.15407/intechsys.2025.03.056> [in Ukrainian].
8. *Pro zatverdzhennia planu zakhodiv, spriamovanykh na vykonannia Kompleksnoho stratehichnoho planu reformuvannia orhaniv pravoporiadku yak chastyny sektoru bezpeky i oborony Ukrainy na 2023–2027 roky* [On approval of the plan of measures aimed at implementing the Comprehensive Strategic Plan for Reforming Law Enforcement Agencies as Part of the Security and Defense Sector of Ukraine for 2023-2027]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 792-r (2025) (Україна). Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-p#Text> [in Ukrainian].
9. Upovnovazhenyi Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny. (2021). Rekomendatsii shchodo dotrymanna prava na pryvatnist pid chas vstanovlennia i vykorystannia system videosposterezhennia u hromadskykh mistsiakh [Recommendations for respecting the right to privacy when installing and using video surveillance systems in public places]. Retrieved from: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/3ПД/Рекомендації%20щодо%20дотримання%20права%20на%20приватність.pdf> [in Ukrainian].
10. *Pro zakhyst personalnykh danykh* [On the Protection of Personal Data], Zakon Ukrainy № 2297-VI (2025) (Ukraine). Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>. [in Ukrainian].
11. *Konventsiiia pro zakhyst osib u zviazku z avtomatyzovanoiu obrobkoiu personalnykh danykh*, Konventsiiia Rady Yevropy (2010). [Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, Council of Europe Convention (2010)]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text [in Ukrainian].
12. *Dodatkovyi protokol do Konventsii pro zakhyst osib u zviazku z avtomatyzovanoiu obrobkoiu personalnykh danykh stosovno orhaniv nahliadu ta transkordonnykh potokiv danykh*, Protokol Rady Yevropy (2010). [Additional Protocol to the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, concerning supervisory authorities and transborder data flows, Council of Europe Protocol (2010)]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_363#Text [in Ukrainian].
13. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation), European Union Regulation No 2016/679 (2016). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text [in Ukrainian].
14. Bondarenko, I. (2025). Vidminnosti mizh novoiu ukrainskoiu redaktsiieiu Zakonu pro zakhyst personalnykh danykh i GDPR [Differences between the new Ukrainian version of the Law on Personal Data Protection and GDPR]. *Yurydychna hazeta*. [Retrieved from: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/vidminnosti-mizh-novoyu-ukrayinskoyu-redakcieyu-zakonu-pro-zahist-personalnih-danih-i-gdpr.html> in Ukrainian].
15. Ovcharenko, Ya.O. (2018). Rehlament zakhystu personalnykh danykh yevropeiskoho soiuzu (GDPR) ta mozhlyvist yoho zastosuvannia na terytorii Ukrainy. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 3, 236-239. [The European Union General Data

- Protection Regulation (GDPR) and the possibility of its application in Ukraine. *Legal Scientific Electronic Journal*, 3, 236-239]. http://lsej.org.ua/3_2018/68.pdf [in Ukrainian].
16. Gras, M. L. (2002). The Legal Regulation of CCTV in Europe. *Surveillance & Society*, 2(2/3). <https://doi.org/10.24908/ss.v2i2/3.3375> [in English].
17. Freistaat Sachsen. (1999–2013). Polizeigesetz des Freistaates Sachsen (SächsPolG) [Free State of Saxony. (1999–2013). Police Act of the Free State of Saxony (SächsPolG)]. REVOSax – Rechts- und Vorschriftensystem Sachsen [REVOSax – Legal and Regulatory System of Saxony]. Retrieved from: <https://www.revosax.sachsen.de/vorschrift/3189-SaechsPolG> [in German].
18. Intersoft Consulting. Datenschutz-Grundverordnung / BDSG. [General Data Protection Regulation / BDSG] (n.d.). § 4 BDSG – *Videoüberwachung öffentlich zugänglicher Räume* [§ 4 BDSG – Video surveillance of publicly accessible areas]. Retrieved from: <https://dsgvo-gesetz.de/bdsg/4-bdsg/> [in German].
19. Max Planck Institute for the Study of Crime, Security, and Law. (2025, May 5). *What is the Current State of Germany's Security Laws?* Retrieved from: <https://csl.mpg.de/815178/what-is-the-current-state-of-germany-s-security-laws> [in English].
20. BfDI. [Bundesbeauftragter für den Datenschutz und die Informationsfreiheit – Federal Commissioner for Data Protection and Freedom of Information] (n.d.). *Videoüberwachung – Basiswissen zum Datenschutz* [Video surveillance – Basic knowledge of data protection]. Retrieved from: <https://www.bfdi.bund.de/DE/Buerger/Inhalte/Allgemein/Datenschutz/Videoueberwachung.html> [in German].
21. Bundesministerium des Innern und für Heimat. [Federal Ministry of the Interior and Home Affairs] (2025, October 8). *Gesetz zur Modernisierung des Bundespolizeigesetzes*. [Law on the Modernization of the Federal Police Act] Retrieved from: <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/gesetzgebungsverfahren/DE/B1/2025-BPolG.html> [in German].
22. Deutscher Bundestag. [German Bundestag] (2024, February 26). *Bundespolizeigesetz soll neu strukturiert werden* (hib 114/2024). [Federal Police Act to be restructured (hib 114/2024)]. Retrieved from: <https://www.bundestag.de/presse/hib/kurzmeldungen-991520> [in German].
23. Bundesverfassungsgericht. [Federal Constitutional Court] (2025, June 24/August 7). *Press Release No. 69/2025 (Trojaner I & II)* (Retrieved from: <https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/EN/2025/bvg25-069.html> [in German].
24. Nasr, J. (2017, 01 aug.). *German police test facial recognition cameras at Berlin station*. Reuters. Retrieved from: <https://www.reuters.com/article/world/german-police-test-facial-recognition-cameras-at-berlin-station-idUSKBN1AH4VS/> [in English].
25. Berlin. (2006–2026). Allgemeines Gesetz zum Schutz der öffentlichen Sicherheit und Ordnung in Berlin (ASOG Bln). [Загальний закон про захист громадської безпеки та порядку в Берліні (ASOG Bln)] Gesetze Berlin [Закони Берліна]. Retrieved from: <https://gesetze.berlin.de/bsbe/document/jlr-ASOGBE2006rahmen> [in German].
26. Abgeordnetenhaus Berlin. (2025, April 1). *Recht auf Filmen von Polizeieinsätzen klarstellen* (Drucksache 19/2350) [Berlin House of Representatives. (2025, April 1). Clarifying the right to film police operations (Printed Matter 19/2350)]. Retrieved from: <https://www.parlament-berlin.de/ados/19/Haupt/vorgang/h19-2355-v.pdf> [in German].
27. *Video surveillance – #nachgefragtabgehakt*. (2025, 5 February). #nachgefragtabgehakt. Retrieved from: [https://nachgefragt.bvg.de/video-surveillance/\(data%20zvernennia%3A23.02.2026\)](https://nachgefragt.bvg.de/video-surveillance/(data%20zvernennia%3A23.02.2026)) [in English].
28. *Berliner Beauftragte für Datenschutz und Informationsfreiheit*. (2018). Berliner Datenschutzgesetz (BlnDSG). [Berlin Commissioner for Data Protection and Freedom of Information. (2018). Berlin Data Protection Act (BlnDSG)]. Retrieved from: <https://www.datenschutz-berlin.de/datenschutz/rechtliche-grundlagen/berliner-datenschutzgesetz/> [in German].
29. *Datenschutz bei Videoüberwachung in BVG-Fahrzeugen | BVG*. [Data protection in video surveillance on BVG vehicles | BVG] (n.d.). Berliner Verkehrsbetriebe. [Berlin Transport Authority]. Retrieved from: <https://www.bvg.de/de/service-und-kontakt/video> [in German].

Nehrebetskyi Vladyslav,

Candidate of Law, Associate Professor

(Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems of the National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kharkiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0478-6533>

THE ROLE OF VIDEO MONITORING TECHNOLOGIES IN LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES OF THE GERMAN POLICE

The article is devoted to the study of the possibilities of using intelligent video monitoring technologies in the activities of law enforcement agencies of Ukraine. The relevance of implementing video monitoring systems in law enforcement activities of Ukraine is considered, taking into account the experience of high-tech countries. The history of implementing video surveillance systems in the activities of the German police, the features of the legislation in this area are analyzed. Despite significant scientific and technological progress and the novelty of video surveillance technologies, despite the fact that the first closed-circuit video surveillance system equipped with cameras with electronic scanning was installed in Germany, the pace of development of the public camera system in the country in the 1980s and 1990s significantly lagged behind the pace of development in other European countries, in particular in the United Kingdom. In Germany, the Constitutional Court stated back in 1983 that “for a democratic society and the autonomy of citizens, it is fundamentally important to be aware

that they are being monitored, as well as why and by whom.” Therefore, in Germany, video surveillance is always carried out with permission, otherwise judicial practice considers it a violation of the rights of the individual. For this reason, most federal states have introduced legislation that allows the police to conduct surveillance and recording in various (broadly defined) geographical areas where factual indications justify the assumption that offenses will be committed in this type of place or on objects of this type. The need for the creation of comprehensive public security systems is substantiated, the role of digital transformation and international standards in the formation of a modern concept of security is determined. The importance of harmonizing national legislation with European norms and integrating innovative technologies into the activities of law enforcement agencies is emphasized. Based on the analysis of the axiological aspects of the implementation of information technologies and security systems in law enforcement activities in Germany, examples of implementation, and the results of specialized scientific research in this area, it is concluded that the implementation of comprehensive security monitoring systems will significantly increase the effectiveness of criminal offense prevention, ensuring more reliable protection of citizens and society as a whole. There is a need to implement the General Data Protection Regulation (GDPR) into Ukrainian legislation.

Key words: *video monitoring, biometric technologies, General Data Protection Regulation (GDPR), innovation, information and analytical technologies, criminal proceedings, digital transformation, artificial intelligence.*

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 343.8:004.9
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-24>

Покришень Дмитро Анатолійович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
директор Навчально-наукового інституту права,
правоохоронної діяльності та психології
(Пенітенціарна академія України, м. Чернігів)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9572-413X>

Нестеренко В'ячеслав В'ячеславович,

начальник сектору забезпечення якості вищої освіти
(Пенітенціарна академія України, м. Чернігів)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6113-6548>

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПЕРСОНАЛУ ЗАЛУЧЕНОГО ДО ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ

У статті досліджено сучасні тенденції цифрової трансформації у діяльності правоохоронних органів залучених до виконання кримінальних покарань та обґрунтовано ключову роль інформаційних технологій у професійній підготовці їх персоналу. Визначено, що застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) істотно змінює структуру й зміст освітнього процесу у відомчих закладах освіти, забезпечуючи формування цифрових компетентностей, необхідних для роботи в умовах функціонування електронних реєстрів, систем відеомоніторингу, аналітичних платформ та електронного документообігу.

Ключові слова: інформаційні технології, правоохоронні органи, цифровізація, професійна підготовка, правове забезпечення, кримінальні покарання, виправлення та ресоціалізація.

Постановка проблеми. Значення інформаційних технологій у сучасному світі важко переоцінити. Вони стали невід'ємною частиною повсякденного життя, трансформуючи способи комунікації, навчання, роботи та ведення бізнесу. Завдяки інформаційним технологіям з'явилися нові можливості для обміну знаннями та інформацією, що сприяли глобалізації та інтеграції різних культур і економік.

У сфері освіти інформаційні технології забезпечують доступ до безлічі ресурсів і навчальних матеріалів, що дозволяє учням і студентам отримувати знання у зручний для них спосіб. Онлайн-курси і вебінари роблять навчання більш гнучким і доступним, знижуючи бар'єри для тих, хто прагне навчатися.

Крім того, інформаційні технології відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки, комунікації та управлінні в різних сферах, включаючи державний сектор,

медицину та правоохоронні органи. В умовах швидкого розвитку технологій, їх значення продовжує зростати, формуючи майбутнє суспільства.

Інформаційні технології посідають ключове місце в трансформації системи професійної підготовки персоналу правоохоронних органів залучених до виконання кримінальних покарань, оскільки забезпечують модернізацію освітнього процесу та підвищують його відповідність сучасним вимогам безпеки, ефективності, прозорості та практик, орієнтованих на виправлення засуджених. Використання цифрових інструментів сприяє формуванню у фахівців компетентностей, необхідних для роботи в умовах цифровізації пенітенціарної системи, включаючи здатність працювати з електронними реєстрами, інформаційно-аналітичними системами, засобами кіберзахисту та електронного документообігу. Таке технологічне переоснащення дозволяє не лише

підвищити якість навчання, а й адаптувати підготовку до міжнародних стандартів функціонування органів виконання покарань, які забезпечують виправлення та ресоціалізацію засуджених.

Крім того, актуальність застосування інформаційних технологій зумовлена необхідністю оперативного реагування на нові виклики, такі як збільшення кількості цифрових правопорушень, зміни у поведінці засуджених, впровадження електронного моніторингу та дистанційних засобів контролю. Інноваційні навчальні платформи, симулятори ситуацій, віртуальні тренажери та системи дистанційного навчання надають можливість комплексно моделювати професійні ситуації, унеможливаючи ризики для безпеки та підвищуючи рівень професійної готовності персоналу. Таким чином, цифрові технології стають важливим інструментом формування кадрового потенціалу, здатного забезпечити ефективне функціонування правоохоронних органів залучених до виконання кримінальних покарань в Україні в умовах цифрової трансформації.

Попри значний потенціал цифрових технологій, правове забезпечення їх впровадження у діяльність правоохоронних органів залучених до виконання кримінальних покарань залишається недостатньо розвиненим, що формує низку системних проблем. Нормативно-правова база не повною мірою регламентує порядок використання інформаційних систем у процесі професійної підготовки персоналу, зокрема питання захисту персональних даних, юридичної сили електронних документів, відповідальності за порушення кібербезпеки та стандартизації цифрових навчальних ресурсів. Наявність цих прогалин ускладнює комплексне впровадження сучасних технологій, створює ризики правової невизначеності та знижує ефективність цифрової трансформації освітньої діяльності у відомчих закладах освіти.

Завданням дослідження є: проаналізувати наукові підходи щодо застосування інформаційних технологій у правоохоронній та пенітенціарній діяльності; визначити особливості та потенціал цифрових інструментів у професійній підготовці персоналу залученого до виконання кримінальних покарань; окреслити ключові правові проблеми, що перешкоджають ефективному впровадженню ІКТ; дослідити сучасний стан нормативно-правового регулювання цифровізації у сфері виконання покарань; сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового забезпечення та розвитку інформаційної інфраструктури у системі підготовки кадрів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сокуренко В.В. обґрунтовує важливість впровадження інформаційних технологій у криміналістику як необхідної умови розвитку в умовах сучасного інформаційного суспільства. Акцентовано увагу на процесі технологізації криміналістики, який передбачає інтеграцію новітніх інформаційних інструментів у практику правоохоронних органів. Підкреслюється, що застосування інформаційних технологій у криміналістичній техніці, тактиці та методиці розслідування дозволяє значно підвищити ефективність протидії злочинності, що набуває особливої актуальності в умовах динамічних соціальних змін. Інформатизація суспільства зумовила необхідність адаптації традиційних криміналістичних методів до нових реалій, зокрема до роботи з віртуальними слідами, які залишаються в результаті протиправної діяльності. Зазначається, що класичні підходи, орієнтовані на аналіз матеріальних об'єктів, є недостатніми для ефективної роботи з електронними доказами, що потребує від слідчих нових знань та інструментів. Використання техно-

логій метаданих, автоматизованого розпізнавання осіб та інших цифрових інструментів сприяє оптимізації процесів ідентифікації підозрюваних і збору доказової інформації. Така адаптація технологій створює передумови для підвищення прозорості та ефективності всієї системи кримінальної юстиції. Окремий акцент зроблено на значенні професійної підготовки кадрів, яка має відповідати викликам цифрової доби. Систематичне навчання, практичні тренінги та ознайомлення зі спеціалізованими програмними продуктами є необхідною умовою підвищення кваліфікації слідчих. Отже, інформаційні технології виступають органічною складовою сучасної криміналістики, а їх широке впровадження є необхідною передумовою ефективної протидії злочинності. Розробка й застосування інноваційних технологічних рішень здатні не лише прискорити процес розкриття злочинів, але й забезпечити їх запобігання, що має фундаментальне значення для зміцнення правопорядку в Україні [4, с. 8-12].

У дослідженні Іванова І.Є. акцент зроблено на необхідності інтеграції інформаційних технологій у різні аспекти діяльності Національної поліції України з метою підвищення оперативності, прозорості та ефективності правоохоронної роботи. Розглядаються сучасні інформаційні системи, які вже використовуються або можуть бути запроваджені автоматизовані системи обліку злочинів, платформи для обміну даними, інструменти аналітики великих даних, GIS-сервіси для картографічного відображення кримінальної обстановки тощо. Інформаційні технології слугують не просто технічним засобом, але й інструментом якісної зміни управлінської парадигми в поліції: від реактивного реагування до превентивного аналізу на основі прогнозування та постановки задач на основі аналітичного моніторингу. Створення єдиної інтегрованої інформаційної платформи дозволить об'єднати дані з різних підрозділів поліції та взаємодіяти з інституціями, такими як прокуратура, судова влада та Національна поліція. Розробка модулів прогнозування злочинності, які б на основі статистичних алгоритмів і машинного навчання могли виявляти "гарячі точки" та тенденції розвитку криміногенної обстановки. Крім того, підготовка персоналу до роботи з ІТ: впровадження системних тренінгів з цифрової грамотності, аналітичного мислення та інтерпретації даних, а також створення внутрішніх структурних підрозділів (або центрів підтримки), що здійснюватимуть супровід, модернізацію й аудит інформаційних систем [2, с. 93].

У дослідженні С. І. Спільника розглядається інформативно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України як системний засіб реалізації державної політики у сфері боротьби зі злочинністю. Визначено, що ефективність кримінологічної діяльності прямо залежить від якості збирання, обробки, зберігання та аналізу інформації про підсудних, засуджених, виправданих та інших осіб, що перебувають у правовому полі діяльності служби. Зазначається, що інформатизація суспільства та розвиток інформаційно-комунікаційних технологій підняли роль інформаційно-аналітичного забезпечення на новий рівень, а класичні підходи до роботи з матеріальними носіями стають недостатніми перед викликами цифрової доби. Інформаційні системи, аналітична діяльність і управлінські рішення мають діяти в синергії, формуючи єдину інформаційну екосистему, здатну забезпечувати стратегічне планування, прогнозування злочинності, оперативне реагування та сприяти виправленню та ресоціалізації засуджених.

Крім того, запропоновано напрями вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення, серед яких осучаснення матеріально-технічного оснащення та залучення фахівців у сфері інформаційних технологій, посилення захисту інформаційних баз даних, а також оновлення нормативно-правової бази шляхом внесення змін і доповнень. Пропонується уніфікація технологічних процедур опрацювання інформації, інтеграція банків даних на різних рівнях та забезпечення їх взаємодії, а також розробка надійних систем інформаційної безпеки. Особливий підхід пропонується реалізовувати через законодавче закріплення правового статусу інформаційного забезпечення, що дозволяє зменшити дисбаланс між формальною нормативною базою та практичними можливостями органів служби. Таким чином, вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення сприймається як необхідна умова підвищення ефективності, науковості та прозорості кримінологічної діяльності в пенітенціарній системі України [5, с. 91–96].

Ларченко М. О. розглядає роль сучасних комп'ютерних технологій у процесі реформування пенітенціарної системи України. Ключовим завданням реформи є створення гуманістичної моделі виконання кримінальних покарань, яка гарантує безпеку суспільства та сприяє виправленню та ресоціалізації засуджених. Значна увага приділяється впровадженню інформаційно-технічних рішень, зокрема функціонуванню Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту, використанню планшетів засудженими для реалізації права на листування та доступу до інформації, а також організації систем відеомоніторингу у виправних установах. Водночас зазначається, що цифровізація має слугувати механізмом запобігання катуванню та неналежному поведінню, що досягається завдяки застосуванню GPS-трекерів і відеореєстраторів для персоналу [3, с. 38].

Другий аспект дослідження стосується перспектив впровадження автоматизованих систем оцінки ризиків повторного злочину та використання кримінологічного моделювання з елементами штучного інтелекту. Це дозволяє прогнозувати ймовірність рецидиву та оцінювати ризики порушень умов пробації чи умовно-дострокового звільнення, що, на думку автора, підвищить прозорість рішень і зменшить корупційну складову. У статті також підкреслюється значення цифровізації для забезпечення доступу засуджених до освітніх програм у режимі онлайн і водночас акцентується на необхідності застосування систем захисту від кіберзагроз. Таким чином, можна констатувати про комплексну роль інформаційних технологій як засобу підвищення ефективності, безпеки та гуманізації вітчизняної пенітенціарної системи [3, с. 39–40].

Новітні ІКТ у контексті діяльності установ виконання покарань розглядаються як інтегрований комплекс програмних, технічних, комп'ютерних та телекомунікаційних засобів, що забезпечують підвищення ефективності управління пенітенціарною системою. Використання таких технологій спрямоване на створення безпечного середовища для засуджених, запобігання вчиненню ними повторних правопорушень, а також на систематизацію та накопичення практичного досвіду у сфері виправлення та ресоціалізації, а також реінтеграції після звільнення. Застосування ІКТ у цій сфе-

рі набуває стратегічного значення, оскільки поєднує функції контролю, аналітики та соціальної підтримки, забезпечуючи перехід від репресивної до реабілітаційно орієнтованої моделі виконання покарань [1, с. 65–67].

Метою статті є комплексний аналіз використання інформаційних технологій у професійній підготовці персоналу правоохоронних органів залучених до виконання кримінальних покарань в Україні та визначення напрямів удосконалення нормативно-правового регулювання цифрової трансформації пенітенціарної системи.

Виклад основного матеріалу. Впровадження інформаційних технологій у професійну підготовку персоналу залученого до виконання кримінальних покарань в Україні потребує системного нормативно-правового забезпечення, яке відповідало б сучасним технологічним викликам. Проведений аналіз показує, що існуюча правова база регулює лише окремі аспекти цифровізації, зокрема обробку персональних даних і функціонування окремих державних реєстрів, однак не охоплює комплекс питань, пов'язаних із використанням цифрових навчальних ресурсів, симуляторів, віртуальної аналітичної інфраструктури та електронного документообігу у процесі професійної підготовки. Наявність прогалів у регулюванні призводить до фрагментарного застосування цифрових інструментів і створює ризики правової невизначеності для відомчих закладів освіти.

Дослідження правових аспектів функціонування ІКТ у правоохоронних органах залучених до виконання кримінальних покарань в Україні свідчить про необхідність унормування питань інформаційної безпеки, правового статусу електронних слідів, стандартизації цифрових ресурсів для навчання, а також відповідальності персоналу за порушення правил використання інформаційних систем. Зокрема, потребують законодавчого уточнення процедури доступу до інформаційно-аналітичних баз, межі втручання у приватність засуджених при застосуванні систем моніторингу та заходів виправлення і ресоціалізації, а також вимоги до захисту інформації у віртуальних середовищах. Без чіткого регулювання цих аспектів цифровізація може створювати юридичні ризики, пов'язані як із захистом прав людини, так і з ефективністю виконання службових обов'язків.

Висновки. Узагальнення наукових позицій дозволяє стверджувати, що комплексне оновлення правової бази, розвиток цифрової інфраструктури та підвищення цифрової компетентності персоналу є передумовами формування сучасної моделі професійної підготовки кадрів залучених до виконання кримінальних покарань в Україні, зокрема Державної кримінально-виконавчої служби України, Національної поліції, органів пробації, Військової служби правопорядку та інших. Законодавче закріплення єдиних технічних стандартів, інтеграція вітчизняного законодавства з європейськими підходами до цифровізації сфери виконання покарань та створення інтегрованих інформаційних платформ сприятимуть підвищенню прозорості, ефективності та безпеки діяльності правоохоронних органів залучених до виконання кримінальних покарань. У цьому контексті цифрові технології мають розглядатися не як технічний інструмент, а як повноцінний елемент правового механізму забезпечення належного виконання кримінальних покарань.

Список використаних джерел

1. Богатирьов І. Г., Мізюк В. В. Соціалізація засудженого до умов життя в місцях несвободи України. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах сталого розвитку*: матеріали Х Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ 10 грудня 2021 р.). Упоряд: Бевз С.І., Бирса Н.О., Серебрякова Ю.О. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2021. С. 65-67. https://kigap.kpi.ua/wp-content/uploads/2022/02/Zbirka_conf_10.12.2021.pdf#page=66
2. Іванов І. С. Інформаційні технології в діяльності національної поліції України. *Юридична наука*, 2020. (6(108)), 91–98. <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-108-6-1.11>
3. Ларченко М. О. Використання комп'ютерних технологій при реформуванні пенітенціарної системи. *Пенітенціарна система у глобальному вимірі* : матеріали I Міжнар. пенітенціарного форуму (29–30 жовт. 2021 р., м. Рівне). Рівне : МЕРУ ім. акад. Степана Дем'янчука; Видавн. дім «Гельветика», 2021. С. 38-40.
4. Сокурєнко В. В. Особливості застосування інформаційних технологій у криміналістиці. *Застосування інформаційних технологій у правоохоронній діяльності*: матеріали Круглого столу (м. Харків, 14 груд. 2022 р.). Харків: ХНУВС, 2022. С. 8-12
5. Спільник С. І. Інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Правова позиція*. 2021. № 3 (32). С. 91–96. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2021-3.17>

References

1. Bohatyrov, I. H., Mizyuk, V.V. (2021). Sotsializatsiia zasudzenoho do umov zhyttia v mistsiakh nesvobody [Socialisation of a convict to the conditions of living in places of lack of freedom in Ukraine]. *Pravove rehuliuвання suspilnykh vidnosyn v umovakh staloho rozvytku*: materialy X Mizhnarodnoi nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv 10 hrudnia 2021 r.). Uporiad: Bevz S.I., Byrsa N.O., Serebriakova Yu.O. Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho. P. 65–67. 1. https://kigap.kpi.ua/wp-content/uploads/2022/02/Zbirka_conf_10.12.2021.pdf#page=66 [in Ukrainian].
2. Ivanov, I. Ye. (2020). Informatsiini tekhnolohii v diialnosti natsionalnoi politsii Ukrainy [Information technologies in activities national police of Ukraine]. *Yurydychna nauka*, (6(108)), 91–98. <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-108-6-1.11> [in Ukrainian].
3. Larchenko, M. O. (2021). Vykorystannia komp'uternykh tekhnolohii pry reformuvanni penitentsiarnoi systemy [The use of computer technologies in reforming the penitentiary system]. *Penitentsiarna systema u hlobalnomu vymiri* : materialy I Mizhnar. penitentsiarnoho forumu (29–30 zhovt. 2021 r., m. Rivne). Rivne : MEHU im. akad. Stepana Dem'ianchuka; Vydavn. dim «Helvetyka». p. 38–40. [in Ukrainian].
4. Sokurenko, V. V. (2022). Osoblyvosti zastosuvannya informatsiinykh tekhnolohii u kryminalistytsi [Peculiarities of the application of information technologies in forensics]. *Zastosuvannya informatsiinykh tekhnolohii u pravookhoronni diialnosti*: materialy Kruhloho stolu (m. Kharkiv, 14 hrud. 2022 r.). Kharkiv: KhNUVS. p. 8–12 [in Ukrainian].
5. Spilnyk, S. I. (2021). Informatsiino-analychne zabezpechennia kryminolohichnoi diialnosti Derzhavnoi kryminalno-vykonavchoi sluzhby Ukrainy [Information and analytical support for criminological activities of the State Criminal-Executive Service of Ukraine]. *Pravova pozytsiia*. № 3 (32). S. 91–96. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2021-3.17> [in Ukrainian].

Pokryshen Dmytro,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Director of the Educational and Scientific Institute of Law,
Law Enforcement Activities and Psychology
(*Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv*)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9572-413X>

Nesterenko Viacheslav,

Head of the Higher Education Quality Assurance Sector
(*Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv*)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6113-6548>

**LEGAL SUPPORT FOR THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES
IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF PERSONNEL INVOLVED
IN THE EXECUTION OF CRIMINAL PUNISHMENTS**

The article examines current trends in digital transformation within the activities of law enforcement agencies involved in custodial and security functions and substantiates the pivotal role of information technologies in the professional training of its personnel. It is determined that the use of information and communication technologies (ICT) significantly reshapes the structure and content of the educational process in departmental educational institutions, ensuring the development of digital competencies required for effective operation in environments characterised by electronic registers, video surveillance systems, analytical platforms, and electronic document management.

Particular emphasis is placed on the fact that technological modernisation of personnel training contributes to enhancing the effectiveness of professional duties, minimising security-related risks, and aligning training mechanisms with European standards of penitentiary and correctional practice. The study establishes that digital tools possess substantial potential for modelling professional situations through the use of simulators, virtual training environments, and distance

learning platforms, enabling the improvement of practical skills without creating additional security threats or incurring excessive resource costs.

Special attention is devoted to the legal aspects of ICT application, including gaps in the regulatory framework governing personal data protection, the determination of the legal status of electronic information, the standardisation of digital educational resources, and the regulation of cybersecurity procedures. It is demonstrated that the absence of a comprehensive legal framework generates risks of legal uncertainty and impedes the systematic implementation of digital technologies in personnel training and correction-oriented activities.

Based on an analysis of scholarly sources, the article substantiates the necessity of improving legislation through the integration of technical regulations, the unification of digital procedures, and the establishment of a coherent information ecosystem supporting both educational and operational activities of the law enforcement agencies involved in the execution of criminal penalties in Ukraine. The study proposes directions for enhancing the effectiveness of legal support for digitalisation, including the modernisation of the regulatory framework, the development of digital literacy among personnel, the creation of integrated information systems, and the implementation of robust information security mechanisms.

Key words: *information technologies, law enforcement agencies, digitalisation, professional training, legal regulation, criminal punishment, correction and resocialization.*

Дата першого надходження статті до видання: 16.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

ПРАВООХОРОНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК 342.7:342.9:347.1

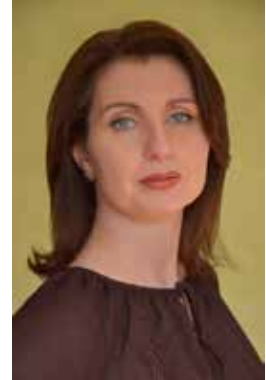
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-25>

Катеринчук Катерина Володимирівна,

доктор юридичних наук, професор

(Поліський національний університет, м. Житомир)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6700-2831>

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ЛІКАРСЬКА ТАЄМНИЦЯ» ТА «МЕДИЧНА ТАЄМНИЦЯ» В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМАТИКИ ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН ТА ПОЛОНЕНИХ

Процес формування репатріаційних списків у межах обміну військовополоненими базується на категоріях осіб, визначених Женевською конвенцією. Це актуалізує потребу в оперативному отриманні медичної документації родичами осіб, зниклих безвісти або полонених. Проте реалізація цього права ускладнюється особливим правовим режимом захисту персональних даних, що становлять лікарську таємницю. На сьогодні основним механізмом доступу до таких відомостей залишається процесуальний шлях у межах кримінальних проваджень, відкритих за фактами зникнення особи або її захоплення в полон

Ключові слова: *військовослужбовець, зниклий безвісти за особливих обставин, полонений, лікарська таємниця, медична таємниця, кримінальне провадження.*

Постановка проблеми. У рамках проведення обміну військових полонених Україна формує і передає списки відповідно до установлених категорій, які були узгоджені під час перемовин, що проходили у Стамбулі [1]. Про це неодноразово повідомляв Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими. Особливу увагу приділяють військовополоненим зі складними пораненнями чи тяжкими захворюваннями, яких відносять до категорій найвищого пріоритету для звільнення. Згідно з положеннями міжнародного гуманітарного права, ці групи осіб мають отримувати першочерговий розгляд у процесах повернення в Україну. Стаття 110 Женевської Конвенції про поводження з військовополоненими [2] визначає перелік категорій осіб, які підлягають безпосередній репатріації:

1. Невиліковні поранені та хворі, розумова чи фізична придатність яких видається такою, що суттєво погіршилась.

2. Поранені та хворі, які, на думку лікарів, імовірно, не одужають протягом року, стан яких потребує догляду та розумова чи фізична придатність яких видається такою, що суттєво погіршилась.

3. Поранені та хворі, які одужали, але розумова чи фізична придатність яких видається такою, що суттєво погіршилась надовго.

Постає важливе та актуальне питання про те, як близьким родичам та членам сім'ї зниклих безвісти військовослужбовців чи військових, що перебувають у полоні, отримати доступ до інформації та медичних документів із закладів охорони здоров'я.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Попри значний науковий доробок авторів (Л. Дунаєвська, У. Ісмаїлова, Н. Коробцова, С. Михайлов, О. Негодченко, В. Рудей, М. Шумило та ін.), деякі аспекти цієї теми залишаються малодослідженими або дискусійними. Зокрема, бракує комплексного аналізу механізмів охорони лікарської таємниці безпосередньо, щодо зниклих безвісти та полонених військовослужбовців. Потребують фундаментального опрацювання питання дефініції лікарської таємниці та відмежування від поняття – медична таємниця.

Метою даної статті є дослідження питань пов'язаних з визначенням понять «лікарська таємниця» та «медична таємниця» в контексті проблематики зниклих безвісти за особливих обставин та полонених.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах правової трансформації України пріоритетного значення набуває науковий аналіз механізмів реалізації права близьких родичів та членів сімей військовослужбовців, які зникли безвісти за особливих обставин чи перебувають у полоні, на безперешкодний та законний доступ до їхньої персональної медичної інформації та оригіналів (або копій) відповідної документації. Це питання лежить на стику галузей медичного, цивільного, військового та кримінального права. Така інформація має суттєве значення для подальшого подання її в Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими та інші інституції. Метою такого звернення є врахування стану здоров'я військового при організації обмінних процесів та визначення пріоритетності у таких ситуаціях. Проте вирішення цього питання супроводжується низкою труднощів.

По-перше, слід зазначити, що медична інформація про особу містить персональні дані, які підлягають особливому захисту відповідно до чинного законодавства. Інформація про стан здоров'я зберігається під охороною лікарської таємниці, і медичні працівники не мають законного права розголошувати ці відомості навіть найближчим родичам без належної правової підстави. Це створює серйозні перепони для близьких родичів та членів сімей осіб, які знаходяться в полоні, у спробах зібрати необхідну інформацію.

По-друге, юридична база регулювання цього питання додатково ускладнюється через існування двох схожих, але різних термінів – «лікарська таємниця» та «медична таємниця». Їхні визначення та обсяг правового захисту можуть відрізнятися, що потребує глибшого аналізу для більш чіткого розуміння, яке з цих понять застосовується в кожному окремому випадку та яким чином можна уникнути правових бар'єрів задля допомоги військовополоненим. Це особливо важливо в умовах, коли будь-яке зволікання у наданні інформації може мати критичні наслідки для життя та здоров'я військовослужбовців у полоні.

«Право на інформацію про стан здоров'я має: повнолітня фізична особа має право на достовірну і повну інформацію про стан свого здоров'я, у тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються її здоров'я; батьки (усиновлювачі), опікун, піклувальник мають право на інформацію про стан здоров'я дитини або підопічного; у разі смерті фізичної особи члени її сім'ї або інші фізичні особи, уповноважені ними [3]. Однак останнє положення суперечить Етичному кодексу лікаря України [4], який визначає, що «лікар, як й інші особи, які беруть участь у наданні медичної допомоги, зобов'язаний зберігати лікарську таємницю навіть після смерті пацієнта, як і факт звернення за медичною допомогою, за відсутності іншого розпорядження хворого, або якщо це захворювання не загрожує його близьким і суспільству».

Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (далі – Основи законодавства) [5] ч. 1 ст. 39-1 та Цивільний кодекс України (далі – ЦК) ч. 1 ст. 286 (Право на таємницю про стан здоров'я) визначають що «фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні». «Таємниця поширюється на всю інформацію, отриману в процесі лікування хворого (у т.ч. діагноз, методи лікування, прогноз тощо)» [4]. Частина 1 ст. 40 (Лікарська таємниця) Основ законодавства також встановлює, що «медичні працівники та інші особи,

яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторону життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків». «Хоча зазначений закон і говорить про «лікарську таємницю», в обстеженні, лікуванні, реабілітації пацієнта беруть участь не тільки лікарі, але і медсестри, фармацевти, лаборанти, фахівці з медичної техніки та ін., які стають «носіями» конфіденційної інформації. Тому, у ст. 286 ЦК не використовується поняття «лікарська таємниця», а натомість сформульована вимога до будь-якої фізичної особи, утримуватися від поширення інформації, зазначеної в частині першої цієї статті, якщо інформація стала йому відома в зв'язку з виконанням службових обов'язків чи з інших джерел» [6]. Тому, «особи, які крім лікаря, користуються правом доступу до медичної інформації, зобов'язані зберігати в таємниці всі отримані про пацієнта відомості, і мають бути поінформовані лікарем про відповідальність, пов'язану з її розголошенням. У процесі наукових досліджень, навчання студентів і підвищення кваліфікації лікарів повинна дотримуватися лікарська таємниця» [4].

Отже, «під лікарською таємницею розуміємо усю інформацію, отриману в процесі медичного обслуговування пацієнта, яка не підлягає розголошенню, крім випадків, передбачених законодавством, про яку медичним працівникам та іншим особам стало відомо у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків чи громадською діяльністю. Об'єктом лікарської таємниці є вся інформація, отримана у процесі медичного обслуговування» [7].

Однак в юридичній практиці та теорії поряд з терміном «лікарська таємниця» також застосовується інший термін – «медична таємниця». Зокрема існують такі визначення цього поняття. «Медичною таємницею є: факт звернення людини до лікувального закладу за медичною допомогою; стан здоров'я людини; діагноз; обставини, що передували захворюванню або спровокували його, функціональні особливості організму; шкідливі звички, особливості психіки, майновий стан, інші відомості, отримані при медичному обстеженні, зокрема інформація про сімейне, інтимне життя людини, а також про стан здоров'я родичів, близьких пацієнта. Тобто під визначення медичної таємниці підпадають абсолютно всі аспекти, що стосуються здоров'я пацієнта. Лікар, медсестра, будь-який інший медичний працівник або інші особи, яким у зв'язку з виконанням їхніх професійних чи службових обов'язків стало відомо про хворобу, не має права розголошувати як медичну, так і немедичну інформацію про стан здоров'я людини. Такі особи не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків» [8]. Потрібно відмежовувати «лікарську таємницю (інформацію про пацієнта) від медичної таємниці (інформацію для пацієнта)» [9, с. 438]. «Термін «медична таємниця» порівнянозісловосполученням «лікарська таємниця» є більш вузьким. Вінохоплюєлише медичну інформацію про особу, водночас залишає поза увагою відомості про факт звернення помедичну допомогу і факт лікування [10].

Аналіз характеристик понять «лікарської» та «медичної» таємниці свідчить про те, що ці терміни мають спільні та відмінні риси. За об'єктом захисту обидва поняття мають спільну ознаку – захист приватного життя особи, її фізичної недоторканності та автономії. Об'єктом у обох випадках виступає інформація про стан здоров'я, факт звернення за допомогою та «прогноз» хвороби.

З метою термінологічного розмежування зазначених понять здійснено їхкомпаративний аналіз, та встановлено, що вони співвідносяться як частина та ціле. «Медична таємниця» є категорією, що охоплює весь масив даних про пацієнта, тоді як «лікарська таємниця» обмежується «колом» інформації, отриманої безпосередньо суб'єктом лікувальної діяльності – лікарем. Тобто лікарська таємниця покладає персональний професійно-етичний обов'язок виключно на лікаря, а медична таємниця, має ознаку колективної конфіденційності, що зобов'язує весь персонал медичного закладу до нерозголошення відомостей.

Нині, КК України в ст. 145 (Незаконне розголошення лікарської таємниці) передбачає відповідальність саме за порушення «лікарської», а не «медичної» таємниці, тому необхідно дотримуватися принципу уніфікації понятійно-категоріального апарату та слід використовувати усталену правничу термінологію для забезпечення однозначного трактування норм.

Частина 2 ст. 8 (Право на повагу до приватного і сімейного життя) Європейської конвенції з прав людини «органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» [11]. Однак, медична інформація про пацієнта може бути розголошена: у разі письмової згоди самого пацієнта; у випадку мотивованої вимогиорганівдізнання,слідства, прокуратури і суду, санепідемслужби; якщо зберігання таємниці істотно загрожує здоров'ю іжиттю пацієнта і/або/інших осіб (небезпечні інфекційні захворювання); у випадку залучення до лікуванняіншихспеціалістів,для яких ця інформація є професійно необхідною» [3, 4]. Допускається передача відомостей про стан психічного здоров'я особи та надання їй психіатричної допомоги без згоди особи або без згоди її законного представника для: організації надання особі, яка страждає на тяжкий психічний розлад, психіатричної допомоги; провадження досудового розслідування,

складання досудової доповіді щодо обвинувачених або судового розгляду за письмовим запитом слідчого, прокурора, суду та представника уповноваженого органу з питань пробації» [3].

Щодо правового режиму обігу медичної документації (інформації) стосовно осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, то її можна отримати в межах кримінального провадження, розпочатою за фактом зникнення особи безвісти. Для цього необхідно звернутися з клопотанням про здійснення тимчасового доступу до медичної документації (за умови, що відомо, в якому саме медичному закладі проходила лікування зникла особа) до слідчого, який проводить досудове розслідування у відповідному кримінальному провадженні. Отримання таких документів здійснюється слідчим на підставі рішення суду відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства України. Після отримання медичної документації потерпілі мають право ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, у тому числі з медичними документами щодо свого родича, а також зробити з них виписки або отримати копії. Отриману інформацію рекомендується передати до Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими та до Об'єднаного центру СБУ для врахування під час переговорів щодо пріоритетності обміну військовополонених або звільнення цивільних заручників. Також доцільно надати ці відомості до Національного інформаційного бюро та Міжнародного комітету Червоного Хреста для належного виконання ними гуманітарних функцій.

Висновки. Питання дотримання лікарської таємниці у контексті повернення полонених та зниклих безвісти за особливих обставин є складним балансом між захистом приватності військовослужбовця та необхідністю ідентифікації, верифікації стану їх здоров'я. Розробка теоретичної бази та практичних рекомендацій щодо доступу до медичної інформації (документів) полонених та зниклих безвісти за особливих обставин є обов'язковою умовою для гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами гуманітарного права та забезпечення реальної, а не декларативної підтримки близьких та рідних військовослужбовців.

Список використаної літератури:

1. Україна й росія домовилися активувати стамбульські угоди: планується звільнення 1200 полонених. 16.07.2025 р. URL: <https://rubryka.com/2025/11/16/ukrayina-j-rosiya-domovylysy-aktyvuvaty-stambulski-ugody-planuyetsya-zviltennya-1200-polonenyh/>.
2. Женевська Конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153?find=1&text=%D0%BE%D0%B1%D0%BC%D1%96%D0%BD#n500.
3. Судова влада України. Лікарська таємниця: коли і кому можна розголошувати діагноз – пояснює Координаційний центр з надання правничої допомоги. 23.05.2024 р. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1610114/>.
4. Етичний кодекс лікаря України. Прийнято та підписано Всеукраїнським з'їздом лікарських організацій та Х З'їздом Всеукраїнського лікарського товариства (ВУЛТ) в м. Євпаторії. 27.09.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001748-09?find=1&text=%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B3%D0%BE%D0%BB#w1_1.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. Ст. 19.
6. Протокол. Юридичний інтернет ресурс. URL: https://protocol.ua/ua/tsivilniy_kodeks_ukraini_stattya_286/.
7. Сенюта Ірина. Який обсяг інформації про пацієнта становить лікарську таємницю? 25.05.2023. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/iakii-obsiag-informaciyi-pro-pacijenta-stanovit-likarsku-tajemnicu>.
8. Постанова Верховного Суду від 11.11.2020. Справа № 442/4791/17. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/93666639>.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., перероб. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
10. Шумоло М. В., Рудей В. С., Дунаєвська Л. Г. Лікарська таємниця у кримінальному процесі та законодавстві України про охорону здоров'я. *Нове українське право*. 2021. Вип. 5. С. 112–120. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.5.16>.
11. Європейська конвенція з прав людини. 04.11.1950р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n340.

References

1. Ukraina y rosiia domovylysia aktyvuvaty stambulski uhody: planuietsia zvilnennia 1200 polonenykh. [Ukraine and Russia agreed to activate the Istanbul agreements: 1,200 prisoners are planned to be released]. 16.07.2025 r. Retrieved from: <https://rubryka.com/2025/11/16/ukrayina-j-rosiya-domovylysia-aktyvuvaty-stambulski-ugody-planuyetsya-zvilnennya-1200-polonenykh/>. [in Ukrainian].
2. Zhenevska Konventsia pro povodzhennia z viiskovopolonenyh vid 12 serpnia 1949 roku. [2. Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153?find=1&text=%D0%BE%D0%B1%D0%BC%D1%96%D0%BD#n500. (data zvernennia 01.01.2026 r).
3. Sudova vlada Ukrainy. Likarska taiemnytsia: koly i komu mozna rozgholoshuvaty diahnoz – poiasniuie Koordynatsiinyi tsentr z nadannia pravnychoi dopomohy. [Medical confidentiality: when and to whom can a diagnosis be disclosed – explains the Coordination Center for Legal Aid]. 23.05.2024 r. Retrieved from: <https://court.gov.ua/press/news/1610114/>. [in Ukrainian].
4. Etychnyi kodeks likaria Ukrainy. [Code of Ethics of a Doctor of Ukraine]. Pryiniato ta pidpysano Vseukrainskym zizdom likarskykh orhanizatsii ta X Zizdom Vseukrainskoho likarskoho tovarystva (VULT) v m. Yevpatorii. 27.09.2009. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001748-09?find=1&text=%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B3%D0%BE%D0%B#w1_1. [in Ukrainian].
5. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia. [Fundamentals of Ukrainian legislation on healthcare].: Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1993. № 4. St. 19. [in Ukrainian].
6. Protokol. Yurydychnyi internet resurs.. Retrieved from: https://protocol.ua/ua/tsivilniy_kodeks_ukraini_stattya_286/. [in Ukrainian].
7. Seniuta Iryna. Yakyi obsiah informatsii pro patsiienta stanovyt likarsku taiemnytsiu? [What amount of information about a patient constitutes medical confidentiality?]. 25.05.2023. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/iakii-obsiag-informaciyi-pro-pacjenta-stanovit-likarsku-tajemnicu/>. [in Ukrainian].
8. Postanova Verkhovnoho Sudu. [Supreme Court ruling]. vid 11.11.2020. Sprava № 442/4791/17. Retrieved from: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/93666639>. [in Ukrainian].
9. Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy. [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine]. Za red. M. I. Melnyka, M. I. Khavroniuka. 11-te vyd., pererob. ta dopov. Kyiv: VD «Dakor», 2019. 1384 s. [in Ukrainian].
10. Shumylo, M. V., Rudei, V. S., Dunaievska, L. H. (2021). Likarska taiemnytsia u kryminalnomu protsesi ta zakonodavstvi Ukrainy pro okhoronu zdorovia. [Medical confidentiality in criminal proceedings and Ukrainian healthcare legislation]. *Nove ukrainske pravo*. Vyp. 5. S. 112–120. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.5.16>. [in Ukrainian].
11. Ievropeiska konventsia z prav liudyny. [European Convention on Human Rights]. 04.11.1950r. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n340. (data zvernennia 01.01.2026 r).

Katerynychuk Kateryna,

Doctor of Law, Professor

(Polyssia National University, Zhytomyr)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6700-2831>

THE CORRELATION BETWEEN THE CONCEPTS OF “MEDICAL CONFIDENTIALITY” AND “MEDICAL SECRECY” IN THE CONTEXT OF THE ISSUES OF MISSING PERSONS UNDER SPECIAL CIRCUMSTANCES AND PRISONERS OF WAR

As part of the prisoner-of-war exchange process, Ukraine compiles and submits lists in accordance with the categories of persons entitled to direct repatriation as defined by the Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War. These include: the incurably wounded and sick whose mental or physical fitness appears to have been gravely diminished; the wounded and sick who, in the opinion of medical personnel, are not likely to recover within one year; whose condition requires treatment, and whose mental or physical fitness appears to have been gravely diminished; and the wounded and sick who have recovered, but whose mental or physical fitness appears to have been gravely and permanently diminished.

Therefore, next of kin and family members of missing persons or prisoners of war must obtain access to information and medical records from healthcare facilities as promptly as possible.

However, resolving this issue entails several challenges, as an individual’s medical information contains personal data subject to special protection under current legislation. Information regarding health status is protected by medical privilege (doctor-patient confidentiality), and medical professionals have no legal right to disclose such information even to the closest relatives without a proper legal basis.

Regarding the legal framework for the circulation of medical documentation (information) concerning persons missing under special circumstances, such records may be obtained within the framework of criminal proceedings initiated upon the fact of a person’s disappearance or capture. It is recommended that the information obtained be submitted to the Coordination Headquarters for the Treatment of Prisoners of War, as well as to the SSU United Center, the National Information Bureau, and the International Committee of the Red Cross (ICRC). This ensures the proper fulfillment of their humanitarian functions and allows the data to be taken into account during negotiations regarding the priority of prisoner-of-war exchanges or the release of civilian hostages.

The issue of maintaining medical confidentiality in the context of the return of prisoners and persons missing under special circumstances represents a complex balance between protecting a servicemember’s privacy and the necessity of identification, health verification, and subsequent rehabilitation. Developing a theoretical framework and practical recom-

mendations for accessing the medical data of prisoners and persons missing under special circumstances is an essential prerequisite for harmonizing national legislation with international standards of international humanitarian law and providing real, rather than declarative, support to the families and loved ones of servicemembers. Link to Geneva Convention. Link to Coordination Headquarters.

Key words: *servicemember, person missing under special circumstances, prisoner of war; medical privilege, medical confidentiality, criminal proceedings.*

Дата першого надходження статті до видання: 20.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 343.1
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-26>

Котова Любов Вячеславівна,

кандидат юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри публічного та приватного права
(Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2521-0015>

Антоненко Михайло Іванович,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права
(Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3725-0225>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ПРОКУРАТУР У СФЕРІ ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Досліджено організаційно-правові засади спеціалізованих прокуратур у сфері оборони. Виявлено ризики підзаконного регулювання (накази ОГП) та колізії щодо представництва в судах, підтверджені практикою Касаційного господарського суду у складі ВС 2026 р. Обґрунтовано впровадження принципу функціональної спеціалізації для посилення процесуальної автономії прокурорів. Запропоновано законодавче закріплення статусу цих органів, створення спеціалізованих судових палат та імплементацію стандартів ККПЕ для забезпечення їх незалежності.

Ключові слова: прокуратура, спеціалізована прокуратура у сфері оборони, військова прокуратура, військові кримінальні правопорушення, прокурор, правовий статус, міжнародні стандарти, реформа прокуратури.

Постановка проблеми. Особливі завдання воєнного часу й складність безпекового середовища стимулюють створення спеціалізованих органів, які б фокусувалися на злочинах у сфері оборони. Такі підрозділи вже існували в Україні, наприклад, колишня військова прокуратура – але були ліквідовані реформою 2017 р. коли відбулася реорганізація функції нагляду за дотриманням законів у військовій сфері.

З початком широкомасштабної агресії РФ проти України у 2022 р. постало завдання реанімувати інститути військової юстиції. Натомість Закон «Про прокуратуру» (2014 р.) [1] не містить окремої глави про військову прокуратуру, а лише визначає загальні повноваження прокурорів. Зокрема, ст. 24 Закону передбачає право прокурорів керівного складу: Генерального прокурора, його заступників, обласних і окружних прокурорів, а також прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури порушувати позовні заяви (заяви, подан-

ня) до суду в порядку цивільного, адміністративного, господарського судочинства [1]. У зв'язку з цим самостійний статус «спеціалізованих прокуратур у сфері оборони» закріплюється наказами Офісу генерального прокурора (далі – ОГП). Наприклад, наказ ОГП № 130 від 17.05.2023 [2] встановлює вимогу «Спеціалізованій прокуратурі у сфері оборони Офісу Генерального прокурора, спеціалізованим прокуратурам у сфері оборони (на правах обласних) у межах повноважень здійснювати організаційне та методичне керівництво діяльністю спеціалізованих прокуратур нижчого рівня, контроль за виконанням ними вимог Конституції України [3], Закону України «Про прокуратуру» [1], інших законів та нормативно-правових актів» [2, п. 2] та «Спеціалізованим прокуратурам у сфері оборони (на правах обласних) забезпечувати виконання повноважень, визначених Законом України «Про прокуратуру», іншими законами та наказами Генерального прокурора» [2, п. 3]. Цими

положеннями намагаються унормувати сферу відповідальності нових підрозділів у межах чинної системи прокуратури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя дослідження сформовано на основі праць вітчизняних та іноземних вчених, чий розвідки дозволяють окреслити концептуальні межі функціонування спеціалізованих прокуратур. Зокрема, О. Загородній [4] обґрунтовує необхідність відновлення повноцінної системи військової юстиції, вказуючи на неефективність «цивільних» підходів у зоні бойових дій, проте поза увагою автора залишається питання процесуальної конкуренції повноважень між територіальними та спеціалізованими підрозділами. М. Руденко [5] розглядає спеціалізацію як інструмент реалізації конституційних функцій у складних умовах війни, але потребує конкретизації шляхів подолання колізій, що виникають при представництві інтересів держави в судах. О. Шамара [6] проводить ґрунтовний компаративістський аналіз моделей країн НАТО, визначаючи українську конструкцію як «компромісну», що, на думку автора, створює ризик підміни законодавчого регулювання підзаконним.

Серед іноземних дослідників вагомий внесок у розробку проблеми незалежності спеціалізованих прокурорів зробили Бретт Дж. Кайл та Ендрю Г. Рейтер [7], які на основі глобального аналізу доводять, що відсутність спеціалізованих судів має компенсуватися посиленням цивільним контролем та чітким законодавчим розмежуванням компетенцій. М. Вашакмадзе [8] наголошує на необхідності повної автономії військових прокурорів від військового командування для уникнення конфлікту інтересів, проте дослідник не враховує специфіку функціонування прокуратури в умовах правового режиму воєнного стану, притаманну українським реаліям.

Окрім наукових праць, фундаментальне значення для дослідження має аналіз міжнародних стандартів (наприклад, Рада Європи наголошує на гарантуванні незалежності прокурорів та уникненні впливу влади при їх призначенні [9; 10], що є релевантним для інституцій спеціалізованих прокуратур) та судової практики (наприклад, рішення КГС ВС № 921/190/25 від 15.01.2026 р. [11]).

Метою статті є комплексне дослідження організаційно-правових засад діяльності спеціалізованих прокуратур у сфері оборони в умовах воєнного стану, виявлення колізій між законодавчим та підзаконним регулюванням їхнього статусу, а також обґрунтування необхідності закріплення принципу функціональної спеціалізації та посилення процесуальної автономії прокурорів як ключових факторів підвищення ефективності захисту інтересів держави у сфері національної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Система прокуратури України є єдиною централізованою структурою, що включає ОГП, обласні та окружні прокуратури. Спеціалізованість прокурорських підрозділів базується на принципі поділу функцій і професіоналізації кадрів. У сучасних правових системах часто виділяють спеціалізовані прокуратури (наприклад, антикорупційні, економічні, з військових злочинів), щоб фокусувати експертизу на певній категорії правопорушень. Це зумовлено такими факторами: по-перше, складністю справ у військовій сфері (зокрема, корупція у ЗСУ, контрабанда військових товарів, незаконний збут військової зброї); по-друге, необхідністю особливого досвіду в питаннях оборони та безпеки; по-третє, організаційною ефективністю – централізація розслідування подібних злочинів, зокрема під час воєнного стану.

М.В. Руденко справедливо вказує, що «спеціалізація прокуратури є необхідним інструментом реалізації її конституційних функцій у складних умовах війни, однак її результативність залежить від поєднання інституційної гнучкості з неухильним дотриманням єдиних стандартів і гарантій» [5, с. 222]. О. Загородній підкреслює, що створення спеціалізованої прокуратури у 2023 р. стало відповіддю на зростання правопорушень у військовій сфері під час повномасштабної війни, однак її правове становище залишається недостатньо врегульованим на законодавчому рівні, що призводить до нівелювання ролі військової юстиції. Автор аргументує необхідність повного відновлення системи військової юстиції, оскільки «цивільна» прокуратура та суди загальної юрисдикції не завжди ефективні в зоні бойових дій, а спеціалізована прокуратура потребує чітких меж компетенції, автономії від військового командування та законодавчого закріплення функцій нагляду, процесуального керівництва та представництва інтересів держави в оборонних справах [4].

За загальними теоріями публічної безпеки, прокуратура в умовах конфлікту має не лише наглядову функцію, а й активну участь у правовому забезпеченні оборони держави. При цьому важливо дотримуватись принципу законності та верховенства права: органи прокуратури (включно зі спеціалізованими підрозділами) діють виключно в рамках закону [1], а обсяг їх повноважень не може перевищувати встановленого правовим регулюванням. Це відповідає частині 2 ст. 19 Конституції України: органи влади здійснюють повноваження лише на підставі закону [3]. З погляду концепції правової держави, будь-які підзаконні акти, якими делегуються повноваження спеціалізованим прокуратурам, не можуть суперечити законодавчим актам.

З кримінологічної точки зору, військові кримінальні правопорушення мають специфічні ознаки (вчинені військовослужбовцями або при виконанні службових обов'язків). У Законі «Про прокуратуру» (п.п. 3, 4 ч. 1 ст. 2) визначено, що прокуратура здійснює нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; та при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [1]. Водночас Кримінальний кодекс України [12] (Розділ XIX. Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)) містить окремі статті про злочини проти порядку несення служби, але процесуального спеціального розділу в КПК України для «військових» проваджень немає. Отже, клопотання, допити, арешти військових розглядаються за загальним нормами КПК України.

Особливістю воєнного стану є застосування найсуворішого запобіжного заходу – тримання під вартою для підозрюваних у військових злочинах, зокрема, у дезертирстві, непокорі чи СЗЧ (ст. 402-405, 407, 408, 429 ККУ [12]), а також прискорені процедури кримінального переслідування, що враховують інтереси оборони. Методи (детективні заходи, експертизи, слідчі дії) у таких провадженнях загалом стандартні, але часто потребують взаємодії з силовими структурами ЗСУ та контррозвідкою. Таким чином, теоретично прокурор спеціалізованої прокуратури у сфері оборони повинен мати глибокі фахові знання у сфері військового права, а також бути інтегрованим у військову інфраструктуру слідства.

На міжнародному рівні стандарти незалежності і спеціалізації прокурорів містить Рада Європи. Так, Консультативна рада європейських прокурорів (ККПЕ) у Рекомендації від 29.10.2024 р. підкреслює: керівники прокурорських служб повинні призначатися на підставі чітких критеріїв, а вплив виконавчої влади на їх обрання недопустимий [13]. Забезпечення прозорості кадрових процесів, чітких дисциплінарних процедур і гарантій безпеки роботи сприяє незалежному управлінню такими підрозділами. Застосування цих принципів у військово-му середовищі означає, що навіть специфічні підрозділи прокуратури повинні бути максимально вільні від тиску військового командування чи політиків (щодо обрання складу, розподілу справ тощо) [13]. Усе це підкреслює тезу: функції спеціалізованих прокуратур мають бути чітко визначені законом чи підзаконним актом, а сам підрозділ достатньо автономним для неупередженого виконання завдань.

Базовим нормативним актом є Закон України «Про прокуратуру». Зокрема, ст. 3 визначає засади діяльності прокуратури (верховенство права, територіальність, прозорість діяльності прокуратури), ст. 4 – законодавство про прокуратуру і статус прокурорів, ст. 7 – систему прокуратури, а статті 23-24 – порядок здійснення представництва, або особливих форм представництва інтересів громадянина або держави в суді.

Зі змісту ст. 23 Закону «Про прокуратуру» випливає, що прокурор (зазвичай високого рівня) може представляти інтереси держави у суді лише за відсутності іншого належного суб'єкта [1]. Згідно з ч. 3 ст. 23, прокурор може звернутися до суду в інтересах держави у двох випадках: а) відсутність органу, коли в структурі держави взагалі немає суб'єкта, до компетенції якого входить захист цих конкретних інтересів; б) неналежне здійснення захисту, коли орган є, але він «не здійснює або неналежним чином здійснює». Важливо зазначити, що Конституційний Суд (Рішення КСУ № 6-р(П)/2025 від 03.12.2025) визнав неконституційним право прокурора втручатися лише на підставі того, що орган «неналежно здійснює» захист, що передбачає обмеження повноважень прокурора з 01.01.2027 р. та основною підставою залишитися саме відсутність органу або інші специфічні випадки.

Стаття 24 Закону «Про прокуратуру» прямо перелічує осіб, уповноважених подавати позови: Генеральний прокурор, його заступники, керівники обласних та окружних прокуратур і САП [1]. Спеціалізована прокуратура у сфері оборони в цьому списку відсутня. Тобто законодавець не передбачає окремих «військових прокурорів» як суб'єктів, а будь-яке розширення їх повноважень на представництво в суді потребує законодавчих змін, або ж тлумачення загальних норм (як робить зараз практика).

Окрім Закону «Про прокуратуру», релевантними є також: Закон «Про державну службу» (кадрові питання), Кримінально процесуальний кодекс, Господарський процесуальний кодекс (наприклад, процесуальні повноваження, зокрема ст. 226 ГПК України щодо підстав для залишення позову без розгляду). Так, відповідно до п.2 ч.1 ст.226 ГПК України, господарський суд має залишити позов без розгляду, якщо особа, яка заявила його, не уповноважена звертатися до суду. Саме на цей пункт послався суд першої інстанції у справі № 921/190/25 вказавши, що спеціалізована прокуратура не мала права подати позов [14].

Оскільки Закон «Про прокуратуру» не містить окремого розділу про військову спеціалізацію, правовий

статус та внутрішня ієрархія нових підрозділів деталізуються виключно через систему наказів ОГП. Цей масив підзаконного регулювання можна розділити на три функціональні групи:

1. Інституційна система та територіальність: наказом ОГП № 75 від 17.03.2023 [15] було закладено каркас системи, привівнявши спеціалізовані прокуратури у сфері оборони за статусом до обласних та окружних. Документ чітко розмежував зони відповідальності за територіальним принципом (Західний, Південний, Центральний та Східний регіони), що забезпечило охоплення всієї території України спеціалізованим наглядом.

2. Організація діяльності та межі компетенції: ключовим є Наказ ОГП № 130 від 17.05.2023 [2], який фактично виконує роль «статуту» цих підрозділів. Він не лише встановлює методичне керівництво, а й впроваджує принцип спеціально-дозвільного регулювання. Зокрема, пункт 6.1 наказу містить «виключний перелік» випадків, коли ці прокуратури мають право на представництво в суді. Це обмеження є критично важливим, оскільки, як підтвердив Верховний Суд у справі № 921/190/25, вихід за межі «оборонної компетенції» (наприклад, у сферу екології) робить позов прокурора неправомірним.

3. Функціональний статус центрального апарату: Наказ ОГП № 144 від 30.05.2023 [16] закріпив статус спеціалізованої прокуратури у сфері оборони на рівні Департаменту ОГП. Це забезпечило єдину вертикаль управління: від Генерального прокурора через профільний Департамент до регіональних та окружних спеціалізованих прокуратур. Цей документ містить положення про функції, права та обов'язки центрального апарату спеціалізованої прокуратури та закріплює, що департамент координує діяльність регіональних спеціалізованих прокуратур та реалізує завдання у сфері оборони, що покладені на прокуратуру Законом та іншими актами.

Накази ОГП № 183 від 04.07.2023 р., № 107 від 13.05.2024 р., № 168 від 15.07.2024 р., тощо – вносять зміни та уточнення до названих документів (зокрема, коригують список норми в них зберігаються.

Враховуючи, що спеціалізовані прокуратури у сфері оборони – це достатньо нова інституція, тому судової практики накопичилося ще небагато. Проте Верховний Суд у складі КГС ВС у справі № 921/190/25 (15.01.2026) чітко вказав, «що вони не мають повноважень представляти інтереси держави поза визначеною «оборонною» компетенцією» [14]. У цій справі Тернопільська спеціалізована прокуратура оборони звернулася до суду за стягненням екологічної шкоди. Місцевий суд мотивував відмову «відсутністю повноважень», апеляційний – навпаки, покликався на Закон «Про прокуратуру» і заявив, що накази ОГП не можуть обмежувати права прокурорів. Верховний Суд визнав помилковим апеляційний висновок: керівник спецпрокуратури «Західного регіону» не уповноважений подавати такий позов, оскільки спір стосується охорони навколишнього середовища – не оборонної сфери [4]. Колегія відзначила, що наказ ОГП № 130 [2] розмежує повноваження підрозділів і не суперечить Закону «Про прокуратуру», а лише деталізує їх у рамках покладених функцій. КГС ВС також послався на ст. 19 Конституції (право діяти лише за законом) та висловився загалом на користь принципу спеціально-дозвільного регулювання (держоргани мають діяти лише в межах, передбачених законом).

Аналіз рішень Конституційного Суду України у справах стосовно системи прокуратури загалом (наприклад, щодо неконституційності окремих норм старого КПК

України чи Закону «Про прокуратуру») дозволяє підкреслити той самий висновок, що розмежування повноважень між різними прокурорськими органами повинно відповідати конституційному принципу законності.

Спеціалізовані прокуратури у сфері оборони організаційно входять до системи ОГП. Вищою ланкою є Департамент нагляду за дотриманням законів в органах оборони у складі ОГП (на рівні аналогічному департаментам Офісу). Його очолює керівник, підпорядкований безпосередньо Генеральному прокурору. На регіональному рівні виділено 4 регіональні прокуратури у сфері оборони (права обласних), підпорядковані цьому департаменту (через лінію ОГП) [16]. До їх функцій належать загальні наглядові й процесуальні дії щодо злочинів в оборонному секторі на відповідних територіях. Кожна з цих регіональних прокуратур очолюється керівником (призначеним ОГП) і має заступників. Нижче за рівнем – у «правах окружних» – створено близько 43 територіальних підрозділів (по суті колишні обласні чи окружні прокуратури зі спецстатусом). Наприклад: Західний регіон включає Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Рівненську, Тернопільську, Хмельницьку та Чернівецьку спеціалізовані прокуратури у сфері оборони (усі на правах окружних). Аналогічно побудовані Південний регіон (правоохоронні структури в Одеській, Миколаївській, Херсонській і Хмельницькій областях), Центральний (Київська, Черкаська, Чернігівська, Сумська, Житомирська, Чернігівська, Київ міста), Східний (Донецька, Луганська, Запорізька, Дніпропетровська та ін.).

Спеціалізовані прокуратури в сфері оборони мають типові прокурорські функції – нагляд за дотриманням законів слідчими органами під час розслідування військових і оборонних злочинів; підтримання обвинувачення у відповідних кримінальних провадженнях (за участі звичайних судів загальної юрисдикції), представництво держави в окремих категоріях справ. Зокрема, наказ ОГП № 130 прямо визначає: «спеціалізовані прокуратури у сфері оборони забезпечують виконання повноважень, визначених Законом України «Про прокуратуру» [1], іншими законами, наказами Генерального прокурора». При цьому самі накази конкретизують, у яких справах та перед яким судом вони можуть виступати від держави. Наприклад, ст. 6.1 наказу ОГП № 130 [2] перелічує випадки, коли такі прокуратури за виключним переліком можуть подавати позови; поза цим переліком вони не мають такого права. Як засвідчив Верховний Суд, «дія зазначеного підзаконного акта не суперечить засадам діяльності прокуратури... а визначає повноваження спеціалізованих прокуратур у сфері оборони на виконання визначених функцій та розмежування їхніх повноважень з іншими підрозділами відповідно до норм Закону «Про прокуратуру».

Підсумовуючи, юрисдикція та повноваження спеціалізованих прокуратур оборони обмежені саме «оборонною» сферою, та ще й частково покладаються на усвідомлення прокурором необхідності звернення з представництвом (за ст. 23 Закону «Про прокуратуру») [1]. З приводу представництва державних інтересів у цивільних/господарських спорах законодавство України виділяє окремий перелік уповноважених осіб (ст. 24 Закону), тому будь-яке розширення компетенції спеціалізованих прокуратур (наприклад, на екологічні спори, як у згаданій практиці) вимагає або зміни закону, або чіткого делегування. Саме так і вчинив Касаційний суд, який вказав, що спеціалізовані прокуратури у сфері оборони мають повноваження на представництво інтересів держави лише у визначених законом сферах,

пов'язаних з оборонною діяльністю. Представництво інтересів держави у справах щодо екології чи місцевого самоврядування належить територіальним прокуратурам, а не спеціалізованим у сфері оборони [14].

У порівняльно-правовій площині організацію спеціалізованого прокурорського реагування у військовій та оборонній сфері доцільно описувати через кілька типових інституційних моделей, що різняться насамперед юрисдикційним обсягом, ступенем «вбудованості» у загальну систему прокуратури та балансом між функціональною взаємодією з військовим управлінням і гарантіями незалежності.

По-перше, поширеною є модель окремої військової (службової) юстиції з власним прокурорським контуром, коли розслідування і підтримання обвинувачення щодо військових правопорушень (або ширше – щодо діянь, пов'язаних зі службою) здійснюють спеціальні військові прокурори/прокурори служби, а провадження часто концентрується у військових судах. Сильною стороною моделі виступає висока предметна експертиза, стандартизована взаємодія з командуванням і «замкненість» процесуального циклу, натомість слабкою – підвищені ризики інституційної залежності та конфлікту ролей у середовищі жорсткої субординації (прикладом є служба прокурорів у системі військової юстиції Великої Британії – Service Prosecuting Authority, створена в межах реформи за Armed Forces Act 2006; аналогічно в США у процесі суду присяжних/військового трибуналу обвинувачення представляє офіцер-юрист (trial counsel) – прокурорська функція в межах військового правосуддя; у низці держав існують також окремі військові прокуратори як спеціалізовані ланки загальної прокуратури).

По-друге, виокремлюється модель «цивільної» прокуратури з військовою юрисдикцією, за якої військові правопорушення інтегровані в загальне кримінальне законодавство і процес, а спеціалізація досягається не створенням автономної системи, а формуванням компетенцій у межах загальних повноважень прокурора; її перевагою є єдність правового простору та менша «командна залежність», тоді як вразливістю – можливий дефіцит вузькопрофільних навичок для складних воєнних/службових кейсів і потреба у сталих міжвідомчих протоколах.

По-третє, компромісною є змішана модель – спеціалізовані прокуратури/підрозділи у складі єдиної системи прокуратури з профільно визначеними завданнями й внутрішньою організаційною автономією: вона дозволяє сфокусувати ресурси на оборонній сфері, не риваючи інституційну єдність і вертикаль підзвітності, однак породжує типову для «внутрішньої спеціалізації» проблему – залежність меж компетенції від підзаконного регулювання та внутрішніх актів, що потребує особливої юридичної чіткості для уникнення спорів про підслідність/підтримання обвинувачення. Саме так нині описується українська конструкція спеціалізованих прокуратур у сфері оборони, організаційні засади яких визначені наказом ОГП № 130 від 17.05.2023 р. та Положенням, затвердженим наказом ОГП № 144 від 30.05.2023 р.

О.В. Шамара при порівнянні з моделями країн НАТО, вказує, що українська конструкція спеціалізованих прокуратур (за наказами ОГП) є компромісною, але вимагає окремого врегулювання на рівні закону для уникнення колізій щодо повноважень та посилення незалежності прокурорів від відомчого впливу [6]. Погоджуємося з думкою автора, та вважаємо, що ефективність спеціалізованих прокуратур у сфері оборони залежить від балансу між спеціалізацією, автономією

та конституційними принципами законності, а подальше вдосконалення потребує більш чіткого законодавчого закріплення їх статусу.

По-четверте, концептуально виділяється модель фактичної відсутності інституційної спеціалізації у прокуратурі, коли справи військового характеру ведуться територіальними/загальними прокурорами за місцем вчинення чи виявлення правопорушення, а системна військово-правова експертиза не інституціоналізується; її адміністративна простота компенсується ризиками неоднакової практики та недостатньої «польової» обізнаності, що особливо відчутно у воєнний час, і саме тому держави без окремої військової юстиції вимушені розбудовувати інші механізми спеціалізації через підготовку кадрів та методичне забезпечення.

У контексті спеціалізації прокуратури та її ролі в оборонній сфері вагомими є розвідки закордонних дослідників, наприклад таких як М. Vashakmadze [16], Brett J. Kyle та Andrew G. Reiter [7]. Mindia Vashakmadze аналізує моделі військової юстиції в демократичних країнах, включаючи країни НАТО, підкреслюючи необхідність інтеграції спеціалізованих прокуратур у систему загальної юстиції для ефективного розслідування військових злочинів без порушення принципів законності. Автор аргументує, що автономія військових прокурорів від військового командування є ключовою для уникнення конфліктів інтересів і забезпечення неупередженості, особливо в умовах конфліктів, де спеціалізація вимагає глибоких знань воєнного права [8]. Brett J. Kyle та Andrew G. Reiter розглядають глобальну еволюцію військової юстиції, акцентуючи на цивільному контролі над спеціалізованими прокуратурами та судами для збереження балансу між дисципліною та правами людини. Вони зазначають, що відсутність спеціалізованих військових судів у багатьох країнах компенсується посиленням ролі прокуратури в координації з силовими структурами, але це вимагає чіткого законодавчого розмежування компетенцій [7]. Ці погляди підкріплюють ідею, що спеціалізація прокуратури посилює її ефективність, але потребує гармонізації з міжнародними стандартами. У цьому контексті позитивно сприймається думка щодо необхідності законодавчого закріплення принципу функціональної спеціалізації як самостійної засади [17, с. 175], що дозволить не лише розширити систему принципів діяльності спеціалізованих прокуратур, а й забезпечити прокурорам посилені гарантії процесуальної автономії та незалежності у справах, що мають стратегічне значення для оборонної сфери.

Процедурно діяльність спеціалізованих прокуратур у сфері оборони відбувається за загальними правилами КПК України [18], але з окремими особливостями: зокрема, згідно з ч. 6 ст. 176 КПК, до військовослужбовців, підозрюваних у дезертирстві, непокорі чи СЗЧ (ст. 402–405, 407, 408, 429 ККУ), застосовується виключно запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої статті 176 КПК України [18, ст. 176]), тобто тримання під вартою. Водночас стаття 615 КПК України розширила процесуальну роль прокурора, дозволяючи йому у невідкладних випадках самостійно санкціонувати слідчі дії (обшуки, вилучення майна), що раніше належало до виключної компетенції слідчого судді. При представництві інтересів держави спеціалізовані прокуратури вправі захищати інтереси держави в межах «оборонної компетенції» (наприклад, вимагати стягнення шкоди, завданої державі через злочини в сфері оборони). Для представництва вони користуються загальними нормами ЦПК та ГПК України у порядку, встановлено-

му ст. 23 Закону «Про прокуратуру» [1], відповідно до процедури прокурор повинен попередньо повідомити відповідний орган (чи громадянина), що він планує звернутись до суду (ч. 4 ст. 23 [1]).

Вважаємо, що проблематика організації та функціонування спеціалізованих прокуратур у сфері оборони зумовлена, насамперед, правовими колізіями й фрагментарністю нормативного регулювання, що ускладнює забезпечення принципу правової визначеності та передбачуваності повноважень. Ключовим проблемним аспектом є відсутність чітко закріпленого законом статусу цих підрозділів: їх інституційні параметри, завдання та організаційна підпорядкованість визначаються переважно підзаконними актами ОГП, що потенційно породжує конкуренцію норм із Законом України «Про прокуратуру» та створює ризик виходу за межі законних повноважень.

Окремою проблемою є ресурсно-кадровий вимір: оскільки створення і функціонування спеціалізованих прокуратур не визначено спеціальним законом із відповідними бюджетними та штатними рішеннями, їх організаційне наповнення часто здійснюється шляхом перерозподілу наявних кадрових і матеріальних ресурсів у межах загальної системи прокуратури. Це об'єктивно знижує спроможність вести дороговартісні та технічно складні провадження, пов'язані з озброєнням, оборонними закупівлями чи високорівневою корупцією, де потрібні спеціальні знання, доступ до експертизи, належні інструменти аналітики та взаємодії з профільними органами. Звідси випливає практичний висновок: легітимний обсяг діяльності спеціалізованих прокуратур у сфері оборони має бути жорстко прив'язаний до конституційно й законодавчо визначених функцій прокуратури (процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, публічне обвинувачення, представництво інтересів держави у виключних випадках тощо) та до предметно окреслених категорій проваджень, що безпосередньо стосуються оборонного потенціалу, воєнних (міжнародних) злочинів, корупції в оборонному секторі й пов'язаних з ними загроз.

Удосконалення цієї моделі потребує поєднання законодавчих, організаційно-ресурсних і координаційних рішень. Насамперед доцільним є законодавче «підсилення» спеціалізації – або через ухвалення рамкового акта про військову юстицію, або через внесення системних змін до Закону України «Про прокуратуру», які б прямо визначили статус спеціалізованих прокуратур у сфері оборони, їх предметну компетенцію, принципи взаємодії з іншими органами та процедурні запобіжники від конфліктів підслідності й представництва. Такий підхід мінімізує колізії, продемонстровані у судових спорах, і забезпечить реальну дію принципу правової визначеності, коли межі дозволеного є прозорими як для прокурорів, так і для учасників процесу. Паралельно необхідним є посилення ресурсного забезпечення та кадрового потенціалу, оскільки спеціалізація в оборонній сфері є «вартісною» за своєю природою: вона вимагає системної підготовки кадрів із урахуванням військового досвіду, доступу до профільної експертизи, стабільного фінансування й сучасної інфраструктури роботи з доказами та аналітичними масивами. Навіть за відсутності негайних законодавчих змін можливо запроваджувати цільові програми підготовки, формувати внутрішні стандарти компетентностей, посилювати аналітичні й експертні підрозділи та забезпечувати прозорий добір на керівні посади. Не менш важливою є міжвідомча взаємодія, спрямована на зняття перекриття повноважень:

розмежування ролей доцільно формалізувати через узгоджені протоколи/меморандуми та постійні координаційні механізми з органами досудового розслідування, СБУ, профільними структурами у сфері оборони, щоб уникати паралельних проваджень або «зон без відповідальності». У нормативно-практичному вимірі це має означати визначення зрозумілих критеріїв «оборонної» справи, правил передачі матеріалів, алгоритмів реагування на інциденти у військових формуваннях, а також постійних робочих форматів обміну інформацією й узгодження пріоритетів. Додатковим орієнтиром повинні стати міжнародні стандарти незалежності прокурорів і гарантії від неправомірного впливу, насамперед у частині прозорості процедур добору керівників, обґрунтованості дисциплінарної відповідальності та належного захисту від політичного чи відомчого тиску, що особливо критично для оборонної сфери з її високою таємністю та конфліктогенним середовищем.

Окремої уваги потребує інституційний контекст відсутності спеціалізованих військових судів: існування спеціалізованих прокуратур без відповідної судової спеціалізації об'єктивно означає, що значний масив «оборонних» і військових справ розглядається судами загальної юрисдикції, де не завжди забезпечено належну спеціалізацію суддів та сталість підходів до оцінки доказів і контексту служби. У таких умовах як компенсаторний механізм може розглядатися створення спеціалізованих складів суддів або палат у межах наявної судової системи (у касаційній та/або апеляційних інстанціях) для розгляду категорій справ, що потребують особливих знань та уніфікованої практики в оборонній сфері. Це дозволило б зменшити розрив між спеціалізацією обвинувачення та загальною структурою судового розгляду, підвищити якість правозастосування і водночас зберегти інституційну єдність судової системи.

Висновки. Україна трансформує систему військової юстиції через створення спеціалізованих прокуратур у сфері оборони як адаптивну відповідь на виклики агресії. Втім, поточна модель, за якої статус підрозділів визначається підзаконними актами Офісу генерального прокурора, а не профільним законом, створює ризики правової невизначеності та конфліктів компетенції, що вже підтверджено практикою Верховного Суду, зокрема, щодо обмеження представництва лише «оборонною» сферою.

Ці виклики підкріплюють ідею, що спеціалізація прокуратури хоч і посилює її ефективність, проте потребує гармонізації з міжнародними та європейськими стандартами. У цьому контексті надзвичайно актуальним є законодавче закріплення принципу функціональної спеціалізації як самостійної засади, що дозволить не лише уточнити систему принципів діяльності спеціалізованих прокуратур, а й забезпечити прокурорам посилені гарантії процесуальної автономії та незалежності у справах, що мають стратегічне значення для оборонної сфери.

Для забезпечення стійкості інституції вважаємо за необхідне, по-перше, законодавчо закріпити статус спеціалізованих прокуратур у сфері оборони у Законі «Про прокуратуру» або спеціальному акті; по-друге, синхронізувати спеціалізацію обвинувачення із судовою системою (через створення військових судів або спеціалізованих палат); по-третє, імплементувати міжнародні стандарти незалежності (ККПЕ) для захисту військових прокурорів від відомчого тиску. Повноцінна реформа військової юстиції є єдиним шляхом до легітимного та ефективного правосуддя в умовах війни, що забезпечить дотримання принципу правової визначеності та належний рівень захисту національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 12.02.2026)
2. Про особливості організації діяльності спеціалізованих прокуратур у сфері оборони: наказ Офісу Генерального прокурора від 17.05.2023 р. № 130. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0130905-23#Text> (дата звернення: 12.02.2026)
3. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.02.2026)
4. Загородній Є.О. Спеціалізована прокуратура у сфері оборони: правове становище, роль в системі органів правопорядку, функції та завдання в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 80(2). С. 135–143. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.20>
5. Руденко М.В. Спеціалізація прокуратури України в умовах воєнного стану: еволюція моделі, правові виклики та перспективи. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2026. № 51. С. 212–225. DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2026-51-1-212-225>
6. Шамара О.В. Відновлення військової прокуратури, як елементу системи органів військової юстиції України. *Інформація і право*. 2024. № 1(48). С. 241–250. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.1\(48\).300832](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.1(48).300832)
7. Kyle B. J., Reiter A. G. Military Courts, Civil-Military Relations, and the Legal Battle for Democracy: The Politics of Military Justice. Abingdon: Routledge, 2022. 252 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/lap.2024.27>
8. Vashakmadze M. Understanding Military Justice. Guidebook. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), 2010. URL: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Milit_Justice_Guidebook_ENG.pdf
9. Рекомендація Rec (2000) №19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf (дата звернення: 12.02.2026)
10. Консультативна рада європейських прокурорів. Висновок № 13(2018) КРСП: «Незалежність, підзвітність та етика прокурорів» URL: <https://rm.coe.int/opinion-13-csre-2018-ukr/1680939322> (дата звернення: 12.02.2026)
11. Постанова Верховного Суду у складі колегії КГС ВС № 921/190/25 від 15.01.2026. У справі про стягнення шкоди (позивач – Державне спеціалізоване господарського підприємство «Ліси України» в особі філії «Подільський лісовий офіс»). URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=133318929> (дата звернення: 12.02.2026)
12. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.02.2026)

13. Консультативна рада європейських прокурорів (КРЄП). Висновок КРЄП № 19 (2024 р.) щодо організації діяльності органів прокуратури для забезпечення їхньої незалежності та неупередженості. Страсбург, 29 жовтня 2024 року. URL: <https://rm.coe.int/opinion-no-19-2024-of-the-ccpe-ua/1680b34283> (дата звернення: 12.02.2026)

14. Спеціалізована прокуратура у сфері оборони не має повноважень на представництво інтересів держави у справах про стягнення шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу (екологічних справах) (КГС ВС справа № 921/190/25 від 15.01.2026 р.). *Протокол УА. Юридичний інтернет ресурс*. 17.02.2026. URL: [https://protocol.ua/ua/spetsializovana_prokuratura_u_sferi_oboroni_ne_mae_povnovagen_na_predstavnistvo_interesiv_derzavi_u_sporah_pro_styagnennya_shkodi_zapodiyanoi_navkolishnomu_prirodnomu_seredovishchu_\(ekologichnih_sporah\)_\(kgs_vs_sprava_921_190_25_vid_15_sichnya_2026_roku\)](https://protocol.ua/ua/spetsializovana_prokuratura_u_sferi_oboroni_ne_mae_povnovagen_na_predstavnistvo_interesiv_derzavi_u_sporah_pro_styagnennya_shkodi_zapodiyanoi_navkolishnomu_prirodnomu_seredovishchu_(ekologichnih_sporah)_(kgs_vs_sprava_921_190_25_vid_15_sichnya_2026_roku)) (дата звернення: 12.02.2026)

15. Про окремі питання забезпечення функціонування спеціалізованих прокуратур у сфері оборони (на правах окружних): наказ Офісу Генерального прокурора від 17.05.2023 р. № 75. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0075905-23#Text> (дата звернення: 14.02.2026)

16. Про затвердження Положення про Спеціалізовану прокуратуру у сфері оборони (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора: наказ Офісу Генерального прокурора від 30.05.2023 № 144 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0144905-23#Text> (дата звернення: 14.02.2026)

17. Котова Л.В. Принципи функціонування спеціалізованих прокуратур у контексті реформування органів прокуратури України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2026. № 51. С. 162–179. DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2026-51-1-162-179>

18. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n1713> (дата звернення: 14.02.2026)

References

1. Proprokuraturu [For the Prosecutor's Office]: Zakon Ukrainy No. 1697-7. (2014, October 14). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> [in Ukrainian].

2. Pro osoblyvosti orhanizatsii diialnosti spetsializovanykh prokuratur u sferi oborony [On the specifics of organizing the activities of specialized prosecutor's offices in the field of defense] : nakaz Ofisu Heneralnoho prokurora No. 130. (2023, May 17). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0130905-23#Text> [in Ukrainian].

3. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. (1996, June 28). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

4. Zahorodnii, Ie. O. (2023). Spetsializovana prokuratura u sferi oborony: pravove stanovyshe, rol v systemi orhaniv pravoporядku, funktsii ta zavdannia v umovakh voiennoho stanu [Specialized prosecutor's office in the field of defense: legal status, role in the system of law enforcement agencies, functions and tasks under martial law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*, 80(2), 135–143. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.20> [in Ukrainian].

5. Rudenko, M. V. (2026). Spetsializatsiia prokuratury ukrainy v umovakh voiennoho stanu: evoliutsiia modeli, pravovi vyklyky ta perspektyvy [Specialization of the prosecutor's office of Ukraine under martial law: evolution of the model, legal challenges and prospects]. *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka*, (51), 212–225. DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2026-51-1-212-225> [in Ukrainian].

6. Shamara, O. V. (2024). Vidnovlennia viiskovoi prokuratury, yak elementu systemy orhaniv viiskovoi yustytzii Ukrainy [Restoration of the military prosecutor's office as an element of the system of military justice bodies of Ukraine]. *Informatsiia i pravo*. №1(48). S. 241–250. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.1\(48\).300832](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.1(48).300832) [in Ukrainian].

7. Kyle, B. J., & Reiter, A. G. (2021). *Military Courts, Civil-Military Relations, and the Legal Battle for Democracy: The Politics of Military Justice*. Routledge. [in English].

8. Vashakmadze, M. (2010). *Understanding Military Justice. Guidebook*. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF). URL: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Milit.Justice_Guidebook_ENG.pdf [in English].

9. Council of Europe: Committee of Ministers. (2000). *Recommendation Rec (2000) No. 19 on the role of public prosecution in the criminal justice system*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf [in English].

10. Consultative Council of European Prosecutors. (2018). *Vysnovok No. 13(2018) KRIEIP: «Nezalezhnist, pidzvitnist ta etyka prokuroriv»* [Opinion No. 13(2018) of the CCPE: «Independence, accountability and ethics of prosecutors»]. URL: <https://rm.coe.int/opinion-13-ccpe-2018-ukr/1680939322> [in Ukrainian].

11. Supreme Court. (2026, January 15). *Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii KHS VS No. 921/190/25* [Resolution of the Supreme Court as part of the panel of the Commercial Cassation Court No. 921/190/25]. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=133318929> [in Ukrainian].

12. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] No. 2341-3. (2001, April 5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].

13. Consultative Council of European Prosecutors. (2024). *Vysnovok KRIEIP No. 19 (2024 r.) shchodo orhanizatsii diialnosti orhaniv prokuratury dlia zabezpechennia yikhnoi nezalezhnosti ta neuperidzhenosti* [Opinion of the CCPE No. 19 (2024) on the organization of the activities of the prosecution services to ensure their independence and impartiality]. URL: <https://rm.coe.int/opinion-no-19-2024-of-the-ccpe-ua/1680b34283> [in Ukrainian].

14. Spetsializovana prokuratura u sferi oborony ne maie povnovazhen na predstavnytstvo interesiv derzhavy u sporakh pro stiahnennia shkody, zapodiianoi navkolyshnomu pryrodnomu seredovyschhu [Specialized prosecutor's office in the field of defense does not have the power to represent the interests of the state in disputes over recovery of damages caused to the environment]. (2026, January 15). Protocol.ua. [in Ukrainian].

15. *Pro okremi pytannia zabezpechennia funktsionuvannia spetsializovanykh prokuratur u sferi oborony (na pravakh okruzhnykh)* [On certain issues of ensuring the functioning of specialized prosecutor's offices in the field of defense (with the rights of district ones)] : nakaz Ofisu Heneralnoho prokurora No. 75 (2023, May 17). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0075905-23#Text> [in Ukrainian].

16. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Spetsializovanu prokuraturu u sferi oborony (na pravakh Departamentu) Ofisu Heneralnoho prokurora [Order of the Office of the General Prosecutor No. 144 «On approval of the Regulations on the Specialized Prosecutor's Office in the field of defense (with the rights of the Department) of the Office of the General Prosecutor»]: nakaz Ofisu Heneralnoho prokurora No. 144 (2023, May 30). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0144905-23#Text> [in Ukrainian].

17. Kotova, L. V. (2026). Pryntsypy funktsionuvannia spetsializovanykh prokuratur u konteksti reformuvannia orhaniv prokuratury ukrainy [Principles of functioning of specialized prosecutor's offices in the context of reforming the prosecutor's offices of Ukraine]. *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka* [Actual problems of law: theory and practice], (51), 162–179. DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2026-51-1-162-179> [in Ukrainian].

18. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedural Code of Ukraine] No. 4651-6. (2012, April 13). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n1713> [in Ukrainian].

Kotova Liubov,

Candidate of Law, Professor,

Head of the Department of Public and Private Law

(Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2521-0015>

Antonenko Mykhailo,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Public and Private Law

(Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3725-0225>

ORGANIZATIONAL AND LEGAL FOUNDATIONS OF THE ACTIVITIES OF SPECIALIZED DEFENSE PROSECUTOR'S OFFICES UNDER MARTIAL LAW

The study is devoted to the analysis of the current state, legal status, and functional specifics of specialized defense prosecutor's offices in Ukraine. Particular attention is paid to the structure of these bodies, their hierarchical subordination, and their place within the general system of the Prosecutor's Office of Ukraine. It is noted that the activities of defense prosecutor's offices take place in the absence of a separate dedicated law and are primarily based on the orders of the Office of the General Prosecutor (OGP). Ukraine is currently transforming its military justice system by creating specialized defense prosecutor's offices as an adaptive response to the challenges of aggression. However, the current model, in which the status of these units is determined by sub-legislative acts of the OGP rather than a specialized law, creates risks of legal uncertainty and jurisdictional conflicts, which has already been confirmed by the Supreme Court's practice (particularly regarding the limitation of representation exclusively to the "defense" sphere).

These challenges reinforce the idea that while the specialization of the prosecutor's office enhances its efficiency, it requires harmonization with international standards. In this context, the legislative consolidation of the principle of functional specialization as an independent foundation is highly relevant. This would not only clarify the system of principles governing specialized prosecutor's offices but also provide prosecutors with enhanced guarantees of procedural autonomy and independence in cases of strategic importance for the defense sector.

To ensure the institutional sustainability of this body, it is deemed necessary: firstly, to legislatively secure the status of specialized defense prosecutor's offices in the Law "On the Prosecutor's Office" or a specialized act; secondly, to synchronize the specialization of the prosecution with the judicial system (through the creation of military courts or specialized judicial chambers); thirdly, to implement international standards of independence (CCPE) to protect military prosecutors from departmental pressure.

A full-scale reform of military justice is the only path toward legitimate and effective justice under wartime conditions, ensuring compliance with the principle of legal certainty and an adequate level of national security protection.

Key words: prosecutor's office, specialized defense prosecutor's office, military prosecutor's office, military crimes, prosecutor, legal status, international standards, prosecutor's office reform.

Дата першого надходження статті до видання: 17.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

УДК 340:343.296:341.384(477)(100)(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-27>

Куракін Олександр Миколайович,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0274-6530>

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВІДШКОДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ РОСІЙСЬКОЮ АГРЕСІЄЮ: ВІД НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО МІЖНАРОДНОГО КОМПЕНСАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ

У статті здійснено спробу теоретико-правового аналізу існуючих та перспективних механізмів відшкодування воєнних збитків, завданих внаслідок повномасштабної російської агресії проти України. Досліджено еволюцію правових інструментів фіксації та компенсації шкоди, розглянуто структуру міжнародного механізму, увагу приділено питанню подолання суверенного імунітету активів держави-агресора, обґрунтовано концепцію «солідарних контрзаходів» як відповідь на грубе порушення імперативних норм міжнародного права.

Ключові слова: російська агресія, воєнні збитки, міжнародний компенсаційний механізм, репарації, реституції, сатисфакції, суверенний імунітет, солідарні контрзаходи, Міжнародний Реєстр збитків, Компенсаційний фонд, цифровізація доказів, програма «єВідновлення», *jus cogens*.

Постановка проблеми. Масштаби руйнувань, спричинені російською агресією, вимагають створення безпрецедентної системи відшкодування шкоди. В умовах воєнного стану Україна стикнулася з викликом: як трансформувати класичні доктрини міжнародної відповідальності у дієві інструменти компенсації для мільйонів постраждалих та держави в цілому. Центром наукових дискусій стає побудова міжнародного компенсаційного механізму, здатного подолати імунітет активів країни-агресора.

Зв'язок дослідження відшкодування воєнних збитків із пріоритетними завданнями сучасної юридичної науки та практики є фундаментальним, оскільки вона перебуває на перетині національної безпеки, економічного відновлення та еволюції міжнародного права. Наукова значущість цього напрямку наукових пошуків обумовлена необхідністю перегляду класичних доктрин, що виявилися недостатньо ефективними перед обличчям агресії ядерної держави – постійного члена Радбезу ООН: від розробки теоретичного підґрунтя для обмеження імунітету активів країни-агресора, формування нової парадигми в міжнародному праві, де порушення *jus cogens* (імперативних норм) тягне за собою автоматичну втрату майнових привілеїв держави-порушниці, визначення балансу між репараціями, реституціями та сатисфакціями як елементами сталого миру до наукового обґрунтування використання блокчейн-технологій та штучного інтелекту для верифікації збитків у Міжнародному реєстрі, що створює нову методологічну базу для доказового права в умовах масштабних конфліктів.

Практичне значення дослідження полягає у створенні «дорожньої карти» для органів державної влади та міжнародних партнерів, дієвого міжнародного компенсаційного механізму відбудови України за рахунок ресурсів агресора, впровадження моделі «агресор платить», що в майбутньому слугуватиме інструментом стримування для будь-яких потенційних агресорів у світі. Вказані напрямки дослідження безпосередньо корелюються з Державною стратегією відновлення України [1] та вимогами Європейської комісії щодо інтеграції України в європейський правовий простір [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що юридична доктрина перейшла від теоретичного обґрунтування права на репарації до розробки конкретних інструментів міжнародного компенсаційного механізму.

В основі сучасних міжнародних досліджень лежить концепція «контрзаходів» [3]. Провідні правознавці доводять, що суверенний імунітет активів Центрального банку рф не є абсолютним у разі вчинення державою акту агресії, що порушує норми *jus cogens*. Доктрина «репараційної позики», активно обговорювана в ЄС наприкінці 2025 року, передбачає використання заморожених активів як застави для кредитування України, що дозволяє уникнути прямої конфіскації до остаточного рішення суду чи трибуналу. У Гаазі була підписана Конвенція про створення Міжнародної комісії з розгляду претензій для України [4]. Це стало «другим кроком» після створення Реєстру збитків, що підтверджує перехід доктрини від фіксації до ад'юдикації вимог.

Українські вчені та практики у своїх творчих напрацюваннях також не обходили увагою визначену проблематику, обґрунтовуючи механізм «відступлення права вимоги» [5; 6].

У свою чергу, нормативні акти Кабінету Міністрів України 2025 року у сфері компенсації збитків передбачають механізм переходу до держави права вимоги до російської федерації на суму виплачених компенсацій, що формує передумови для консолідації міжнародно-правових претензій України до держави-агресора [7].

Доктрина цифровізації наголошує на легітимності доказів, отриманих через систему «Дія» та супутникові дані. Дослідження Берташ А.П. підкреслюють, що цифрові докази мають стати стандартом для Міжнародної комісії в Гаазі, що вимагає гармонізації українського процесуального права з міжнародними стандартами [8].

Мета статті є її концептуальним орієнтиром, що визначає наукову новизну та практичну цінність дослідження. Для обраної теми мета може бути сформульована як комплексний теоретико-правовий аналіз існуючих та перспективних механізмів відшкодування воєнних збитків, завданих внаслідок російської агресії, а також обґрунтування архітектури міжнародного компенсаційного механізму як єдиного легітимного інструменту реалізації права на репарації, реституції та сатисфакції в умовах сучасного світового правопорядку.

Виклад основного матеріалу структурується навколо тривірневої моделі відповідальності: від внутрішніх кроків держави до складних геополітичних рішень на міжнародній арені. Мета дослідження вимагає переосмислення класичного триумвірату репарації, реституції та сатисфакції. В умовах російської агресії традиційна реституція (відновлення об'єкта в натурі) часто є фізично неможливою. Тому наукова доктрина 2024–2026 років зміщує акцент на еквівалентну компенсацію.

Традиційно міжнародне право розглядає репарації як загальний термін для відновлення порушеного стану. Проте агресія рф проти України продемонструвала обмеженість класичних підходів. Реституція, як відновлення стану status quo ante, у багатьох випадках є фізично неможливою через тотальне руйнування міст (Маріуполь, Бахмут тощо). У таких обставинах пріоритет зміщується на компенсацію – фінансовий еквівалент завданих збитків.

Особливого значення набуває сатисфакція, яка в контексті нашої статті розглядається не лише як політичне визнання провини, а як юридична передумова для виплат. У сучасній вітчизняній доктрині підкреслюється, що вона має виражатися не лише у вибаченнях, а й у створенні Спеціального трибуналу щодо злочину агресії, що стане «юридичним ключем» для легітимізації примусового вилучення коштів, оскільки підтверджує злочинний характер дій держави-агресора на найвищому рівні. Як зазначає Д.Д. Іваненко, без правової констатації вини на рівні трибуналу, фінансові виплати можуть бути сприйняті як «відкуп», а не як акт правосуддя [9].

Аналіз актуального національного законодавства України демонструє перехід від паперового документування збитків від військової агресії до їх цифрової верифікації: закон України № 2923-IX [10] та програма «Відновлення» [11] створили прецедент, де держава бере на рівні первинного компенсатора, одночасно консолідує право вимоги до агресора. Це вирішує важливе наукове завдання: запобігання хаотичним індивідуальним позовам у міжнародних судах, які могли б заблокувати систему. Україна формує єдиний «держав-

ний кейс», де приватні збитки громадян стають частиною загальнодержавної претензії.

Україна першою у світі впровадила цифровізований механізм фіксації збитків у режимі реального часу. Впровадженні інструменти демонструють високу швидкість обробки даних, проте їх фінансування залежить від бюджетного дефіциту та донорської допомоги. Крім цього, вчені зауважують, що на національному рівні існує ризик «подвійної компенсації». Тому важливою є інтеграція національних реєстрів із міжнародними базами даних для уникнення дублювання виплат.

Центральним об'єктом нашого дослідження є триланкова структура відшкодування військових збитків, розроблена під егідою міжнародних інституцій:

1. Міжнародний Реєстр збитків, як «процесуальний фільтр» та схвище доказів.

2. Компенсаційна комісія, наділена квазісудовими функціями для оцінки збитків згідно з уніфікованими міжнародними стандартами.

3. Компенсаційний фонд – фінальна ланка, ефективність якої прямо корелює з політичною волею держав G7.

Найбільш критичним питанням функціонування подібного механізму сьогодні лишається подолання імунітету активів країни-агресора, як одного з «солідарних контрзаходів» у справі компенсації збитків. Класична доктрина захищає державні активи від стягнення.

Сучасна юридична доктрина пропонує відійти від абсолютизації імунітету, стверджуючи, що суверенний імунітет – це привілей, який базується на повазі до міжнародного права. Згідно із концепцією «солідарних контрзаходів», держави, де розміщені активи рф, мають право призупинити дію імунітету у відповідь на порушення росією імперативних норм права. Це не є конфіскацією у звичайному сенсі, а є примусовим виконанням зобов'язання щодо репарацій, яке росія відмовляється виконувати добровільно.

Міжнародне право, у свою чергу, дозволяє державам, що не є безпосередніми жертвами агресії, застосовувати солідарні контрзаходи, які включають замороження та подальше передання активів агресора для виконання його обов'язку з відшкодування шкоди. У зв'язку з викладеним, вбачаємо доцільним виокремити чинники, що визначають успіх такого компенсаційного процесу. Серед них:

– юридична уніфікація (розробка єдиних методик оцінки шкоди);

– фінансова інноваційність (використання прибутків від заморожених активів рф як проміжного етапу перед повною конфіскацією тіла активів);

– інституційна стійкість – створення постійного секретаріату Міжнародного фонду, що не залежатиме від політичних коливань в окремих державах.

На основі проведеного аналізу встановлено, що відшкодування шкоди, завданої російською агресією, вимагає виходу за межі стандартних судових процедур. У цьому напрямку нами пропонується:

– завершити розробку багатосторонньої угоди про Компенсаційну комісію, яка б визнавала рішення українських судів та Реєстру збитків як такі, що мають преюдиціальне значення;

– внести зміни до ЦПК України та ГПК України, закріпивши статус електронних доказів, верифікованих через міжнародні цифрові платформи, як безумовних;

– перейти від концепції «замороження» активів до моделі «репараційної застави», що дозволить розпочати масштабну відбудову України ще до формального завершення бойових дій.

Результативність цих кроків забезпечить не лише відновлення України, а й реформування міжнародного права в бік реальної невідворотності покарання за агресію.

Ефективність чинних механізмів наразі оцінюється як потенційно висока, але практично обмежена через відсутність механізму примусового наповнення Компенсаційного фонду, згаданого вище. Станом на 2026 рік її можна оцінити як високу в частині реєстрації та помірну в частині виплат. Такий стан дозволяє визначити такі чинники підвищення ефективності механізмів відшкодування воєнних збитків:

- легітимність – створення колективного механізму виконання (єдиного арбітражного простору під егідою ООН або Ради Європи), що надасть йому статусу міжнародного стандарту замість індивідуальних позовів;

- уніфікація методологій – розробка єдиних стандартів оцінки екологічних збитків та втраченої вигоди, які б визнавалися всіма юрисдикціями G7, визнання Росії «неспроможною» виконувати зобов'язання добровільно;

- впровадження «репараційного податку» – автоматичне відрахування відсотків від будь-яких дозволених транзакцій з російськими ресурсами на користь Компенсаційного фонду;

- технологічність – використання блокчейну для незмінності записів у Реєстрі збитків;

- політична консолідація – перехід від дискусій про «замороження» активів до їх «використання як застави» для відбудови України;

- розширення часових меж. Українські правозахисні групи (наприклад, ZMINA) наполягають на включенні збитків, завданих з 20 лютого 2014 року, а не лише з 2022-го [13].

Подібна модель, на нашу думку, демонструє, що формування міжнародного компенсаційного механізму є не лише питанням грошей, а питанням спроможності міжнародного права адаптуватися до викликів XXI століття. Ефективність цього процесу прямо залежить від здатності західних демократій переглянути застарілі норми про імунітет на користь справедливості для постраждалої сторони.

Висновки. На основі проведеного дослідження, керуючись поставленою метою – обґрунтуванням архітектури міжнародного компенсаційного механізму та аналізом шляхів подолання правових перешкод для стягнення репарацій – сформульовано такі загальні висновки:

Доведено, що масштаби російської агресії вивели питання відшкодування збитків за межі суто міжурядових суперечок, перетворивши його на глобальний виклик для світової системи права. Встановлено, що традиційні форми відшкодування (реституція, репарації, сатисфакція) у сучасних реаліях потребують нової ієрархії, де компенсація стає основним інструментом відновлення прав приватних осіб та бізнесу, тоді як сатисфакція (через механізм Спеціального трибуналу) виступає необхідним правовим фундаментом для легітимізації примусового стягнення активів.

Аналіз українського законодавства в умовах воєнного стану підтвердив, що Україна створила унікальну «передкомпенсаційну» модель. Використання цифрових інструментів дозволило не лише забезпечити оперативну допомогу громадянам, а й сформувати верифіковану доказову базу для міжнародного компенсаційного механізму. Це вирішує стратегічне завдання – перехід від хаотичних позовів до системної державної претензії, що значно підвищує шанси на визнання цих вимог міжнародними інституціями.

Суверенний імунітет країни-агресора не може бути абсолютним у разі порушення нею імперативних норм міжнародного права. Концепція «солідарних контрзаходів» є найбільш перспективним юридичним шляхом для використання заморожених активів рф. Такий підхід не порушує стабільності міжнародної фінансової системи, оскільки застосовується як виняток відповідь на акт агресії, що загрожує світовому правопорядку.

Дослідження показало, що ефективність міжнародного компенсаційного механізму залежить від синхронної роботи його трьох ланок (Реєстру, Комісії та Фонду). Встановлено, що критичним чинником успіху у 2026 році є створення багатосторонньої міжурядової угоди, яка б надала Комісії повноваження примусового виконання рішень за рахунок суверенних активів агресора, що знаходяться під іноземними юрисдикціями.

Визначено, що підвищення ефективності системи відшкодування у сучасному світі можливе за умови гармонізації стандартів – розробки уніфікованих методик оцінки нематеріальних збитків, які б сприймалися міжнародними арбітражами без додаткових експертиз; фінансової креативності – переходу від концепції прямої конфіскації до використання доходів від активів та їхньої капіталізації через випуск «репараційних облігацій» під гарантії заморожених ресурсів рф; правової невідворотності – закріплення в міжнародному праві норми про те, що будь-яка угода про припинення вогню чи мир має містити пункт про безумовне виконання зобов'язань щодо компенсації воєнних збитків.

Запропонована модель дозволяє державі України та її міжнародним партнерам перейти від пасивного очікування політичних рішень до активного впровадження юридичних інструментів конфіскації. Це забезпечує не лише фінансову базу для відбудови, а й реалізує принцип справедливості, де агресор несе повну матеріальну відповідальність за свої дії.

Відшкодування шкоди за наслідки російської агресії є глобальним правовим тестом. Ефективність чинних механізмів наразі є частковою: ми маємо інструменти фіксації, але не маємо остаточного інструменту стягнення коштів. Шлях до підвищення ефективності лежить через політичну волю західних країн визнати, що агресія такого масштабу нівелює право держави-злочинця на захист своїх активів імунітетом. Україна має стати прецедентом, де міжнародний компенсаційний механізм спрацює не через десятиліття, а в осяжному майбутньому.

Список використаних джерел

1. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки (у контексті повоєнного відновлення та відбудови України): Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695 (із змінами від 2024 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

2. Аналітичний звіт Європейської Комісії про рівень наближення законодавства України до актуального права ЄС (Acquis Communautaire) в межах інтеграції України в європейський правовий простір (Brussels, 2024/2025). URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/en/news/analitichnyj-zvit-yevropejskoyi-komisiyi-pro-riven-nablyzhennya-zakonodavstva-ukrayiny-do-aktualnogo-prava-yes-perekladenij-ukrayinskojuy/>

3. Чернявський А.Л. Принципи та умови застосування контрзаходів у сучасному міжнародному праві. *Problems of legality*. 2017. Iss. 139. С. 278–285. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.139.114563>
4. CM(2025)139-final – [1541/10.1] Ad hoc Committee on the Establishment of an International Claims Commission for Ukraine (CAHEC) – Draft Convention Establishing an International Claims Commission for Ukraine. URL: [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%22091259488028ffa9%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%22091259488028ffa9%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]})
5. Бєрвєно С. М. Проблеми договірної права України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 392 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2009/BERVENO_2006.pdf
6. Кузнєцова Н. С. Інститут цивільно-правової відповідальності у вітчизняній та зарубіжній цивілістичній доктрині. *Право України*. 2019. № 1. С. 186–203. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2019-01-186>
7. Про затвердження Порядку надання допомоги для вирішення житлового питання окремим категоріям внутрішньо переміщених осіб, що проживали на тимчасово окупованій території, та внесення змін до Порядку ведення Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2025 р. № 1176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1176-2025-%D0%BF#Text>
8. Бєрташ А.П. Зміст колабораційної діяльності: кримінально-правовий аналіз. *Часопис Київського університету права*. 2024. № 3. С. 99–102. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2024.15>
9. Іванєнко Д.Д. Міжнародний компенсаційний механізм відшкодування збитків, завданих агресією російської федерації. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 1. с. 116–120. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2024-86-116-120>
10. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>
11. Програма допомоги від держави. Для власників житла – пошкодженого або зруйнованого через бойові дії. *Дія. Державні послуги онлайн*. URL: <https://erecovery.diiia.gov.ua/>
12. Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening): Judgment of the International Court of Justice (ICJ). February 3, 2012. (Аналіз обмеження імунітету держави). URL: <https://www.icj-cij.org/case/143>
13. 17 Пріоритетних кроків у сфері захисту прав людини в умовах збройної агресії проти України у 2026 році. *ZMI-NA*. 2026. URL: <https://zmina.ua/publication/17-priorytetnyh-krokov-u-sferi-zahystu-prav-lyudyny-v-umovah-zbrojnoyi-agresiyi-proty-ukrayiny-u-2026-roczii/>

References

1. Derzhavna stratehiia rehionalnoho rozvytku na 2021–2027 roky (u konteksti povoiennoho vidnovlennia ta vidbudovy Ukrainy) [State Strategy for Regional Development for 2021–2027 (in the context of post-war recovery and reconstruction of Ukraine)]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05.08.2020 № 695 (iz zminamy vid 2024 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]
2. Analytichniy zvit Yevropeiskoi Komisii pro riven nablyzhennia zakonodavstva Ukrainy do aktualnoho prava YeS (Acquis Communautaire) v mezhakh intehratsii Ukrainy v yevropeyskyi pravovyi prostir (Brussels, 2024/2025) [Analytical report of the European Commission on the level of approximation of Ukrainian legislation to the current EU law (Acquis Communautaire) within the framework of Ukraine's integration into the European legal space (Brussels, 2024/2025)]. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/en/news/analytichnyj-zvit-yevropejskoyi-komisiyi-pro-riven-nablyzhennya-zakonodavstva-ukrayiny-do-aktualnogo-prava-yes-perekladenyj-ukrayinskoju/> [in Ukrainian]
3. Cherniavskiy, A. L. (2017) Pryntsypy ta umovy zastosuvannia kontrzakhodiv u suchasnomu mizhnarodnomu pravi [Principles and conditions for the application of countermeasures in modern international law]. *Problems of Legality*. Iss. 139. S. 278–285. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.139.114563> [in Ukrainian]
4. CM(2025)139-final – [1541/10.1] Ad hoc Committee on the Establishment of an International Claims Commission for Ukraine (CAHEC) – Draft Convention Establishing an International Claims Commission for Ukraine. URL: [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%22091259488028ffa9%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%22091259488028ffa9%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]})
5. Berveno, S. M. (2006). Problemy dohovirnoho prava Ukrainy [Problems of contract law in Ukraine]: monohrafiia. Kyiv: Yurinkom Inter. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2009/BERVENO_2006.pdf
6. Kuznietsova, N. S. (2019). Instytut tsyvilno-pravovoi vidpovidalnosti u vitshyzniani ta zarubizhnii tsyvilistychnii doktryni [The Institute of Civil Liability in Domestic and Foreign Civil Doctrine]. *Pravo Ukrainy*. № 1. S. 186–203. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2019-01-186> [in Ukrainian]
7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2025). On approval of the Procedure for providing assistance to solve housing issues for certain categories of internally displaced persons who lived in the temporarily occupied territory, and amendments to the Procedure for maintaining the State Register of property damaged and destroyed as a result of hostilities, terrorist acts, sabotage caused by the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine: Resolution No. 1176, September 22, 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1176-2025-%D0%BF#Text>
8. Bertash, A. P. (2024). Zmist kolaboratsiinoi diialnosti: kryminalno-pravovyi analiz [The content of collaborative activities: criminal law analysis]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 3. S. 99–102. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2024.15> [in Ukrainian]
9. Ivanenko, D. D. (2024). Mizhnarodnyi kompensatsiinyi mekhanizm vidshkoduvannia zbytkiv, zavdanykh ahresiiu rosiiskoi federatsii [International compensation mechanism for damages caused by the aggression of the Russian Federation]. *Pravovyi chasopys Donbasu*. № 1. S. 116–120. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2024-86-116-120> [in Ukrainian]
10. Pro kompensatsiiu za poshkodzhennia ta znyshchennia okremykh katehoriy obektiv nerukhomoho maina vnaslidok boiovykh dii, terorystychnykh aktiv, dyversii, sprychynenykh zbroinoiu ahresiiu Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy, ta Der-

zhavnyi reiestr maina, poshkodzhenoho ta znyshchenoho vnaslidok boiovykh dii, terorystychnykh aktiv, dyversii, sprychynenykh zbroinoiu ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy [On compensation for damage and destruction of certain categories of real estate objects as a result of hostilities, terrorist acts, sabotage caused by the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, and the State Register of property damaged and destroyed as a result of hostilities, terrorist acts, sabotage caused by the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 23.02.2023 № 2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text> [in Ukrainian]

11. Prohrama dopomohy vid derzhavy. Dlia vlasnykiv zhytla – poshkodzhenoho abo zruinovanoho cherez boiovi dii [State assistance program. For owners of housing damaged or destroyed due to hostilities]. *Diia. Derzhavni posluhy onlain*. URL: <https://erecovery.diia.gov.ua/> [in Ukrainian]

12. Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening): Judgment of the International Court of Justice (ICJ). February 3, 2012. (Analiz obmezhenia imunitetu derzhavy). URL: <https://www.icj-cij.org/case/143>

13. 17 Priorytetnykh krokiv u sferi zakhystu prav liudyny v umovakh zbroinoi ahresii proty Ukrainy u 2026 rotsi [17 Priority steps in the field of human rights protection in the context of armed aggression against Ukraine in 2026]. *ZMINA*. (2026). URL: <https://zmina.ua/publication/17-priorytetnyh-krokov-u-sferi-zahystu-prav-lyudyny-v-umovah-zbrojnoyi-agresiyi-proty-ukrainy-u-2026-roczy/> [in Ukrainian]

Kurakin Oleksandr,

Doctor of Law, Professor,

Professor of the Department of State and Legal Disciplines

(*Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi*)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0274-6530>

LEGAL MECHANISMS FOR COMPENSATION FOR WAR DAMAGES CAUSED BY RUSSIAN AGGRESSION: FROM NATIONAL LEGISLATION TO INTERNATIONAL COMPENSATION MECHANISM

The article attempts a theoretical and legal analysis of existing and prospective mechanisms for compensation for war damages caused by the full-scale Russian aggression against Ukraine. The evolution of legal instruments for recording and compensating for damage is studied – from national initiatives within the framework of current legislation to the construction of a multi-level international compensation mechanism.

The author examines in detail the three-tier structure of the international mechanism, which includes the International Register of Damages, the Compensation Commission and the Compensation Fund. Particular attention is paid to the critical issue of overcoming the sovereign immunity of the assets of the aggressor state as a necessary condition for filling the compensation fund. The concept of «solidarity countermeasures» is substantiated, which allows suspending the immunity of the assets of the Central Bank of the Russian Federation in response to a gross violation of the imperative norms of international law.

The paper analyzes the «pre-compensation» model of Ukraine, which is based on digital tools (the «Diya» system, the «eRecovery» program), which allow forming a verified evidence base for further adjudication of claims in international institutions. The effectiveness of the current mechanisms as of 2026 is assessed and strategic ways to increase it are identified, in particular through the unification of damage assessment methodologies, the introduction of a «reparation tax» and the political consolidation of the G7 countries. The proposed model is aimed at implementing the principle of justice and inevitability of the aggressor's material responsibility for the crimes committed.

Key words: *russian aggression, war damages, international compensation mechanism, reparations, restitution, satisfaction, sovereign immunity, joint and several countermeasures, International Register of Damages, Compensation Fund, digitalization of evidence, «eRecovery» program, jus cogens.*

Дата першого надходження статті до видання: 03.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

УДК 351.74:378.147:355.233

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-28>

Кабіцька Оксана Володимирівна,

старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9906-1120>

Крамаренко Аліна Павлівна,

викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2845-2225>

Лопатюк Олена Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри пошуку,
рятування та спеціальної фізичної підготовки
(Українська державна льотна академія, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2086-6250>

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ДОМЕДИЧНОГО РЕАГУВАННЯ В УМОВАХ ПІДВИЩЕНОГО РИЗИКУ

У статті розглянуто питання формування готовності студентської молоді до домедичного реагування в умовах підвищеного ризику на прикладі правоохоронної діяльності. Обґрунтовано, що ефективність надання домедичної допомоги залежить не лише від знання алгоритмів дій, а й від здатності виконувати їх у стані фізичної втоми, психоемоційного напруження та дефіциту часу. Зазначено, що традиційна підготовка часто здійснюється у відносно стабільних умовах, що не повною мірою відповідає реальним службовим ситуаціям.

Підкреслено доцільність інтеграції фізичної підготовки з відпрацюванням домедичних навичок та використання моделювання ситуацій підвищеного ризику в освітньому процесі. Встановлено, що такий підхід сприяє формуванню стійких практичних умінь, підвищенню психологічної стійкості та готовності до ефективних дій у складних умовах.

Ключові слова: домедична допомога, студентська молодь, готовність, фізична підготовка, правоохоронна діяльність, умови підвищеного ризику.

Постановка проблеми. Сьогодні розвиток українського суспільства відбувається в умовах пов'язаних з воєнними діями, зростанням рівня злочинності та ускладненням оперативної обстановки, що обумовлює підвищені вимоги до підготовки майбутніх фахівців, здатних діяти в умовах ризику для життя і здоров'я людини. Особливої актуальності набуває проблема формування готовності до домедичного реагування, оскільки своєчасне та правильне надання допомоги часто є вирішальним фактором збереження життя постраждалих.

Практика роботи правоохоронних органів показує, що ситуації, які потребують надання домедичної допомоги, трапляються доволі часто. Поліцейські нерідко першими прибувають на місце події та змушені діяти в умовах невизначеності, обмеженого часу та високого рівня відповідальності. За таких умов ефективність їхніх дій значною мірою залежить від рівня підготовленості, здатності швидко оцінити ситуацію та прийняти правильне рішення.

Разом із тим аналіз освітнього процесу свідчить, що домедична підготовка студентської молоді часто здійснюється у відносно стабільних умовах, без урахування впливу фізичного навантаження, психоемоційного напруження та інших факторів, характерних для реальних ситуацій. Це знижує ефективність сформованих навичок і обмежує можливість їх застосування у практичній діяльності.

З огляду на це виникає необхідність удосконалення підходів до формування готовності студентської молоді до домедичного реагування шляхом інтеграції фізичної підготовки та моделювання умов підвищеного ризику.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми підготовки фахівців до діяльності в умовах підвищеного ризику перебувають у центрі уваги вітчизняних науковців. У працях В. Кашуби, Т. Круцевич, Б. Шияна обґрунтовано значення фізичної підготовки як важливого чинника формування професійної готовності до діяльності в складних умовах.

Питання підготовки правоохоронців до виконання службових завдань розглядали В. Базилевич, О. Бондаренко, В. Савченко, які наголошують на необхідності інтеграції теоретичних знань і практичних навичок у процесі навчання.

Окремі дослідження присвячені формуванню навичок домедичної допомоги та підкреслюють важливість практичної спрямованості навчання. Водночас у більшості наукових праць домедична підготовка розглядається ізольовано від фізичного та психоемоційного навантаження, що не повною мірою відповідає умовам реальної діяльності.

Метою статті є обґрунтування особливостей формування готовності студентської молоді до домедичного реагування в умовах підвищеного ризику на прикладі правоохоронної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні домедична підготовка студентської молоді не зводиться лише до засвоєння алгоритмів надання допомоги, а є важливою складовою їхньої підготовки до дій в умовах підвищеного ризику. Реальні ситуації, пов'язані з необхідністю надання допомоги постраждалим, як правило, характе-

ризуються значним фізичним навантаженням, психоемоційним напруженням, дефіцитом часу та високим рівнем відповідальності за прийняті рішення. Саме ці чинники визначають ефективність домедичного реагування та зумовлюють необхідність удосконалення підходів до підготовки майбутніх фахівців.

У практиці правоохоронної діяльності надання домедичної допомоги нерідко відбувається в умовах, далеких від навчальних. Поліцейські нерідко змушені діяти після переслідування правопорушника, подолання перешкод, фізичної боротьби або тривалого перебування у стані напруження. У таких ситуаціях фізична втома, підвищений рівень психоемоційного збудження та обмежений час на прийняття рішень суттєво впливають на точність і послідовність виконання дій. Відтак ефективність домедичної допомоги залежить не лише від рівня теоретичної підготовленості, а й від здатності діяти в умовах, максимально наближених до реальних.

Разом із тим аналіз освітнього процесу у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання показує, що домедична підготовка переважно відбувається в стабільних і контрольованих умовах без урахування чинників, притаманних реальній практичній діяльності. Студенти відпрацьовують алгоритми дій без обмеження часу, без фізичного навантаження та без впливу стресових чинників, що формує умовну готовність до дій. Проте в реальних ситуаціях навіть добре засвоєні алгоритми можуть виконуватися із суттєвими помилками через вплив втоми, стресу та дезорганізації діяльності.

У таких умовах особливого значення набуває поєднання фізичної підготовки та домедичних навичок у межах цілісного освітнього процесу. Фізична підготовка створює функціональну основу для ефективного виконання дій у складних умовах, сприяє розвитку витривалості, сили, швидкості та координації рухів. Водночас поєднання фізичних вправ із відпрацюванням домедичних заходів дозволяє сформувати здатність діяти ефективно навіть за наявності фізичного виснаження, що підтверджується результатами наукових досліджень у сфері професійної підготовки фахівців сектору безпеки і оборони [1, с. 15; 2, с. 8].

Аналіз практичної діяльності показує, що надання домедичної допомоги після фізичного навантаження є складнішим, ніж у стандартних умовах. Порушення ритму дихання, зниження точності рухів, уповільнення реакцій та зниження концентрації уваги негативно впливають на якість виконання таких дій, як зупинка кровотечі, накладання турнікета, проведення серцево-легеневої реанімації або евакуація постраждалого. Фізичне навантаження може суттєво впливати на координацію рухів, точність виконання дій та здатність до прийняття рішень, що особливо актуально під час виконання домедичних заходів у реальних умовах діяльності правоохоронців, де фізичне виснаження поєднується з психоемоційним напруженням та дефіцитом часу [4, с. 278; 6, с. 86].

З огляду на це доцільним є впровадження інтегрованих форм навчання, що передбачають поєднання фізичного навантаження з відпрацюванням домедичних

навичок. Виконання вправ на витривалість або силових навантажень із подальшим переходом до надання допомоги дозволяє сформувати здатність швидко переключатися між різними видами діяльності та діяти в умовах фізичної втоми. Такий підхід відповідає сучасним підходам до професійної підготовки фахівців сектору безпеки і оборони та сприяє формуванню стійких практичних навичок, що можуть бути ефективно застосовані у реальних умовах [2, с. 9; 3, с. 36].

Не менш важливим є використання методів моделювання ситуацій підвищеного ризику, які дозволяють максимально наблизити освітній процес до реальних умов службової діяльності. Сценарне навчання створює ситуації, що включають фактори невизначеності, дефіциту часу, наявності сторонніх осіб та необхідності одночасного виконання кількох завдань. Як зазначають науковці, саме моделювання ситуацій сприяє формуванню здатності діяти в умовах невизначеності, швидко приймати рішення та нести відповідальність за їх наслідки [5, с. 58].

Особливого значення набуває розвиток координаційних здібностей і здатності до концентрації уваги. У ситуаціях підвищеного ризику навіть незначні помилки можуть призводити до серйозних наслідків, тому точність і впевненість виконання дій є визначальними. Фізичне навантаження, що супроводжується втомою, значно ускладнює виконання точних маніпуляцій, що підтверджує необхідність включення таких умов у освітній процес.

Суттєву роль у підготовці відіграє також формування психологічної стійкості. Домедичне реагування часто здійснюється в умовах сильного стресу, пов'язаного із загрозою життю постраждалого, наявністю травмуючих факторів та високим рівнем відповідальності. У таких умовах людина може втрачати здатність до раціонального мислення, що негативно впливає на ефективність дій. Саме тому освітній процес повинен передбачати поступове включення психоемоційних факторів, які дозволяють сформувати стійкість до стресу та здатність діяти впевнено і послідовно.

Суттєвим є також формування навичок взаємодії у групі. У багатьох випадках домедична допомога надається в умовах колективної діяльності, де важливими є злагодженість дій, розподіл ролей та ефективна комунікація. Виконання завдань у групах із моделювання реальних ситуацій сприяє формуванню навичок взаємодії та підвищує ефективність виконання завдань.

Важливим доповненням до зазначених підходів є врахування поетапності підготовки та варіативності навантаження. Практика освітньої діяльності свідчить, що формування стійких навичок можливе лише за умови поступового ускладнення умов їх виконання. На початкових етапах доцільним є відпрацювання базових алгоритмів домедичної допомоги в контрольованих умовах із акцентом на правильність і послідовність дій, однак у подальшому освітній процес повинен передбачати включення факторів, що ускладнюють діяльність, зокрема фізичної втоми, дефіциту часу та психоемоційного напруження.

У цьому контексті важливим є принцип функціонального переносу, який передбачає формування навичок у тих умовах, у яких вони будуть реалізовуватися у професійній діяльності. Його застосування дозволяє підвищити адаптаційні можливості організму та забезпечує більш ефективне перенесення сформованих умінь у практичну площину. Зокрема, виконання домедичних заходів після фізичного навантаження сприяє форму-

ванню стійкості до впливу втоми та дозволяє наблизити освітній процес до реальних умов правоохоронної діяльності [2, с. 9; 3, с. 35].

Важливим є також урахування індивідуальних особливостей студентів у процесі підготовки. Рівень фізичної підготовленості, швидкість реакцій, здатність до концентрації уваги та психоемоційна стійкість можуть суттєво відрізнятися, що впливає на ефективність засвоєння домедичних навичок. У зв'язку з цим доцільним є застосування диференційованого підходу до організації занять, який передбачає варіювання інтенсивності навантаження та складності завдань залежно від рівня підготовленості студентів.

Окремого значення набуває формування автоматизованості дій. У ситуаціях підвищеного ризику, коли час на прийняття рішення є обмеженим, а психоемоційне напруження високим, значна частина домедичних заходів повинна виконуватися без тривалого обмірковування. Це стосується таких дій, як зупинка кровотечі, перевірка дихання або первинна оцінка стану постраждалого. Досягнення такого рівня можливе лише за умов багаторазового повторення дій у різних, у тому числі ускладнених, умовах.

Доцільним є також використання елементів змагальності у освітньому процесі. Такі форми організації занять підвищують мотивацію студентів, активізують їхню діяльність та сприяють розвитку швидкості прийняття рішень. Поєднання змагальності з моделюванням реальних ситуацій дозволяє сформувати навички, максимально наближені до умов професійної діяльності [4, с. 278].

Суттєвим чинником ефективності домедичного реагування є здатність до швидкої оцінки обстановки. У реальних умовах правоохоронної діяльності ситуація може змінюватися динамічно, що вимагає від фахівця оперативного аналізу інформації та вибору оптимального алгоритму дій. У зв'язку з цим доцільним є включення в освітній процес завдань, спрямованих на розвиток ситуаційного мислення, здатності до аналізу та прогнозування розвитку подій.

Окрім того, важливим є формування стійкості до дії зовнішніх подразників. У реальних умовах домедична допомога часто надається в умовах шуму, обмеженої видимості, наявності сторонніх осіб або інших факторів, що ускладнюють діяльність. Включення таких елементів у освітній процес дозволяє підвищити рівень підготовленості студентів до дій у складних умовах та зменшити ймовірність помилок.

Таким чином, формування готовності студентської молоді до домедичного реагування повинно здійснюватися на основі комплексного підходу, що передбачає інтеграцію фізичної, психологічної та практичної підготовки. Такий підхід узгоджується із сучасними науковими підходами до підготовки фахівців правоохоронної сфери, де домедична підготовка розглядається як невід'ємна складова забезпечення безпеки в умовах службово-бойової діяльності [3, с. 36]. Саме поєднання зазначених компонентів створює передумови для формування фахівця, здатного діяти швидко, впевнено та ефективно в умовах підвищеного ризику.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що формування готовності студентської молоді до домедичного реагування в умовах підвищеного ризику є важливою складовою сучасної системи підготовки майбутніх фахівців, зокрема у сфері правоохоронної діяльності. Доведено, що ефективність надання домедичної допомоги визначається не лише рівнем засвоєння теоретичних знань та алгоритмів дій, а передусім здатністю

застосовувати їх у складних умовах, що характеризуються фізичним навантаженням, психоемоційним напруженням, дефіцитом часу та високим рівнем відповідальності за прийняті рішення.

Встановлено, що традиційні підходи до домедичної підготовки, які реалізуються у відносно стабільних та контрольованих умовах, не повною мірою відповідають вимогам практичної діяльності, оскільки не враховують впливу факторів підвищеного ризику. Це зумовлює необхідність удосконалення освітнього процесу шляхом впровадження інтегрованих форм підготовки, орієнтованих на поєднання фізичного навантаження, психоемоційних факторів та відпрацювання домедичних навичок у змодельованих ситуаціях.

Обґрунтовано, що інтеграція фізичної підготовки з домедичними навичками сприяє формуванню більш стійкої та надійної готовності до дій у реальних умовах, оскільки дозволяє врахувати вплив втоми, зниження координації рухів, обмеженого часу та інших чинників, характерних для практичної діяльності. Визначено, що використання методів моделювання ситуацій підвищеного ризику забезпечує розвиток здатності до швидкого аналізу обстановки, прийняття рішень та відповідальності за їх наслідки.

Доведено, що ефективність формування готовності до домедичного реагування значною мірою залежить від комплексного підходу, який передбачає інтеграцію фізичної, психологічної та практичної складових підготовки. Такий підхід забезпечує формування не лише окремих умінь і навичок, а цілісної системи професійної готовності до дій в умовах підвищеного ризику, що є особливо важливим для майбутніх фахівців правоохоронної сфери.

Отримані результати свідчать про доцільність подальшого вдосконалення системи підготовки студентської молоді шляхом розробки та впровадження інноваційних методик навчання, що базуються на інтеграції фізичного навантаження та домедичних дій, використанні сценарного моделювання та поетапного ускладнення умов виконання завдань.

Перспективи подальших досліджень доцільно пов'язувати з розробкою конкретних методик інтегрованої підготовки до домедичного реагування, визначенням критеріїв і показників оцінювання рівня сформованості готовності до дій у складних умовах, а також експериментальною перевіркою ефективності різних форм і методів навчання в контексті підготовки фахівців до діяльності в умовах підвищеного ризику.

Список використаних джерел

1. Андрєєва О. В. Теоретико-методологічні засади рекреаційно-оздоровчої діяльності різних груп населення. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2020. № 2. С. 13–20. DOI: <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2020.2.13-20>
2. Круцевич Т. Ю., Пангелова Н. Є. Сучасні підходи до формування здорового способу життя у процесі фізичного виховання. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2019. № 1. С. 6–12. DOI: <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2019.1.6-12>
3. Кашуба В. О., Андрєєва О. В. Сучасні підходи до використання оздоровчої фізичної культури в різних груп населення. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2018. № 3. С. 34–41. DOI: <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2018.3.34-41>
4. Глян Т. Д., Зеленський Є. С. Принципи та методика проведення занять з вогневої підготовки для працівників поліції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Вип. 85(2). С. 276–281. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.40>
5. Давигора Ю. І. Тактична підготовка правоохоронців у контексті нової концепції діяльності Національної поліції України. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2020. Вип. 7(127). С. 56–62. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.7\(127\).10](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.7(127).10)
6. Карпенко О. М., Корольов А. В., Чернолуцький Д. В. Тактико-спеціальна підготовка поліцейських до використання підручних засобів. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. № 2(14). С. 84–89. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-2-14-15>

References

1. Andriieva, O. V. (2020). Teoretyko-metodolohichni zasady rekreatsiino-ozdorovchoi diialnosti riznykh hrup naseleння [Theoretical and methodological principles of recreational and health-improving activities of different population groups]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*. № 2. P. 13–20. DOI: <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2020.2.13-20> [in Ukrainian].
2. Krutsevych, T. Yu., Panhelova, N. Ye. (2019). Suchasni pidkhody do formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia u protsesi fizychnoho vykhovannia [Modern approaches to forming a healthy lifestyle in the process of physical education]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*. № 1. P. 6–12. DOI: <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2019.1.6-12> [in Ukrainian].
3. Kashuba, V. O., Andriieva, O. V. (2018). Suchasni pidkhody do vykorystannia ozdorovchoi fizychnoi kultury v riznykh hrup naseleння [Modern approaches to the use of health-improving physical culture for different population groups]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*. № 3. P. 34–41. DOI: <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2018.3.34-41> [in Ukrainian].
4. Hlian, T. D., Zelenskyi, Ye. S. (2024). Pryntsypy ta metodyka provedennia zaniat z vohnevoi pidhotovky dlia pratsivnykiv politsii [Principles and methods of conducting firearms training for police officers]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia Pravo*. Iss. 85(2). P. 276–281. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.40> [in Ukrainian].
5. Davyhora, Yu. I. (2020). Taktychna pidhotovka pravookhorontsiv u konteksti novoi kontseptsii diialnosti Natsionalnoi politsii Ukrainy [Tactical training of law enforcement officers in the context of the new concept of the National Police of Ukraine]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*. Iss. 7(127). P. 56–62. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.7\(127\).10](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.7(127).10) [in Ukrainian].
6. Karpenko, O. M., Korolov, A. V., Chernolutsykyi, D. V. (2025). Taktyko-spetsialna pidhotovka politseiskykh do vykorystannia pidruchnykh zasobiv [Tactical and special training of police officers in the use of improvised means]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*. № 2(14). P. 84–89. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-2-14-15> [in Ukrainian].

Kabitska Oksana,

Senior Lecturer at the Department of Special Physical Training
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9906-1120>

Kramarenko Alina,

Lecturer of the Department of Special Physical Training
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://0009-0004-2845-2225>

Lopatiuk Olena,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
at the Department of Search, Rescue and Special Physical Training
(Ukrainian State Flight Academy, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2086-6250>

FORMATION OF STUDENTS' READINESS FOR PRE-MEDICAL RESPONSE IN HIGH-RISK CONDITIONS

The article examines the issue of forming students' readiness for pre-medical response in high-risk conditions on the example of law enforcement activity. The relevance of the study is determined by the need to improve the effectiveness of training future specialists capable of acting in conditions associated with risks to human life and health. It is substantiated that the effectiveness of providing pre-medical care depends not only on the knowledge of action algorithms but also on the ability to perform them under conditions of physical fatigue, psycho-emotional stress, and time pressure.

It is established that traditional training of students is mainly carried out in relatively stable and controlled conditions, which do not fully correspond to real operational situations. In practice, law enforcement activity is associated with significant physical exertion, uncertainty, a high level of responsibility, and the need for rapid decision-making, which directly affects the quality and timeliness of pre-medical actions. Under such conditions, even well-learned algorithms may be performed with errors due to the influence of fatigue, stress, and limited time resources.

The study substantiates the expediency of integrating physical training with the practice of pre-medical skills, as well as the use of scenario-based simulation of high-risk situations in the educational process. It is determined that such an approach contributes to the formation of stable practical skills, improves the accuracy and coordination of actions under fatigue, enhances psychological resilience, and ensures readiness for effective action in complex and unpredictable conditions. The results obtained confirm the effectiveness of an integrated approach aimed at preparing students for professional activity in high-risk environments and the need for further improvement of training methods based on modeling real-life situations.

Key words: first aid, students, readiness, physical training, law enforcement, high-risk conditions.

Дата першого надходження статті до видання: 19.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

ЗМІСТ

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ**

Пасічник Н. О., Ріжняк Р. Я., Хитровський Д. В.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ:
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ТА ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ ВИМІР..... 3

ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Вітвіцький С. С.

КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ..... 11

Данилюк С. В.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕНАЛЕЖНОГО ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ
ОБОВ'ЯЗКІВ МЕДИЧНИМ
АБО ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ..... 16

Коваленко В. В.

ТАКТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРИСЛИВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 22

Мішустін В. В.

СЛІДЧИЙ ОГЛЯД ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ..... 30

Одерій О. В.

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ (ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ) 35

Одинцова О. В.

ПРИМИРЕННЯ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ
ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА НЕПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ
(ЗА ЧИННИМ КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ
ТА ПРОЄКТОМ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)..... 42

Черевко Н. О.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ..... 47

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ТА ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Пупинін О. М.

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНИХ ЗАКУПОК
ПРИ ДОКУМЕНТУВАННІ ПРОТИПРАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ
ЗЛОЧИННИХ ОБ'ЄДНАНЬ..... 52

Романов В. О.

ПОНЯТТЯ ТА МЕЖІ «ПРИВАТНОГО СПІЛКУВАННЯ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ СТ. 258 КПК..... 59

Фігура В. О.

АВІАЦІЙНИЙ ПРОФАЙЛІНГ ТА ІНТЕРВ'ЮВАННЯ
ЯК НЕВІДЕМНІ СКЛАДОВІ СИСТЕМИ API/PNR 64

**ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ
ТА АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ**

Авраменко О. В.

ВІК ЯК ОЗНАКА СУБ'ЄКТА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ..... 69

Дудоров О. О., Мовчан Р. О.

КВАЛІФІКАЦІЯ ВВЕЗЕННЯ В УКРАЇНУ ТОВАРІВ ПІД ВИГЛЯДОМ
ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ..... 76

Кадала В. В., Гузенко О. П. АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	90
Кейдалюк В. О. ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА.....	96
Красій М. О. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЗОВНІШНЬОЇ ТА ВНУТРІШНЬОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД.....	101

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Молчанова О. М. ІСТОРИЧНІ, ЕТИЧНІ, НЕЙРОБІОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОСОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ СТАВЛЕННЯ ДО АЛКОГОЛЬНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ: ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ І СУЧАСНІ ВИКЛИКИ.....	106
Мухіна Г. В. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ.....	111
Цумарєва Н. В. ПСИХОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАГУВАННЯ НА ВИПАДКИ ДОМАШНЬОГО ТА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА, ВЧИНЕНОГО КРИВДНИКАМИ З БОЙОВИМ ДОСВІДОМ.....	116
Шульга А. О., Озерна І. В. ПРОБЛЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ЦИХ ПРОБЛЕМ: ПРАВОВИЙ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА КОМПАРАТИВІСТСЬКИЙ АСПЕКТИ.....	122

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Зеленський С. М. КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ.....	127
Ковальова О. В., Батрак К. М. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	132
Негребецький В. В. РОЛЬ ТЕХНОЛОГІЙ ВІДЕОМОНІТОРИНГУ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ НІМЕЧЧИНИ.....	138
Покришень Д. А., Нестеренко В. В. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПЕРСОНАЛУ ЗАЛУЧЕНОГО ДО ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ.....	146

ПРАВООХОРОНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Катеринчук К. В. СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ЛІКАРСЬКА ТАЄМНИЦЯ» ТА «МЕДИЧНА ТАЄМНИЦЯ» В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМАТИКИ ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН ТА ПОЛОНЕНИХ.....	151
Котова Л. В., Антоненко М. І. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ПРОКУРАТУР У СФЕРІ ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	156

Куракін О. М.

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВІДШКОДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ РОСІЙСЬКОЮ АГРЕСІЄЮ: ВІД НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО МІЖНАРОДНОГО КОМПЕНСАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ.....164

**ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ
В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ**

Кабіцька О. В., Крамаренко А. П., Лопатюк О. В.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ДОМЕДИЧНОГО РЕАГУВАННЯ В УМОВАХ ПІДВИЩЕНОГО РИЗИКУ 169

CONTENTS

ORGANIZATIONAL AND LEGAL PRINCIPLES OF THE NATIONAL POLICE ACTIVITY

Pasichnyk N., Rizhniak R., Khytrovskiy D. INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS STANDARDS IN POLICE ACTIVITY: CONSTITUTIONAL AND DEONTOLOGICAL DIMENSIONS.....	3
--	---

PROBLEMS OF PRE-TRIAL INVESTIGATION

Vitvitskyi S. CRITERIA FOR CLASSIFYING PROCEDURAL MEANS OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS.....	11
Danyliuk S. CRIMINAL CHARACTERISTICS OF IMPROPER PERFORMANCE OF PROFESSIONAL DUTIES BY A MEDICAL OR PHARMACEUTICAL WORKER.....	16
Kovalenko V. TACTICAL AND ORGANIZATIONAL FOUNDATIONS FOR THE APPOINTMENT OF FORENSIC EXAMINATIONS IN THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES COMMITTED FOR MATERIAL GAIN UNDER MARTIAL LAW.....	22
Mishustin V. INVESTIGATIVE REVIEW DURING THE INVESTIGATION OF MASS UNRESTS.....	30
Oderiy O. ORGANIZED CRIME IN WAR CONDITIONS (PROBLEMS OF COUNTERACTION).....	35
Odyntsova O. RECONCILIATION OF THE OFFENDER AND THE VICTIM IN THE DISCHARGE FROM CRIMINAL LIABILITY AND DISCHARGE (UNDER THE CURRENT CRIMINAL CODE OF UKRAINE AND THE DRAFT OF THE NEW CRIMINAL CODE OF UKRAINE).....	42
Cherevko N. CRIMINAL LIABILITY FOR VIOLATION OF LABOR LEGISLATION.....	47

INVESTIGATIVE AND DETECTIVE ACTIVITY

Pupynin O. STATE OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT OF PROBLEMS OF PROCUREMENT OF OPERATIONAL PURCHASES IN DOCUMENTATION OF ANTI-GOVERNMENT ACTIVITIES OF ORGANIZED CRIMINALS OF THE UNITED STATES.....	52
Romanov V. DEFINITION AND BOUNDARIES OF 'PRIVATE COMMUNICATION' IN UKRAINIAN CRIMINAL PROCEDURE: CHALLENGES IN INTERPRETING ARTICLE 258 OF THE CRIMINAL PROCEDURE CODE.....	59
Fihura V. AVIATION PROFILING AND INTERVIEWING ARE INTEGRAL COMPONENTS OF THE API/PNR SYSTEM.....	64

PREVENTION OF CRIMINAL AND ADMINISTRATIVE OFFENSES

Avramenko O. AGE AS A SIGN OF THE SUBJECT OF A CRIMINAL OFFENSE.....	69
Dudorov A., Movchan R. QUALIFICATION OF IMPORT OF GOODS INTO UKRAINE UNDER THE FORM OF HUMANITARIAN AID.....	76

Kadala V., Guzenko O. ADMINISTRATIVE OFFENSES IN THE FIELD OF PUBLIC FINANCE: A THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS.....	90
Keidalyuk V. DOMESTIC VIOLENCE AS A VIOLATION OF HUMAN RIGHTS AND A SOCIAL PROBLEM.....	96
Krasii M. INTERCONNECTION BETWEEN FOREIGN AND DOMESTIC CRIMINAL AND LEGAL POLICY OF UKRAINE IN A SPECIAL PERIOD.....	101

PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR POLICE ACTIVITIES

Molchanova O. HISTORICAL, ETHICAL, NEUROBIOLOGICAL, AND PSYCHOSOCIAL ASPECTS OF ATTITUDES TOWARD ALCOHOL DEPENDENCE: EVOLUTION OF APPROACHES AND CURRENT CHALLENGES.....	106
Mukhina G. PSYCHO-PEDAGOGICAL AND SOCIAL-PREVENTIVE IMPACT OF WAR ON THE MENTAL HEALTH OF STAKEHOLDERS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS WITH SPECIFIC LEARNING CONDITIONS.....	111
Tsumarieva N. PSYCHOLOGICAL AND LEGAL ASPECTS OF RESPONDING TO CASES OF DOMESTIC AND GENDER-BASED VIOLENCE PERPETRATED BY OFFENDERS WITH COMBAT EXPERIENCE.....	116
Shulha A., Ozerna I. PROBLEMS OF MILITARY PENSION PROVISION IN UKRAINE AND WAYS TO SOLVE THEM: LEGAL, SOCIO-ECONOMIC AND COMPARATIVE ASPECTS.....	122

LEGAL SUPPORT OF INFORMATION AND TECHNICAL ACTIVITY OF THE POLICE

Zelenskyi S. CYBERCRIME AS A THREAT TO THE INFORMATION SECURITY OF THE STATE: CURRENT TRENDS AND CHALLENGES.....	127
Kovalova O., Batrak K. INTERNATIONAL LEGAL PRINCIPLES OF INFORMATION SUPPORT OF LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES IN UKRAINE.....	132
Nehrebetskyi V. THE ROLE OF VIDEO MONITORING TECHNOLOGIES IN LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES OF THE GERMAN POLICE.....	138
Pokryshen D., Nesterenko V. LEGAL SUPPORT FOR THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF PERSONNEL INVOLVED IN THE EXECUTION OF CRIMINAL PUNISHMENTS.....	146

LAW ENFORCEMENT DURING MARTIAL LAW

Katerynychuk K. THE CORRELATION BETWEEN THE CONCEPTS OF “MEDICAL CONFIDENTIALITY” AND “MEDICAL SECRECY” IN THE CONTEXT OF THE ISSUES OF MISSING PERSONS UNDER SPECIAL CIRCUMSTANCES AND PRISONERS OF WAR.....	151
Kotova L., Antonenko M. ORGANIZATIONAL AND LEGAL FOUNDATIONS OF THE ACTIVITIES OF SPECIALIZED DEFENSE PROSECUTOR’S OFFICES UNDER MARTIAL LAW.....	156

Kurakin O.

LEGAL MECHANISMS FOR COMPENSATION FOR WAR DAMAGES CAUSED
BY RUSSIAN AGGRESSION: FROM NATIONAL LEGISLATION TO INTERNATIONAL
COMPENSATION MECHANISM.....164

**TRAINING OF PROFESSIONAL LEGAL EDUCATION SYSTEM SPECIALISTS
IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS WITH SPECIFIC TRAINING CONDITIONS**

Kabitska O., Kramarenko A., Lopatiuk O.

FORMATION OF STUDENTS' READINESS FOR PRE-MEDICAL RESPONSE
IN HIGH-RISK CONDITIONS.....169

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

УКРАЇНСЬКА ПОЛІЦЕЇСТИКА: ТЕОРІЯ, ЗАКОНОДАВСТВО, ПРАКТИКА

UKRAINIAN POLYCEISTICS: THEORY, LEGISLATION, PRACTICE

Випуск № 1(17) 2026

Коректор – Н.В. Славогородська
Комп'ютерна верстка – О.І. Молодецька

Дата розміщення онлайн: 11.05.2026. Дата друку: 18.05.2026.
Гарнітура Times New Roman. Формат 60×84/8.
Папір офсетний. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 18,41. Обл. вид. арк. 20,92.
Зам. № 0526/384. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.